

เรือนไทย

อาศิรวาท

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕

ข้าแต่พระแม่เจ้า
โปรดพระราชทานพระกรรณ
สดับลูกทั่วเขตขัณฑ์
พระจตุรพรร้อย
ลูกหมายศุภฤกษ์เรื้อง
สิงหมาสสิบสอง
พระราชสมภพของ
ผยองพระเกียรติแผ่ผ้าย
คนึงยามลูกทุกข์ทัน
ปางพบพิบัติภัย
ใครเล่ารีบคระไล
ปัดทุกข์ปันสุขป้อน
ผองทหารตำรวจห้าว
เผชิญศึกปกป้องเกษตร
ทอดชีพท่ามพนาเวศ
ใครเล่ามิแผกเพี้ยน
ใครเล่าเดาดุ่มด้น
โดยเสด็จพระสวามินทร์
หฤทัยมุ่งบูรณะศิลป์
พิทักษ์ไพรพิทักษ์ป่าเร้า
ใครเล่าบำรุงชีพซ้อน
สนับสนุนทอฝ้ายไหม
มูลนิธิศิลปาชีพฯใคร
ไทยเทศนิยมทั่วหล้า
ใครเล่าหมายช่วยผู้
หนีศึกน้ำตากระเด็น
เข้าพึ่งไผทไทยเย็น
ใครเล่าคือน้ำฟ้า
ใครนั้นคือพระแม่เจ้า
จิตลูกผูกพันพัว
ยามอุระลูกสลดสลัว
เพียงเมื่อพระแม่เจ้า
เพ็ญพระพักตร์ผ่องพัน
พระเนตรเหนือเนตรสวรรค์
พระโอษฐ์อิ่มยิ้มนิรันดร์
โรยละอองอาบหล้า
ขอพระทองของลูกได้
เสวยราชย์รมย์สราญ
เคียงพระนฤบาล
พลานุภาพปราบเปลื้อง
จอมขวัญ พระเอย
หนึ่งน้อย
ประโคมขับ
พจน์พร้องบำเรอถวาย
เฉลิมฉลอง
เคลื่อนคล้าย
แม่อยู่ หัวเจ้า
ผ่องพื้นแผ่นสยาม
ระทมใจ กายนอ
ผ่าวร้อน
ประโลมปลอบ
ลูกให้หายหมอง
หวงเขต ไทยแฮ
หั่นเสี้ยน
เพื่อชาติ ฤาโอ้
แม่ผู้ห่วงเขา
แดนดิน ดงนา
พ่อเจ้า
ชนบท ไทยทั่ว
เร่งฟื้นคืนผดุง
ชาวไทย ถิ่นนอ
มุ่งค้า
ก่อเกิด
แซ่ซร้องพระเกียรติถวาย
ทุกข์เข็ญ
บากหน้า
สุขร่ม เศียรแฮ
หยาดเล้าโลมขวัญ
อยู่หัว
ใฝ่เฝ้า
สว่างโล่ง
เสด็จให้ลูกเห็น
เพ็ญจันทร์ เจียวแม่
สว่างฟ้า
อมฤต นั่นแล
แอร่มรื่นฤทัยผอง
เนานาน เนิ่นเทอญ
รุ่งเรื้อง
บริรักษ์ ไผททั่ว
กลิร้ายมลายสูญ โสตถิ์เทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือบ้านไทย
(ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา – ประพันธ์)

คำปรารภ

รัฐบาลและประชาชนชาวไทยมีความปลื้มปีติยินดีและชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่งในวโรกาสมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

นับตั้งแต่เสด็จดำรงในตำแหน่ง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ตราบจนบัดนี้เป็นเวลา ๔๒ ปี ได้ทรงประกอบพระราชภารกิจเป็นคู่พระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นำความร่มเย็นสุขสวัสดิ์มาสู่ประเทศชาติและพสกนิกรไทย ทรงขจัดปัดเป่าพิบัติภัยทั้งปวงให้ลุล่วงประลาต ทรงประสิทธิประสาทความสงบสุขสันติ และความมั่นคงแห่งพระราชอาณาจักรทุกวิถีทาง พระปรีชาสามารถปราดเปรื่องถึงพร้อมด้วยพระเมตตาคุณ และพระปัญญาคุณ ซึ่งเป็นปัจจัยส่งพระบารมีและพระเกียรติคุณให้ขจรขจายเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป ไม่เฉพาะแต่ในหมู่ประชาชนชาวไทยเท่านั้น แม้ต่างประเทศ เช่น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ก็ได้ประจักษ์และเทิดทูนสดุดีแซ่ซ้องสรรเสริญเฉลิมพระเกียรติคุณ อัญเชิญพระบรมสาทิสลักษณ์ไว้ในเหรียญซีเรสด้านหน้าด้านหลังเป็นรูปสตรีชาวนาไทยถือรวงข้าว จารึกข้อความซึ่งถือว่าเป็นพระราชปณิธานอันล้ำเลิศของพระองค์ คือ **"TO GIVE WITHOUT DISCRIMINATION"** หมายความว่า **"ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง"** ทรงชักชวนให้ชาวโลกหยั่งถึงมนุษยธรรม แผ่ความเมตตาปรานีไปสู่ผู้ยากไร้ลำเค็ญ โดยมิคำนึงถึงเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เกียรติคุณสตรีไทยจึงแพร่ไปในนานาประเทศ

เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ รัฐบาลและประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้พร้อมใจกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติถวายเป็นราชสักการะ โดยการนี้ คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พิจารณาเห็นชอบอนุมัติให้หน่วยราชการ จัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติคุณในด้านต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่พระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถให้ปรากฏแผ่ไพศาล และยั่งยืนอยู่ตราบกาลนาน

ในนามของรัฐบาลและประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขออนุโมทนาในความอุตสาหะวิริยะของทุกหน่วยราชการ และคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ตลอดจนคณะทำงานเฉพาะกิจทุกคณะ ที่ได้ริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ อันจะอำนวยคุณประโยชน์อย่างยิ่งแก่มหาชน น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระแม่หลวงของปวงชนตลอดกาลนิรันดร์

(นายอานันท์ ปันยารชุน)
นายกรัฐมนตรี
ประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

คำนำ

เนื่องในมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เป็นมหามงคลสมัยที่ประชาชนชาวไทยพร้อมใจกันถวายความจงรักภักดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรของพระองค์มาโดยตลอด ในโอกาสสำคัญนี้ คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ“บ้านไทย” ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงได้จัดบทเขียนว่าด้วยเรื่องเรือนไทยแต่ละภาค ซึ่งได้เรียบเรียงขึ้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางสถาปัตยกรรม บรรจุไว้ด้วยสาระทางวัฒนธรรมที่พึงแสดงให้ประจักษ์ได้จากรูปลักษณ์ของเรือนที่อาศัยสำหรับคนไทยแต่ละภาคในประเทศลำดับเข้าด้วยกัน จัดพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือเชิงวิชาการออกเผยแพร่สู่สาธารณชน เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ คณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ“บ้านไทย” หวังว่าหนังสือเรื่อง **“เรือนไทย”** นี้จะเกิดประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจได้พอสมควร สมดังวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้

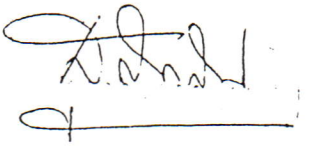

(หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล)
ประธานคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ“บ้านไทย”

สารบัญ

เรือนไทยภาคกลาง	๗
เรือนไทยภาคเหนือ	๖๕
เรือนไทยภาคอีสาน	๑๑๙
เรือนไทยภาคตะวันออก	๑๕๗
เรือนไทยภาคใต้	๑๙๓
เรือนไทยมุสลิม	๒๐๙
ภาคผนวก : ประวัติผู้เรียบเรียง	๒๓๒

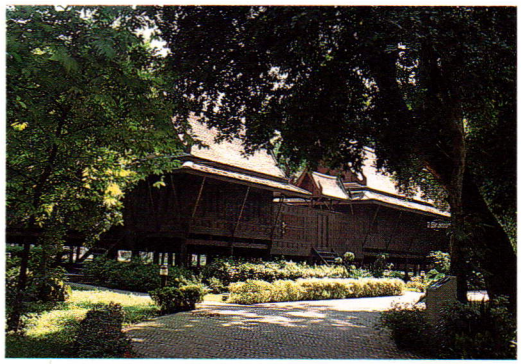

เรือนไทยภาคกลาง

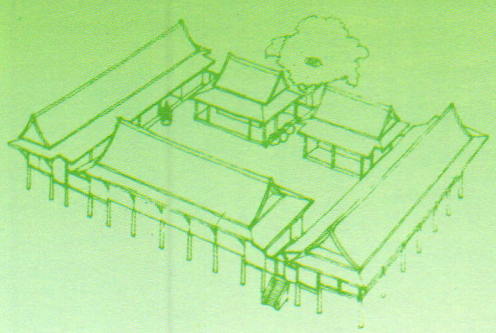

▲

เรือนไทย

อุทยานพระบาทสมเด็จ-
พระพุทธเลิศหล้านภาลัย
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

พระตำหนักทับขวัญ

จังหวัดนครปฐม

เรือนทับขวัญ (เรือนไทยทวารวดี) ถ่ายแบบจากพระตำหนักทับขวัญ โดยดัดแปลงตัวเหงาบนขอบหน้าจั่วให้เหมือนอย่างที่พบบนใบเสมาสมัยทวารวดี

เรือนขุนแผน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

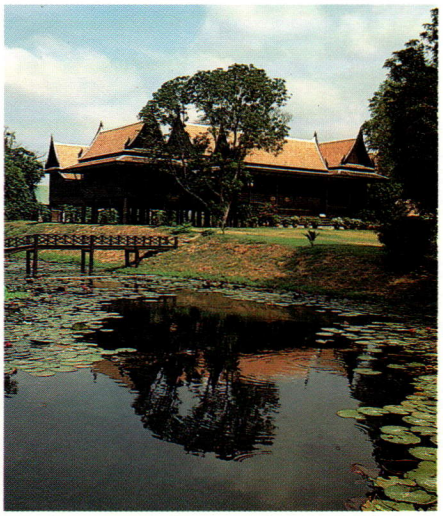

เรือนขุนแผน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

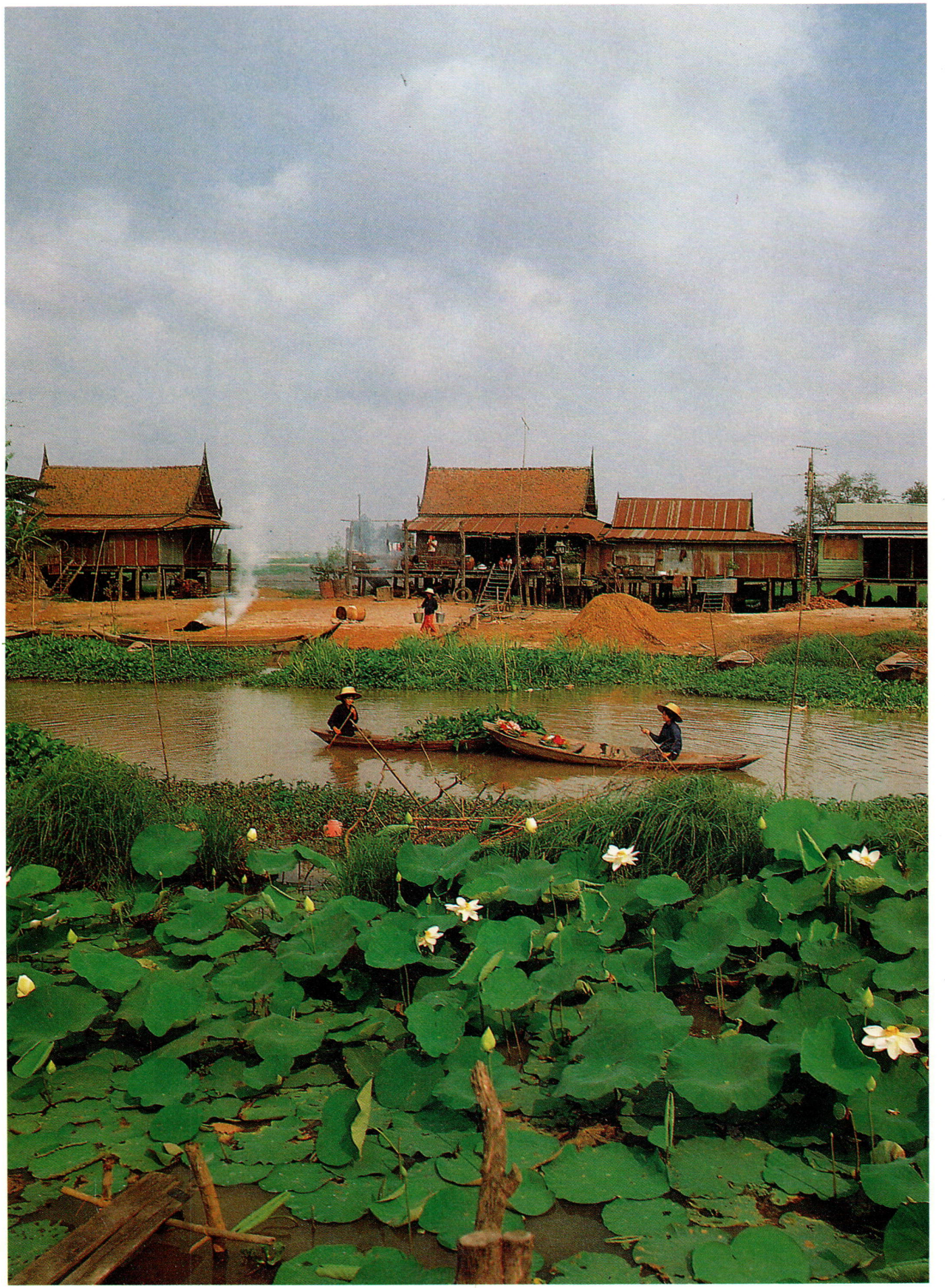

การเกิดของหมู่บ้าน

หมู่บ้านริมน้ำ

สภาพของหมู่บ้านทั่วไปเกิดรวมตัวกันขึ้นโดยธรรมชาติ ตามสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นปัจจัยในการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ คนไทยเรามีอาชีพเพาะปลูก เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ อาชีพเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยตรง นอกจากจะใช้น้ำช่วยในการเพาะปลูกแล้ว ยังจำเป็นต้องใช้น้ำสำหรับกิน อาบ และใช้เป็นทางคมนาคมอีกด้วย การคมนาคมสมัยก่อนนั้นมีแต่ทางน้ำกับทางบก ซึ่งทางน้ำสะดวกและใช้กันมากกว่าทางบก ดังนั้น เพื่อความสะดวกดังกล่าวข้างต้น หมู่บ้านชนิดที่ ๑ จึงเกิดขึ้นริมน้ำลำคลอง เรียกว่า **หมู่บ้านริมน้ำ** เราจะได้ยินชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ขึ้นต้นด้วยคำว่า **บาง** เช่น บางหญ้าแพรก บางกอกน้อย บางหัวเสือ บางปลาม้า บางปะกอก บางปลาสร้อย เป็นต้น **บาง** ในที่นี้หมายถึงหมู่บ้าน ร้านค้าที่ปลูกเรียงรายไปตามริมแม่น้ำ ลำคลอง หรือริมทะเล เมื่อมีหมู่บ้านเกิดขึ้นสิ่งจำเป็นอย่างอื่นก็เกิดตามมาได้แก่ ตลาดและวัด

▲

บ้านริมน้ำ

ร้านค้าริมน้ำ

▼

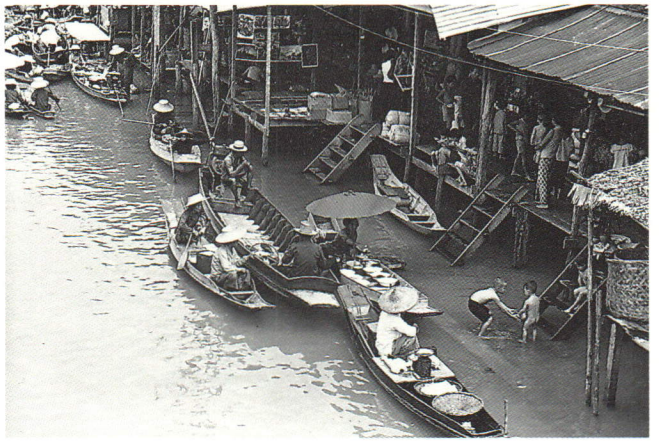

ตลาด เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน เช่น ครอบครัวหนึ่งมีข้าวก็นำเอาไปแลกกับเสื้อผ้า อีกครอบครัวหนึ่งมีผัก ปลา นำเอาไปแลกกับเกลือ ดังนี้เป็นต้น ภายหลังจึงได้ใช้เงินตราเป็นสื่อกลางแทน เหตุจำเป็นที่กล่าวมานี้ เป็นผลผลักดันให้เกิดร้านค้าริมน้ำลำคลองขึ้น หมู่บ้านริมน้ำที่เกิดขึ้นมีลักษณะยาวติดต่อกันเนือง ๆ ตามลำคลอง หรือแม่น้ำ ด้านหลังเป็นสวน ถัดสวนออกไปก็เป็นทุ่งนา ไร่ การขยายตัวของหมู่บ้านขยายไปตามแนวลำน้ำ ฉะนั้นหมู่บ้านแบบนี้จึงยากต่อการพัฒนาและการปกครอง ศูนย์กลางของหมู่บ้านทั่วไปได้แก่ วัด ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากชาวบ้านกินดีอยู่ดีแล้ว ถึงแม้ว่าวัดจะเกิดขึ้นภายหลัง แต่ก็มีความสำคัญต่อหมู่บ้านมาก เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นตัวประสานยึดเหนี่ยวให้หมู่บ้านรวมกันอยู่ หมู่บ้านริมน้ำดังกล่าวนี้ ถ้าจำนวนเพิ่มมาก ขยายใหญ่รวมตัวกันเป็นเมือง และเมืองที่มีลักษณะแม่น้ำผ่านกลางเรียกว่า **"เมืองอกแตก"** เช่น เมืองสุพรรณบุรี เป็นต้น

หมู่บ้านริมทาง

ลักษณะหมู่บ้านที่เกิดขึ้นริมทาง ในสมัยก่อนใช้พาหนะลากจูง เช่น เกวียน กับการใช้สัตว์ เช่น ม้า ช้าง เป็นพาหนะสำหรับบรรทุกและขับขี่ไป ฉะนั้นการเดินทางจึงมีขีดจำกัด แค่กำลังของสัตว์เหล่านั้น หากระยะทางการเดินไกลเกินกำลังสัตว์ ไม่สามารถไปถึงได้ภายในหนึ่งวัน ก็จำเป็นต้องพักแรมกลางทาง รุ่งขึ้นจึงเดินทางต่อไป ระยะทางที่เกวียนมาหยุดพักแรมกลางทางนี้ ในตอนแรกชาวบ้าน ชาวป่าที่อยู่ในบริเวณนั้น เริ่มมาปลูกเพิงขายอาหารและสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้ที่ผ่านไปมา รวมทั้งหาสิ่งของมา แลก เปลี่ยน จากชาวเกวียนด้วย ขายไปซื้อมาอยู่ในบริเวณนั้น เมื่อกิจการค้าเจริญดีขึ้นมีเกวียนผ่านไปมามากขึ้น ชาวบ้านก็มาปลูกเพิงขายของมากขึ้นตามลำดับ ขยายตัวออกไปตามยาวข้างทางแถวเดียวไม่พอ ก็เพิ่มขึ้นเป็น ๒ แถว อยู่ไปนานวัน เกิดความเคยชิน จึงได้คิดปลูกเป็นเรือนถาวรขึ้น โดยจัดให้ส่วนหนึ่งเป็นที่พักอาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นที่ค้าขาย เมื่อมีจำนวนหลังคาเรือนมากขึ้น ได้กลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ไปในที่สุด ด้านหลังของหมู่บ้านเป็น สวน ไร่ นา คล้ายลักษณะบ้านริมน้ำ

หมู่บ้านในที่ดอน

ถ้าหมู่บ้านอยู่ห่างจากแม่น้ำลำคลอง นาไร่อยู่ในที่ดอน ลักษณะเช่นนี้ก็เกิดมีหมู่บ้านขึ้นได้ ซึ่งมักเลือกพื้นที่ดอนห่างจากแม่น้ำลำคลอง โดยรวมกันเป็นกลุ่ม และแยกกันออกไปทำนา ทำไร่ ในหมู่บ้านจะมีสระน้ำหรือบึงขนาดใหญ่ เพื่อไว้กิน ไว้ใช้ ส่วนน้ำสำหรับทำนา ทำไร่ อาศัยน้ำฝนและน้ำท่า ซึ่งไหลบ่ามาในราวเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ หมู่บ้านลักษณะนี้เรียกว่า **บ้านที่ดอน** เช่น บ้านดอนกลาง ดอนมะนาว เป็นต้น หมู่บ้านลักษณะนี้สะดวกแก่การพัฒนาและการปกครอง

หมู่บ้านกระจัดกระจาย

ลักษณะหมู่บ้านที่เกิดขึ้นอย่างกระจัดกระจายอยู่อย่างโดดเดี่ยว คือ อยู่เป็นหลัง ๆ ห่างกันมาก โดยตั้งอยู่ในที่นาหรือที่สวนของตนเอง หมู่บ้านลักษณะนี้ลำบากต่อการพัฒนาอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากหมู่บ้านในภาคกลางบางส่วน สภาพความเป็นอยู่ สังคม ประเพณี และคตินิยมฉันเครือญาติ จะไม่เข้มข้นเหมือนหมู่บ้านลักษณะอื่น ๆ

หมู่บ้านลักษณะดังกล่าว แต่ละหมู่บ้านประกอบด้วยเรือนหลายประเภทรวมกัน แต่ละประเภทยังประกอบด้วยเรือนหลายหลัง อาจเป็น ๒ ขึ้นไปถึง ๗-๘ หลังก็ได้ เรือนประเภทต่าง ๆ มีไว้ดังนี้

ก. เรือนครอบครัวเดี่ยว

เรือนประเภทนี้เป็นเรือนสำหรับ ผัว เมียและลูกเล็ก ๆ ที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบไปด้วยเรือนนอน ๑ หลัง เรือนครัว ๑ หลัง ระเบียงและชานร่วม สำหรับเรือนนอนนั้นประกอบด้วยห้องนอนและห้องโถง ความยาวแบ่งเป็น ๓ ช่วงเสา ประมาณ ๖ ศอก ถึง ๙ ศอก หน้าห้องนอนมีระเบียงยาวตลอดเป็นตัวเชื่อม ระหว่างห้องนอนกับชานมีกันสาดคลุม ใช้เป็นที่พักผ่อน

เรือนครัวมีความยาว ๒ ช่วงเสา ช่วงแรกสำหรับทำครัว ช่วงที่ ๒ เป็นที่รับประทานอาหาร

เรือนทั้งสองหลังนี้มีชานเป็นตัวเชื่อมระหว่างเรือนนอนกับเรือนครัว และใช้เป็นที่พักผ่อนภายนอกอีกด้วย พื้นที่ชานตอนที่อยู่หลังครัวใช้เป็นที่อาบน้ำและซักล้าง

▲ *เรือนหมู่ครอบครัวขยาย*

ข. เรือนหมู่

เมื่อครอบครัวเดี่ยวเจริญขึ้น ลูก ๆ แต่งงาน เกิดเป็นครอบครัวขยาย ลูกชายมีเมียแล้ว ส่วนใหญ่จะไปอยู่บ้านผู้หญิง ส่วนลูกผู้หญิงมีผัวแล้ว ก็ให้ฝ่ายชายมาอยู่ด้วย เรือนหลังเดิมซึ่งมีห้องนอนเพียงห้องเดียวไม่พอ จำเป็นต้องสร้างขึ้นอีก ถ้าจะต่อเรือนหลังเก่าออกไปตามยาวก็จะยุ่งยาก เพราะต้องรื้อปีกนก กันสาด เปลี่ยนฝาด้านสกัดใหม่ ยุ่งยากในเรื่องการต่อไม้และการปูไม้พื้นต่อออกไป ตลอดจนมีความรู้สึกว่าขาดความเป็นส่วนตัวในลักษณะคู่ผัวตัวเมีย

การขยายเรือนนอนสำหรับลูก ครั้งแรกก็ควรจะอยู่ตรงข้ามกับเรือนของพ่อแม่ หันหน้าจั่วไปทางเดียวกัน ด้านหลังเป็นครัวซึ่งเป็นเรือนขวาง ตรงกันข้ามกับเรือนครัวสร้างขึ้นอีกหนึ่งหลังเป็นเรือนขวางกับเรือนนอน มักทำฝา ๓ ด้าน ด้านที่ติดกับตัวชานเปิดโล่งไว้เป็นหอนั่งสำหรับพักผ่อน รับแขก เลี้ยงพระ ห้องโถงในเรือนเดิมของพ่อแม่กั้นฝาล้อม ๓ ด้าน อาจกั้นฝาขยายห้องนอนเป็น ๓ ช่วงเสาก็ได้ หรือเก็บห้องโถงเดิมไว้เป็นห้องพระตั้งโต๊ะหมู่บูชา

การขยายเรือนทำได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. ปลูกเรือนเรียงตามยาวต่อจากเรือนนอนของพ่อ - แม่ หรือเรือนนอนที่อยู่ตรงข้ามกับเรือนนอนพ่อ - แม่

๒. จัดวางตัวเรือนเป็นกลุ่ม มีชานเชื่อมกลางระหว่างเรือนแต่ละหลังไม่มีหลังคา

๓. ปลูกเรือนขึ้นใหม่ในบริเวณใกล้กันแยกเป็นหลัง ๆ ไม่มีชานเชื่อม

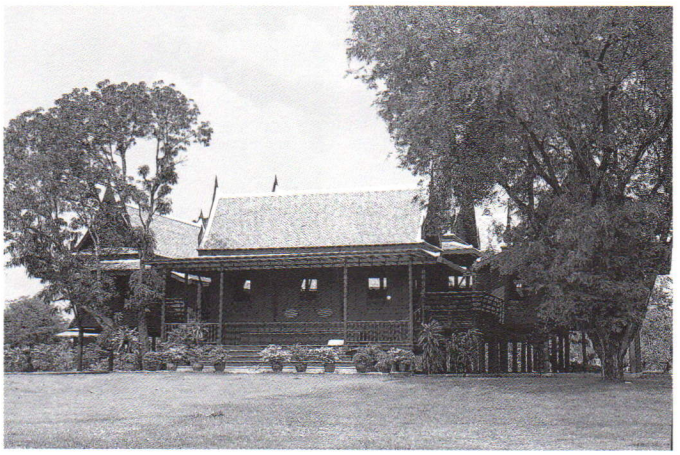

ค. เรือนหมู่สำหรับคหบดี

เป็นเรือนขนาดใหญ่ มีจำนวนเรือนหลายหลัง รวมอยู่เป็นหมู่ เรือนหมู่นี้จะประกอบด้วย

๑. เรือนนอน ซึ่งเป็นเรือนประธาน มีขนาดช่วงชื่อกว้างมาก ประมาณ ๘-๙ ศอก

๒. เรือนลูก มีขนาดย่อมลงมา ปลูกอยู่ด้านตรงข้ามกับเรือนนอน ซึ่งเป็นเรือนรีในทิศทางเดียวกัน

๓. เรือนขวาง ใช้เป็นหอนั่งหรือหอกลาง กั้นฝา ๓ ด้าน ด้านที่ติดกับหัวชานเปิดโล่งสำหรับพักผ่อน รับแขก

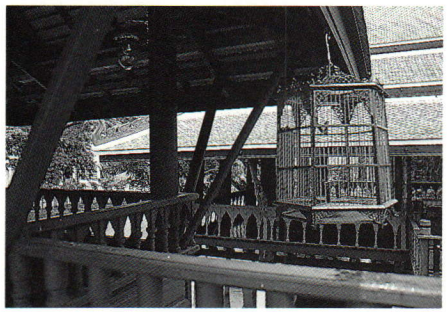

และจัดงานตามประเพณี เช่น โกนจุก ทำบุญ แต่งงาน เป็นต้น หอกลางนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ตรงกลางชาน แต่จะอยู่ตรงกลางก็ได้ ลักษณะเป็นเรือนโถง มี ๓ ช่วงเสา และปลูกขวางเรือนนอน

๔. เรือนครัว อยู่ทางด้านหลังปลูกขวางกับเรือนนอน ครัวในหมู่เรือนคหบดีมีขนาดใหญ่ ฝาขัดแตะ หน้าจั่วมีช่องเปิดเป็นที่ระบายควันไฟ ซึ่งลักษณะและรายละเอียดของครัวจะได้กล่าวภายหลัง

๕. หอนก คหบดีมักมีงานอดิเรก เช่น การเลี้ยงนกปลากัด เลี้ยงต้นไม้ไว้เป็นสิ่งเพลิดเพลินใจ ด้านข้างของหอขวางมีพื้นที่เหลือจะปลูกเรือนซึ่งมีขนาด ๒ ช่วงเสาไว้เป็นที่แขวนเกรงนกไว้ดูเล่น จึงเรียกว่าหอนก

๖. ชาน มีขนาดกว้างมาก เรือนบางหลังมักนิยมเว้นที่ว่างเป็นช่องไว้กลางชานเพื่อปลูกต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นจำปี จำปา จันทน์ มะม่วง ขนุน เป็นต้น

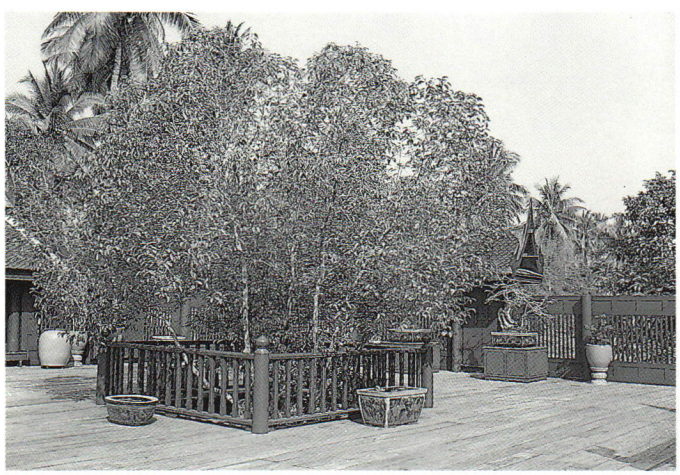

เรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยาย กับเรือนคหบดีนี้ ประกอบด้วยเรือนจำนวนหลายหลังคล้ายกัน แต่ลักษณะและพื้นฐานการปลูกสร้างต่างกัน

เรือนหมู่เกิดขึ้นจากเรือนนอน ๑ หลัง และเรือนครัว ๑ หลังก่อน ต่อมาลูกคนโตแต่งงานออกเรือนไป ก็ปลูกเรือนนอนเพิ่มขึ้นอีกหลังหนึ่ง และลูกสาวที่ต่อมาแต่งงานตามลำดับ เรือนหมู่ก็จะเพิ่มจำนวนตามขึ้น ส่วนเรือนคหบดีนั้นมีทั้งทยอยกันปลูกสร้าง และวางแผนปลูกขึ้นพร้อมกัน โดยวางแผนจะให้มีเรือนที่ใช้ประโยชน์ตามความจำเป็นพร้อมกัน เช่น หอนั่ง หอนก เรือนโถงพักผ่อน เป็นต้น

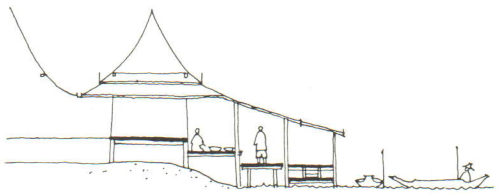

▲ *เรือนร้านค้าริมน้ำ แบ่งเป็นส่วนเรือนนอน เรือนร้านค้า ระเบียงวางของ สะพานทางเดิน ท่าส่งของ*

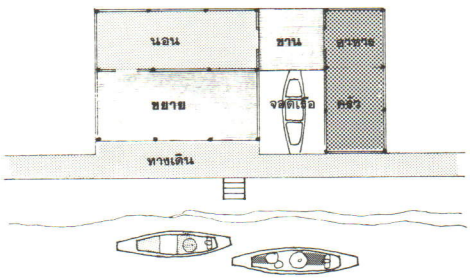

▲ *แปลนร้านค้าริมน้ำ*

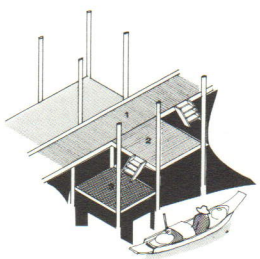

▲ *แบบท่าน้ำรับ-ส่งของ*

ง. เรือนร้านค้าริมน้ำ

เป็นเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นร้านค้าขาย รวมทั้งกินอยู่หลับนอน ฉะนั้นประโยชน์ใช้สอยจึงต่างกับเรือนพักอาศัยทั่วไป แบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนหน้าเปิดเป็นร้านค้า สำหรับส่วนหลังเป็นที่อยู่อาศัย

ด้านหน้าที่สำหรับค้าขาย มีสะพานไม้ทำเป็นทางเดิน กว้างประมาณ ๒ ศอกเศษ ยาวติดต่อถึงกันทุกหลังคาเรือน ถัดจากสะพานทางเดินออกไป ทำท่าน้ำเป็นที่เทียบเรือ ขนสินค้าขึ้นลงได้สะดวก

ฝาเรือนประเภทนี้เหมือนเรือนไทยพักอาศัยทั่วไป เว้นแต่ตอนหน้าเรือนทำเป็นฝาหน้าถังหรือฝาบานกระทุ้ง อาจทำด้วยฝาจาก และฝาขัดแตะ เพื่อสะดวกในการเปิดยกขึ้นปัจจุบันเปลี่ยนเป็นฝาหน้าถังไม้ หรือ ฝากระทุ้งสังกะสี

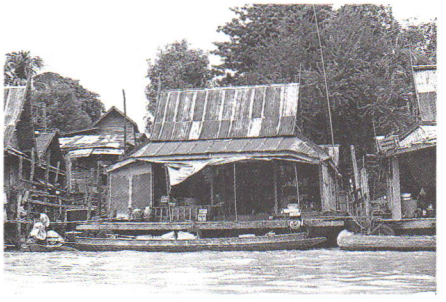

เรือนร้านค้าริมน้ำ จะสร้างติดต่อกันเป็นแถว เว้นช่วงระยะห่างบ้างพอสมควร ประมาณ ๑ ช่วงเรือน เพื่อเป็นที่เก็บเรือ

ส่วนชานซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นของเรือนร้านค้าริมน้ำนั้นหายไป

จ. เรือนแพ

คือ เรือนร้านค้าที่ลอยน้ำอาจเคลื่อนที่ไปมาได้ เป็นที่อยู่อาศัย มีลักษณะเหมือนเรือนแฝด ตัวเรือนใหญ่หลังในเป็นที่พักผ่อน นอน หลังนอกเป็นร้านค้า มีฝาหน้าถังปิด-เปิด ด้านหน้าเป็นชานซึ่งติดกับน้ำ บางหลังมีชาน ช่วงยาวของเรือนแพมี ๓ ห้อง ด้านหลังเป็นครัว หลังคาครัวมีขนาดเล็กกว่าหลังคาตัวเรือนใหญ่ ด้านล่างตัวเรือนมีแพรองรับทำเป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ทำด้วยไม้ไผ่ผูกรวมกันเป็นแพ เรียก **แพลูกบวบ**

๒. ทำด้วยไม้จริงต่อเป็นแพสี่เหลี่ยมยาว เรียก **แพโป๊ะ**

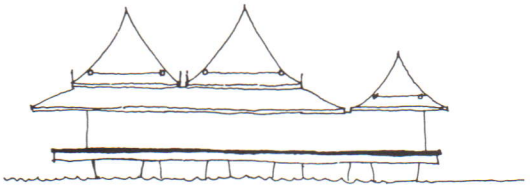

▲

ลักษณะเรือนแพ เป็นแพโป๊ะ เรือนหลังใหญ่เป็นหลังคาแฝด หลังเล็กเป็นครัว

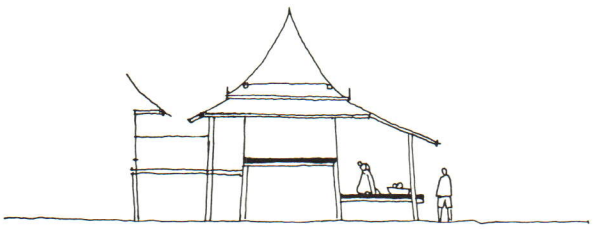

▲

ลักษณะเป็นเรือนที่ลดระดับพื้นระเบียงลงไปมากกว่าปกติ และมีขนาดของระเบียงกว้างมาก เพื่อจุดมุ่งหมายทำเป็นที่วางของขายอยู่ริมทางเดิน

ฉ. เรือนร้านค้าริมทาง

เป็นเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นร้านค้าและที่พักอาศัย มีลักษณะเดียวกับเรือนร้านค้าริมน้ำ มีลักษณะต่อไปนี้

ลักษณะที่ ๑ เป็นเรือนหลังเดี่ยว มีระเบียงยาวเกือบเท่าเรือนนอน ลดระดับพื้นระเบียงต่ำลงกว่าเรือนนอน อยู่เหนือพื้นดินประมาณ ๒ ศอก เพื่อใช้เป็นที่วางสินค้า ฝาระเบียงทำเป็นฝาเฟี้ยม ฝาถัง ฝากระทุ้ง

พื้นเรือนนอนเข้าไปข้างในทำเรือนครัวอีกหลังหนึ่ง ใต้ถุนเรือนนอนใช้เป็นที่เก็บเกวียน

ลักษณะที่ ๒ กรณีครอบครัวใหญ่ ตัวเรือนสร้างเป็น ๒ หลังแฝด ใช้เป็นเรือนนอน ส่วนระเบียงด้านหน้าคงเหมือนลักษณะที่ ๑

ลักษณะที่ ๓ เหมือนลักษณะที่ ๒ แต่ระเบียงที่ใช้วางสินค้าเปลี่ยนมาอยู่ทางด้านหัวเรือน

ลักษณะที่ ๔ แยกเรือนร้านค้าออกต่างหากจากเรือนนอน ไม่มีฝากั้น ลักษณะคล้ายศาลาโถง เมื่อทำการค้า ก็นำสินค้ามาวางขาย เมื่อเลิกขายก็เก็บ

ลักษณะของเรือน

รูปทรงเรือน

๑. เป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนสูง สูงจากพื้นดินเสมอศีรษะคนยืน ระเบียงและชานยกพื้นใต้ถุนสูงระดับลดหลั่นกัน การลดระดับประมาณ ๑ ศอกนี้ ทำให้เกิดประโยชน์ คือ

ก. ช่วยให้ลมผ่านสะดวก

ข. มองลอดช่องจากชานลงมายังใต้ถุนได้

๒. การยกพื้นเรือนสูง เพื่อความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย หรือคนร้ายในเวลาค่ำคืน ภาคกลางของประเทศไทยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมถึง ฝนตกชุก มีป่าไม้ทั่วไป เป็นที่อาศัยของสัตว์ร้ายนานาชนิด ถ้าบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ป่าก็ต้องระวังสัตว์ป่าเหล่านั้น ฉะนั้นการยกพื้นเรือนให้สูงจากพื้นดินจึงเป็นการปลอดภัย

๓. ป้องกันน้ำท่วมถึง แต่ละภาคในประเทศ มักจะมีน้ำท่วมเกือบทุกปี ภาคกลางนั้นน้ำเหนือไหลบ่าลงมารวมทั้งน้ำทะเลหนุนในราวเดือนพฤศจิกายน และเดือนธันวาคม ถ้าเกิดน้ำท่วมก็ย้ายสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จากใต้ถุนขึ้นไว้บนเรือน

หน้าน้ำเดือน ๑๑ หรือเดือน ๑๒ น้ำจะท่วมใต้ถุนเรือน

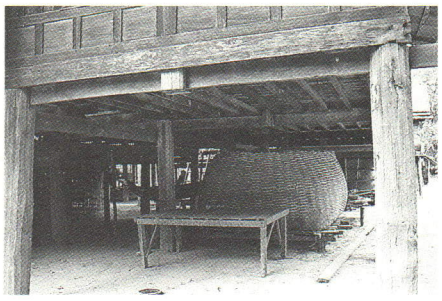

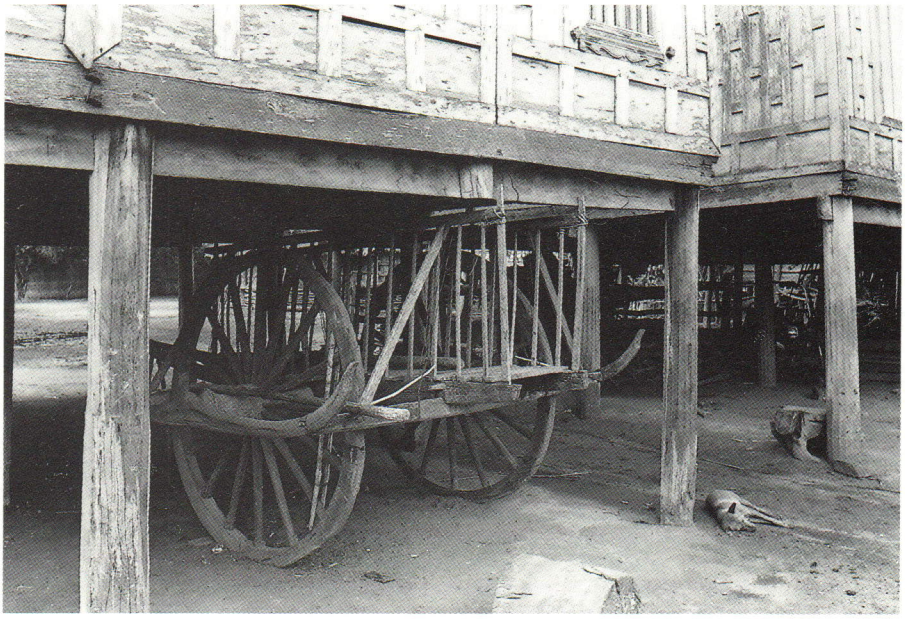

▲

การยกพื้นใต้ถุนสูง นอกจากจะใช้เก็บเครื่องใช้ต่างๆ ยานพาหนะ และประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือนแล้ว ยังใช้เป็นที่พักผ่อน ตั้งแคร่นั่งเล่นในเวลากลางวันได้อีกด้วย

๔. เพื่อใช้ประโยชน์ที่ว่างใต้ถุน เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการกสิกรรมและยานพาหนะ ได้แก่ เกวียน เรือ เป็นต้น

๕. เป็นที่ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ ทอผ้า ทอเสื่อ ปั่นฝ้าย ตำข้าว และพักผ่อน

๖. ลมพัดผ่านได้สะดวก เกิดการไหลไป เทมาในที่ว่าง ภาคกลางของประเทศไทย อยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๓° - ๑๖° เหนือ เส้นแวงที่ ๙๕° - ๑๒๐° ตะวันออก อากาศร้อน อุณหภูมิบางเดือนสูงถึง ๓๙.๙ องศาเซ็นติเกรด และมีความชื้นสูงมาก เมื่ออากาศร้อนและมีความชื้นมาก อาคารต่าง ๆ จึงต้องการความโปร่ง การที่ยกใต้ถุนของเรือนสูงขึ้นนั้นต้องด้วยลักษณะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดินฟ้าอากาศอย่างยิ่ง ส่วนความโปร่งของเรือนนั้น เห็นได้จากเรือนครัวที่ออกแบบฝาไว้ให้มีลักษณะอากาศผ่านได้ เรียกว่า **"ฝาโปร่งลม"** เช่น ฝาสำหรวด ฝาขัดแตะ นอกจากฝาแล้วบางเรือนพื้นครัวไฟยังทำพื้นขัดแตะอีกด้วย และหน้าจั่วหัว - ท้ายทำช่องโปร่งให้ลมผ่าน ควันไฟออกจากห้องได้สะดวก การออก

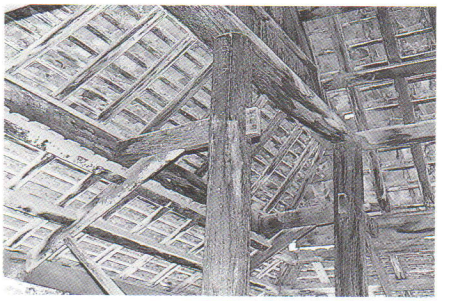

แบบทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากความต้องการ และความเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้งของช่างโบราณ

๗. หลังคาทรงสูง ชายคายื่นยาว หลังคาเรือนไทยใช้ไม้ทำโครง และใช้จาก แฝก กระเบื้องดินเผา เป็นเครื่องมุง วัสดุเหล่านี้ต้องการความสูงชันขององศามากน้ำฝนจึงจะไม่รั่ว การทำหลังคาทรงสูงนี้ช่วยบรรเทาความร้อนที่ถ่ายเทลงมายังห้องในเรือน

เรือนครัวทั่วไป ตรงส่วนบนของหน้าจั่วทั้ง ๒ ด้าน ทำช่องระบายอากาศโดยใช้ไม้ตีเรียงกันช่องเว้นช่อง หรือทำเป็นรูปรัศมีพระอาทิตย์ และเว้นช่องระหว่างไม้แต่ละอันเช่นกัน เพื่อถ่ายเทควันไฟออกจากเรือนครัวได้สะดวก

ได้กล่าวมาแล้วว่า ดินฟ้าอากาศของภาคกลางแดดแรงจัด ฝนชุก จึงจำเป็นต้องต่อเติมชายคาให้ยื่นออกจากตัวเรือนมาก เพื่อป้องกันฝนสาด แดดส่อง

๘. ชานกว้าง เมื่อมองดูผังของเรือนไทยทั่วไป พื้นที่ของชานกว้างไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งหมด ถ้ารวมพื้นที่ของระเบียงเข้าไปด้วยจะเท่ากับร้อยละ ๖๐ พื้นที่นี้เป็นส่วนอาศัยภายนอก

▲

เรือนครัวทั่วไป มักทำช่องระบายอากาศ โดยใช้ไม้ตีเรียงกัน หรือทำเป็นรูปรัศมีพระอาทิตย์ ส่วนฝาเป็นฝาขัดแตะระบายอากาศได้ดี

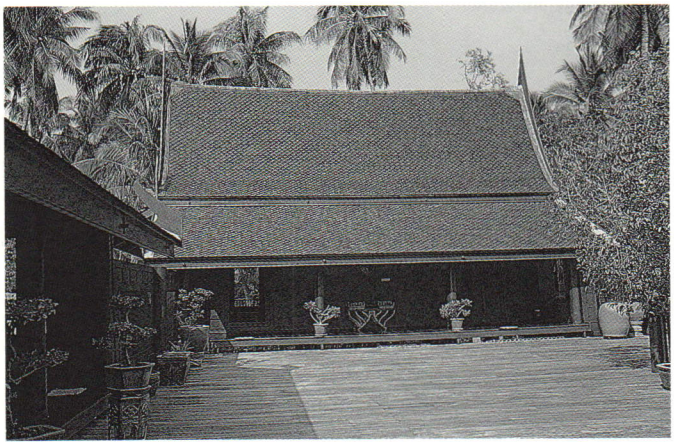

สาเหตุที่ทำให้ปริมาณพื้นที่อาศัยภายนอกมากกว่าพื้นที่อาศัยภายใน เนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมของดินฟ้าอากาศที่ร้อนอบอ้าวดังกล่าวมาแล้ว

ชานเป็นส่วนสำคัญเท่ากับเรือนนอน และเรือนครัว การพักผ่อนในร่มใช้เรือนนอน แต่การพักผ่อนภายนอกนั้นเราใช้ชานและระเบียง ชานเป็นพื้นที่เปิดโล่งรับแสงแดดและอากาศบริสุทธิ์ลมพัดผ่านได้สะดวก สามารถมองผ่านฝารั้วชานที่ทำเป็นลูกกรง เป็นสิ่งจำเป็นที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของสถาปัตยกรรมเมืองร้อนนี้ได้ดี

ชานมีหน้าที่ใช้สอยดังนี้ ไว้พักผ่อนนั่งเล่น รับแขก จัดงานตามประเพณีนิยม เนื่องมาจากคตินิยมทางศาสนา เช่น โกนจุก ทำบุญ เลี้ยงพระ แต่งงาน นอกจากนั้นชานยังมีหน้าที่เชื่อมเรือนนอน เรือนครัวและเรือนอื่น ๆ เข้าด้วยกัน

บางมุมของชานปลูกต้นไม้ประดับไว้ดูเล่น นอกจากนั้นยังเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ไว้ที่ชานด้วย ชาน นอกจากจะเป็นที่พักผ่อน นั่งเล่นแล้ว ยังเป็นที่ให้ความสำราญแก่เจ้าของเรือนด้วย

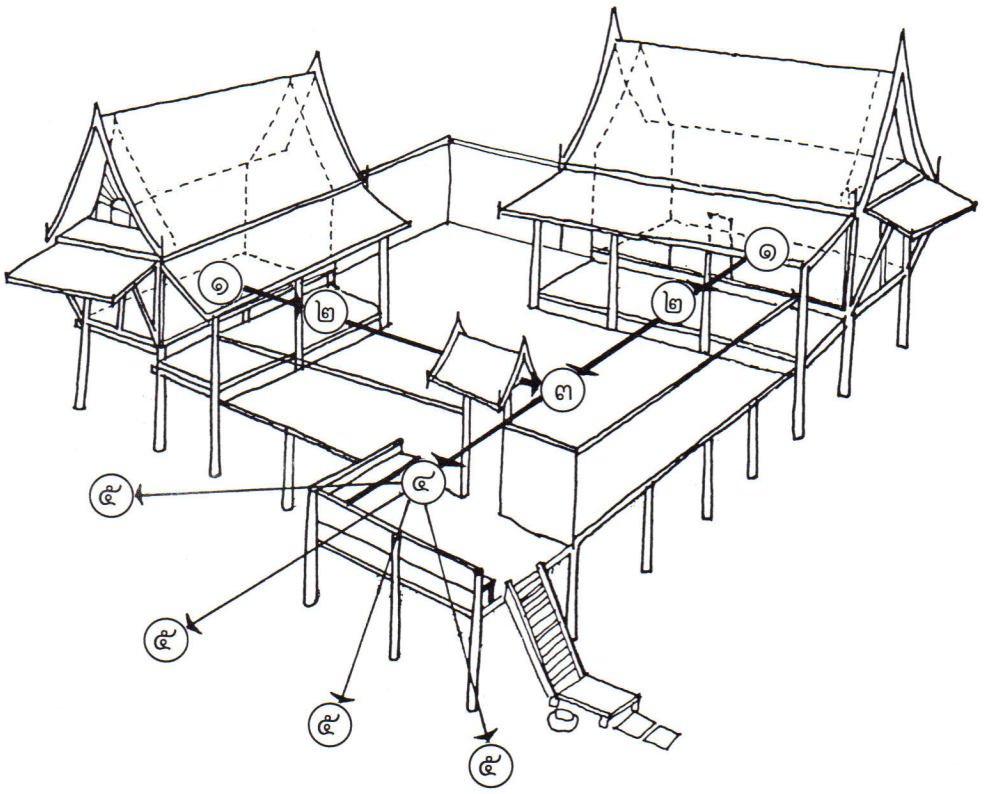

สรุปลักษณะรูปทรงของเรือนไทย คือ

ก. ใต้ถุนสูง

ข. หลังคาลาดชัน ชายคายื่นยาว

ค. ชานกว้าง

ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑. สนองประโยชน์ ใช้สอย ตามความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ สงบ รักสันโดษ ใกล้ชิดธรรมชาติ

๒. ดินฟ้าอากาศที่ร้อนอบอ้าว ความชื้นสูง ฝนชุก แดดจัด

๓. อาชีพเกี่ยวกับการกสิกรรม

๔. คตินิยมความเชื่อทางศาสนา ประเพณี

๕. วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้าง ได้แก่ ไม้เป็นส่วนใหญ่

▲

การเปลี่ยนจากที่ว่างภายในห้องออกสู่ที่ว่างภายนอก

① ที่ว่างภายในห้อง

②③④ ตัวกลาง

⑤ ที่โล่ง

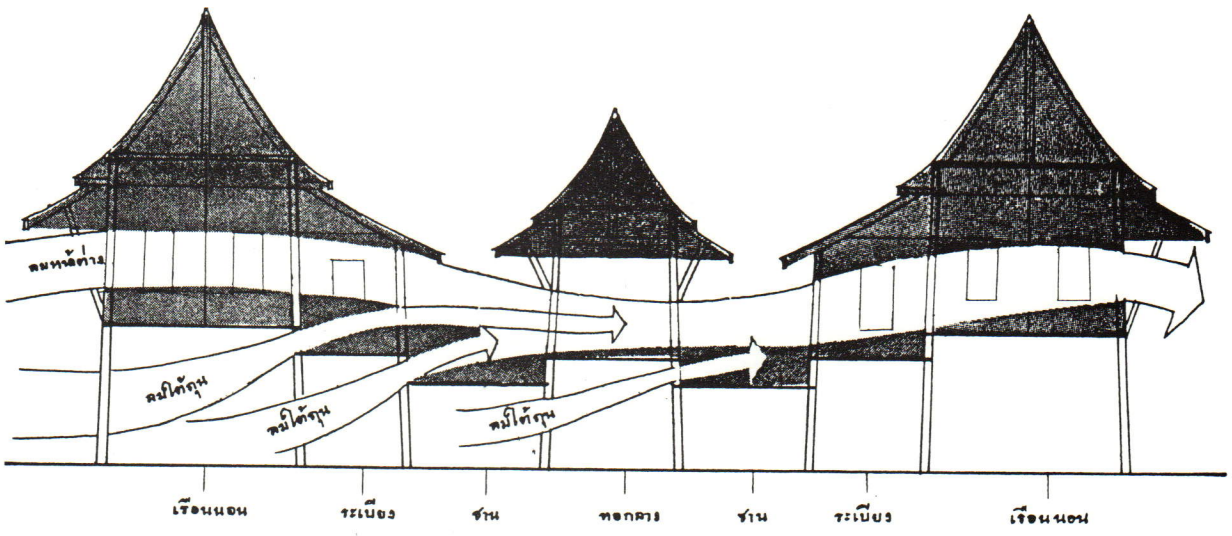

▲ *กระแสลมและการระบายอากาศ*

ผังของเรือน

การวางผังของเรือน ถือหลักการสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศเป็นเหตุผลกำหนดผังของเรือนไม่ใช้หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ ไม่คำนึงถึงทิศทางลม แสงแดด และประกอบคติความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ความเป็นมงคล หรืออัปมงคล เพื่อหวังว่าจะได้อยู่เป็นสุข เพราะชีวิตประจำวันอาศัยธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศที่จะอำนวยให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงาม หรือล่มจม ซึ่งเชื่อถือว่าเป็นเพราะโชคเคราะห์หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

ผังเรือนมีข้อสังเกตต่อไปนี้

๑. การสร้างเรือนแต่ละหลังมีบริเวณบ้านกว้างพอที่จะให้ลมพัดผ่านได้สะดวก

๒. ตอนกลางวันออกไปทำไร่ ทำนา ทำสวน นอกบ้านเป็นส่วนใหญ่

๓. ใช้พักผ่อนตอนกลางวัน โดยมากพักที่ระเบียง ชาน ใต้ถุนเรือน ซึ่งลมพัดผ่านได้เพียงพอ

๔. บริเวณบ้านมีต้นไม้ใหญ่หลายชนิดที่ให้ร่มเงา รวมทั้งเรือนบางหลัง ตรงกลางชานเปิดช่องว่างไว้ปลูกต้นไม้ชนิดยืนต้น เพื่อให้ร่มเงาบริเวณชานเรือน

การวางผังของเรือน ถ้าอยู่ริมแม่น้ำลำคลองมักจะหันด้านระเบียงออกสู่ลำน้ำ ถ้าอยู่ตามที่ดอน ตามทุ่ง มักจะหันด้านระเบียงขนานไปกับทางเกวียน หรือทางเดิน และถ้าในหมู่บ้านนั้นหันด้านจั่วไปทางไหน เรือนหลังที่สร้างต่อมามักนิยมหันด้านจั่วไปทางเดียวกัน เพราะถือว่าถ้าหันขวางกันแล้ว เจ้าของจะทะเลาะวิวาทกับเรือนอื่น ซึ่งเป็นความเชื่อเฉพาะถิ่น

เรือนไทยของชาวรามัญ อำเภอพระประแดง เป็นตัวอย่างที่นิยมปลูกเรือนขวางแม่น้ำ การวางผังของเรือนมอญรามัญ จึงมักได้ลมมาก แต่ก็ขวางกับเรือนไทยทั่วไป จึงมีคำล้อเลียนว่า **"มอญขวาง"** ซึ่งมักได้ยินอยู่เสมอ

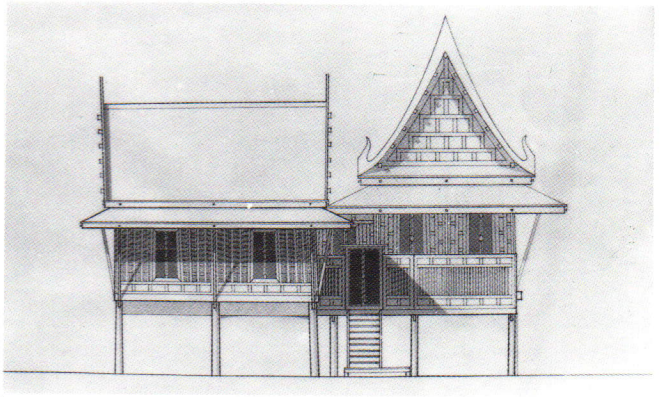

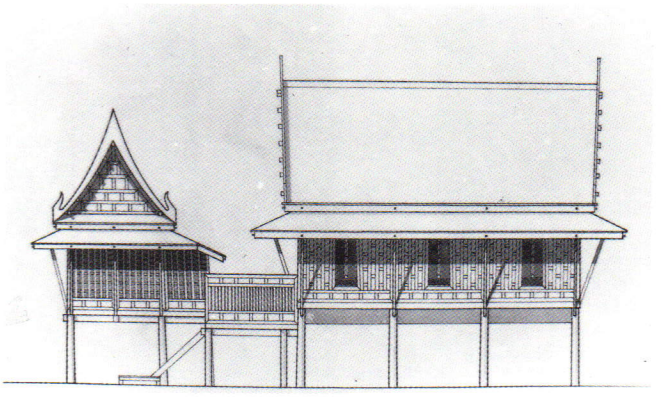

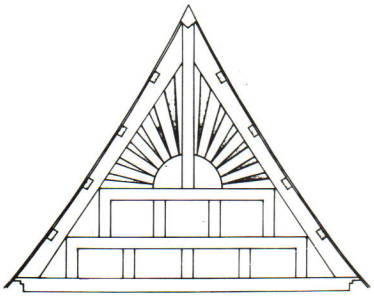

▲

หน้าจั่วเรือนครัว มักทำช่องระบายอากาศเป็นรูปรัศมีพระอาทิตย์ เพื่อถ่ายเทควันไฟออกจากเรือนได้สะดวก

▶

ภายในครัวเรือน แสดงพื้นโปร่งให้ลมพัดจากใต้ถุนขึ้นบนเรือน พร้อมทั้งฝาผนังขัดแตะโปร่ง และหน้าจั่วเว้นช่องระบายควันไฟ

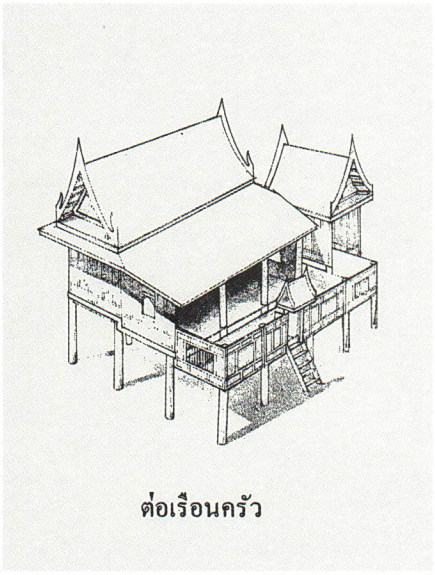

ต่อเรือนครัว

ผังเรือนครัว

เรือนครัวแยกออกจากเรือนนอนต่างหาก ตั้งอยู่ทางด้านใดก็ได้ แต่นิยมไว้ทางทิศตะวันตก การหุงต้มใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง ย่อมมีควันและเขม่าไฟ เรือนครัวจึงมีความต้องการที่จะตั้งให้ได้รับลมผ่านตลอด ปัญหาในการใช้ฟืนหุงต้มนี้ เป็นผลผลักดันให้รูปร่างลักษณะการใช้ฝาหน้าจั่วของเรือนผิดแปลกไปจากเรือนขัดแตะโปร่งมองลอดช่องเล็ก ๆ ของพื้นลงไปใต้ถุนได้ อีก ๑ ช่วงเสาเป็นพื้นไม้จริง สำหรับนั่งรับประทานอาหาร ฝาใช้ไม้ไผ่ขัดแตะเข้ากรอบไม้จริงเป็นฝาแป **"โปร่งลม"** หน้าจั่วเว้นช่องระบายอากาศ ลักษณะเช่นนี้มีให้เห็นอยู่ทั่วไป แสดงให้เห็นถึงความคิดช่างโบราณออกแบบสร้างอาคารตามความต้องการ สนองความจำเป็นที่เกิดขึ้น และเข้าใจใช้วัสดุปลูกสร้างเพื่อการระบายอากาศได้เป็นอย่างดี

สรุปลักษณะการวางผังเรือนไทยโดยทั่วไป คำนึงถึงทิศทางลมตามความเหมาะสม นิยมวางเรือนไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม เช่น อยู่ริมน้ำ ลำคลอง ตัวเรือนก็วางยาวไปตามลำน้ำด้วย หรืออยู่ริมถนน ก็วางตัวเรือนยาวไปตามถนน ตำแหน่งของผังเรือนขึ้นอยู่กับคติความเชื่อเป็นหลัก ส่วนการจัดกลุ่มเรือนนิยมความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวแสดงออกให้เห็นถึงความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ตัวเรือนห่างพอชายกันสาดของแต่ละหลังไม่ติดกัน ทำให้เกิดการไหลถ่ายเทอากาศสะดวก

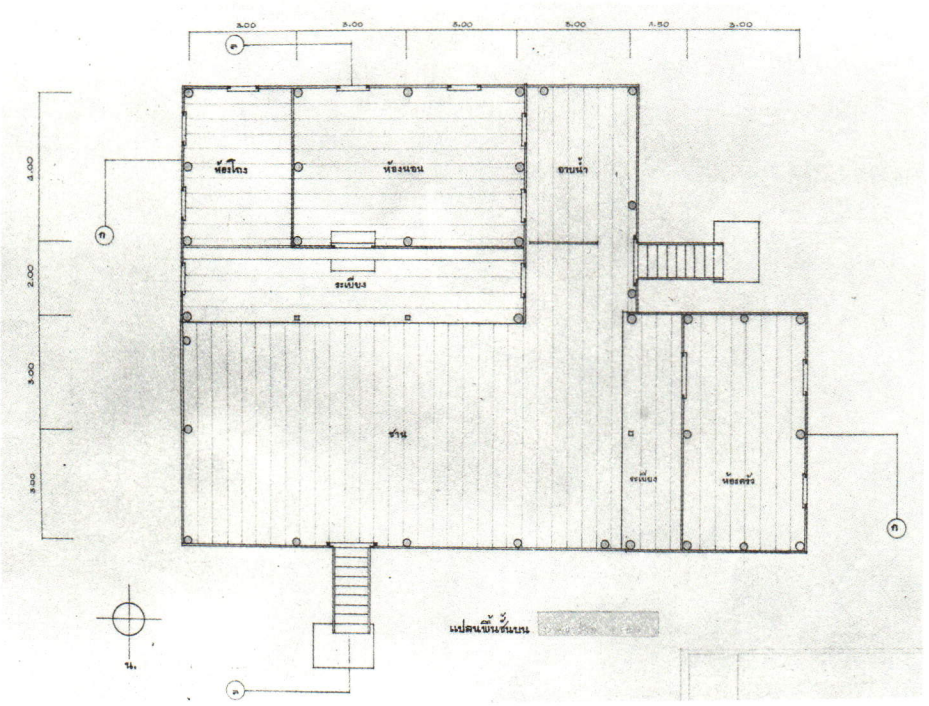

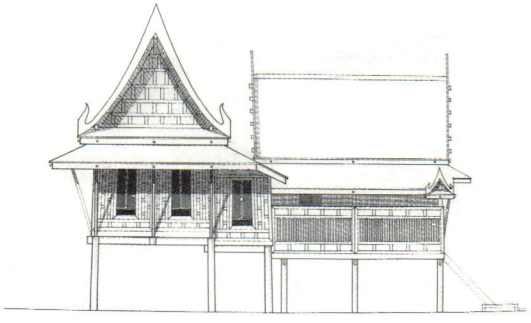

โครงสร้าง

โครงสร้าง และส่วนประกอบทั้งหมดทำด้วยไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก เว้นแต่โครงสร้างที่สำคัญในการรับที่น้ำหนัก ใช้ไม้อื่นที่แข็งแกร่งกว่าแทน เช่น ไม้เต็ง รัง แดง มะค่า โครงสร้างทั้งหมดมีลักษณะในระบบ **เสากับคาน** การถ่ายน้ำหนักจากหลังคาลงมายัง กลอน แป จันทัน เสา กงพัดหรือแระ สู่พื้นดิน ส่วนพื้นถ่ายลง รอด เสา กงพัดหรือแระ สู่พื้นดิน ตามลำดับ จะเห็นว่าโครงสร้างเรือนไทยมีรูปทรงล้มสอบบนทั้ง ๒ ด้าน คือ **ด้านสกัด** และ **ด้านยาว** การล้มสอบของโครงสร้างเนื่องด้วยเหตุผลดังนี้

ก. เพื่อความมั่นคง แข็งแรงของโครงสร้างทั้งหมด โดยเพิ่มแรงอัดให้กับส่วนบนของเสา และสามารถรับแรงลมได้ดีกว่าแบบตั้งเสาฉาก เปรียบเสมือนคนยืนกางขาเมื่อมีผู้อื่นมาผลักจะล้มยากกว่ายืนตรง ๆ

ข. เมื่อยกฝาขึ้นวางบนหลังไม้พรึง ปลายฝาจะเอนแนบหาเสา ฉะนั้น การยึดฝากับเสาจึงใช้ตะปูจีนตรึง

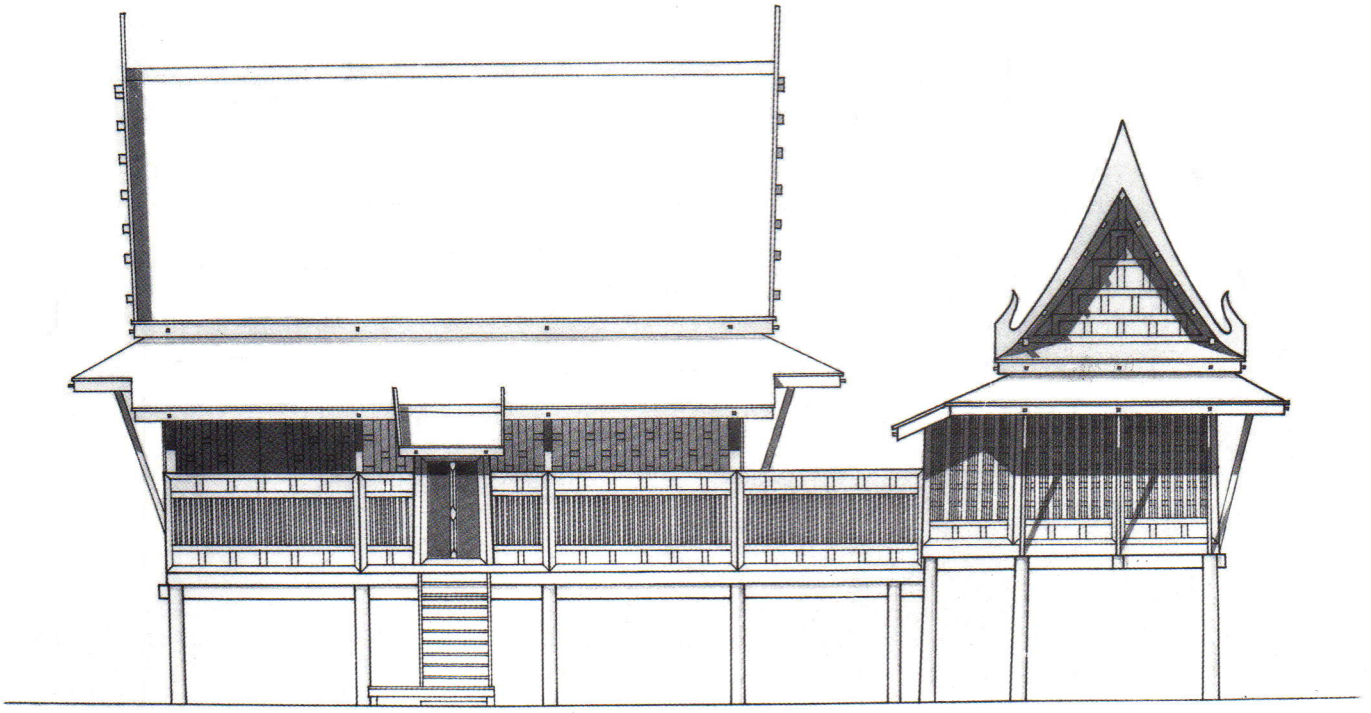

ไว้เพียง ๔ ตัว ก็จะทำให้ฝาตั้งอยู่ได้ และน้ำหนักของฝาที่ล้มสอบยังช่วยกดโครงสร้างให้ยึดเกาะกันแน่นขึ้นกว่าเดิมด้วย โครงสร้างของระเบียง มีทั้งแบบไม่ลดระดับพื้น ใช้รอดตัวเดียวตลอด และแบบลดระดับพื้น โดยแยกรอดเป็น๒ตัว ตัวหนึ่งรับพื้นห้องนอน อีกตัวหนึ่งรับพื้นระเบียง ลักษณะโครงสร้างส่วนนี้มี ๒ แบบ คือ ใช้เจาะเสาส่วนบนให้รอดรับพื้นห้องนอนผ่าน และเจาะเสาส่วนล่างห่างกันประมาณ ๑ ศอก ให้รอดรับพื้นระเบียงผ่าน หรืออีกแบบหนึ่งตั้งเสาคู่ขึ้นรับรอดระเบียงโดยที่ไม่ต้องเจาะเสา๒แห่ง แต่เสารับระเบียงมีความสูงเพียงรับรอดเท่านั้น ไม่สูงเลยพื้นและตั้งห่างจากเสาเรือนนอนประมาณ ๑ ศอก

โครงสร้างของพื้นชาน เป็นอิสระจากตัวเรือนนอนและเรือนครัว โดยตั้งอยู่ห่างเสาที่ตั้งรับพื้นชาน ห่างจากเสาเรือนประมาณ ๑ ศอก วิธีการก่อสร้างและรื้อถอนไปปลูกสร้างที่อื่นนั้นทำได้เป็นตอน ๆ ไป โดยสร้างเรือนนอนและเรือนครัวก่อนสร้างชานภายหลัง เป็นคนละตอนไป

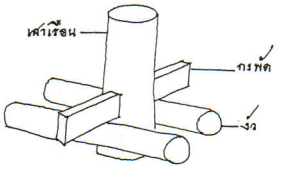

▲

งัว *ไม้ท่อนกลมยาว ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ ซม. ยาวประมาณ ๕๐-๗๐ซม. ใช้ไม้ทองหลาง วางขวางกับปลายเสา ทำหน้าที่เป็นหมอนรองรับน้ำหนักจากกงพัดถ่ายลงดิน ลักษณะการทำงานเหมือนกับฐานรากของอาคารปัจจุบันกันเรือนทรุด*

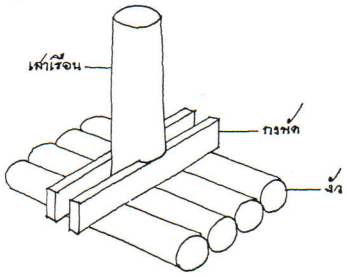

▲

เสาเรือน *ไม้ท่อนกลมยาวตลอดลำต้น ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางที่โคนประมาณ ๒๕ ซม. ที่ปลายประมาณ ๒๐ ซม. ใช้ไม้เต็ง ไม้รัง มะค่าแดง ซึ่งมีการคัดเลือกเสาต่าง ๆ ที่จะนำมาเป็นเสาเรือน ต้องเป็นเสาที่ดี มีตาเสาที่อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้องถูกโฉลก การเจาะรูเสาเพื่อใส่รอดหรือใส่เต้าก็ต้องมีวิธีที่ถูกต้องในการวัด เพื่อที่จะได้ทำให้เจ้าของเรือนอยู่เย็นเป็นสุข*

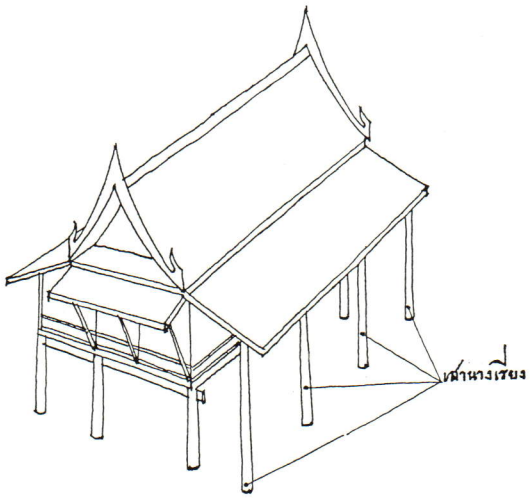

▲

เสานางเรียง *คือ เสารองรับหลังคากันสาด ที่ยื่นมากในกรณีที่ไม่ใช้ไม้ค้ำยัน ก็ใช้เสานางเรียงแทน อยู่ทางด้านข้างของเสาเรือน*

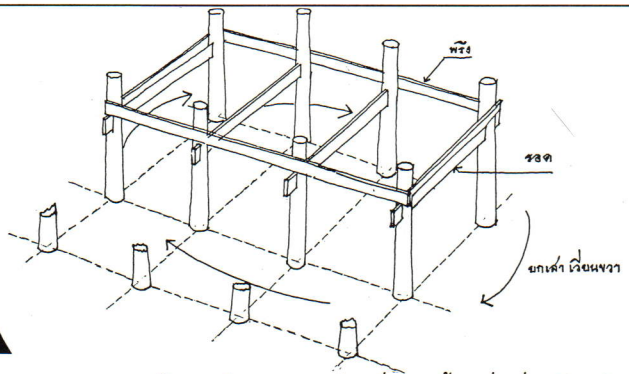

▲

เสาเอก *เป็นเสาต้นแรกของเรือนที่จะยกขึ้น ซึ่งเกี่ยวกับพิธีทางไสยศาสตร์ มีการกำหนดฤกษ์ยาม ทิศทาง ตามแต่หมอจะเป็นผู้ดูให้*

เสาโท *คือ เสาเรือนที่ยกขึ้นเป็นอันดับที่สอง จากเสาเอกแต่การยกต้องเวียนไปทางขวามือเสมอ*

เสาตรี เสาพล *เป็นเสาทั่วไป ที่นับเวียนขวาเลยเสาเอกและเสาโทไปแล้ว*

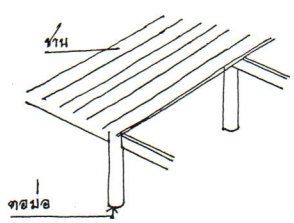

▲

เสาตอม่อ *คือ เสาจากใต้ระดับพื้นดิน ถึงระดับพื้นชานเป็นเสาที่ไม่เลยจากพื้นขึ้นไป*

วิธีปลูกเรือน

เตรียมเครื่องเรือนที่ปรุงแล้วมาวางพักไว้ในบริเวณที่ปลูก

นำพรึงมาประกอบบนพื้นที่จะปลูกเรือนนั้น เป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพื่อหาตำแหน่งขุดหลุมเสา

เอาไม้ซีกเล็ก ๆ ปักตรงตำแหน่งที่จะตั้งเสาทั้งหมดทุกต้น เรียกว่า **ปักฉมบ**

ขุดหลุมให้ลึกตามที่กำหนด ประมาณ ๑ ศอกเศษ

กระทุ้งดินก้นหลุมให้แน่นวางแระหรืองัวไว้ที่ก้นหลุม ยกเสาเอกตั้งลงในหลุมตามฤกษ์ แล้วตั้งเสาโท เสาตรี เรียงตามลำดับ รวมทั้งหมด ๘ ต้น ยึดเสาให้ตั้งตรงทุกต้น

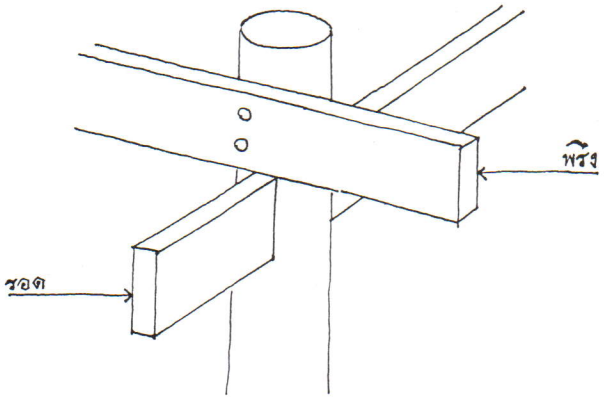

▲

รอด *ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๕ X ๒๐-๒๕ ซม. ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เต็ง รัง ทำหน้าที่รองรับพื้น นั่งอยู่บนเสา ที่เจาะทะลุกึ่งกลางทั้ง ๒ ด้าน และยื่นเลยเสาออกไปข้างละประมาณ ๒๐-๒๕ ซม. โครงสร้างสมัยปัจจุบันเรียกว่า* ***คาน***

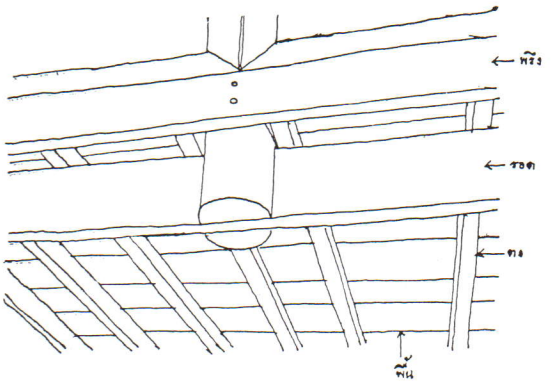

▲

ตง *เรือนบางหลังหาไม้พื้นยาวไม่ได้ ต้องใช้พื้นสั้นขวางกับตัวเรือน จำเป็นต้องมีตงมารองรับ* ***ตง*** *คือ ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๔X๕ ซม. ระยะห่างประมาณ ๓๐-๔๐ ซม. ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เต็ง รัง มะค่า แดง วางพาดระหว่างช่วงรอด ถ้าเรือนปูพื้นขวางและมีตงมักไม่ใช้รา*

ใส่รอดร้อยเข้าที่เสาทุกต้น สอดเต้าใกล้กับปลายแต่ละต้น

ส่งขื่อขึ้นไปวางพาดบนหัวเสาแต่ละคู่ ให้ปลายสวมลงบนหัวเทียนทั้งสองด้าน

เมื่อยกเสาตั้งเข้าที่ สอดให้ใบดั้งเลยขึ้นไป ยกโคนเสาดั้งนั่งคล่อมบนหลังรอด

ส่งแปหัวเสาทั้งคู่วางคล่อมสับลงบนปลายขื่อ ซึ่งบากเตรียมไว้ให้เข้าที่ติดพรึง ตอกตะปูจีน ปรับระดับต่าง ๆ ให้เข้าที่ ปูพื้นเรือนทั้งหลัง

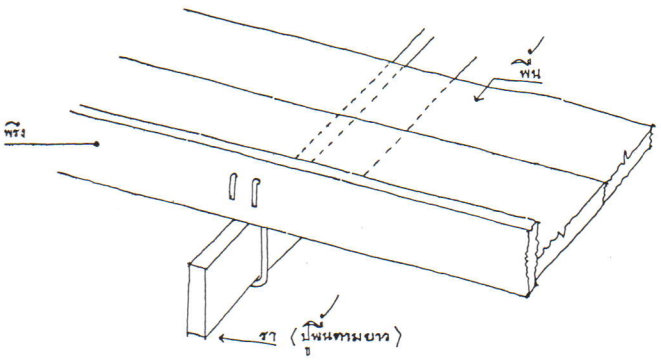

▲

รา *ไม้เหลี่ยมขนาด ๕ X ๒๐-๒๕ ซม. ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เต็ง รัง ทำหน้าที่เช่นเดียวกับรอด แต่แขวนอยู่กับพรึง ช่วยให้พื้นแข็งไม่ตกท้องช้าง*

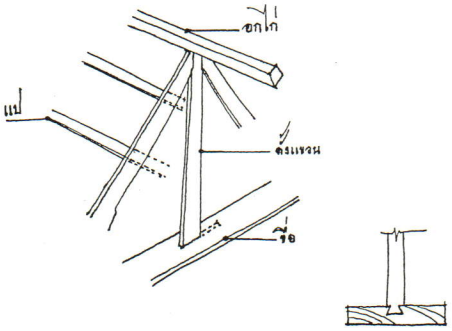

▲

ดั้ง *มี ๒ ชนิด*

๑. ไม้เหลี่ยมแบนขนาดโคน ๕ X ๒๐ ซม. ปลาย ๕ X ๑๒ ซม. มีหน้าที่ยึดอกไก่กับขื่อ ปลายล่างของติดกับขื่อโดยเข้าเดือยเข็น ทั้งหมดนี้เรียกว่า ดั้งแขวน

๒. ไม้กลมยาวคล้ายเสา เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ ซม. ตั้งอยู่กึ่งกลางรอด โดยบากอมรอด ยาวถึงขื่อ เลยขื่อเป็นชนิดแบน เรียกส่วนกลมของดั้งนี้ว่า เสาดั้ง

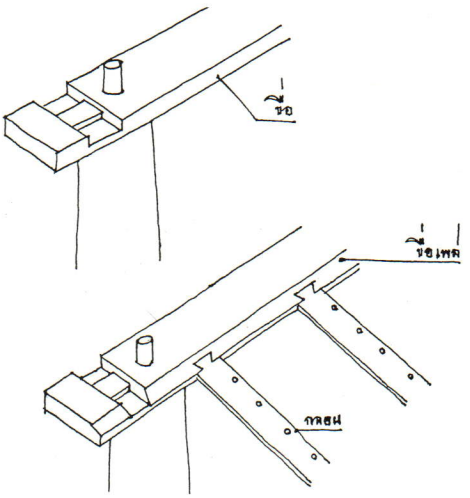

▲

ขื่อ *เป็นไม้สักแผ่นเหลี่ยมขนาด ๕X ๒๐ ซม. มีหน้าที่ยึดหัวเสาทั้งสองเข้าหากันซึ่งกันแรงถ่ายทอดจากจันทันที่จะพยายามจะถีบหัวเสาออก เจาะรูที่ปลายทั้งสองของขื่อให้กว้างกว่าหัวเทียนเล็กน้อย และสวมขื่อเข้ากับหัวเทียน*

ขื่อ *มี ๒ ชนิด*

ชนิดที่ ๑ ขื่ออยู่กลางห้องมีขนาดเท่ากับหัวเสา

ชนิดที่ ๒ ขื่ออยู่หัว ท้าย ของเรือนติดกับฝาหุ้มกลอง ขนาดใหญ่กว่าหัวเสา เท่ากับ ๕ X ๒๕ ซม. ปลายบนด้านนอกของขื่อนี้ปาดเฉียงลง เพื่อรับกลอนปีกนก เรียกขื่อนี้ว่า ขื่อเพล่

ขื่อเพล่ยังมีหน้าที่ช่วยหยุดหรือจับฝาอุดหน้ากลองด้านบน ซึ่งฝาด้านยาวนั้นแปหัวเสาทำหน้าที่ช่วยยึดอยู่

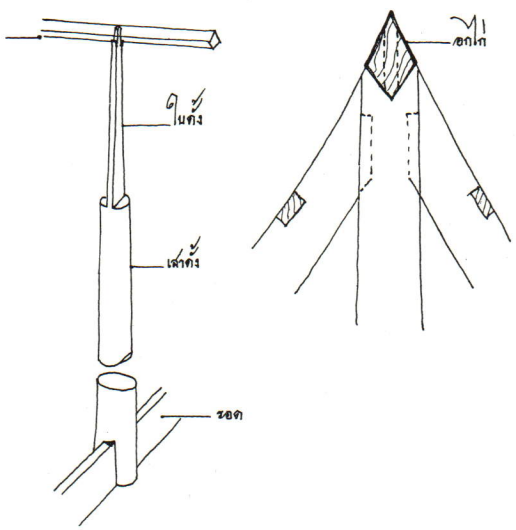

▲

อกไก่ *ไม้สักเหลี่ยมรูปข้าวหลามตัด ยาวตลอดเรือนและยื่นหัวท้ายอีกข้างละประมาณ ๖๐-๗๕ ซม. มีหน้าที่ยึด หน้าจั่ว ดั้ง จันทัน ตั้งอยู่บนยอดสุดของหลังคา และยังให้หลบหลังคานั่งทับ*

ยกแผงจั่วขึ้นไปติดกับบ่าแปหัวเสาทั้ง ๓ แผง คือ จั่วหน้าหลัง และจั่วคั่นครุยึดแผงจั่วไว้ให้แน่น ติดดั้งแขวนและจันทันห้อง เอาแปลานวางเข้าที่รอยบากบนจันทันทุกตัว ตอกด้วยตะปูจีน

เข้าไม้อกไก่ทับหัวจั่ว ทั้งหัวและท้ายเรือน

ยกแผงฝาเข้าที่ปิดข้างเรือนแต่ละด้านกับหัวท้ายเรือนโดยตอกเต้ากลับเข้าข้างในจนสุด เมื่อยกแผงฝาเข้าที่แล้วจึงตอกเต้ากลับออกไปที่เดิม ตอกตาปูจีนขนาดเล็กตรึงฝาให้แน่นติดเชิงชายโดยรอบกับปลายเต้า

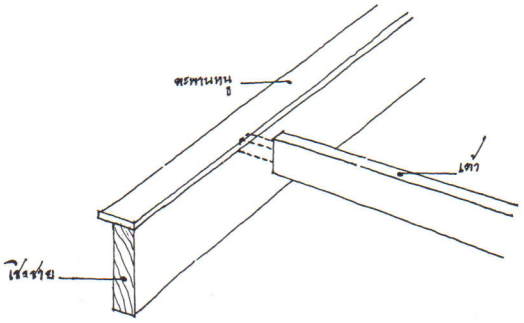

▲

ระแนง *ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๒.๕ X ๒.๕ ซม. วางตามยาวของหลังคาขนานกับอกไก่ใช้สำหรับหลังคาเรือน ที่มุงด้วยกระเบื้อง ระยะห่างของระแนงประมาณ ๑๐ - ๑๒ ซม. วางบนกลอนขอทำหน้าที่รองรับกระเบื้องและถ่ายน้ำหนักลงยังกลอน ติดกับกลอนโดยใช้หลักไม้แสม*

เชิงชาย *ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๕ X ๒๐ ซม. ติดอยู่ที่ปลายเต้ายาวรอบชายคา ทำหน้าที่รับตะพานหนู และรับน้ำหนัก ทั้งหมดจากปลายกลอน*

ตะพานหนู *ไม้เหลี่ยมแบนขนาด ๑.๕ X ๗.๕ ซม. ติดอยู่ด้านบนของเชิงชาย และยึดปลายกลอนใช้ช่วยรับส่วนยื่นของกระเบื้อง หรือจากให้พันแนวของเชิงชายทำให้น้ำฝนไหลพุ่งออกไปด้านนอก จึงไม่ทำให้เชิงชายไม่ผุกร่อน*

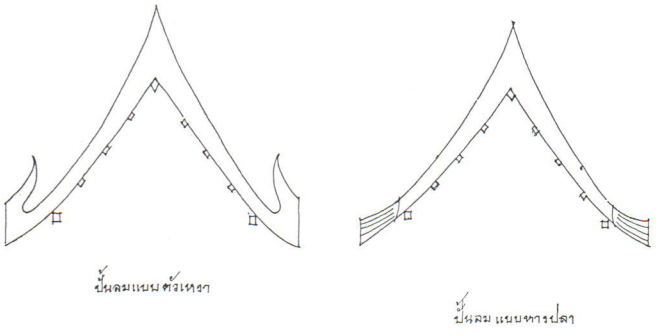

▲

ปั้นลม *คือ แผ่นไม้แบนขนาดหนา ๒.๕ - ๓ ซม. ติดอยู่บนปลายแปหัวเสา แปลาน อกไก่ มีหน้าที่ปิดชายคาด้านสกัด หัว ท้าย กันลมตีจากหรือกระเบื้อง ส่วนล่างของปั้นลม แต่งรูปเป็นแบบตัวเหงาเรียกเหงาปั้นลม หรือแต่งเป็นรูปหางปลา การติดใช้ตะปูตอกจากใต้แป ทะลุไปติดปั้นลม*

ติดปั้นลมนั่งบนหัวแปลาน แปหัวเสา และอกไก่ตรึงด้วยตาปูจีนให้แน่น

สอบระดับอีกครั้งหนึ่งกลบหลุมโคนเสาให้เรียบร้อย แล้วสับกลอนเพื่อเตรียมมุงหลังคา ถ้ามุงกระเบื้องก็ต้องเพิ่มระแนงบนหลังกลอน

ต่อส่วนที่เป็นระเบียง ชาน และครัวตามลำดับ รวมทั้งซุ้มประตูรั้วชาน บันได

ขั้นสุดท้าย มุงหลังคาด้วย ด้วยเครื่องมุง

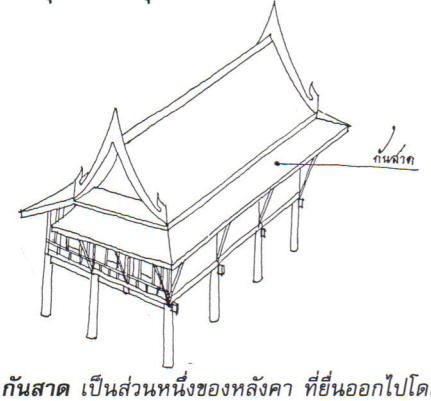

▲

กันสาด *เป็นส่วนหนึ่งของหลังคา ที่ยื่นออกไปโดยรอบลดระดับจากหลังคาลงมา และทำมุมน้อยกว่าหลังคาประกอบไปด้วย จันทันกันสาด แปกลอน วัสดุมุงปลายจันทันข้างหนึ่ง ตอกยึดอยู่กับเต้าด้วย สลักไม้ (ค้างคาว) อีกข้างหนึ่งรองรับด้วยค้ำยัน หรือเสานางเรียงทำหน้าที่กันแดดส่อง ฝนสาด*

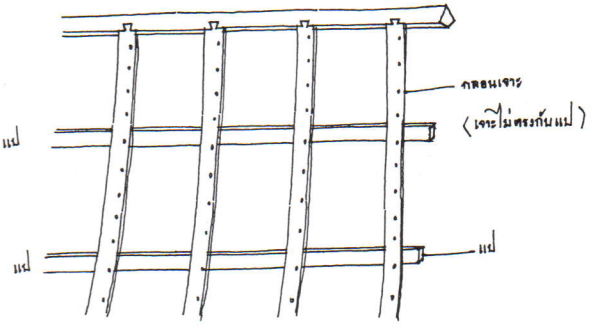

▲

จันทัน *ไม้เหลี่ยมแบน ขนาด ๕ X ๒๕ ซม. แต่งรูปอ่อนช้อยตามแบบอยู่ระหว่างสองข้างของสามเหลี่ยมโครงหลังคา ทำหน้าที่รับน้ำหนักของหลังคา ที่ถ่ายทอดมายังกลอน แป จันทัน ตามลำดับ จันทันนี้ มีอยู่เฉพาะส่วนของห้องที่ไม่มีหน้าจั่ว และใช้กับดั้งแขวนเท่านั้น ส่วนห้องที่มีหน้าจั่วให้แผงหน้าจั่วรับน้ำหนักจากหลังคาแทนจันทัน*

แป *เฉพาะเรือนไทยมี ๒ ชนิด*

๑ ***แปหัวเสา*** *ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๑๐ X ๑๐ ซม. ยาวตลอดหลังคา ทำหน้าที่ยึดหัวเสาระหว่างห้องต่อห้องโดยการวางทับบากอมกับซื่อรับน้ำหนักจากกลอนแปหัวเสายังทำหน้าที่ยึดและรับน้ำหนักของแผงหน้าจั่วช่วยเป็นส่วนหยุดของฝาตอนบนด้านยาวของเรือน*

๒ ***แปลาน*** *ไม้เหลี่ยมขนาดประมาณ ๕ X ๑๐ ซม. พาดอยู่ระหว่างจันทันกับแผงหน้าจั่ว ยาวตลอดเรือนเท่ากับอกไก่ ทำหน้าที่รับน้ำหนักจากกลอนถ่ายสู่จันทัน*

คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างเรือน

คนทั่วไปในภาคกลาง มีความเชื่อถือเรื่องโชคลางฤกษ์ยามมาแต่โบราณ ความเชื่อถือเหล่านั้น ยังมีหลงเหลือติดมาถึงในยุคปัจจุบัน อำนาจสิทธิขาดทั้งหลายขึ้นอยู่กับโหร *(หมอดู)* หมอดูก็อ้างตำรับตำราต่าง ๆ วันดีวันร้าย ซึ่งไม่สามารถใช้เกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มาวิเคราะห์ได้ หากหมู่บ้านใดไม่มีหมอดู ก็จะไปหาพระตามวัดที่ใกล้บ้านเพื่อปรึกษาขอความเห็นเกี่ยวกับการหาฤกษ์ พิธีการต่าง ๆ ในการปลูกเรือน พระก็ได้ตำราจากทางโหราศาสตร์บ้าง ไสยศาสตร์บ้าง พราหมณ์บ้างนำมารวมกัน จึงทำให้ข้อห้ามและพิธีการต่าง ๆ เกิดขึ้น

ความเชื่อเหล่านี้ บางจังหวัดก็เหมือนกัน บางจังหวัดก็มีพิธีบางอย่างเพิ่มเติมแตกต่างกันไป สิ่งที่คล้าย ๆ กันได้แก่

๑. ฤกษ์ปลูกเรือน

ปลูกเรือนในเดือน ๕ ทุกข์เท่าฟ้ามาถึงตน เดือนนั้นมิเป็นผลจะเกิดพยาธิบีฑา

ปลูกเรือนในเดือน ๖ สำเร็จยกมหึมา เข้าของท่านจะมาสารพัด ทรัพย์มากเนืองนอง

ปลูกเรือนในเดือน ๗ เสีย.....เศร้าหมองศรี ทรัพย์สินอันตนครอง เสียทั้งของอันชอบใจ

ปลูกเรือนในเดือน ๘ โจรร้ายแวดเวียนระไว สิ่งสินเท่าใด ไว้บ่คง

ปลูกเรือนในเดือน ๙ ยศศักดิ์เจ้าอยู่ยืนยง สิ่งสินอันจำนง จะเกียรติดีพูนมา

ปลูกเรือนในเดือน ๑๐ เขาจะหยิบเอาความมาบีฑา เกิดทุกขาอัปราไม่เป็นผล

ปลูกเรือนในเดือน ๑๑ หยิบเอาความเท็จมาใส่ตน เดือนนั้นบ่เป็นผล จะเกิดพยาธิถึงความตาย

▲

พระตำหนักแดง เดิมเป็นของสมเด็จ-พระศรีสุริเยนทรามาตย์ ต่อมาย้ายมาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ปลูกเรือนในเดือน ๑๒ คลังเงินทองมากเหลือหลาย ข้าหญิงชายมากเหลือหลายพันประมาณ

ปลูกเรือนในเดือน อ้าย มีข้าหลายชายบริวาร เพราะเดือนนั้นกะการ ในเดือนนั้นจำเริญผล

ปลูกเรือนในเดือน ยี่ จำเริญศรีมีมงคล ให้เกิดจำเริญผล ว่าจะกันทั้งศัตรู

ปลูกเรือนในเดือน ๓ เกิดไฟไหม้วามพร่ำพรู พี่น้องเป็นศัตรู ผูกความโทษให้ถึงตาย

ปลูกเรือนในเดือน ๔ เขาอยู่สบายแสนโศรก บรรเทาหาย ความสวัสดีพูนมา

๒. การดูตาเสา

สิทธิการิยะ ถ้าจะดูตาเสา ที่ต้องบังคับดูหรือตาที่เป็ดไซร้ ไก่จิก หมูสี พันดินขึ้นมาศอกนิ้วมิดี แบกรอดเอา สลักรอดไม่เอา ห้ามมิให้เอาชื่อรักแร เป็นปากช้างอม เพลิงมิเอาถ้ากว่านั้นเอาเถิดเป็นมงคลแล

๓. วิธีแต่งเสา

ผิจะทำเสา ท่านให้เลือกเอาเสา ๔ เสา และเขียนชื่อกษัตริย์เสา ๑ ชื่อพราหมณ์เสา ๑ ชื่อเพชรเสา ๑ ชื่อสุขเสา ๑ แล้วให้สาวพรหมจารีเอาไปไว้ในเสาทั้ง ๔ แล้วเอาชื่อพราหมณ์เป็นเสาห้องหนอาคเนย์ เอาผ้าขาวพันคอเสา เอาชื่อกษัตริย์ไว้เป็นคุณ เสาห้องไว้หรดี เอาผ้าเหลืองพันคอเสา อาจารย์ผู้หนึ่งให้เอาเพชรไว้อาคเนย์ เอาผ้าขาวพันคอเสา เอาสุขเป็นเสาแรก เอาผ้าดำพันคอเสา เอารวมไว้อิสานเป็นคู่เสาแรก เอาผ้าขาวพันคอเสา

๔. สัดส่วนที่เป็นมงคล

สิทธิการิยะ ท่านโจทย์ว่าเรือน ขื่อเท่าใดให้ตั้งไว้เอา ๒๕ นิ้วคูณตราไว้แล้วเอายาวตั้งทพดุจจะกันตราไว้แล้วเอาทั้งสองบวกเข้าด้วยกัน แล้วเอา ๑๑ บวก แล้วเอา ๓ คูณ ๘ หาร ได้เศษ ๕ จึงดีมีมงคล เศษแล เอาเสานั้นทำแก่ลำเสานั้นดุจเดียวแล

อนึ่ง ผิจะรักเรือนเป็นมีชัย หนึ่งผิจะทำเรือนเป็นสวัสดีมีชัย และขนาดปลูกเอง ๓ ห้อง เป็นแม่เรือนเสา ๑๐ ศอก ๒ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๑๑ นิ้ว พื้นใต้รอด ๔ ศอก ๑ คืบ เดี่ยว ๓ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว ลดใต้ ๗ นิ้ว เทียบต่างหาก ๕ นิ้ว ขื่อ ๕ ศอก ๑ นิ้ว ดั้ง ๗ ศอก ๕ นิ้ว ฑศถะ ๗ นิ้ว กึ่งใบเต้าใหญ่ ๕ นิ้ว ตง ๑๒ ศอก ๑ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๔ ศอก ๓ นิ้ว แปลน ๑๕ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว เดี่ยวแต่บนรอด ๔ ศอก ๓ นิ้ว รอด ๗ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๙ นิ้ว สตะ ๖ นิ้ว กึ่ง ๗ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว ขื่อ ๖ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ดั้ง ๑๒ ศอก ๑ นิ้ว ได้ ๕ เป็นพื้นดีนักแล แลโรงแสง เศษ ๗ สำหรับโรงช้าง เศษ ๘ สำหรับสูญทุกอันแล

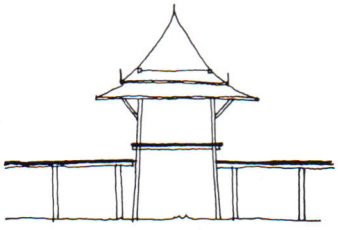

เรือนศาลาโถง *ใช้เป็นโถงพักผ่อนอยู่กลางชาน ลักษณะที่เห็นชัด คือ เป็นเรือนโถง ไม่มีฝากั้น และค้ำยันสูงพ้นศีรษะ โดยวัดจากพื้นชานพื้นของเรือนโถงยกขึ้นเท่ากับความสูงของช่วงนั่งของคน*

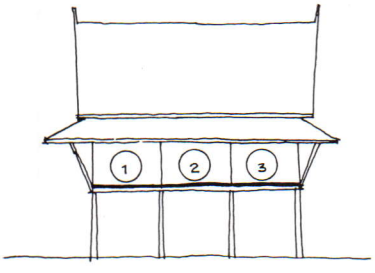

เรือน ๓ ห้อง *ใช้เป็นห้องนอน เรือนโถงใหญ่*

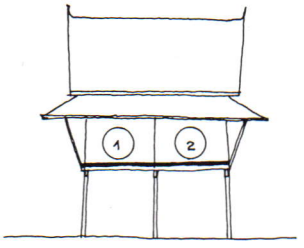

เรือน ๒ ห้อง *ใช้ทำครัวไฟ หอนก หอนั่ง หอฉัน ศาลาโถง*

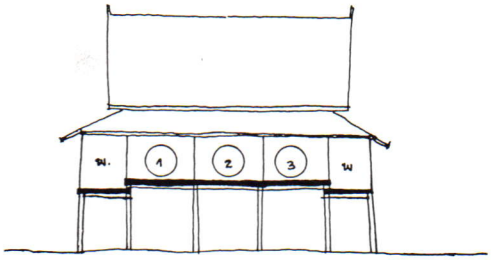

เรือน ๓ ห้อง *มีห้องพะไล หัวท้าย*

ขนาดเรือน ๓ ห้อง

เสา ๙ ศอก ๓ คืบ ๑ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๙ นิ้ว พื้นห้อง ๔ ศอก ๖ นิ้ว เดี่ยว ๓ ศอก ๖ นิ้ว เทียนต่างหาก ๕ นิ้ว รอด ๗ นิ้ว ถึงขื่อ ๕ ศอก ๑ คืบ ๒.๑ นิ้ว ดั้ง ๗ ศอก ๔ นิ้ว ลดเต้า ๕ นิ้ว สะทะ ๖ นิ้ว ถึงตง ๑๒ ศอก ๕ นิ้ว ได้ ๕ ดีนักแล

หนึ่งหอสองห้อง

เสา ๙ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๙ นิ้ว พื้นห้อง ๔ ศอก ๖ นิ้ว รอด ๗ นิ้ว เดี่ยว ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว เทียน ๕ นิ้ว ดั้ง ๖ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว สะทะ ๖ นิ้ว ถึงรอด ๗ นิ้ว ลดเต้า ๗ นิ้ว ใบเต้า ๕ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ห้องหนึ่ง ๓ ศอก ๑ คืบ ๗ นิ้ว ตง ๑๑ ศอก ๖ นิ้ว ได้เศษ ๕ ดีนักแล

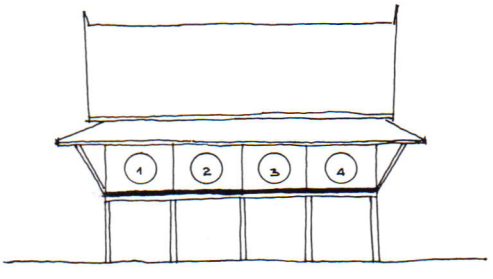

เรือน ๔ ห้อง*ไม่ใคร่ทำ พบที่กุฏิวัดใหม่บางกระสอบ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ*

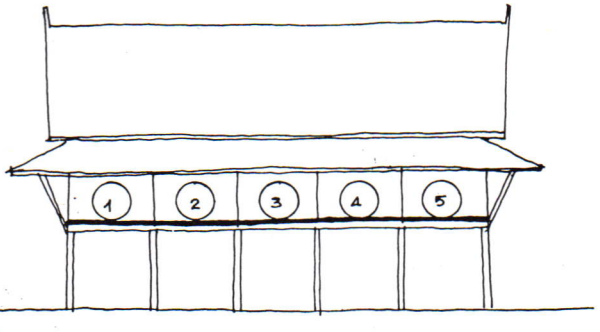

เรือน ๕ ห้อง *มีเป็นกุฏิพระ และตำหนักเป็นส่วนใหญ่ เรือนธรรมดาไม่มีใครทำ*

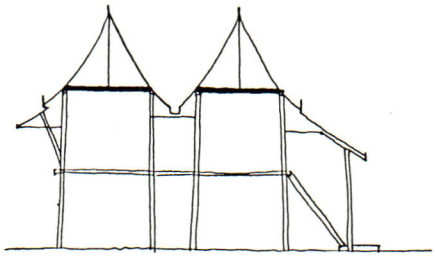

เรือนชนิดหลังคาแฝด เป็นเรือน ๒ หลังปลูกชิดกันเท่ากับความกว้างของชายคาทั้งสองหลังรวมกับรางน้ำ ระดับพื้นจะเป็นระดับเดียวกันตลอดก็ได้ หรือจะลดระดับต่างกันก็ได้ โดยให้เรือนหนึ่งเป็นเรือนนอน อีกเรือนหนึ่งเป็นเรือนโถงพักผ่อน

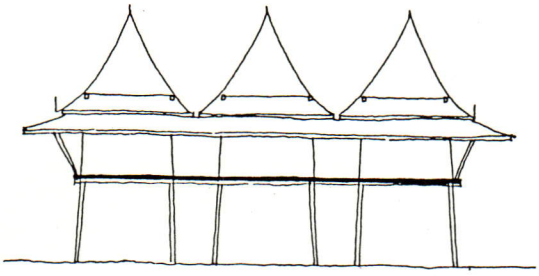

เป็นเรือน ๓ หลังคาเรียงชิดกัน มีระดับพื้นเป็นระดับเดียวกัน แต่ลดระดับชานหัวท้าย และลดระดับพื้นช่วงกลาง

เรือนหลังคาแฝด

ขนาดเรือน ๒ ห้อง

เสา ๙ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว ลงดิน ๑ ศอก ๘ นิ้ว พื้นห้อง ๔ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว รอด ๗ นิ้ว กึ่งเดี่ยว ๓ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว เทียน ๕ นิ้ว ขื่อ ๔ ศอก ๑ คืบ ๑๑ นิ้ว ตง ๗ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว ลดร่องแนว ๑ คืบ ๘ นิ้ว เสาระเบียง ๗ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว เดี่ยว ๒ ศอก ๑ คืบ ได้เศษ ๕ ดีนักแล

๕. การหาความกว้างของประตู

สิทธิการิยะ จะทำประตูบ้าน ๔ ขั้นฝ่าตีนจึงดี ประตูในเรือนและประตูโรงประตูระเบียง ๓ ขั้นฝ่าตีนจึงดี ชื่อว่าภัทราช ทำกว้างกว่านั้นไฟจะไหม้ ประตูพาดบันไดเอา ๔ ขั้น ฝ่าตีนแล ทำกว้างกว่านั้นมักเกิดโรคพยาธิแล

๖. วิธียกเสาเรือน

เดือน ๔, ๕, ๖, นาคเอาหัวไปประจิม เอาปลายเสาไปพายับ

เดือน ๗, ๘, ๙ นาคเอาหัวไปอุดร เอาปลายเสาไปอิสาน

เดือน ๑๐, ๑๑, ๑๒ นาคเอาหัวไปบูรพา เอาปลายเสาไปอาคเนย์

เดือน ๑, ๒, ๓ นาคเอาหัวไปทักษิณ เอาปลายเสาไปหรดี

(จังหวัดสุพรรณบุรีไม่ยกเสาทับเงา)

๗. การเจาะเสาเรือน

ให้วัดเส้นรอบวงโคนเสา เป็นส่วนที่ใช้วัดจากโคนเสาไปปลายเสา หาตำแหน่งที่เจาะเสา *(รอด, เต้า)* ว่าจะถูกที่ดีหรือไม่ดี

วัดส่วนที่ ๑ ชื่อ ขุนคลัง ดี
วัดส่วนที่ ๒ ชื่อ บังแพนก ไม่ดี
วัดส่วนที่ ๓ ชื่อ แบกรอด ดี
วัดส่วนที่ ๔ ชื่อ ถอดสลัก ไม่ดี
วัดส่วนที่ ๕ ชื่อ รักพังเพย ดี
วัดส่วนที่ ๖ ชื่อ เผยทวาล ไม่ดี
วัดส่วนที่ ๗ ชื่อ ผลาญศัตรู ดี
วัดส่วนที่ ๘ ชื่อ คูหาสวรรค์ ดี
วัดส่วนที่ ๙ ชื่อ กันเสนียด ดี
วัดส่วนที่ ๑๐ชื่อ เสียดพระภูมิ ไม่ดี

- พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกเรือนยังมีอีกมากซึ่งหาดูได้จากหนังสือ **พรหมชาติ**

๘. การเบิกหน้าพรหม

เรือนไทยเกือบทุกจังหวัด นายช่างผู้ปรุงเรือนถือเคล็ด ในการสร้างอยู่อย่างหนึ่งซึ่งถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นสิ่งที่ถือเป็นเคล็ดและหลีกเลี่ยงไม่ได้คือ การผ่า ส่วนบนของหน้าจั่ว เรียกว่า **"เบิกหน้าพรหม"** การผ่าและการสอดใส่แผ่นไม้ที่ผ่า ของหน้าจั่วแผ่นนี้ต้องมีคาถากำกับตามอุปเท่ห์ของนายช่างทำเรือน เพื่อความสวัสดีมีชัยแก่ช่างผู้ปรุงเรือน เจ้าของผู้อยู่

๙. ความสัมพันธ์ของ ขื่อ กับเจ้าของเรือน

เมื่อจะปลูกเรือนหอ เพื่อใช้เป็นที่อยู่ของบ่าวสาว จะต้องนำเอาวัน เดือน ปีเกิด ของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวผูกดวงหาเศษ ตามวิธีทางโหราศาสตร์ก่อน เศษต่าง ๆ เหล่านี้คือ เศษ ๑ เศษ ๒ เศษ ๓ เศษ ๔ ฯลฯ เพื่อหาว่าเศษใดเป็นเศษมงคล และเศษใดเป็นเศษอัปมงคล ส่วนมากเศษที่ได้จะเป็นเศษจำนวนเลขคี่ คือเศษ ๑ เศษ ๓ เศษ ๕ เศษ ๗ และเศษ ๙ เป็นต้น เมื่อได้เศษที่เป็นมงคลแล้วนำเศษนี้มาบวกกับความกว้างของช่วงขื่อที่เจ้าของเรือนต้องการ เช่น ช่วงขื่อกว้าง ๗ ศอก ๑ คืบ

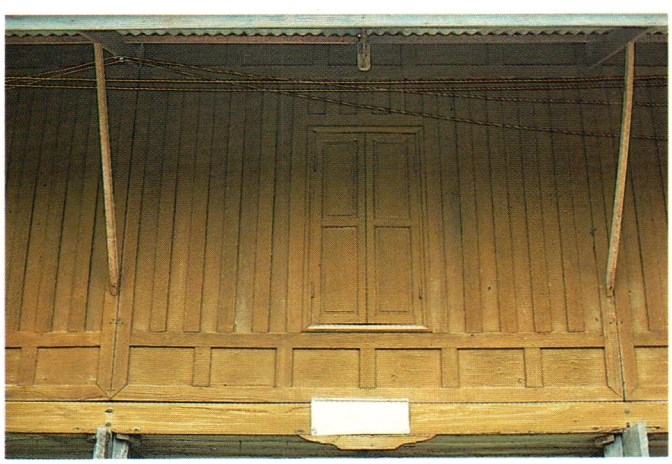

๑๐. สัดส่วนฝาด้านสกัดที่เป็นมงคล

ห้ามมิให้ทำฝากว้างเท่ากับความสูงของฝาด้านสกัด แต่ให้มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

ถ้าขื่อกว้าง ๖ ศอก ฝาสูง ๕ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว ถ้าขื่อกว้าง ๗ ศอก ฝาสูง ๖ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว เป็นต้น หากความกว้างของขื่อเท่ากับความสูงของฝา ถือว่าเป็นอัปมงคลอยู่ไม่ได้

ความเชื่อในพิธีปลูกเรือน ต้องมีการไหว้บวงสรวง **ทำบัดพลี**ไหว้พระภูมิเจ้าที่เพื่อขอที่ดินต่อผู้รักษาพื้นดินก่อน บัดพลีที่ใช้ไหว้มี หมาก พลู มะพร้าวอ่อน ขนมต้มแดง ต้มขาว กล้วยน้ำว้า ไข่ต้ม หมู ฯลฯ

เครื่องบัดพลีวางตรงหลุมเสาของห้องนอน มีการเจิมหัวเสา ปิดทอง โดยเฉพาะเสาเอก เสาโท มีผ้าแดง ผ้าขาวพันหัวเสาลงยันต์ตรีนิสิงเห มีต้นอ้อย หน่อกล้วย น้ำว้าผูกติดกับเสาเอก สำหรับช่วงของเสาแต่ละห้องยังถืออีกว่าจะต้องไม่เท่ากัน หมายถึงช่วงเสาทางด้านแป โดยมากพบว่า เรือนนอนแบ่งเป็น ๓ ช่วงเสา ช่วงกลางเป็นช่วงที่กว้างมากกว่าช่วงริมทั้งสอง

๑๑. ความเชื่อเกี่ยวกับบันได ลูกขั้นบันไดต้องทำจำนวนเลขคี่ คือ ๑ ๓ ๕ ๗ ๙ ๑๑ เป็นต้น ไม่นิยมทำคู่ถือว่าไม่เป็นมงคล นอกนั้นไม่นิยมหันบันไดลงทิศตะวันตกถือว่าเป็นบันไดผี

สรุป คติความเชื่อ เกี่ยวกับการปลูกเรือนนั้น มีอยู่ทุกท้องที่ในประเทศไทยแต่ละแห่ง มีพิธีการ ความคิดความเชื่อถือ มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ส่วนมากมักเหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกันนั้นเป็นส่วนปลีกย่อย ได้ยึดถือหลักจากตำราทางโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ และพราหมณ์ นำมารวมกัน ได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรง เหตุเพราะเจ้าของเรือนต้องการที่จะให้เกิดความสวัสดิมงคลแก่ผู้ที่จะเข้าไปอยู่อาศัย

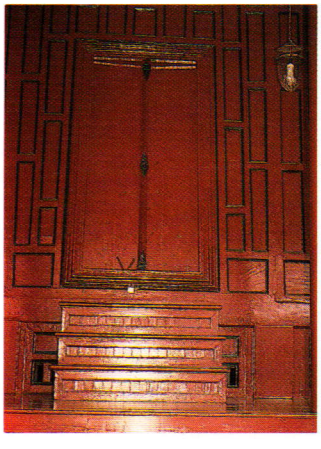

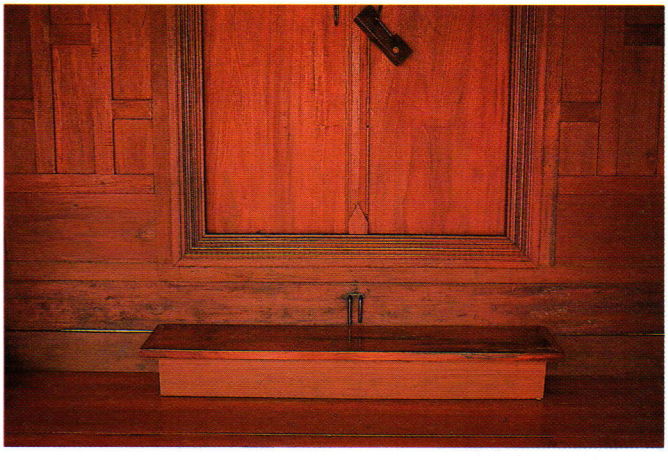

เรือนไทย
ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

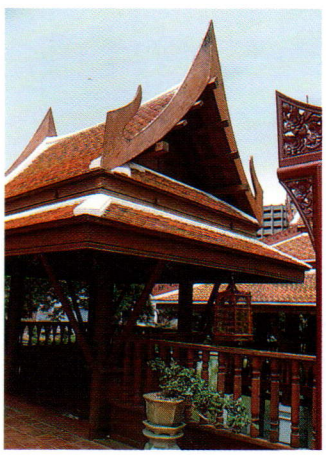

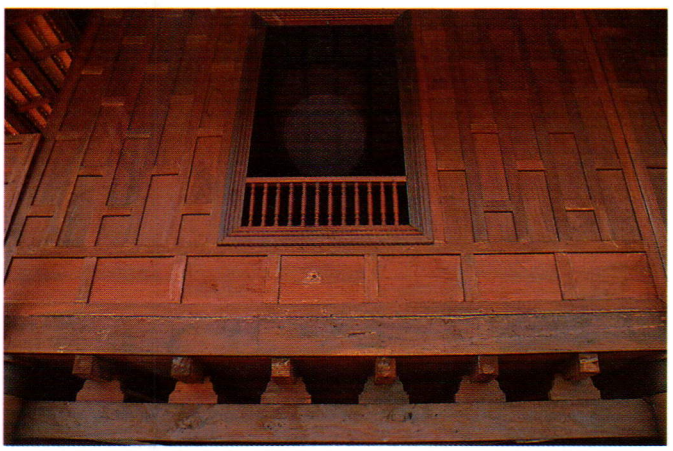

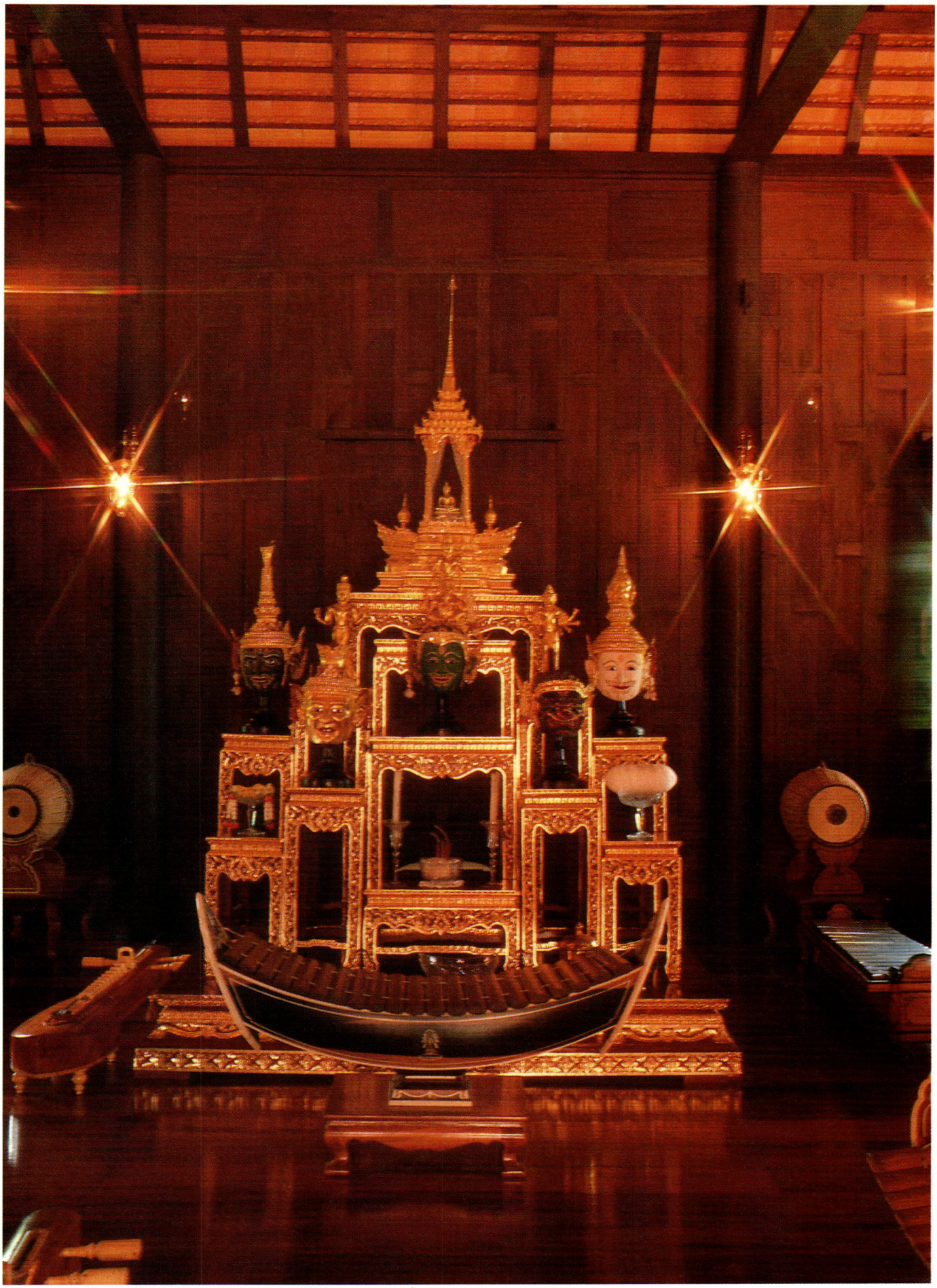

ภายในเรือนไทย ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดเป็นพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ต่างๆในสมัยโบราณและห้องดนตรีไทย

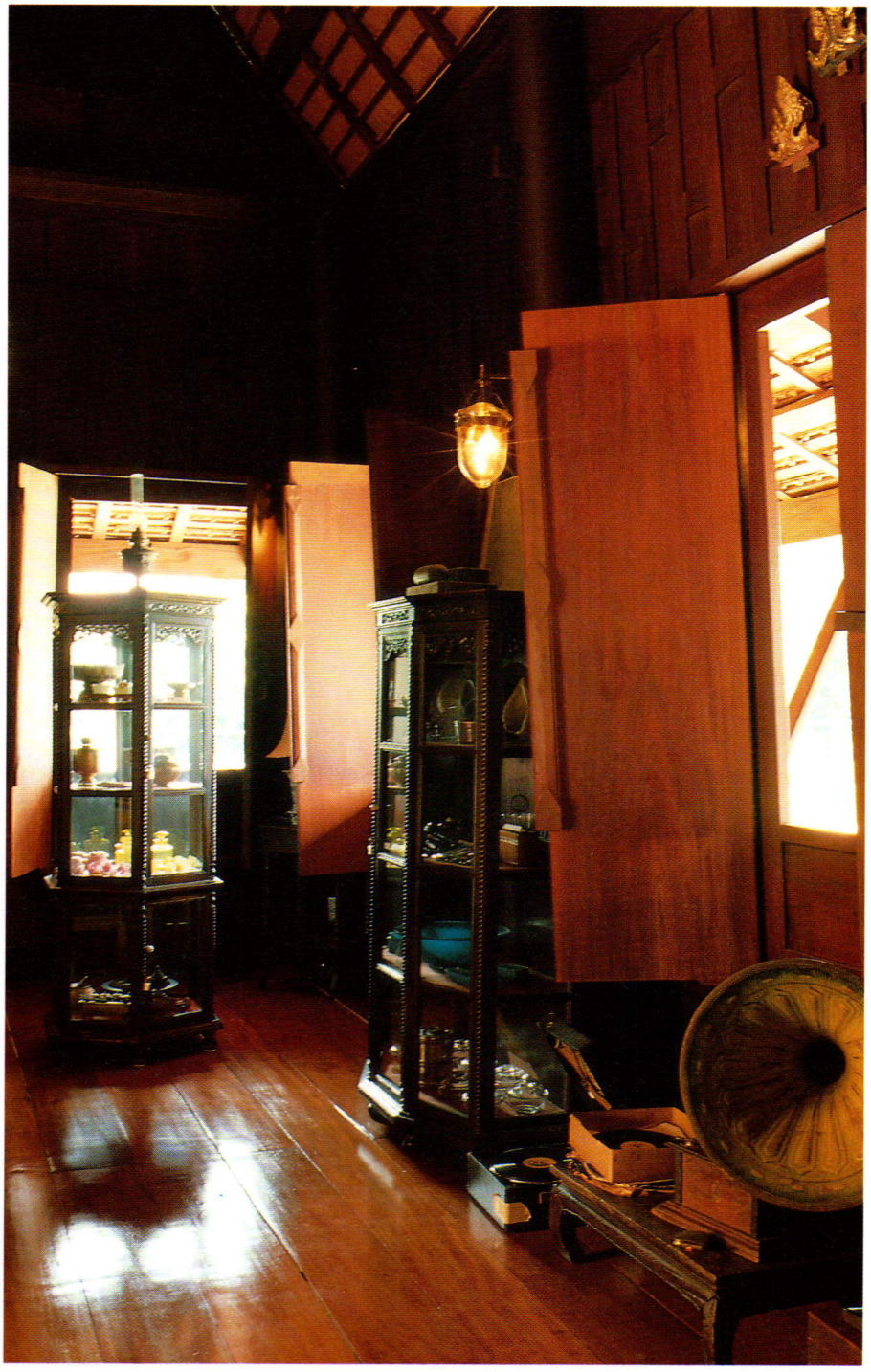

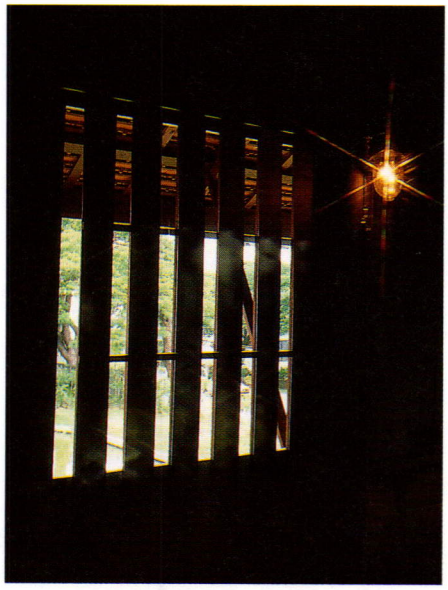

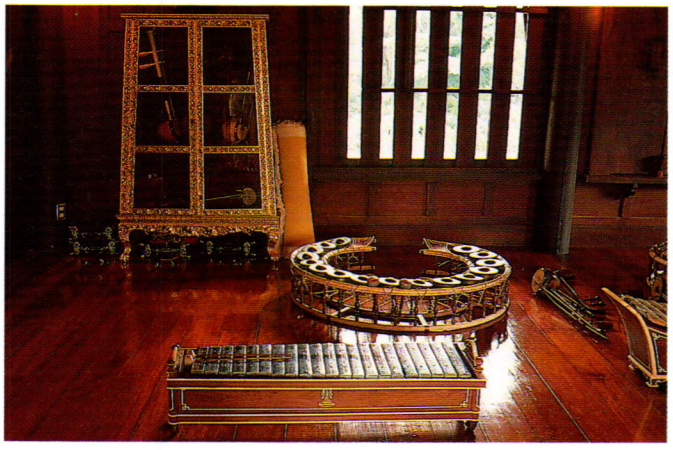

หอเขียน วังสวนผักกาด

ตลาดน้ำ เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ แสดงลักษณะชุมชนที่มีการติดต่อกันทั้งการค้าขาย และสังคมวัฒนธรรม

เรือนไทยภาคเหนือ

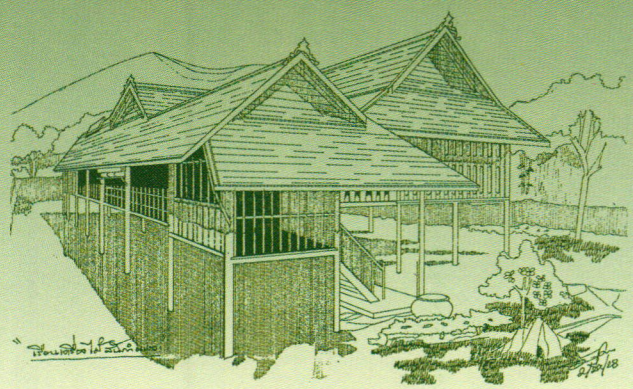

ชาวบ้านล้านนากำลังหุงต้มอาหารอยู่หน้าเรือนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดบวกครกหลวงจังหวัดเชียงใหม่ แบบศิลปะล้านนาไม่ทราบชื่อช่างเขียน เขียนขึ้นราว พ.ศ. ๒๔๐๐ - ๒๔๕๐

(ภาพ : สน สีมาตรัง)

▲
ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

ความนำ

คำว่า **"ภาคเหนือ"** ได้แก่ อาณาเขตวัฒนธรรมของคนไทยที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน คือ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน และในบางท้องที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตาก สุโขทัย กำแพงเพชร และอุตรดิตถ์ มีศูนย์วัฒนธรรมอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาษาราชการ เรียกว่า **ไทยเหนือ**[๑] คนไทยกลุ่มนี้ทางชาติพันธุ์วิทยา เรียกว่า **ไทยยวน**[๒] แต่ไทยพวกนี้กลับเรียกตัวเองว่า **"คนเมือง"** พวกไทยใหญ่ เรียกว่า **"ไตโยน"** ซึ่งตรงกับคำว่า **"ไทยยวน"** ตามสำเนียงภาษาที่เพี้ยนไป[๓] หากมองในแง่ของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมแล้ว คำว่า **"ล้านนา"** ได้แก่ วัฒนธรรมของ **"คนเมือง"** ตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์อันเริ่มแต่สมัยที่ **"คนเมือง"** *(ไทยยวน)* มีอาณาจักรของตนเองเป็นอิสระ เรียกว่า **"อาณาจักรล้านนา"** โดยพระเจ้ามังรายเป็นผู้สถาปนาขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙[๔] จนกระทั่งรวมเข้าเป็นอาณาจักรของไทยในปัจจุบันซึ่งแบ่งเป็นจังหวัดต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมา

เรือนเครื่องผูก ผสมเรือนไม้จริง หรือเรือนไม้บั่ว ผสมเรือนไม้จริง

ฉะนั้น คำจำกัดความของ **"เรือนภาคเหนือ"** ได้แก่ อาคาร หรือ เรือนพักอาศัยของประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวถึง เป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหรือสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของรูปแบบกายภาพจากรูปแบบดั้งเดิม ในที่นี้จะขอจำกัดว่าในช่วงก่อนได้รับอิทธิพล และแนวคิดสมัยใหม่ ลักษณะอาคารยังคงมีรูปแบบสนองวิถีชีวิตการกินอยู่ตามแบบวัฒนธรรมล้านนา อันเป็นลักษณะประเพณีเดิมเฉพาะถิ่น และการพิจารณาประเพณีเดิมในที่นี้ไม่ได้มองประเพณีในแง่หยุดนิ่งตายตัว แต่จะยอมรับในขอบเขตหนึ่งซึ่งสังคมล้านนาได้รับมาจากวัฒนธรรมต่างถิ่นที่ส่งผลต่อการประสานกับประเพณีของล้านนาเอง[๕]

เรือนพักอาศัยล้านนานั้นพอจะแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๓ ประเภท ตามวัสดุก่อสร้างและรูปทรง ดังนี้

๑) **เรือนเครื่องผูก** หรือเรือนไม้บั่ว คำว่าไม้บั่ว คือไม้ไผ่ ในภาษากลาง

๒) **เรือนไม้จริง** หรือ เรือนเครื่องสับ แบบประเพณีนิยมของล้านนา บางท่านเรียกเรือนชนิดนี้ว่า **"เรือนกาแล"**

๓) เรือนไม้จริงที่วิวัฒนาการรูปทรงไปจากเรือนกาแล **(เรือนสมัยกลาง)**

เรือนเครื่องผูก

เรือนประเภทที่ ๑ นั้น ยังหาดูได้ทั่วไปตามชนบทและหมู่บ้านต่าง ๆเรือนชนิดนี้โครงสร้างส่วนหลังคา ตง พื้น ใช้ไม้ไผ่ ส่วนคานและเสานิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง ฝาเป็นฝาไม้ไผ่ สานหลังคามุงแฝกหรือใบตองตึง *(ใบพลวง)* นิยมใช้ตอกและหวายเป็นตัวยึดส่วนต่าง ๆ ของเรือนเข้าด้วยกันด้วยวิธีผูกมัด เป็นเรือนขนาดเล็ก ถือว่าเป็นเรือนแบบดั้งเดิม เพราะวิธีการก่อสร้างเป็นระบบวิธีการที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวบ้านที่มีรายได้น้อย ยังนิยมปลูกสร้างกันอยู่ทั้งภายในตัวเมืองและชนบท

▲

(บน) เรือนเครื่องผูก ฝาไม้ไผ่สาน หลังคามุงหญ้าคา

(ล่าง) เรือนเครื่องผูกผสมเรือนไม้จริง หลังคามุงด้วยใบตองตึง

▲ *เรือนกาแล ที่บ้านวัวลาย ตำบลประตูหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*
(ถ่ายเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๑๗)

เรือนไม้จริงประเภทเรือนกาแล

เรือนกาแล เป็นเรือนที่สร้างด้วยไม้เนื้อแข็งหรือไม้จริงทั้งหมดเรียกตามลักษณะของไม้ป้านลมหลังคาส่วนปลายยอดที่ไขว้กัน ซึ่งชาวเหนือเรียกส่วนที่ไขว้กันนี้ว่า **"กาแล"** ไม้กาแลนี้นิยมสลักลวดลายอย่างสวยงาม ที่เรียกว่า **"เรือนกาแล"** นั้นเป็นชื่อที่นักวิชาการทางสถาปัตย์กรรมบัญญัติเรียกเพื่อแยกความแตกต่างระหว่างเรือนไม้จริงแบบที่ ๓ หากแต่ชาวบ้านล้านนาในปัจจุบันเรียกว่า **"เฮือนบ่าเก่า"** *(เฮือน = เรือน บ่าเก่า = โบราณ)* เพราะเป็นเรือนทรงโบราณ ของล้านนานั่นเอง ซึ่งในปัจจุบันนี้หาดูได้ยากแล้ว และหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลัง

โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่เองนั้น สามารถนับจำนวนได้ เรือนชนิดนี้เป็นเรือนที่แสดงถึงวิวัฒนาการ ของกระบวนการก่อสร้างบ้านพักอาศัยของช่างล้านนา ที่ถึงจุดสุดยอดก่อนได้รับอิทธิพลจากต่างถิ่นโดยเฉพาะเทคนิคและเครื่องมือ เป็นเรือนที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของบ้านพักอาศัยแบบล้านนาอย่างชัดเจน การวางผังพื้นที่ หรือการจัดห้องต่าง ๆ ภายในตัวเรือน และรูปทรงนั้นสะท้อนถึงแบบแผนของการดำเนินชีวิตตามระเบียบประเพณีและโลกทัศน์ของล้านนาที่เด่นชัด

▲ *เรือนกาแล เมืองน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน*

เรือนไม้จริงที่วิวัฒนาการรูปทรงไปจากเรือนกาแล

เรือนไม้จริงที่วิวัฒนาการรูปทรงไปจากเรือนกาแล

เรือนประเภทที่ ๓ เป็นเรือนไม้จริงที่มีหลงเหลืออยู่มากกว่าเรือนกาแล แต่ก็เริ่มรื้อถอนกันไปมากแล้ว เรือนแบบนี้เป็นเรือนที่แสดงถึงวิวัฒนาการของรูปแบบบ้านพักอาศัยที่ต่อเนื่องจากเรือนกาแล และถือว่าเป็นเรือนพื้นเมืองของล้านนาอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นเรือนยุคหลังกว่าเรือนกาแล รูปแบบหรือลักษณะทางกายภาพของเรือน เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมการปลูกสร้างแบบดั้งเดิม และวัฒนธรรมที่ชาวล้านนาได้รับมาจากภายนอก รูปทรงภายนอกของเรือนจะผันแปรไปหลายลักษณะตามสมัยนิยม โดยเฉพาะลักษณะฝา ระเบียบการเจาะช่องประตูหน้าต่าง การขึ้นทรงหลังคาที่มีระนาบ

▲ *เรือนแฝดสมัยกลาง หลังคาซับซ้อน*

ซับซ้อนน่าพิศวงเป็นการแสดงถึงอัจฉริยภาพของช่างพื้น-เมืองที่รู้จักประสานประโยชน์จากความรู้กับเทคนิควิทยาการช่าง ที่ได้รับมาจากต่างถิ่นได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม และกลมกลืนกับวิถีชีวิตซึ่งเปลี่ยนไปบ้าง อาคารพักอาศัยชนิดนี้ส่วนใหญ่ยังคงยึดแบบแผนการจัดเนื้อที่ใช้สอยภายในอาคารในลักษณะของเรือนกาแลเดิมเอาไว้ จะมีข้อปลีกย่อยบางส่วนเท่านั้นที่คลี่คลายไปจากเดิม ส่วนรูปทรงภายนอกได้คลี่คลายไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีคุณค่าทัดเทียมกับเรือนกาแลเลยทีเดียว และถือว่าเป็นเรือนไม้ที่วิวัฒนาการเข้าสู่รูปพื้นถิ่นที่สมบูรณ์ เมื่อช่างล้านนารับระบบวิธีการปลูกสร้างและค่านิยมจากภาคกลางในสมัยรัชกาลที่ ๕[๖] เป็นต้นมา ซึ่งอาคาร

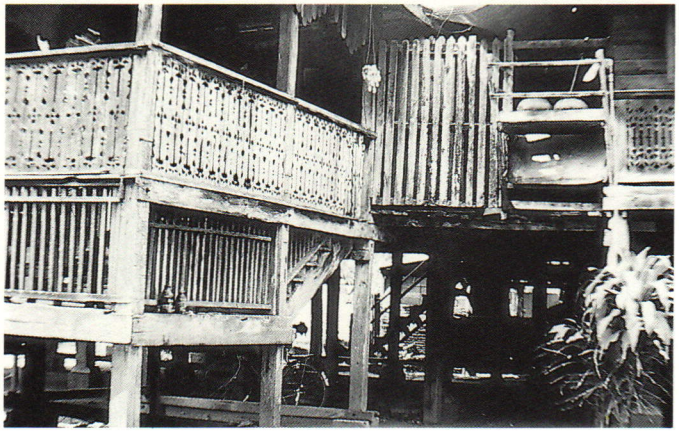

▲

เรือนทรงสะละไน เป็นชื่อที่ชาวล้านนาเรียกอาคารประเภทประดับลายฉลุไม้

บางหลังมีการนำเอาระเบียบวิธีการตกแต่งลายฉลุไม้มาตกแต่งทรงจั่วหลังคา และเชิงชายแบบอิทธิพลช่างไทยภาคกลางรับมาจากตะวันตก ชาวล้านนาเรียกอาคารประเภทประดับลายฉลุไม้นี้ว่า **"เรือนทรงสะละไน"** ซึ่งเป็นคำที่ยังหาความหมายไม่ได้ชัดเจนนัก มักเป็นอาคารของพวกคหบดี เรือนประเภทที่ ๓ นี้ มีหลายรูปทรงมีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กถือว่ามีค่าทางสถาปัตย-กรรมร่วมสมัยสูงมาก[๗] รูปทรงเป็นเอกลักษณ์แบบพื้นเมืองล้านนายุคหลังที่มีรูปแบบชัดเจนอีกประเภทหนึ่งอันมีวิวัฒนาการต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ก่อนที่สถาปนิกแผนปัจจุบันที่ได้รับการศึกษาแนวทางแบบตะวันตก เข้ามามีบทบาทเปลี่ยนรูปแบบเรือนพักอาศัยให้เป็นแบบอย่างสากลที่ทันสมัย ชาวบ้านเรียกเรือนชนิดนี้ว่า **"เฮือนสมัยก๋าง"** *(เรือนสมัยกลาง)* ซึ่งหมายถึงเรือนพื้นเมืองที่อยู่ในช่วงสมัยระหว่าง **"เฮือนบ่าเก่า"** *(เรือนโบราณ)* กับเรือนแบบสากลยุคใหม่ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า **"เฮือนสมัย"** *(เรือนสมัยใหม่)* หรือ **"เฮือนบ่ใจ้ฮ่างปื๋น-เมือง"** *(เรือนไม่ใช่ทรงพื้นเมือง)*

▲ *เรือนสมัยกลาง ที่จังหวัดลำพูน แสดงความซับซ้อนของหลังคา ภายในเป็นแบบกาแล*

◀ ▼ *เรือนสมัยกลาง พัฒนาจากเรือนกาแล หลังคาซับซ้อน ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เกิดเอกลักษณ์เฉพาะของล้านนา ภายในแบบกาแล*

▲

(บน) น้ำเหมือง และสะพานเข้าบ้านใกล้กับหมู่บ้านกองกาน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

(ล่าง) ท้องนาและลำห้วยในหมู่บ้านกองแขก ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะสภาพแวดล้อมของบริเวณบ้านแบบล้านนาดั้งเดิม

เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของล้านนาดั้งเดิมเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ การผลิตจึงต้องผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง ฉะนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จำต้องปลูกพืชผลต่าง ๆ ไว้รับประทาน ยังผลให้สภาพแวดล้อมของบริเวณที่พักอาศัย และหมู่บ้านแต่ละแห่ง มีลักษณะทางภูมิทัศน์เป็นลักษณะสวนเกษตรผสมผสาน มีบรรยากาศร่มรื่นจนดูเป็นป่าอาหารรายล้อมบ้านที่พักอาศัย และอีกทั้งภูมิประเทศของล้านนาเป็นภูเขาสูงใหญ่น้อยเรียงรายสลับซับซ้อนถึง ๓ ใน ๔ ของพื้นที่ทั้งหมด ป่ากว้างใหญ่ไพศาลจึงนับเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติแหล่งใหญ่ของล้านนาทีเดียว[๔] หมู่บ้านของล้านนานั้นจะมีลำเหมืองเพื่อส่งน้ำและระบายน้ำ ขุดเป็นโครงข่ายวกวนผ่านขอบริมของแต่ละหมู่บ้าน สู่บริเวณทุ่งนากว้างไหลลงสู่ธารน้ำใหญ่ต่อไป ตามขอบริมของลำเหมืองจะมีพืชพันธุ์ไม้นานาชนิดขึ้นปกคลุมอยู่ทั่วไปดูร่มรื่นเยือกเย็น พืชพันธุ์ส่วนใหญ่จะ

เป็นอาหารหลักที่ชาวบ้านนำมารับประทาน เช่น ผักกูด และไม้เลื้อยชนิดต่าง ๆ หมู่บ้านภายในตัวเมืองจะมีหนองน้ำใหญ่อยู่หลายหนอง หนองน้ำเหล่านี้มักอยู่ใกล้กับวัดหลักของแต่ละหมู่บ้าน ทำหน้าที่คอยรับปริมาณน้ำฝนที่เอ่อท่วมภายในตัวเมือง จากลำเหมืองระบายน้ำแล้วระบายสู่คูเมืองและลำเหมืองใหญ่นอกเมือง หนองน้ำใหญ่ของแต่ละหมู่บ้าน นอกจากทำหน้าที่รองรับน้ำฝนแล้ว ยังอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นการนำดินที่ขุดเป็นหนองเพื่อถมบริเวณวัด และย่านพำนักอาศัยอันเป็นที่ลุ่มให้เป็นดอนสูง พ้นจากน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน ทั้งยังเป็นแหล่งเพาะและขยายพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นแหล่งเก็บน้ำขนาดใหญ่ของชุมชน เพื่อซึมกระจายลงสู่บ่อน้ำที่ชาวบ้านแต่ละบ้านขุดบ่อน้ำไว้ใช้บริโภคภายในบริเวณบ้านพักอาศัย มีหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ ที่เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำในบ่อของแต่ละบ้านจะแห้งขอด เนื่องจากได้ถมหนองน้ำใหญ่ประจำหมู่บ้านจนหมดสิ้น จึงขาดแหล่งน้ำที่จะซึมกระจายเข้าสู่บ่อต่าง ๆ นั่นเอง[๙]

▲

(บน) บ้านแต่ละบ้านจะขุดบ่อน้ำไว้ใช้บริโภคภายในบริเวณที่พักอาศัย

(ล่าง) บ่อน้ำที่บ้านท้องฝาย ตำบลข้างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

▲

"ข่วงบ้าน" คือ บริเวณพื้นที่ว่างหน้าบ้านที่ใช้เป็นลานอเนกประสงค์

ภายในบริเวณบ้านแต่ละบ้านจะมีเนื้อที่ว่างเป็นลานดินกว้าง ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า **"ข่วงบ้าน"** เป็นลานอเนกประสงค์ใช้เป็นส่วนเล่นของเด็ก ลานตากพืชผลทางเกษตร เป็นลานที่เชื่อมทางเดินเข้าสู่ตัวบ้านและเชื่อมต่อไปยังทางเดินสู่ข่วงบ้านข้างเคียง ข่วงบ้านนี้ถึงคราวเซ่นสรวงผีบรรพบุรุษของกลุ่มชนที่นับถือ **"ผีมดผีเม็ง"** จะใช้เป็นบริเวณปลูกปะรำ หรือ **"ผาม"** ในภาษาเหนือเพื่อทำพิธีฟ้อนผี หากบ้านที่มีลูกชายจะบวชพระหรือบวชเณร ก็จะสร้าง **"ห้างซอ"** *(เวทียกพื้นสูงประมาณ ๑.๕๐ - ๑.๘๐ เมตร)* ไว้ตรงบริเวณชายข่วงที่ร่มรื่นเพื่อให้ **"ช่างซอ"** *(กลุ่มนักขับลำนำแบบหมอลำของภาคอีสานขึ้นไปขับลำนำกล่อมขวัญ* **"ลูกแก้ว"** *(นาค))* เพื่อความบันเทิงในงานมงคล และเมื่อถึงคราวที่คนในครอบครัวตายลงจะใช้เป็นบริเวณตั้ง **"ปราสาท"** *(บุษบกพื้นบ้านทำด้วยไม้และกระดาษ)* เพื่อตั้งศพและชักลากไปสู่ป่าช้าซึ่ง

ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า **"ป่าเฮ่ว"** ขอบริมของข่วงนิยมปลูกไม้ยืนต้นขนาดใหญ่รายล้อมไว้ซึ่งส่วนมากเป็นไม้ผลสำหรับรับประทาน ทั้งยังให้ร่มเงาแก่ข่วงหรือลาน ตามคาคบไม้เหล่านี้ชาวบ้านจะนำกล้วยไม้พื้นเมืองจากป่ามาปลูกประดับขอบลานเพิ่มสีสรรแก่สภาพแวดล้อม ข่วงบ้านนี้แต่ละบ้านจะรักษาความสะอาด โดยเจ้าของบ้านจะเก็บกวาดใบไม้แห้งและขยะให้เรียบร้อย หากบ้านใดปล่อยข่วงให้รกสกปรกจะถูกตำหนิจากเพื่อนบ้านว่าเป็นคนเกียจคร้าน[๑๐] บริเวณข่วงบ้านส่วนใหญ่จะอยู่ส่วนหน้าของบริเวณบ้านชิดกับถนน ตัวบ้านจะปลูกร่นเข้ามาทางด้านหลังของข่วง บริเวณหลังบ้านเป็นสวนผลไม้ยืนต้นรวมถึงสวนครัวและพืชคลุมดิน ลานหน้าบ้านนิยมปลูกไม้ยืนต้นที่มีดอก

▲

รั้วสลาบ *เป็นรั้วไม้ไผ่ชนิดที่แข็งแรงที่สุด ขัดแตะตามแนวตั้งขัดชิดกันแน่น*

การแบ่งอาณาเขตของแต่ละบ้านใช้ล้อมรั้วด้วยไม้ไผ่ นำมาสานขัดกันเป็นตาโปร่งเพื่อบอกอาณาเขตอย่างหลวมๆ มีการเปิดช่องทะลุสู่บริเวณบ้านข้างเคียงต่อเนื่องกันไป การใช้รั้วกั้นอาณาเขตของบ้านมีรั้ว ๓ ชนิด รั้วไม้ไผ่ชนิดที่แข็งแรงที่สุดเป็นรั้วไม้ไผ่ขัดแตะตามแนวตั้งขัดชิดกันแน่นเรียกว่า **"รั้วสลาบ"** นิยมใช้เป็นรั้วหน้าบ้านชิดถนน หากไม่ต้องการทำรั้วให้สิ้นเปลืองมากก็ใช้ไม้ไผ่มาขัดเป็นตาตารางสี่เหลี่ยมโปร่งเรียกว่า **"รั้วตาแสง"** ส่วนใหญ่ใช้เป็นรั้วข้างและรั้วหลังบ้าน รั้วอีกชนิดหนึ่งเป็นรั้วโปร่งใช้ไม้รวกลำเล็กๆ มาวางสอดกับเสารั้วไม้เนื้อแข็งในแนวนอนห่างกันราวคืบกว่า ๆ เรียกว่า **"รั้วตั้งป่อง"**(๑๑) รั้วชนิดนี้เป็นรั้วชั่วคราวซึ่งจะเปลี่ยนเป็นรั้วตา-แสงหรือรั้วสลาบในคราวต่อไป ตามขอบรั้วชาวบ้านนิยมปลูกไม้พุ่ม ไม้ดอกและไม้เลื้อยที่เป็นพืชกินได้ เช่น บวบ

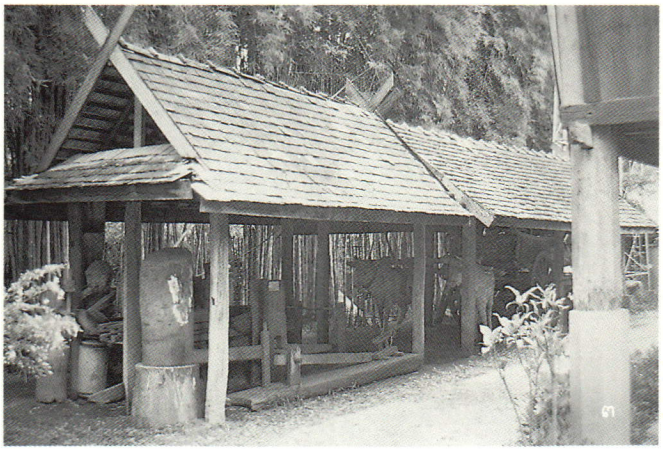

๑-๒. ยุ้งข้าว
๓. แล่งวัวควาย
๔. ครกตำข้าว

ภายในบริเวณบ้านประกอบด้วยถาวรวัตถุ คือ ตัวเรือน ยุ้งข้าว บ่อน้ำ ครกตำข้าว ห้องอาบน้ำ ซึ่งชาวบ้านภาคเหนือเรียกว่า **"ต๊อมอาบน้ำ"** สำหรับหญิงสาว ซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณบ่อน้ำท้ายบ้านเป็นเล้าหมู คอกวัว และคอกควาย มีโรงเก็บฟางแห้งสำหรับเป็นอาหารของวัวควาย บริเวณคอกวัวควายนี้ภาษาพื้นเมืองเรียก **"แล่งวัวควาย"** มีส้วมหลุมอยู่บริเวณชายบ้าน บางบ้านไม่มีส้วมหากจะไปถ่ายตามละเมาะชายบ้าน ส่วนบ้านในย่านเขตเมืองจะไม่แล่งวัวควายเพราะไม่ได้ทำนาตรงบริเวณรั้วบ้าน ใกล้ประตูเข้าบ้านจะสร้างเป็นเรือนหรือขั้นเล็กๆ สำหรับวางหม้อน้ำพร้อมทั้งกระบวยเพื่อให้ผู้สัญจรได้ตักดื่มรับประทานถือเป็นการสร้างบุญกุศลซึ่งภาษาทางเหนือเรียกว่า **"ตานน้ำ"** *(ให้ทานน้ำดื่ม)* บริเวณที่ดินด้านหัวนอนจะตั้งศาลผีบรรพบุรุษไว้เรียกว่า **"หอผีปู่ย่า"**

ซึ่งจะมีเฉพาะบางบ้านเท่านั้นแต่จะกล่าวในรายละเอียดในเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษ บริเวณท้ายบ้านเป็นสวนครัวจะกั้นรั้วไม้ไผ่สานเพื่อป้องกันเป็ด ไก่ สุนัข ไม่ให้เข้าไปทำลายพืชผักเรียกว่า **"สวนฮี้"** รั้วกั้นสวนครัวเรียกว่า **"ฮั้วฮี้"**

บริเวณรอบ ๆ บ่อน้ำจะปลูกไม้ล้มลุกที่เป็นไม้พุ่มไม้ดอกเพื่อประดับบริเวณทั้งปลูกพืชประเภทคลุมดินที่ใช้ปรุงอาหาร เช่น ปูลิง *(ชะพลู)* หอมดวน *(สะระแหน่)* ผักไผ่ *(ผักที่มีกลิ่นหอมใช้รับประทานกับลาบ)* ผักคาวตอง ผักดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ใช้รับประทานกับ **"ลาบ"** ซึ่งเป็นอาหารเลิศรสอย่างหนึ่ง ไม้พุ่มที่ปลูกล้อมบ่อน้ำนอกจากเป็นพืชประดับและกินได้แล้วยังใช้เป็นส่วนบังสายตาในขณะอาบน้ำโดยทำร่องน้ำจากบริเวณอาบน้ำไหลเข้าสู่

▲

"ตานน้ำ" *คือ หม้อน้ำ หรือคนโทน้ำดื่ม ซึ่งจะวางไว้ใกล้ประตูเข้าบ้านบ้าง บนโคนต้นไม้บ้าง หรือวางไว้บนหิ้งไม้ มีใบไม้หรือใบเฟิร์นห่อหุ้ม เพื่อให้น้ำเย็นอยู่เสมอ*

▲

ตามรั้วบ้านจะนิยมปลูกไม้เลื้อย ส่วนตามขอบบ่อจะนิยมปลูกพืชสวนครัว เช่น กระชาย (ภาพล่าง) หรือพืชคลุมดิน เพื่อประดับบริเวณ

บริเวณสวนครัวนี้ ตามขอบบ่อยังปลูกข่า ไพล กระชาย ขมิ้นสลับไว้ พืชต่าง ๆ เหล่านี้จะดูดซับน้ำทิ้งจากบริเวณอาบน้ำทำให้สภาพแวดล้อมไม่เกิดเน่าเสีย นอกจากพืชพันธุ์ที่กล่าวมาแล้วยังมีต้นพลูปลูกเกาะเลื้อยไปตามค้างพลูที่เป็นเสาหลักไม้ มีต้นหมากขึ้นแซมเป็นระยะโดยให้ต้นพลูเลื้อยเกาะไปตามลำต้นแทนเสาหลักไม้ บางบ้านปลูกปอพื้นเมืองซึ่งเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางไว้ด้วยเพื่อจะลอกเปลือกของต้นปอไว้ควั่นเป็นเชือกไว้ใช้สอย ทั้งยังมีไม้ผลยืนต้นปลูกคละเสริมเพื่อให้บริเวณบ่อร่มรื่น รักษาน้ำในบ่อให้เย็นโดยมิให้แดดส่องไปยังบริเวณบ่อ บริเวณรอบบ่อน้ำจะมีผักกูดหรือเฟิร์นพื้นเมืองขึ้นอยู่เป็นหย่อม ๆ ปะปนกับพืชผัก ชาวบ้านจะปล่อยให้ผักกูดขึ้นตามธรรมชาติเสริมบรรยากาศรอบ ๆ บ่อน้ำให้ดูเย็นฉ่ำยิ่งขึ้น บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ของภูมิภาคร้อนชื้นที่งดงาม

▲

หอคำ เคยเป็นจวนผู้ว่าราชการนคร ลำปาง เมืองโบราณใช้เป็นพุทธพิพิธภัณฑ์

การแบ่งประเภทเรือนภาคเหนือแบบดั้งเดิม

จากข้อความโคลงโบราณเรื่องท้าวฮุ่งท้ายเจือง ที่พรรณนาสภาพชุมชนเมืองในอดีตของ **"ขุนเจือง"** ประมุขของชาวล้านนา และล้านช้างที่เกรียงไกรในอดีต ทำให้ทราบชัดว่าได้มีการแบ่งขนาดลักษณะของเรือนพักอาศัยของล้านนาโบราณตามช่วงชั้นของสังคม เรือนพักอาศัยของชนชั้นระดับเจ้าหรือกษัตริย์นั้นเรียกว่า **"โฮงฮาช"** *(โรงราช)* **และ "หอ"** ที่ประดับด้วยช่อฟ้าปิดทองอร่ามไปทั้งหลังที่เรียกว่า **"หอคำ"**[๑๒] ส่วนเรือนพักอาศัยของชาวบ้านแบ่งออกตามชนิดของวัสดุปลูกสร้างได้๒ประเภท คือ **"เรือนเครื่องสับ"** และ **"เรือนเครื่องผูก"** ในภาษาไทยภาคกลาง ส่วนในภาษาล้านนาในปัจจุบัน เรียกว่า **"เรือนไม้จริง"** และ **"เรือนไม้บั่ว"**[๑๓] ซึ่งภาษาล้านนา

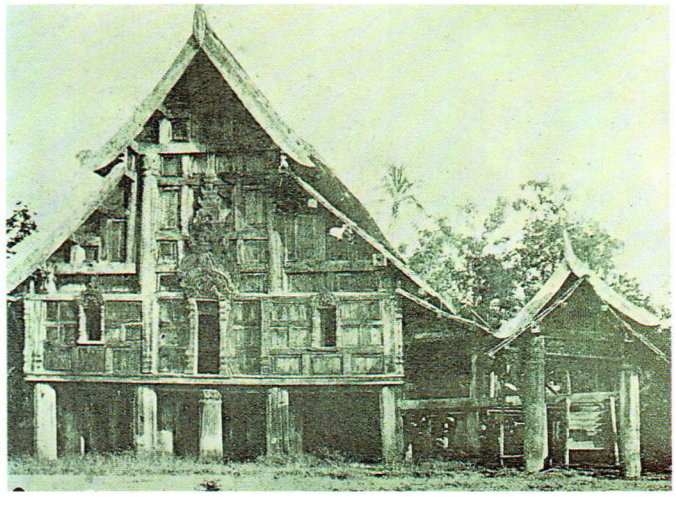

หอคำ ลำปาง
ภาพจากหนังสือสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ของ อ.นารถ โพธิประสาท

▲

ภาพเรือนล้านนาแต่ป้านลมไม่มีกาแล ใช้ป้านลมแบบไทยภาคกลาง

โบราณเรียกเรือนไม้จริงว่า **"เรือนสุบขื่อสุบแป"** เรียกเรือนไม้บั่วว่า **"เรือนมัดขื่อมัดแป"** คำว่าไม้บั่ว ได้แก่ ไม้ไผ่ คำว่า สุบขื่อสุบแป หมายถึง การสวมขื่อสวมแปด้วยการบากไม้ยึดสวมขื่อและแปและโครงสร้างเรือนส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้องค์ประกอบต่าง ๆ ของเรือนติดประกอบกันเป็นตัวเรือนที่มั่นคง ส่วนมัดขื่อมัดแป คือ การยึดองค์ประกอบของโครงสร้างเรือนด้วยการผูกมัดนั่นเอง

บ้านของชนชั้นขุนนางหรือชนชั้นสูงเป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่ลักษณะเรือนหมู่ใต้ถุนสูงประเภทเรือนไม้จริง ส่วนมากเป็นเรือนแฝดเกาะกลุ่มกันตั้งแต่ ๒ หลังขึ้นไป หากเป็นเรือนแฝด ๒ หลัง ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า **"เฮือนสองหลังฮ่วมปื้น"** *(เรือนสองหลังร่วมพื้น)* บางหลังก็สามหลังร่วมพื้น หลังคามุงกระเบื้องดินเผาที่ภาษาพื้นเมือง

▲ *หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ที่ภาษาพื้นเมือง เรียกว่า* ***"มุงดินขอ"*** *ประเภทเรือนไม้จริงแบบประเพณีที่ไม่มีกาแลแต่ใช้ป้านลมแบบภาคกลาง ซึ่งนิยมมากในเมืองลำปางและเมืองแพร่*

เรียกว่า **"มุงดินขอ"** *(ดินขอกระเบื้อง)* หรือกระเบื้องไม้ที่ชาวพื้นเมือง เรียกว่า **"แป้นเกล็ด"** เคยได้ฟังผู้เฒ่าคนแก่เล่าว่าเรือนของ **"เจ้าหัวเมืองแก้ว"** ที่ตั้งอยู่ใกล้ประตูเชียงใหม่ของเมืองเชียงใหม่เมื่อประมาณ ๗๐ ปีมาแล้วมีถึงเจ็ดหลังร่วมพื้นทีเดียว ส่วนบ้านของชาวบ้านที่มีฐานะก็เป็นเรือนไม้คล้ายกับเรือนชนชั้นสูงหรือเรือนของท้าวพญา ซึ่งอย่างมากจะมีสี่หลังร่วมพื้นหรืออย่างน้อยก็สองหลังร่วมพื้น สำหรับชาวบ้านที่ไม่ค่อยมีฐานะจะเป็นเรือนไม้ไผ่ผสมไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ทั้งหลังหลังคามุงตองตึงหรือมุงแฝก หากแต่เสาเรือนเป็นเสาไม้เนื้อแข็งขนาดเล็กบางส่วนเป็นพื้นไม้กระดานฝาเป็นฝาไม้ไผ่ขัดแตะยกใต้ถุนสูง แต่ต่ำกว่าเรือนไม้จริง จัดประเภทเป็นเรือนไม้บั่ว

▲

(บน) เรือนเครื่องผูก (อยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้านยางหลวง ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่)

(ล่าง) เรือนเครื่องผูก มุงด้วยใบตองตึง (บ้านใกล้วัดป่าแดด ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่)

สันนิษฐานว่าเรือนไม้บั่วหรือเรือนประเภทมัดขื่อมัดแป *(เรือนเครื่องผูก)* เป็นเรือนพักอาศัยดั้งเดิมของชาวล้านนา ครั้นเมื่อพัฒนาการระบบเครื่องมือปลูกสร้างให้มีประสิทธิภาพขึ้นจึงวิวัฒนาการเป็นเรือนไม้กระดานอีกชั้นหนึ่ง เรือนพักอาศัยแบบไม้บั่ว โครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ของเรือนจะยึดด้วยวิธีการใช้หวายและตอกผูกมัดกันเอาไว้ เป็นเรือนพักอาศัยขนาดเล็ก ทั้งขนาด ตัวไม้ของโครงสร้างเรือน เสา ขื่อ คาน *(รอด)* ใช้ไม้เนื้อแข็งขนาดเล็ก พอที่บุคคลเพียงสองสามคนแบกหามได้อย่างสะดวก ซึ่งชาวบ้าน *(สมัยก่อน)* ทุกคนโดยเฉพาะผู้ชายสามารถปลูกสร้างเองได้โดยไม่ต้องอาศัยช่างผู้ชำนาญเป็นพิเศษ ทั้งสามารถสร้างเสร็จภายในหนึ่งวันหากเตรียมเครื่องเรือนต่างๆ ไว้พร้อมและอาจจะอาศัยเพื่อนบ้านให้มาช่วยปลูกสร้าง

เรือนไม้จริงของผู้มีฐานะระดับชาวบ้านจะมีขนาดใหญ่กว่าเรือนไม้บั่ว การวางผังห้องของเรือนมีระบบเดียวกับเรือนไม้บั่ว หากแต่ต้องอาศัยช่างผู้ชำนาญที่ชาวล้านนา เรียกว่า **"สะหล่า"** เป็นผู้ปลูกสร้าง เพราะเป็นวิธีการที่ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญของช่าง

▲

(บน) ลักษณะฝาไม้ไผ่ขัดสานกับไม้จริง เรียกว่า ***ฝาขี้ล่าย***

(ล่าง) เรือนที่พื้นเป็นพื้นฟากไม้ไผ่

▼

ข้อห้ามบางประการของการสร้างเรือนไม้จริงของชาวบ้านในสมัยก่อน

มีประเพณีถือกันว่าเรือนไม้จริงนั้นสร้างได้เฉพาะเรือนของเจ้าและท้าวพญาที่เป็นชนชั้นสูงเท่านั้น หากชาวบ้านธรรมดาจะสร้างก็ได้ แต่มีข้อห้ามไม่ให้สร้างด้วยไม้จริงหมดทั้งหลัง โดยไม่ให้ปูกระดานทั้งหมด พื้นบางส่วนต้องปูฟากสลับ ฝาเรือนห้ามใช้ฝากระดานทั้งหมด ต้องมีฝาไม้ไผ่ขัดแตะมีกรอบเป็นไม้กระดานภาษาถิ่นเรียกว่า **"ฝาขี้ล่าย"**[๑๙] ที่เป็นเช่นนี้แสดงว่าการสร้างเรือนไม้จริงทั้งหลังเป็นงานใหญ่ต้องอาศัยช่างชำนาญและแรงงานมาก ซึ่งระดับท้าวพญานั้นไม่มีปัญหาอย่างใด เพราะสามารถเกณฑ์แรงงานได้จากไพร่ที่สังกัดกับตนมาใช้งาน เพราะในสมัยก่อนการลงมือจะสร้างเรือนแต่ละหลังที่ใช้ไม้จริงนั้น ต้องเริ่มจากการเข้าป่าไปตัดไม้ เพื่อนำมาปลูกสร้าง ต้องเลือกไม้ขนาดใหญ่ทั้งการลำเลียงไม้ที่ตัดแล้วเข้าสู่บ้านจึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ต้องอาศัยเวลาและแรงงานมาก ทั้งยังต้องเตรียมการตั้งแต่การเลื่อยการถากไม้ที่จะสร้างเรือนก็ต้องใช้ช่างผู้ชำนาญ กว่าจะเตรียม

▲

เรือนไม้จริงของผู้มีฐานะระดับชาวบ้านจะมีขนาดใหญ่กว่าเรือนไม้บั่ว ส่วนเรือนไม้กระดานเกิดขึ้นเมื่อระบบเครื่องมือปลูกสร้างได้มีการพัฒนาขึ้น

เสร็จก็กินเวลานับปี ยังผลให้ชาวบ้านเสียเวลาทำมาหากินในช่วงฤดูทำนาอันเป็นอาชีพหลักของคนในสังคมเกษตรกรรมไปเสีย ย่อมเป็นงานเกินฐานะที่ตนจะทำได้ หากฝ่าฝืนย่อมตกในฐานะล่มจมอันเป็นอัปมงคลแก่ตนโดยแท้ ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า **"ขืด"** *(เสนียดจัญไร)*[๑๕] ฉะนั้น ชาวล้านนาโบราณจึงตั้งเป็นกฎข้อห้ามเอาไว้เพื่อมิให้ประชาชนจะต้องกระทบกระเทือนต่อการสูญเสียกำลังเงิน และกำลังงานที่เกินฐานะในการปลูกสร้างเรือนไม้จริงหมดทั้งหลัง ครั้นสมัยต่อมาทั้งชาวนาก็มีฐานะการเงินดีขึ้นเนื่องจากข้าวได้เป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทย หลังจากไทยทำ **"สนธิสัญญาเบาริ่ง"** ชาวนาที่เป็นประชาชนจึงสามารถปลูกสร้างเรือนไม้จริงได้ทั้งหลังโดยไม่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของตน อีกทั้งเจ้านายในภาคเหนือก็ถูกลดอำนาจลงกฎระเบียบจึงเลิกไปโดยปริยาย

ข้อสันนิษฐานในการวางทิศทางของเรือนล้านนา

ลักษณะพิเศษที่เด่นชัดอย่างหนึ่งของเรือนล้านนาก็คือการวางแนวแกนเรือนไปตามทิศเหนือและทิศใต้ ซึ่งต่างกับเรือนไทยภาคกลางและภาคอีสาน ภาษาช่างเรียกว่า **"วางเรือนขวางตะวัน"** โดยการหันจั่วเรือนไปในทางทิศเหนือและใต้ ชาวล้านนาถือว่าหากวางจั่วเรือนหรือแนวแกนเรือนไปตามทิศตะวันออกตะวันตกนั้นเป็นอัปมงคล ซึ่งภาษาพื้นเมืองเรียกว่า **"วางแปขวางเมือง"**(๑๖) ทั้งนี้ก็เนื่องจากเมืองโบราณในล้านนานั้นจะวางเมืองโดยเอากำแพงเมืองด้านสะกัดหรือด้านกว้างไว้ทางทิศเหนือและใต้และเรียกด้านสะกัดว่า **"ขื่อเมือง"** ส่วนด้านยาวของกำแพงเมืองนั้นวางไว้ทางทิศตะวันออกและตะวันตกเรียกว่า **"แปเมือง"** เมืองเชียงใหม่เองเมื่อพระเจ้ามังราย

▲

การสร้างบ้านเรือนใกล้กับป่า หรือในแมกไม้ จะทำให้บรรยากาศของบ้านอบอุ่นในฤดูหนาวและเย็นสบายในฤดูร้อน

ก็วางกำแพงเมืองในลักษณะนี้ เหตุที่เรือนล้านนาวางตัวเรือนแบบนี้จนถือกฎเกณฑ์ของสังคมนั้น อาจจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นการวิวัฒนาการมาจากคติดั้งเดิม เนื่องจากเดิมชาวเหนืออาศัยอยู่ในหุบแอ่งเขาที่หนาวเย็น จึงต้องวางเรือน **"ขวางตะวัน"** เพื่อให้เรือนรับแสงแดดยังความอบอุ่นแก่ตัวเรือน เพราะในสมัยก่อนบริเวณรอบ ๆ ตัวเมืองและหมู่บ้านต่างๆ มีป่าไม้หนาแน่น ดินฟ้าอากาศเย็นกว่าปัจจุบันมาก[๑๗] เหตุที่ปัจจุบันอากาศร้อนขึ้นกว่าเดิมเนื่องจากมีการตัดไม้ของบริษัททำไม้ต่างชาติที่เข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ทำการตัดไม้สักจำนวนมหาศาลจนเกือบหมดป่าในภาคเหนือ ไม้สักเป็นไม้ที่ขึ้นในป่าเบญจพรรณตามที่ราบและเนินเขา ป่าสักจึงมีอยู่หนาแน่นใกล้กับนาและหมู่บ้าน ทำให้บรรยากาศของหมู่บ้าน เยือกเย็นกว่าปัจจุบัน

▲ *การวางแนวแกนเรือนให้คล้อยขนานกับแนวแกนหลักเหนือใต้นั้นชาวล้านนาเชื่อว่าจะประสบกับความสุขไม่อดอยากแร้นแค้น*

ยังมีข้อวินิจฉัยอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความเชื่อที่ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับเส้นแกนเหนือใต้และได้ยึดถือเป็น **"แนวแกนหลัก"** ทั้งแนวแกนบ้านและแนวแกนเมืองเนื่องจากเส้นแกนนี้เป็น **"เส้นแกนสัญลักษณ์"** ที่บ่งถึงความอุดมสมบูรณ์อันมีผลมาจากลักษณะทางภูมิ-ศาสตร์ และสภาพแวดล้อมที่ชาวล้านนาเดิมเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ นำมาปรับเข้ากับคติความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์เพื่อให้เกิดพลังอำนาจช่วยเสริมสร้างพลังชีวิต เพราะบริเวณแอ่งที่ราบลุ่มระหว่างทิวเขาที่สำคัญๆ อันเป็นที่ตั้งชุมชนเมืองขนาดใหญ่ต่าง ๆ ของล้านนาอันเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ในทางเกษตรกรรม ทั้งลำน้ำและทิวเขาอันเป็นสันปันน้ำต่างก็ทอดตัวขนาบที่ราบลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่จะทอดตัวตามแนวแกนเหนือใต้ ฉะนั้น แนวแกนเหนือใต้จึงเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งถึงความอุดมสมบูรณ์เป็นมงคลต่อการดำรงชีวิต การวางแนวแกนเมืองและแนวแกนเรือนให้คล้อยขนานกับแนวแกนสัญลักษณ์ ก็เท่ากับการวางเส้นแกนของชีวิตให้สอดประสานกับความอุดมสมบูรณ์ยังผู้อยู่ผู้อาศัยทั้งในบ้าน และเมืองประสบกับความสุขไม่อดอยากแร้นแค้นนั่นเอง

▲

บ้านของแม่อุ้ยคำ กันทะวงศ์ บ้านสันต๊กโต (สันติธรรม) ตำบลช้างเผือก อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะร่วมของเรือนล้านนาทั้ง ๓ รูปแบบ

ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า เรือนล้านนาที่บ่งชี้ถึงเอกลักษณ์นั้นมี ๓ รูปแบบ คือ เรือนไม้บั่ว เรือนกาแล หรือเฮือนบ่าเก่า และเรือนไม้จริงที่ชาวบ้านเรียกว่า **"เรือนสมัยกลาง"** ทั้ง ๓ แบบนี้มีลักษณะการวางผังห้อง การใช้พื้นที่คล้ายคลึงกัน จะต่างโดยขนาดและรูปทรงที่พัฒนาไป เรือนไม้บั่วหรือเรือนเครื่องผูกเป็นเรือนเดี่ยวโดด ๆ จะวางเป็นเรือนหมู่หรือเรือนกลุ่มไม่เกิน ๒ หลัง เป็นเรือนไม่มีนอกชานยื่นเลยหลังคาเรือนออกสู่ที่โล่งแจ้ง เรือนประเภทที่ ๓ นั้นต่างจากเรือนกาแลตรงที่มีการเปลี่ยนแปลงเทคนิคก่อสร้าง มาใช้ตะปูแทนการบากไม้ มีการใช้แผ่นสังกะสีมาสอดตามรางร่องหลังคาเพื่อไม่ให้

ฝนรั่ว ยังผลให้การออกแบบรูปทรงหลังคาซับซ้อนพิสดารขึ้น ประตูหน้าต่างใช้บานพับยังผลให้การเปิดประตูและหน้าต่างมีประสิทธิภาพกว่าเรือนกาแล เพราะเรือนกาแลนั้นหน้าต่างใช้เดือยยึดกับกรอบไม้ของหน้าต่างจึงจำต้องเปิดเข้าภายใน ทำให้กินเนื้อที่ภายในห้องยังผลให้บานหน้าต่างมีขนาดเล็ก ส่วนเรือนประเภท ๓ นี้ หน้าต่างสามารถทำบานใหญ่ เพราะมีบานพับเปิดออกไปนอกอาคาร ทำให้การถ่ายเทอากาศได้ดีขึ้น ฝาของเรือนประเภท ๓ ใช้ตะปูยึดกับเคร่าฝา ฝาจึงเป็นฝาตีทับเกล็ดตามแนวนอน การจัดวางห้องอาจจะขยายบางส่วนได้กว้างกว่าเดิมและฝาเรือนไม่ผายออกเหมือนเรือนกาแล

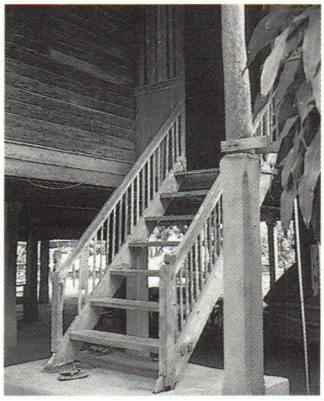

▲

เรือนล้านนาเป็นเรือนใต้ถุนสูง บันได หลักจะขึ้นสู่เรือน ทางด้านหน้าเรือน

▲

"ฮ้านน้ำ" *หรือร้านน้ำ คือ ชั้นวางหม้อน้ำดื่ม ซึ่งตั้งไว้อยู่บนเรือน หิ้งหน้าบ้าน ส่วนน้ำสำหรับซักล้างอาจจะวางไว้ใต้ต้นไม้*

เรือนทั้ง ๓ แบบ มีลักษณะทั่ว ๆ ไปที่เหมือนกันและมีเอกลักษณ์ของเรือนล้านนาดังนี้คือ เรือนล้านนาเป็นเรือนใต้ถุนสูง เนื้อที่ใช้สอยทั่วไปประกอบด้วยชานกว้างมีบันไดทอดขึ้นไป หากเป็นเรือนไม้บั่ว บันไดและชานจะหลบอยู่ใต้ชายคาและทอดสู่ชานเล็กใต้ชายคา บันไดทั้งเรือนไม้จริงและเรือนไม้บั่วเป็นบันไดไม้เนื้อแข็ง บันไดหลักจะขึ้นสู่เรือนทางด้านหน้าเรือน เรือนไม้จริงบางหลัง หากมีชานหลังบ้านก็จะมีบันไดหลังอีก ทอดสู่ชานหลังบ้านชิดกับบริเวณครัว เรือนบางหลังแม้มีชานหลังอาจจะมีบันไดหน้าเรือนแห่งเดียวก็ได้ จากชานโล่งหน้าบ้านหรือชานใต้ชายคาตรงขอบริมชานด้านใดด้านหนึ่ง จะมีหิ้งสำหรับวางหม้อน้ำดื่มพร้อมที่แขวนกระบวย หิ้งน้ำสูงประมาณ ๘๐ - ๑๐๐ เซนติเมตรจากพื้นชาน หากหิ้งน้ำอยู่ที่ชานโล่งแจ้งจะทำหลังคาคลุมลักษณะคล้ายเรือนเล็กๆ เพื่อไม่ให้แสงแดดส่องสู่หม้อน้ำเพื่อรักษาความเย็นของน้ำดื่ม ภาษาเหนือเรียกว่า **"ฮ้านน้ำ"** *(ร้านน้ำ)*

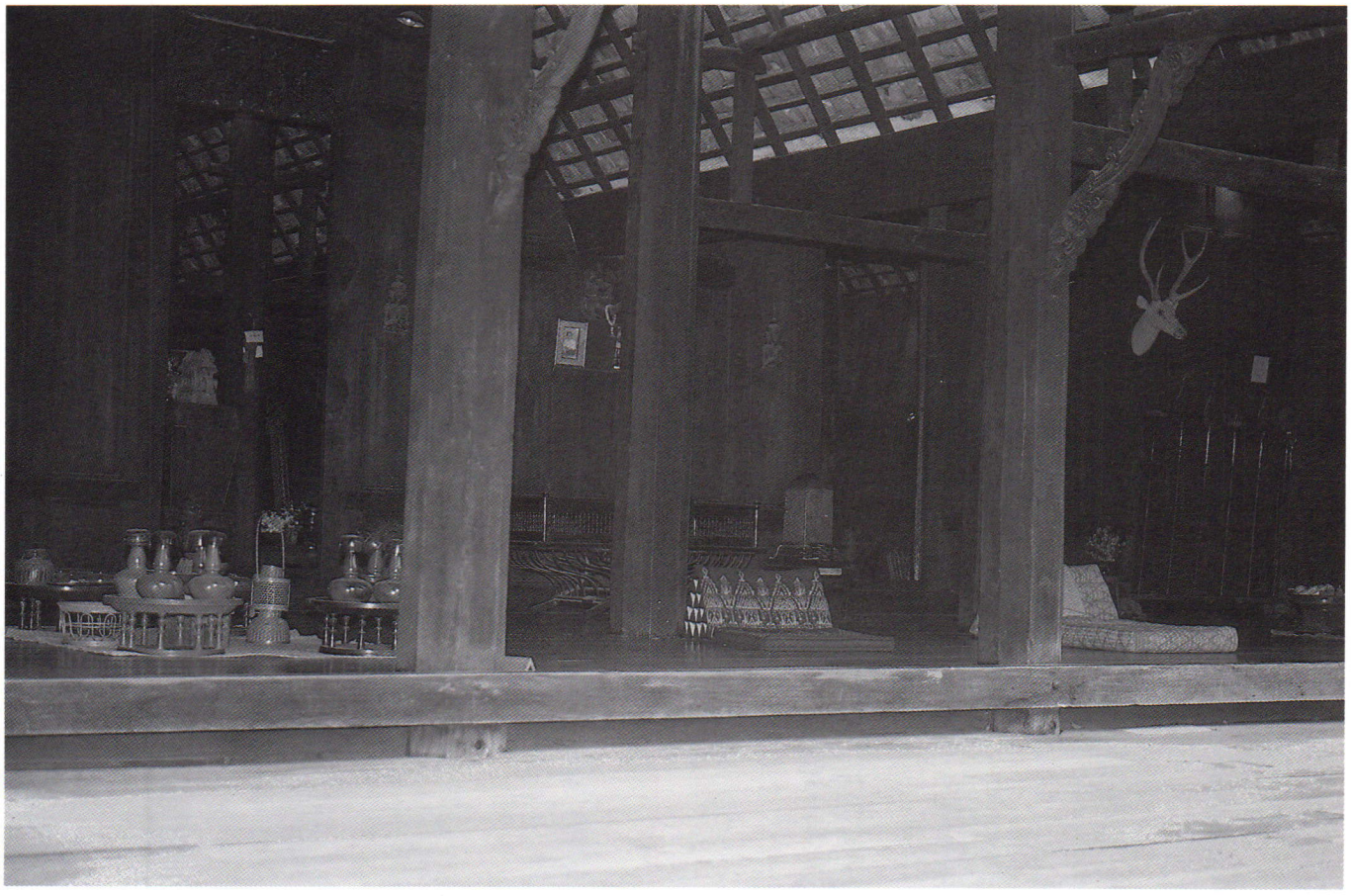

ส่วนบริเวณชานนี้เป็นบริเวณที่จะเป็นส่วนเชื่อมพื้นที่ต่างๆ ของเรือน ถัดจากชานเป็นบริเวณห้องโถงเปิดโล่งยกสูงจากระดับชานประมาณคืบกว่าๆ ถึงสองคืบ เป็นส่วนที่อยู่ใต้ชายคามีเนื้อที่ ๒ ห้องเสา บริเวณนี้เป็นบริเวณอเนกประสงค์ ภาษาล้านนาเรียกว่า **"เติ๋น"** กั้นฝาเต็มด้านเดียว[๑๙] ใช้เป็นที่นั่งเล่นรับประทานอาหาร รับแขก ทำบุญเลี้ยงพระในงานมงคล ตั้งสวดศพของคนในบ้านที่ตายลง เป็นที่หลับนอนของบางคนในครอบครัว โดยเฉพาะผู้ชาย ในกรณีของเรือนไม้บั่วบริเวณเติ๋นเป็นเนื้อที่ใช้งานอย่างยืดหยุ่น และแม้จะเป็นเรือนไม้จริงขนาดใหญ่ก็ตาม เติ๋นก็เป็นเนื้อที่มีขนาดพอใช้งานได้ตามความจำเป็นเท่านั้น เพราะต้องการให้เป็นบริเวณโล่งโถง ไม่ต้องการให้รกรุงรังเมื่อใช้บริเวณเติ๋นเพื่อเก็บวางของใช้ต่างๆ จากการสังเกตบริเวณส่วนเติ๋นของแต่ละบ้านเป็นเนื้อที่โล่ง ไม่มีการนำของต่างๆ มาเก็บไว้ในบริเวณนี้เลย หากแต่จะสร้างที่เก็บของที่ไม่ค่อยใช้ในชีวิตประจำวันที่

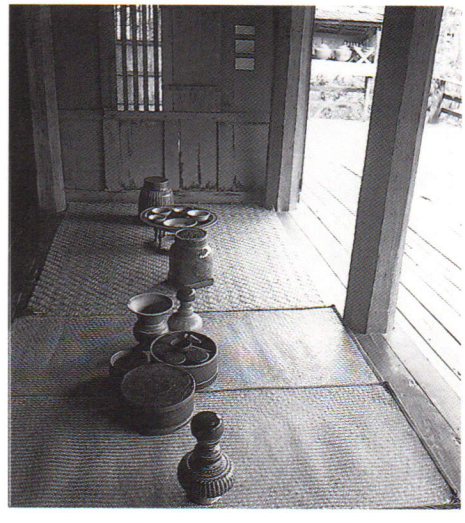

▲

"เติ๋น" คือ บริเวณห้องโถงเปิดโล่งยกสูงจากระดับชาน เป็นส่วนที่อยู่ใต้ชายคา

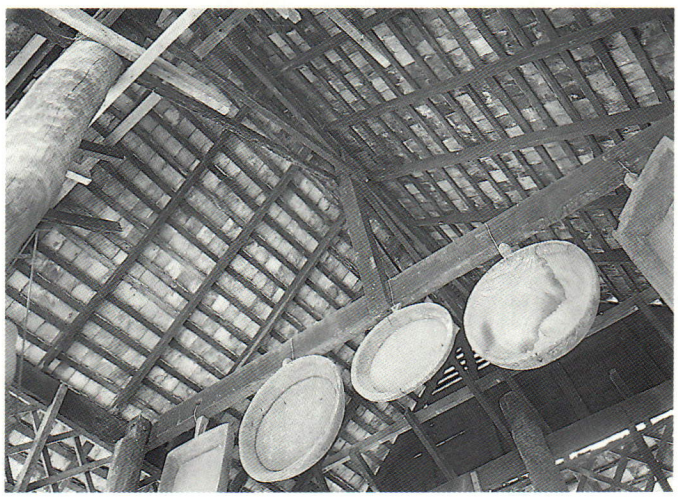

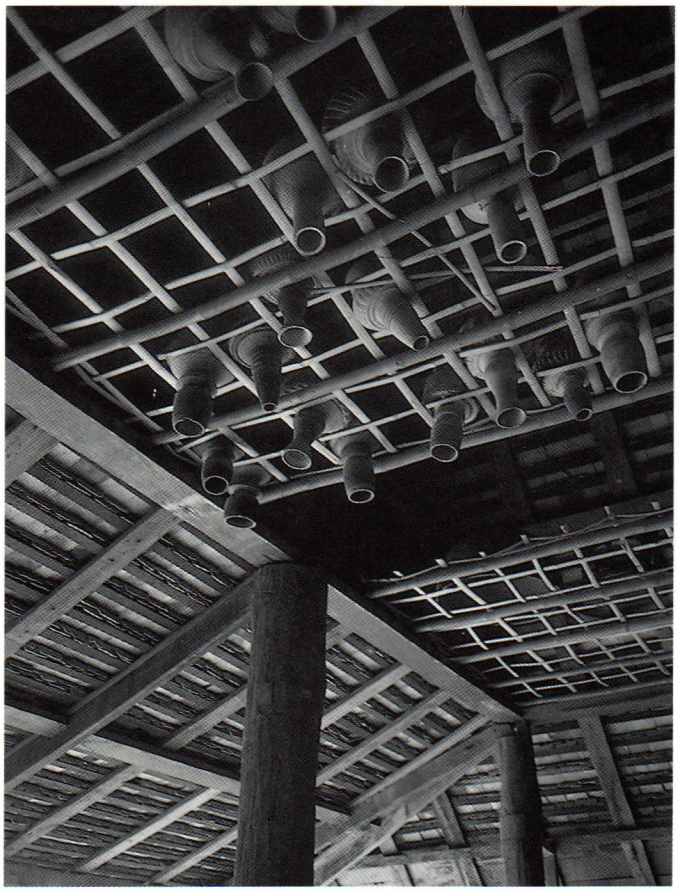

▲

ควั่น *คือ เพดานตะแกรงโปร่งที่ยึดแขวนกับขื่อ จันทันและแปหัวเสาของเรือนใช้เก็บของต่าง ๆ*

เพดานโปร่งบริเวณใต้หลังคาของเติ๋นนั่นเอง นับเป็นการใช้ปริมาตรที่ว่างของเรือนอย่างเต็มที่ [๑๙] โดยที่ทำเพดานเป็นตะแกรงโปร่งเป็นตารางสี่เหลี่ยมเหนือบริเวณเติ๋นใช้เก็บของเกือบทุกอย่าง เช่น ขันโตก หม้อ ถ้วยชาม ถาด คนโทน้ำ กระบุง ตะกร้า ฯลฯ การทำช่องตะแกรงโปร่งนี้จะทำให้ขนาดช่องแคบกว่าเส้นผ่าศูนย์กลางของคนโท เมื่อเก็บคนโทด้วยการคว่ำลงเอาคอคนโทเสียบลงตรงช่องตะแกรง เพดานตะแกรงโปร่งนี้ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็งยึดแขวนกับขื่อจันทันและแปหัวเสาของเรือน เพดานตะแกรงโปร่งนี้ภาษาล้านนาเรียกว่า **"ควั่น"** เติ๋นนี้ในช่วงตอนกลางคืนใช้เป็นที่หลับนอนของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นชายหรือที่นอนของแขกที่มาเยี่ยมเยียน[๒๐] หรือใช้เป็นที่นอนของชายหนุ่มของบ้านเมื่อกลับจากเที่ยวในเวลากลางคืน ทางด้านตะวันออกของเติ๋นหรือด้านหัว

นอนจะเป็นหิ้งพระ บนหิ้งมีพระพุทธรูป แจกันดอกไม้ ภาพถ่ายของพระเถระที่เป็นที่เคารพของชาวบ้าน ฝาห้องนอนชิดกับหิ้งพระ ในสมัยก่อนจะมีภาพเขียนรูปพระ-ธาตุเจดีย์สำคัญพร้อมกับภาพปีเกิดของเจ้าบ้านแขวนไว้ ภาษาเหนือเรียกว่า **"รูปตัวเป้ง"**[๒๑] ทั้งนี้เนื่องจากเป็นความเชื่อของชาวเหนือที่ถือว่าคนที่เกิดปีต่าง ๆ จะต้องไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น คนเกิดปีชวด ภาษาเหนือ **"ปีไจ้"** พระธาตุประจำปีเกิดคือ **พระธาตุจอมทอง** เป็นต้น บนหิ้งพระนอกจากวางพระพุทธรูปแล้วยังมีตะกรุด ยันต์ และสมุดข่อยที่เขียนวรรณกรรมจากชาดก รวมถึงตำราฤกษ์ยามทางโหรา-ศาสตร์รวมทั้งตำรายาอีกด้วย[๒๒]

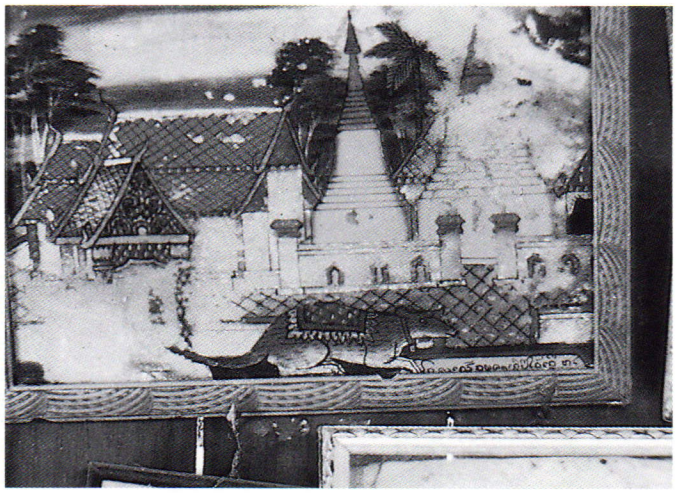

ถัดจากเติ๋นเป็นห้องนอนเป็นห้องที่มีฝาปิดล้อม ๔ ด้าน เป็นลักษณะห้องทึบมีประตูเข้า จากเติ๋นเข้าไปภายในห้องประตูจะวางค่อนมาทางปลายผนังส่วนตะวันตก เหนือช่องประตูนี้มีไม้แกะสลักลวดลายสวยงามเป็นแผ่นไม้ที่ชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นแผ่นไม้ศักดิ์สิทธิ์ติดไว้เพื่อป้องกันสิ่งอุบาทว์ต่าง ๆ ที่จะผ่านเข้าสู่ห้องนอน เรียกว่า **"หำยน"**[๒๓] ตรงกรอบประตูล่างมีแผ่นธรณีประตูสูงกว่าขอบประตูปกติ เรียกว่า **"ข่มประตู"** ทำหน้าที่เป็นกรอบช่องประตูแล้วยังเป็นตัวแบ่งหรือเส้นกั้นอาณาเขตระหว่างห้องนอนกับเติ๋นคือ แบ่งบริเวณส่วนตัวของสมาชิกภายในครอบครัวซึ่งชาวล้านนาถืออย่างเคร่งครัดว่าเป็นบริเวณเฉพาะของสมาชิกในครอบครัวบุคคลภายนอกหรือแขกห้ามล้ำเข้าไปอย่างเด็ดขาด หากก้าวเลย **"ข่มประตู"** เข้าไปแม้เพียงเล็กน้อยถือว่าเป็นการล่วงละเมิดกติกาของสังคมจำต้องมีการลงโทษ การละเมิดล่วงล้ำเข้าสู่บริเวณหวงห้ามนี้เรียกว่า **"ผิดผี"** คือ กระทำผิดต่อผีบรรพบุรุษ[๒๔] จะต้องปรับโทษพร้อมทั้งทำพิธีขอขมา

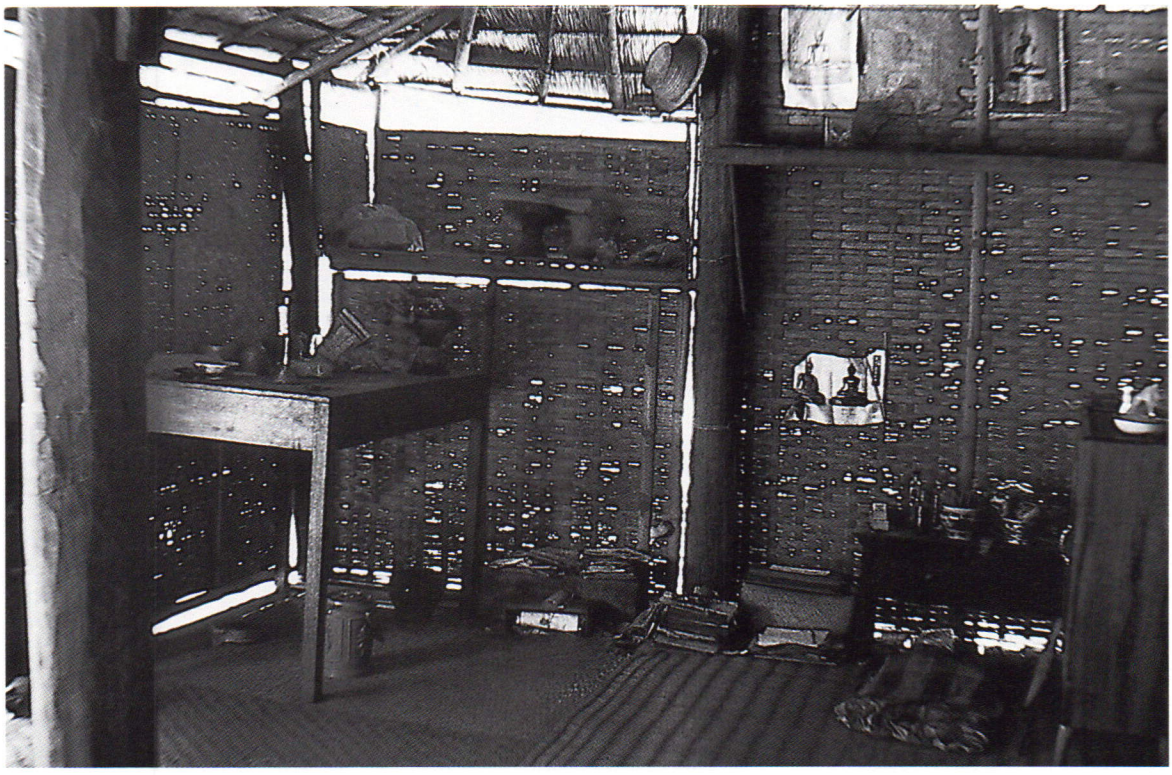

ห้องนอนที่อยู่ถัดจากบริเวณเติ๋นเป็นห้องขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับบริเวณอื่นของเรือน จะกินเนื้อที่ ๓ ห้องเสา โดยเฉพาะเรือนกาแลและเรือนสมัยกลาง ส่วนเรือนไม้บั่วกินเนื้อที่ ๒ ห้องเสาขนาดของห้องจะยาวหรือกว้างรวมทั้งตัวเรือนด้วย ก็อยู่ที่ว่าขนาดของเรือนแต่ละหลัง ใช้ขื่อและคานยาวกี่ศอก ทั้งนี้เพราะความกว้างของเรือนขึ้นอยู่กับความยาวของขื่อและคาน ซึ่งขื่อและคานจะต้องยาวเท่ากันเสมอ คานภาษาพื้นเมืองเรียกว่า **"รอด"** หรือ **"แวง"** ส่วนความยาวของห้องนอนและตัวเรือนขึ้นอยู่กับความยาวของตงและระยะห่างของห้องเสา เรือนไม้บั่วจนถึงเรือนไม้จริงนั้นระยะห่างระหว่างห้องเสาประมาณ ๓ ศอกครึ่งถึง ๕ ศอก หากวางห่างเกินกว่านี้กำลังของตงจะอ่อนตัวรับพื้นได้ไม่ดี เรือนไม้บั่วเป็นเรือนยาว ๔ ห้องเสา เรือนไม้จริงส่วนมากสร้าง ๕ ห้องเสา ไม่นับส่วนชานและอาจจะเพิ่มอีก ๑ ห้องเสา ที่รับส่วนเพิงหลังคาปีกนก ส่วนเพิงหลังคาปีกนกนี้ภาษาล้านนาเรียกว่า **"สตูป"**

▲ *หิ้งพระอยู่บริเวณเติ๋นหน้าห้องนอน*

ห้องนอนจะเป็นห้องโล่งสมาชิกของครอบครัวทุกคนนอนรวมกันในห้องนี้ การนอนแบ่งเนื้อที่การนอนตามห้องเสา ห้องเสาช่วงในสุดเป็นบริเวณนอนของหัวหน้าครอบครัวและภรรยา ถัดจากห้องเสาในสุดเป็นส่วนห้องเสาที่เป็นบริเวณหลับนอนของลูก ๆ หากลูกคนใดแต่งงานไปก็จะเลื่อนมานอนในห้องเสาถัดไป การแยกกลุ่มนอนแยกด้วยการปูเสื่อปูที่นอนและกางมุ้งของแต่ละกลุ่มและเพื่อการบังสายตาให้การนอนมีความเป็นส่วนตัวจะใช้ผ้าม่านแบ่งกั้นปิดล้อมบริเวณนอนของแต่ละกลุ่มให้มิดชิด ม่านกั้นนี้ทางเหนือเรียกว่า **"ผ้ากั้ง"** สมาชิกทุกคนจะหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออก ห้องนอนซีกตะวันออกทั้งหมดใช้เป็นบริเวณนอน ส่วนซีกตะวันตกที่บริเวณปลายตีนนอนออกมาทั้งหมดใช้เป็นบริเวณเก็บของต่าง ๆ ของสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะเสื้อผ้าและหีบใส่ของ

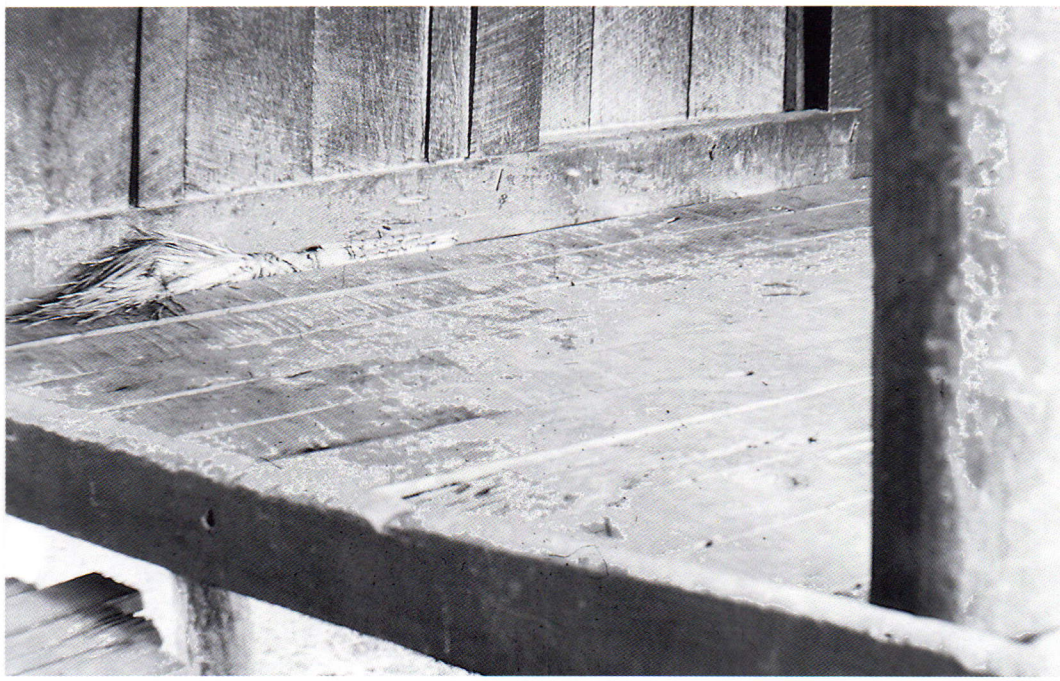

มีค่า การแบ่งชีกส่วนนอนกับชีกเก็บของนั้นจะแบ่งโดยไม้หนากว้างประมาณ ๗-๘ นิ้ว หนา ๓-๔ นิ้ว วางผ่ากลางตัวเรือนยาวตลอดความยาวของเรือนระดับเสมอพื้นเรียกว่า **"แป้นต้อง"** ทำหน้าที่ป้องกันการสั่นสะเทือนของพื้นในขณะเดินทำงานในบริเวณชีกปลายเท้า เพื่อไม่รบกวนการนอนของบุคคลที่กำลังนอนอยู่ และยังเป็นการลดความยาวของพื้นไม้กระดานเรือนชีกตะวันออกและกระดานชีกตะวันตกออกจากกัน เรือนที่มีการวางแป้นต้องนั้นจะมีเฉพาะเรือนรุ่นเก่าจริง ๆ เท่านั้น

ประตูเข้าห้องนอนมี ๒ ประตู คือ ประตูเข้าจากเติ่น และประตูข้างซึ่งอยู่ที่ฝาด้านปลายเท้าของเรือนนอน อยู่ช่วงห้องเสาที่ชิดกับเติ่นเป็นประตูเปิดจากส่วนนอนไปสู่ครัว ซึ่งสมาชิกของครอบครัวโดยเฉพาะแม่บ้านและบุตรสาวจะออกไปหุงข้าวปรุงอาหารในตอนเช้าตรู่

▲

"แป้นต้อง" *ทำหน้าที่ป้องกันการสั่นเสทือนของพื้นในขณะเดินในบริเวณชีกปลายเท้า เพื่อไม่รบกวนผู้ที่กำลังนอนอยู่*

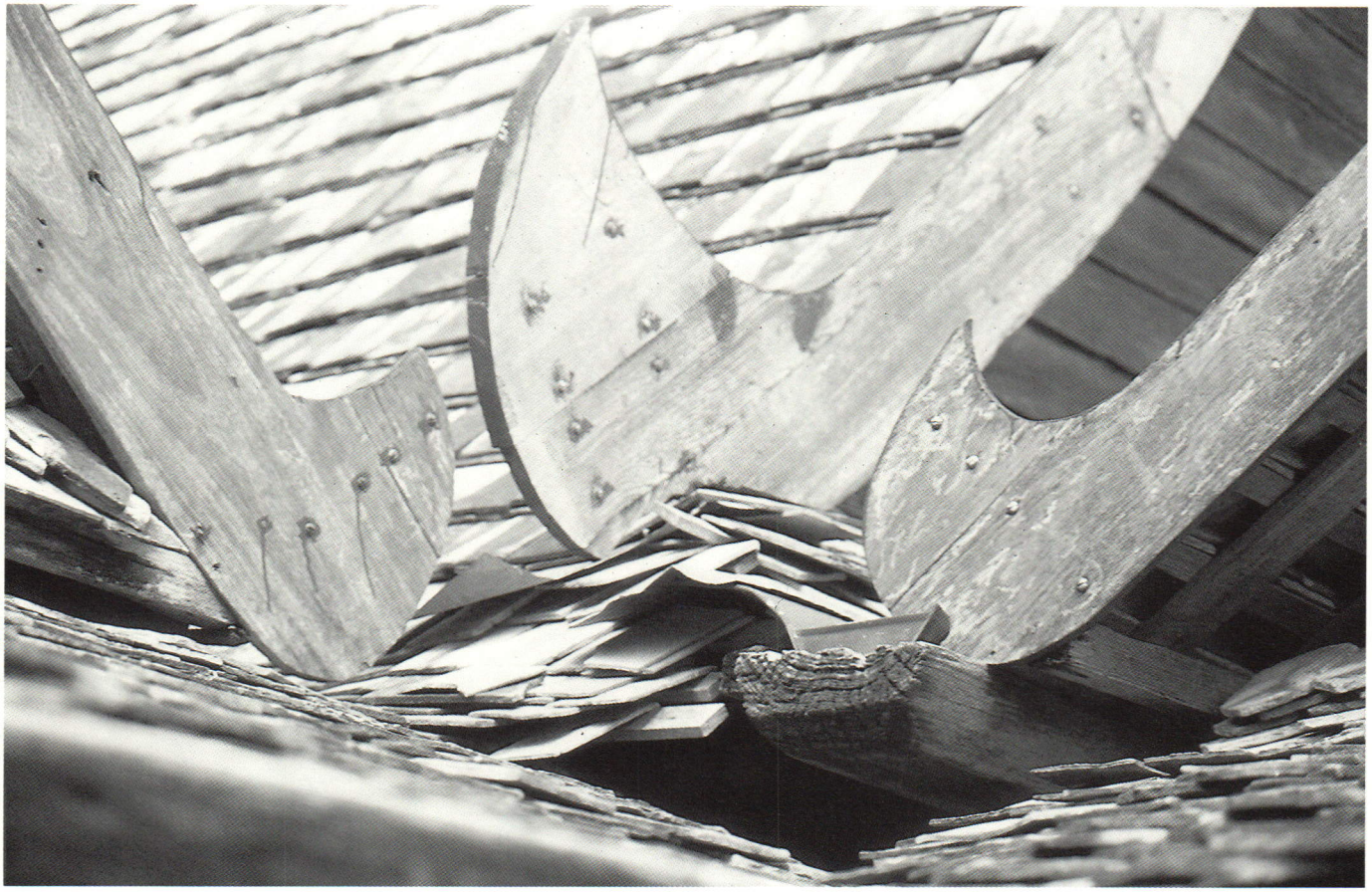

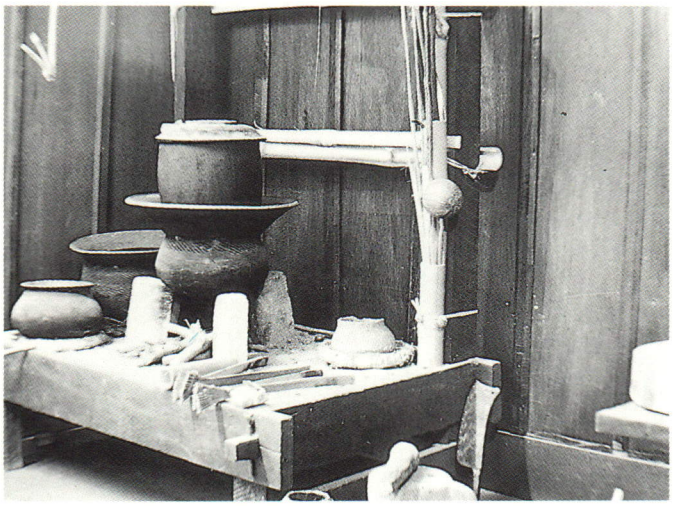

▲

(บน) ***"ริน"*** *คือ รางน้ำแบบดั้งเดิม เป็นซุงไม้ขนาดใหญ่ใช้ไม้ท่อนยาวเท่ากับตัวเรือน*

(ล่าง) บริเวณครัว

บริเวณครัวจะอยู่ทางทิศตะวันตกของห้องนอนเสมอ เรือนครัวที่แยกออกไปอีกหลังหนึ่งนั้นจะมีเฉพาะเรือนกาแลและเรือนไม้จริงสมัยกลางเท่านั้น เรือนครัวจะวางขนานกับเรือนใหญ่หรือเรือนนอน มีช่องทางเดินแยกเรือนครัวออกจากเรือนนอนใหญ่ ชายคาของเรือนนอนกับเรือนครัวจะมาจรดกันเหนือบริเวณช่องทางเดินนี้ ฉะนั้น เหนือบริเวณเดิมขึ้นไปจะเป็นรางน้ำสำหรับระบายน้ำฝนจากหลังคา พื้นส่วนนี้จะลดระดับต่ำกว่าพื้นเรือน เพราะปัญหาเรื่องน้ำฝนรั่วจากรางน้ำมีอยู่เสมอ ฉะนั้น เมื่อน้ำฝนรั่วแล้วก็จะไม่ไหลนองเข้าสู่พื้นห้อง บริเวณทางเดินใต้ชายคาเรือนนอนและเรือนครัวนี้ เรียกว่า **"ฮ่อมริน"** *(ฮ่อม = ช่องแคบยาว ริน = รางน้ำ)* รางน้ำแบบดั้งเดิมเป็นซุงไม้ขนาดใหญ่ใช้ไม้ท่อนยาวเท่ากับตัวเรือน มาในชั้นหลังใช้ไม้กระดานประกบกันเป็นรางน้ำใช้ชันยากันน้ำรั่ว เรือนสมัยกลางนั้นเป็นรางน้ำสังกะสี

เรือนไม้จริงประเภทเรือนกาแลและเรือนไม้จริงสมัยกลางบางหลังจะมีเรือนนอนสองหลังวางขนานกัน เรือนนอนใหญ่หรือเรือนประธานจะอยู่ด้านตะวันออก เรือนนอนเล็กจะอยู่ทางตะวันตกส่วนเรือนครัวจะแยกไปอยู่ด้านหลังของเรือนทั้งสอง หรืออยู่ตรงบริเวณด้านหน้าวางชิดขอบริมของชานชีกตะวันตก ด้านหลังของเรือนครัวจะมีชานเล็กๆ วางหม้อน้ำขนาดใหญ่หลายใบวางระดับเดียวกับพื้นชานเป็นน้ำสำหรับล้างถ้วยชาม

ครัวไฟจะมีแม่เตาไฟ คือ กะบะมีกรอบเป็นไม้บรรจุดินและขี้เถ้าอัดแน่นวางเส้าหรือหิน ๓ ก้อน หรือเหล็กสามขา ซึ่งเป็นเตาไฟสำหรับหุงต้มอาหารเพราะแต่เดิมชาวบ้านหุงต้มอาหารด้วยฟืนเหนือแม่เตาไฟเป็นชั้นตะแกรงโปร่งทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะเป็นชั้นหรือควั่น สำหรับเก็บของภายในส่วนครัว เช่น พวกปลาแห้งพืชพันธุ์ผัก รวมถึงกระบุง ตะกร้าสานที่ทำเสร็จใหม่เพื่อให้ควันไฟรมจะได้แห้งไม่มีตัวมอดแมลงมาเจาะไช เรือนสมัยกลาง

ตรงยอดสันหลังคาตรงกลางจะยกหลังคาขนาดเล็กซ้อนไว้เพื่อให้มีช่องระหว่างหลังคาสำหรับระบายควันไฟจากเตาขณะหุงต้มอาหาร

อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ ผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมล้านนาได้กล่าวถึงเอกลักษณ์เรือนล้านนาไว้โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้ *(อาจารย์ไกรศรี เน้นเฉพาะเรือนกาแลเป็นพิเศษ)*

๑. มีเติ๋นหรือระเบียงอยู่บริเวณด้านจั่วตอนหน้าเรือนและมีนอกชานตั้งอยู่ทางด้านจั่วตอนหน้าและตอนหลังของเรือน

๒. ที่นอกชานมี **"ร้านน้ำ"** สำหรับตั้งหม้อน้ำดื่ม

๓. ที่เติ๋นมีหิ้งพระพุทธรูป

๔. มี **"หำยน"** ติดตั้งเหนือประตูเข้าห้องนอนรวมสำหรับป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ

๕. ในห้องนอนรวมมีหิ้ง **“ผีปู่ย่า”** คือ ผีของบรรพบุรุษ แต่บางแห่งก็ตั้งเป็นศาลเล็ก ๆ ไว้ในบริเวณบ้านก็มี

๖. ตัวเรือนมักจะเป็นเรือนแฝด เรียกกันว่า **“เรือนสองหลังร่วมพื้น”**

๗. มีฝาข้างเรือนที่ตอนล่างเอนเข้าข้างในตอนบนเอนออกข้างนอก ตัวเรือนมิใช่ทำฝาเรือนตั้งขึ้นตรงให้ได้ฉากกับพื้นและเสาเรือน

๘. มีป้านลมไขว้กันอยู่บนยอดจั่วหลังคา เรียกว่า **“กาแล”** หรือเรือนคนไทยยวนที่อำเภอเมืองราชบุรี เรียกว่า **“แกแล”** *(ไทยยวนที่ราชบุรีเป็นชาวเชียง-แสนอพยพกวาดต้อนมาครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรี)*

๙. ครัวที่ใช้ทำอาหาร เรือนไทยลื้อที่เชียงคำยังตั้งอยู่ในห้องนอนรวม แต่เรือนไทยอื่น ๆ แยกครัวมาอยู่ที่นอกชาน

๑๐. ใต้ถุนสูงพอสำหรับเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร บางครั้งตั้งหูกทอผ้า มิเช่นนั้นก็ยกเป็นร้านเตี้ย ๆ ใช้เป็นที่นั่งรับแขกหรือนั่งเล่นในฤดูร้อน ซึ่งใต้ถุนเย็นสบายกว่าบนเรือน[๒๕] จากรายการดังกล่าวนี้ มีบางข้อที่เรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้บั่ว และเรือนไม้จริงสมัยกลางมีข้อปลีกย่อยแตกต่างไปบ้างดังจะอธิบายเพิ่มเติมต่อไปดังนี้

ในข้อ ๔ นั้น เรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้บั่วในสมัยปัจจุบัน ไม่นิยมทำกัน จะมีเรือนเครื่องผูกยุคโบราณบางหลังเท่านั้น

ในรายการข้อ ๖ เรือนเครื่องผูกส่วนมากจะเป็นเรือนหลังเดียวโดด ๆ

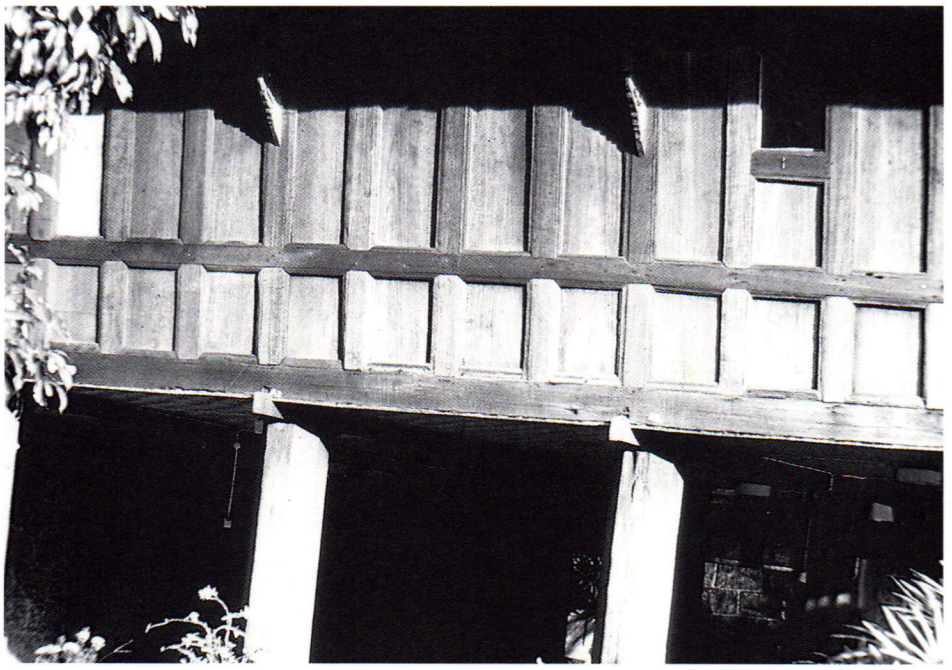

ในรายการข้อที่ ๗ เป็นลักษณะของฝาเรือนกาแล แต่เรือนเครื่องผูกและเรือนไม้จริงสมัยกลางฝาเรือนตั้งฉากกับพื้น เหตุที่ทำฝาเรือนผายออกนี้เป็นเทคนิคเชิงช่างของล้านนาในการประกอบยึดฝาเรือนกับตัวเรือนให้มั่นคงแข็งแรง โดยที่ฝายิ่งผายแบะออกยิ่งเพิ่มความมั่นคงให้แก่โครงสร้างของเรือน ฝาเรือนกาแลมีลักษณะเป็นฝาสำเร็จรูปเหมือนฝาปะกนของภาคกลาง หากแต่วางระยะเคร่าไม่ถี่เหมือนฝาปะกน ภาษาเหนือเรียกว่า **"ฝาตาผ้า"** เพราะมีลักษณะคล้ายผ้าจีวรของพระภิกษุ

เรือนล้านนาทั้ง ๓ ประเภทนี้ ไม่มีการตีฝ้าเพดานเพื่อสะดวกแก่การซ่อมแซมหลังคา ฉะนั้นส่วนโครงสร้างหลังคาจึงมีไม้ที่ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า **"ขัวย่าง"** เป็นไม้ที่ตีขนาบส่วนกลางของไม้ดั้ง เพื่อเอาไว้พาดบันไดและปีนขึ้นเปลี่ยนกระเบื้องหรือแฝกที่ชำรุด

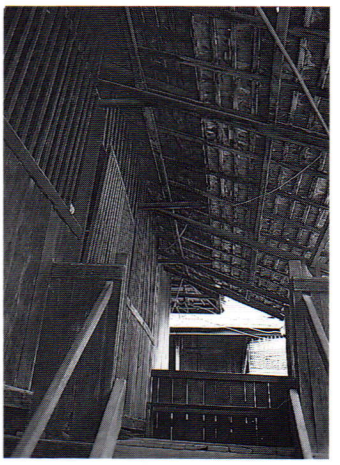

พิธีกรรมบางประการเกี่ยวกับลำดับการปลูกสร้างเรือน

พิธีกรรมในการสร้างเรือนพอสรุปเป็นขั้นตอนคร่าว ๆ ได้ดังนี้

๑) การเข้าป่าตัดไม้มาทำเสาและส่วนต่าง ๆ ของเรือน ตามคติโบราณจะกำหนดช่วงเวลาที่เป็นมงคลเอาไว้ [๒๖] เมื่อตัดไม้แล้วหากไม้ล้มไปพาดกับไม้ต้นอื่นไม่ควรนำมาสร้างเรือน หากไม้ล้มไปในแต่ละทิศก็จะมีข้อความทำนายไว้ว่าควรหรือไม่ควร [๒๗]

๒) ฤกษ์ที่เหมาะสมในภาษาเหนือเรียกว่า **"มื้อจั๋นจันดี"** โดยตำราจะแบ่งไว้ว่าแต่ละเดือนมีวันใดบ้างที่เป็นวันจมวันฟู วันจมเป็นวันที่ควรเว้น วันฟูเป็นวันดี[๒๘] ซึ่งเป็นวันที่จะทำการตัดไม้ขุดหลุมฝังเสา ยกเสา เป็นต้น

๓) พิธีเสี่ยงทายหาบริเวณจะสร้างเรือนว่าบริเวณใดในเนื้อที่ดินที่เหมาะสมจะสร้างโดยกำหนดให้เอา **"ใบฝาแป้ง"** มา ๘ ใบ ห่อของแต่ละอย่างแล้วนำไปยังบริเวณจะปลูกสร้างอธิษฐานแล้วจับมาห่อหนึ่ง หากเปิดดูพบสิ่งของชนิดใด ตำราก็จะบอกว่าควรสร้างหรือไม่ หากจับได้ห่อที่ไม่ดีก็ให้ย้ายที่แล้วอธิษฐานจับจนได้ห่อที่ดีจึงใช้บริเวณนั้นเป็นบริเวณปลูกเรือน[๒๙]

๔) พิธีขุดหลุมเสา จะต้องทราบว่าขุดหลุมในทิศใดที่เหมาะสมเป็นมงคล ขุดแล้วควรนำดินมากองไว้ตรงทิศไหนของหลุม[๓๐]

๕) พิธีขอที่ดินกับพญานาค โดยขุดหลุมในจุดศูนย์กลางของที่ดินที่จะปลูกบ้านใส่เครื่องสังเวยตามตำราบอกไว้ พร้อมกับอ่านโองการขอที่ดินจากพญานาค ซึ่งชาวล้านนาถือว่าเป็นผู้รักษาแผ่นดิน แล้วนำเครื่องสังเวยไปวางทางทิศตะวันตก[๓๑]

๖) พิธีข่มนางไม้ โดยช่างจะเสกขวานหรือมีดมาถากเสาสำคัญ ๒ ต้น คือ **"เสามงคล"** (หรือเสาพญา) และเสานางพร้อมกับว่าคาถากำกับเพื่อแก้เสนียดจัญไร

๗) พิธีเอาใบไม้ผูกเสามงคลและเสานางโดยเอานามของพญาไม้ที่เป็นมงคลตามวันแต่ละวันมาผูกกับเสาเช่น วันอาทิตย์ไม้บงไม้ชางเป็นพญาไม้ วันจันทร์ไม้เดื่อเกลี้ยงเป็นพญา เป็นต้น

๘) พิธียกเสามงคลและเสานางชาวบ้านจะต้องหาเพื่อนบ้านที่ชื่อว่าแก้ว คำ เงิน ทอง มั่น แก่น มาช่วยหามและยกเสาลงหลุมก่อนจะยกเสาลงหลุมจะต้องหาใบเต๊า ใบหนุน ใบดอกแก้ว ใบตัน มารองก้นหลุมเพื่อเป็นคติว่าจะได้มาช่วยค้ำหนุนจุนเจือให้เรือนที่สร้างนี้มั่นคงแข็งแรงทั้งผู้อาศัยก็มีฐานะมั่นคงเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต[๓๒]

๙) การหาโฉลกของเสา ของความสูงของเรือน รวมถึงส่วนต่างของเรือนโดยใช้ขนาดของคาน ขนาดของฝ่าเท้า มาเป็นมาตรการในการหาขนาด โดยใช้คำกล่าวที่กำหนดไว้เฉพาะอย่างโดยบริกรรม คำกล่าวเหล่านั้นพร้อมกับวัดขนาดไปด้วยจนได้ขนาดที่ตกตรงคำว่าที่เป็นมงคล[๓๓]

เรือนล้านนานั้นมีการให้ความสำคัญแก่เสา ๒ ต้น คือ เสามงคลหรือเสาพญา กับเสานางเชื่อกันว่าเสามงคลเป็นพญาของเสาทั้งหลาย เสามงคลเป็นเสาพ่อ เสานางเป็นเสาแม่อยู่คู่กัน[๓๔] เสาพญาอยู่ด้านหัวนอน เสานางอยู่ด้านปลายตีนในแนวเดียวกัน *(เสาต้นที่ ๒ นับจากเสาห้องนอนต้นสุดริมของห้องนอน)* ในการยกเสาลงหลุมจะต้องยกเสาพญาก่อนเสาต้นอื่น ๆ

จากการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมปลูกบ้านของล้านนาพบว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเสาเรือนมีบทบาทอยู่มาก ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าชาวล้านนาเห็นว่าเสาเรือนแต่ละต้นนั้นเป็นส่วนโครงสร้างหลักที่สำคัญของเรือน ฉะนั้นเสาเรือนจึงเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงแข็งแรง ความมีพละกำลัง เทคนิควิธีในการยกเสาใหญ่ให้ตั้งขึ้นในแนวตรงเป็นช่วงเวลาที่วิกฤติมากเพราะต้องใช้แรงงาน

และความรอบคอบสูงช่างและผู้ปลูกสร้างต้องมีกำลังใจและสติดีไม่ประมาท ต้องมีความมั่นใจในการก่อสร้าง ฉะนั้นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นจึงเป็นอุบายวิธีเสริมกำลังใจแก่ช่าง และผู้ปลูกสร้างให้มีขวัญดีเพื่อการปลูกสร้างจะได้ดำเนินไปด้วยความรอบคอบและระมัดระวังเป็นพิเศษนั่นเอง

ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษกับการแบ่งเนื้อที่เรือน

ชาวล้านนาเชื่อว่าผีบรรพบุรุษมีส่วนบันดาลความสวัสดีและความวิบัติแก่ลูกหลานที่ยังดำรงชีวิตอยู่ หากลูกหลานไม่ปฏิบัติตาม **"ฮีตฮอย"** *(จารีต)* ที่บรรพบุรุษวางไว้ย่อมเกิดความวิบัติซึ่งถือว่าเป็นการ **"ผิดผี"** การนับถือผีและกติกาผิดผีนี้มีบทบาทสำคัญต่อการแบ่งเนื้อที่ภายในเรือนพักอาศัยอย่างชัดเจน **"ผีปู่ย่า"** เป็นผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูลชาวล้านนาเชื่อว่าสิงสถิตอยู่ภายในบ้านเรือน บางครั้งก็เรียกว่า **"ผีเรือน"** ผีปู่ย่าเป็นผีคุ้มครองเครือญาติในกลุ่มตระกูลเดียวกันเท่านั้น กลุ่มตระกูลที่มีผีปู่ย่าเดียวกันเรียกว่า **"ถือผีเดียวกัน"** ที่สิงสถิตของผีปู่ย่าอยู่ที่ศาล หรือ **"หอผี"** ตั้งอยู่ในที่ดินด้านหัวนอนในหอผีวางเครื่องบูชาคือ ขันดอกไม้ธูปเทียน เชี่ยนหมาก น้ำต้น *(คนโทน้ำ)* เอาไว้[๓๕] บ้านที่มีหอผีเรียกว่า **"บ้านเก๊าผี"** *(คือ บ้านที่เป็นต้นตอของผีบรรพบุรุษในกลุ่มเครือญาติตระกูลเดียวกัน)* คือเป็นบ้านของหญิงในตระกูลที่อาวุโสที่สุด เมื่อคนในตระกูลแยกออกไปตั้งเรือนเป็นครอบครัวใหม่ก็จะแบ่งผีเอาไปด้วยการแบ่งเอาดอกไม้บูชาผีที่หอผีไปไว้ที่บ้านเรือนตนโดยไปสร้างทิ้งไว้ด้านหัวนอนไม่ต้องสร้างศาล[๓๖] ภายในบริเวณห้องนอนใกล้กับเสามงคล ฉะนั้นบริเวณภายในห้องนอนในโลกทัศน์ล้านนาถือว่าเป็นที่สิงสถิตยของผีปู่ย่าด้วย และถือเป็นบริเวณเฉพาะของกลุ่มเครือญาติที่ถือผีเดียวกัน เป็นบริเวณหวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอกตระกูลที่ไม่ใช่ผีเดียวกัน การแบ่งเขตหวงห้ามแบ่งโดย **"ข่มประตู"** *(ธรณีประตู)* ดังได้กล่าวมาแล้วการล่วงล้ำเลยเข้าไปจากส่วน **"ข่มประตู"** ของบุคคลอื่นถือว่าเป็นการ **"ผิดผี"** เชื่อว่าจะทำให้ผีโกรธโดยจะลงโทษผู้ล่วงละเมิดให้มีอันเป็นไปจะต้องทำพิธี **"เสียผี"** คือขมาต่อผีปู่ย่าด้วยการนำเครื่องสังเวยและเงินค่าปรับโทษมาขอขมาต่อผีปู่ย่ายังบ้านที่ตนล่วงละเมิด[๓๗] โดยเจ้าของบ้านจะทำพิธีขอขมาภายในห้องนอน ผู้ที่แยกผีเรือนไปอยู่บ้านอื่นจากบ้านเก๊าผีจะเป็นฝ่ายหญิงเพราะการสืบทอดทางฝ่ายหญิง[๓๘]

จากคติความเชื่อเรื่องผีปู่ย่านี้เอง เรือนในโลกทัศน์ล้านนาจึงแบ่งเป็นบริเวณกว้าง ๆ ๒ บริเวณคือ **"ส่วนใน"** ได้แก่ บริเวณหวงห้ามและเป็นบริเวณส่วนตัว (PRIVATE ZONE) ของสมาชิกในตระกูลหรือผีเดียวกันที่สามารถเข้าไปได้โดยเสรี และบริเวณที่เปิดเสรี (PUBLIC ZONE) สำหรับบุคคลทั่วไปจะขึ้นไปเยี่ยมพูดคุยกับคนในบ้านนั้นคือ **"ส่วนนอก"** ได้แก่ เติ๋นอันเป็นบริเวณอเนกประสงค์ของบ้านรวมถึงชานเรือนครัวและทุกบริเวณเว้นบริเวณห้องนอนเท่านั้น หิ้งพระที่เก็บเครื่องรางของขลังต่าง ๆ จะอยู่ที่ฝาเรือนด้านตะวันออกของบริเวณเติ๋นอันเป็นบริเวณส่วนนอก เนื่องจากเป็นหิ้งของสิ่งเคารพบูชาของชาวล้านนาโดยถ้วนทั่ว ส่วนหิ้งผีปู่ย่าอันเป็นที่สิงสถิตของผีบรรพบุรุษหรือผีเรือนนั้น อยู่ภายในห้องนอน หรือบริเวณส่วนใน เพราะชาวล้านนาถือว่าเป็นสิ่งเคารพบูชาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในวงแคบคือเพียงกลุ่มสมาชิกของตระกูลเท่านั้น และคุ้มครองผู้อยู่ภายในห้องนอนให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายที่จะกล้ำกรายเข้ามาในเวลาหลับนอน หาใช่สิ่งเคารพที่เป็นสาธารณะต่อคนทั้งหมด ในสังคมล้านนา พระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งเคารพที่เป็นสาธารณะของชาวบ้านโดยถ้วนทั่ว ฉะนั้นการแยกหิ้งผีและหิ้งพระให้อยู่บริเวณต่างกันย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการให้ระดับความสูงต่ำของความเชื่อ ซึ่งชาวล้านนาให้ระดับเชื่อทางพระพุทธศาสนาในระดับสูงและกว้างกว่าระดับความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ[๓๙]

มีภาษาท้องถิ่นล้านนาอยู่คำหนึ่งคือคำว่า **"อยู่นอก"** หมายถึงประเพณีในการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาว โดยที่บิดามารดาให้สิทธิแก่ลูกสาวของตนได้พูดคุยเชิงเกี้ยวพาราสีกับชายหนุ่มได้โดยเสรีในยามค่ำคืน และลูกสาวจะมีโอกาสพูดคุยกับชายหนุ่มในเชิงรักใคร่ก็ต่อเมื่อหญิงมีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป[๔๐] เพราะถือว่าเป็นสาวแล้ว โดยที่ถึงเวลาหลับนอนแล้วแต่ลูกสาวยังคงคุยกับชายหนุ่มที่บริเวณเติ๋นอันเป็น **"ส่วนนอก"** นั่นเอง คำว่าอยู่นอกนี้ใช้กับลูกสาวโดยเฉพาะ[๔๑] ขณะเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวนั้นบิดามารดาหรือสมาชิกภายในครอบครัวจะไม่เข้ามาขัดขวางและร่วมวงด้วย เพราะชายหนุ่มและหญิงสาวยึดกติกาของการ **"นับถือผี"** สาวจะไม่เปิดโอกาสให้หนุ่มถูกเนื้อต้องตัวแต่อย่างใด หากหนุ่มล่วงเกินก็นับว่า **"ผิดผี"** โดยเชื่อว่าผีบรรพบุรุษ *(ผีปู่ย่า)* จะลงโทษ เช่น สาวเกิดเจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุ การแก้การผิดผีได้ก็ด้วยการทำพิธีใส่ผี หรือ **"เสียผี"** คือ ทำพิธีขอขมาต่อผีบรรพบุรุษและผีเรือน[๔๒] โดยฝ่ายชายผู้ละเมิดกติกาจะต้องนำเครื่องสังเวยพร้อมกับเงินค่า **"เสียผี"** จะมากน้อยก็อยู่ที่เจ้าของผี *(บิดามารดาฝ่ายหญิง)* จะเรียกร้องเอาและนำเครื่องขมาเหล่านี้ให้ฝ่ายหญิงทำพิธีสังเวย **"ผีปู่ย่า"** ที่หอเก๊าผีหรือหิ้งผีภายในเรือนนอน[๔๓] บริเวณที่สาวหนุ่มเกี้ยวพาราสีภาษารักนั้นใช้บริเวณเติ๋นส่วนหน้าประตูเรือนนอนโดยฝ่ายหญิงจะนั่งตรงบริเวณ **"ฝาลับนาง"** คือ ฝาซีกปลายเท้ายื่นเลยเรือนนอนมาสู่ส่วนโล่งของเติ๋นประมาณ ๒ คืบ ใช้เป็นส่วนกำบังหญิงสาวในขณะทำงานหรือคุยกับหนุ่มในเวลาค่ำคืนเพื่อป้องกันกระแสลมหรืออันตรายที่จะเกิดกับหญิงสาว[๔๔] ฝ่ายชายจะนั่งบริเวณเติ๋นติดกับชานซึ่งพื้นเติ๋นสูงกว่าระดับพื้นชานระดับพื้นเติ๋นยกสูงกว่าพื้นชานนี้ภาษาเหนือเรียกว่า **"ข่ม"** การใช้เติ๋นเพื่อสนองกิจกรรมเกี้ยวพาราสีอย่างเปิดเผยของหนุ่มสาวล้านนาในอดีตโดยไม่มีการล่วงละเมิดถึงขั้นเสียความบริสุทธิ์ของหญิงสาว ก็เพราะชาวล้านนาเชื่อว่ามีผีบรรพบุรุษที่มีทิพย์อำนาจเหนือมนุษย์คอยปกป้องดูแลความปลอดภัยแก่ฝ่ายหญิงทั้งชายหนุ่มและหญิงสาวมีความเกรงกลัวการลงโทษจากผีปู่ย่าจึงไม่กล้าล่วงละเมิด แม้ด้วยการถูกเนื้อต้องตัว **"การผิดผี"** คือการที่หญิงถูกชายสัมผัสผิวกายแม้ที่สุดถึงแก่การเสียพรหมจรรย์ก็ตาม **"การใส่ผี"** เท่ากับการเปิดเผยในการ **"ผิดผี"** ให้สมาชิกในครอบครัวให้รับรู้โดยฝ่ายหญิงจะไม่ปิดบังอำพรางด้วยการแจ้งให้พ่อแม่ของตนทราบและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะบอกให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายทราบเพื่อทำพิธีใส่ผี เป็นการขอขมาต่อผีปู่ย่าทั้งยังการประกาศให้สังคมยอมรับว่า ชายและหญิงได้เป็นคู่ครองกันโดยถูกต้องและเปิดเผยตามกติกาสังคมที่วางไว้ ทั้งยังไม่เกิดปมด้อยแก่ฝ่ายหญิงว่าลูกที่เกิดมาในสภาพของลูกไม่มีพ่อ ด้วยเหตุนี้ **"ผีปู่ย่า"** ในโลกทัศน์ของล้านนาจึงมีอุปการะคุณอย่างใหญ่หลวงต่อสตรีเพศ เพราะเป็นสิ่งปกป้องคุ้มครองพรหมจรรย์ของสตรีเพศมิให้เสียไปอย่างง่ายดายโดยปราศจากผู้รับผิดชอบ ฉะนั้นการสืบทอดผีปู่ย่าและการประกอบพิธีเซ่นสรวงผีจึงเป็นหน้าที่ของผู้หญิงดังได้กล่าวมา[๔๕]

ตามปกติในภาคเหนือในช่วงประมาณ ๕๐-๖๐ ปีที่แล้วมา หลังจากประกอบการงานในช่วงเวลาตอนกลางวันและรับประทานอาหารเย็นเสร็จเรียบร้อยแล้วประมาณ ๓ ทุ่มไปแล้วพวกหนุ่ม ๆ จะนำเอาเครื่องดนตรีได้แก่ สะล้อ *(ซออู้ล้านนา)* พิณเพียะ ขลุ่ย ซึง *(เครื่องดีดคล้ายกีตาร์)* เป็นต้น ออกจากบ้านไปหาสาวที่หมายจะพรอดรัก[๔๖] การที่ไม่ไปแต่หัวค่ำเพราะเกรงว่าจะไป **"เหยียบเอาถ้วยน้ำพริก"**เข้า คือเกรงจะไปเจอเวลาอาหารเย็น เพราะชาวเหนือสมัยก่อนส่วนใหญ่จะรับประทานอาหารเย็นเกือบ ๒ ทุ่มแล้ว[๔๗] ขณะที่เดินไประหว่างทางก็จะบรรเลงดนตรีที่นำติดตัวไปเบา ๆ พร้อมกับขับ **"จ๊อย"** *(พร่ำบทกวีประเภทค่าวเป็นท่วงทำนองอ่อนหวาน)* ไปด้วย ส่วนหญิงสาวจะนั่งทำงานบ้านเล็ก ๆ

น้อย ๆ เช่น ปั่นฝ้าย มัดพลู เสียบหมาก บริเวณฝาสับนาง บทเจรจาพูดรักของหนุ่มสาวในช่วงนี้มีลักษณะพิเศษกว่าภาคอื่น ๆ กล่าวคือ หนุ่มสาวจะต้องเรียนรู้คำกล่าวเจรจาที่สืบ ๆ กันมาหรือแต่งขึ้นใหม่ด้วยปฏิภาณ เป็นถ้อยคำที่มีสัมผัสคล้องจองเหมือนคำประพันธ์ประเภท **"ค่าว"** เพียงแต่คำกล่าวที่ใช้โต้ตอบเหล่านี้มักจะสั้นพอได้ใจความที่แสดงความในใจโต้ตอบกัน บทเจรจาดังกล่าว เรียกว่า **"คำคร่าว-คำเครือ" "คำอู้บ่าวอู้สาว" "คำหยอกสาว"** จัดเป็นวรรณกรรมมุขะปาฐะอย่างหนึ่ง[๔๘] ศัพท์บางคำที่ใช้นั้นเป็นสื่อทางสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้ง เมื่อหนุ่มคุยกับสาวเป็นเวลาพอสมควร หนุ่มก็จะชวนกันเดินกลับเป็นกลุ่ม ๆ หากหนุ่มคนใดที่มีคนรักเป็นที่ยอมรับกันแล้ว หนุ่มสาวคู่นั้นอาจจะคุยกันต่อหลังจากพวกหนุ่มอื่น ๆ เดินทางกลับบ้านของตนแล้ว พวกกลุ่มชายหนุ่มที่กลับจากแอ่วสาวเวลาดึก ๆ จะมีการ **"จ๊อย"** ขับลำนำไปตามทางซึ่งลำนำในการ **"จ๊อย"** นั้นอาจจะกล่าวถึงหญิงในเชิงตัดพ้อ[๔๙] หรือจ๊อยในทำนองตลกคะนองไม่เป็นสาระนักเป็นลำนำสั้น ๆ เรียกว่า **"ค่าวว้อง"** หรือ **"ค่าวก้อม"** เพราะเมื่อจ๊อยหรือขับจบก็จะวนขึ้นต้นใหม่ในบทเดิมวนเวียนไปมา[๕๐] ส่วนการขับจ๊อยในเชิงตัดพ้อนอกเหนือจากเป็นการระบายความอึดอัดในอกแล้ว ก็ยังเป็นการให้เสียงไปด้วยว่าผู้ส่งเสียงจ๊อยอยู่นั้นมิได้มาร้าย[๕๑] การขับลำนำประเภทจ๊อยในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะพร่ำพรรณนาถึงดาวเดือนในยามดึก น้ำค้างและหมอกอันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติยามค่อนรุ่ง คละเคล้ากับคำอวยพรให้หญิงสาวมีความสุขส่วนตัว ผู้ชายจะวังเวงอ้างว้างในเชิงหมดหวังและทอดอาลัยเพราะหญิงมีคู่เสียแล้ว *(เดิกมามะม้อย น้ำย้อย ปลายก๋อน เดิกมาออนซอน ดาวหมองหม่นฝ้า เงียบสงัดไปทั่วหย่อมหญ้า วิเวกวังเวง เงียบนัก มนุษย์ทั้งหลายนอนในสำนัก ดักเงียบปิ้งเย็นวอย ลมก็บ่พัด สงัดหายสอย แสงเดือนมอย ลอดลายกิ่งก้าน หันวุยวายไปทั่วแหล่งบ้าน หนาวเย็นคิงสะท้าน ง่อมงันใจ ตวงทัยเหี่ยวม้าน บ่มีคู่ป้องนอนปิง บ่มีคู่ซ้อนไฝ่ข้องอาสิง หนาวเย็นคิงคนเดียวเดี่ยวดั้น เปิ้นมีคู่สมเชยชมเฝือฝั้น แต่ตัวชายเรายากไร้)*[๕๒]

ครั้นหนุ่มกลับมาถึงบ้านแล้วก็จะนอนที่บริเวณเติ๋นซึกตะวันออกหน้าหิ้งพระนั้นเองโดยไม่ต้องปลุกใคร เพราะเติ๋นเป็นบริเวณโล่งติดกับนอกชานและเป็นบริเวณนอนของลูกชายเมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยรุ่น[๕๓] และเริ่มแอ่วสาวได้แล้ว

คำอธิบายศัพท์ เดิกมามะม้อย = ดึกมาคละคล้อย น้ำย้อยปลายก๋อน = น้ำค้างหยดลงตรงปลายกลอนชายคา เดิกมาออนซอน = ดึกมามากแล้ว ดักเงียบปิ้ง = สงัดเงียบสนิท เย็นวอย = เย็นระริก หายสอย = หายลับ แสงเดือนมอย = แสงเดือนหลุบหลู่ หันวุยวาย = เห็นเลือนลาง ง่อมงันใจ = เหงาซึมใจ เหี่ยวม้าน = เหี่ยวช้ำ คู่ป้องนอนปิง = คู่ป้องนอนแนบ หนาวเย็นคิง = หนาวเย็นทั่วร่าง คู่ซ้อนไฝ่ข้องอาสิง = คู่นอนที่เกี่ยวข้องสมปรารถนา เปิ้นมีคู่สมเชยชมเฝือฝั้น = คนอื่นมีคู่ครองเชยชมเคล้าเคลีย

เชิงอรรถเรือนภาคเหนือ (เรือนล้านนา)

๑) จิรา จงกล *"ศิลปะพื้นบ้านและชาติพันธุ์วิทยา"*, **นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่** จังหวัดเชียงใหม่ กรมศิลปากร, ม.ป.ป. น.๑๖
๒) ERIK SEIDENFADEN "**THE THAI PEOPLE**" **BOOK 1 BANGKOK : THE SIAM SOCIETY** ๑๙๖๗ P. ๑๐๐
๓) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ไทยยวนคนเมือง"**, กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์ พ.ศ. ๒๕๑๒ น. ๑๖๒
๔) สุรสิงห์สำรวม ฉิมพระเนาว์ *"ข้อสังเกตบางประการในการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีลานนา (ล้านนา) เชิงมนุษยวิทยา"*, **ศึกษาศาสตร์** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒-๔ ต.ค. - ก.ย. ๒๕ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ น. ๑๔๕
๕) อนุวิทย์ เจริญศุภกุล *"เรือนลานนาไทย"*, **เรือนลานนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน** กรุงเทพฯ กรรมาธิการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ น. ๙
๖) อนุวิทย์ เจริญศุภกุล เรื่องเดิม น. ๑๕
๗) เรื่องเดียวกัน น. ๑๕
๘) ยิ่งยง เทาประเสริฐ *"การศึกษากรณีอาหารและแบบแผนการกิน"*, **เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกทัศน์ล้านนา** เชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนาวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ๑๑-๑๔ กันยายน ๒๕๓๒ น.๔
๙) วิวัฒน์ เตมียพันธ์ *"สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา สิ่งบ่งชี้ทางภูมิปัญญาในอดีตของไทยยวน (คนเมือง)*, **เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการเรือนไทยพื้นถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ รูปแบบและบทบาทในสังคม** กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ วันที่ ๕-๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ น.๙
๑๐) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ไทยยวน – คนเมือง"** เรื่องเดิม น. ๒๐๐
๑๑) ธีระศักดิ์ วงศ์คำแน่น **"เรือนในหมู่บ้านลำปางหลวง"** สารนิพนธ์ หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง ภาควิชาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๐ น. ๑๐๒
๑๒) **"ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง"** ตอน ๑ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๒ น. ๑
๑๓) วาริน ลีระพันธ์และคณะ *"รายงานค้นคว้าบ้านภาคเหนือ"* **อาษา** วารสารของสมาคมสถาปนิกสยาม เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๕๐๖ น. ๑๒-๑๓
๑๔) สัมภาษณ์ พระอธิการสนิทเจ้าอาวาสวัดช่างม้อง ต.ช้างคลาน อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๗
๑๕) สัมภาษณ์บุคคลเดิม
๑๖) RICHARD DAVIS เขียน อ.อ.แปล *"อนาคตอันน่าห่วง ของเมืองเหนือ-น่าน"* วารสาร**อนาคต** ฉบับที่ ๖ พ.ค. ๒๕๑๕ น. ๔๖
๑๗) ศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินทร์ **"เรือนไทยแบบดั้งเดิม"** *(เอกสารอัดโรเนียว)* น.๔
๑๘) ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ **วัฒนธรรมพื้นบ้านลานนาไทย** เรื่อง *เรือนลานนา* เอกสารทางวิชาการในงานนิทรรศการวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุตรดิตถ์ ๑-๕ ธันวาคม ๒๕๒๐ น.๑
๑๙) อนุวิทย์ เจริญศุภกุล **"เรือนลานนาไทย"** เรื่องเดิม น. ๒๑
๒๐) เรื่องเดียวกัน
๒๑) ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ เรื่องเดิม น. ๑
๒๒) เรื่องเดียวกัน น. ๑-๒
๒๓) เรื่องเดียวกัน น. ๑-๒
๒๔) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ไทยยวน-คนเมือง"** เรื่องเดิม น. ๒๒๑
๒๕) ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ เรื่องเดิม น.๔
๒๖) ญาณรังษีเชียงใหม่ **"ประชุมตำราแผนโบราณเมืองเหนือ"** ลำปาง ลำปางสังฆภัณฑ์ ๒๕๑๖ น. ๓
๒๗) **"โลกสมมุติราช"** เชียงใหม่ หน่วยงานศึกษาวิจัยคัมภีร์โบราณโครงการระหว่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งโอซากาและสถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๓ หน้า ๒๔
๒๘) ญาณรังษี เรื่องเดิม น. ๕ - ๗
๒๙) ญาณรังษีเรื่องเดียวกัน น. ๑๕-๑๖
๓๐) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ประเพณีไทยภาคเหนือ"** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๑ น.๑๙๔-๑๙๕
๓๑) ญาณรังษี เรื่องเดิม น. ๑๘-๑๙
๓๒) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ประเพณีไทยภาคเหนือ"** เรื่องเดิม น. ๔๖-๔๗
๓๓) ญาณรังษี เรื่องเดิม น. ๑๗
๓๔) เรื่องเดียวกัน น. ๒๔
๓๕) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ประเพณีไทยภาคเหนือ"** เรื่องเดิม น. ๙
๓๖) เรื่องเดียวกัน น. ๘๕
๓๗) เรื่องเดียวกัน น. ๘๙-๙๐
๓๘) ดร.นฤจร อิทธิจิระจรัส *"ความเชื่อในผีสางเทวดาเวทมนต์ของชาวไทยภาคเหนือ"* **พระพุทธศาสนาในล้านนาไทย** ในการประชุมสมัยที่ ๑๘ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ๒๔-๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ เชียงใหม่ น. ๑๕๗
๓๙) วิวัฒน์ เตมียพันธ์ *"โลกทัศน์ล้านนาและเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมของแหล่งพำนักอาศัยล้านนา"* **"เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องอีสาน-ล้านนาแนวประสานทางสถาปัตยกรรม"** สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ร่วมกับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ ๑๔-๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ น. ๗
๔๐) มณี พยอมยงค์ **"ประวัติวรรณคดีล้านนา"** เชียงใหม่ คนเมืองการพิมพ์ ๒๕๑๓ น.๔๕
๔๑) เรื่องเดียวกัน น. ๔๕
๔๒) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ไทยยวน-คนเมือง"** เรื่องเดิม น. ๒๑๗
๔๓) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ประเพณีไทยภาคเหนือ"** เรื่องเดิม น. ๘๐-๘๑
๔๔) เรื่องเดียวกัน น. ๕๑
๔๕) วิวัฒน์ เตมียพันธ์ **"โลกทัศน์ล้านนาและเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมกายภาพของแหล่งพักอาศัยล้านนา"** เรื่องเดิม น. ๙
๔๖) มณี พยอมพงศ์ **"ประวัติวรรณคดีล้านนา"** เรื่องเดิม น. ๔๕
๔๗) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ประเพณีไทยภาคเหนือ"** เรื่องเดิม น. ๗๖
๔๘) ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี **"โวหารลานนา"** เชียงใหม่ ภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับอัดสำเนา ครั้งที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ น. ๑
๔๙) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ประเพณีไทยภาคเหนือ"** เรื่องเดิม น. ๗๗
๕๐) ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี **"โวหารลานนา"** เรื่องเดิม น. ๑๗
๕๑) เรื่องเดียวกัน น. ๖๙
๕๒) เรื่องเดียวกัน น. ๖๙
๕๓) สงวน โชติสุขรัตน์ **"ไทยยวน – คนเมือง"** เรื่องเดิม น. ๒๐๐

เรือนไทยภาคอีสาน

บนแผ่นดินที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า **"อีสาน"** นั้น มีประวัติการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาเนิ่นนานหลายพันปี ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุที่สามารถสืบค้นและระบุถึงอายุได้ การสร้างบ้านเรือนก็คงเริ่มมีมาตั้งแต่มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ แล้วได้วิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย จนมาปรากฏเป็นรูปแบบที่ถาวรมั่นคง และคงเหลือเป็นหลักฐานได้แน่ชัดก็คือ ในยุคสมัยอิทธิพลศิลปะสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรีนั่นเอง อาทิ ศาสนสถานต่างๆที่ก่อสร้างด้วยอิฐ ศิลาทรายและแลง เป็นต้น ส่วนบ้านเรือนของราษฎรสามัญชนนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เพราะนิยมก่อสร้างด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ จึงชำรุดผุพังไปตามกาลเวลา มรดกทางสถาปัตยกรรมในส่วนที่ยังหลงเหลือต่อเนื่องกันมาจนตราบถึงปัจจุบันนี้นั้น ทั้งหมดเป็นอิทธิพลทางรูปแบบจากชุมชน **ไทยอีสาน** โบราณที่มีการตั้งถิ่นฐานมาไม่เกิน ๓๐๐ ปี คือ อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของสยามนั่นเอง และเมื่อศึกษาสืบค้นให้แคบลงไปอีก ถึงเผ่าพันธุ์ของชุมชนและวิถีในการดำเนิน

ชีวิตแล้ว เราสามารถระบุได้ว่า สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยทั้งหลายเหล่านั้นย่อมได้รับอิทธิพลมาจากสกุลช่างทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง *(สกุลช่างล้านช้าง)* เสียเกือบทั้งหมดก็ว่าได้

ชุมชนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในภาคอีสาน โดยได้สร้างบ้านแปงเมือง และตั้งหลักปักฐานลงตามพื้นที่ดังกล่าวแล้วนั้น ย่อมนำรูปแบบการดำเนินชีวิต *(ฮีตและคอง)* มาพร้อมกับศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่างๆ *(เรียกว่าศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว)* เช่น การกิน การอยู่ การแต่งกาย การละเล่น และการทำหัตถกรรม ตลอดถึงความเชื่อต่าง ๆ เมื่อการสร้างหลักปักฐานทำบ้านเรือนอยู่เป็นเวลานานหลายชั่วคน เกิดการสั่งสมและเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม วิถีชีวิตเริ่มหันเหไปตามสภาพแวดล้อมของสังคมใหม่และภูมิประเทศของอีสาน เช่น **การอยู่** *(หมายถึงการสร้างบ้านเรือน)* ซึ่งแต่เดิมอาศัยอยู่ในภูมิอากาศที่หนาวเย็น บ้านเรือนจะดูค่อนข้างทึบ ชายคาต่ำ ชานแดดแทบไม่จำเป็นเลย แม้แต่ครัวก็สร้างอยู่ในเรือนโรงเดียวกันกับที่นอน ดังเช่น เรือนของชาว**ไต-ลื้อ**ในเขต**สิบสองปันนา** ตอนใต้ของจีน และเรือนของ**ผู้ไทยดำ ผู้ไทยขาว** ในแถบ**เมืองแถน**หรือ**เดียนเบียนฟู**ในเวียตนามเหนือ เป็นต้น แต่เมื่อได้อพยพเข้ามาอยู่ในภาคอีสานซึ่งมีสภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้ง ก็เริ่มดัดแปลงบ้านให้มีชานเปิดโล่งเชื่อมระหว่าง**เรือนนอน**ไปสู่**เรือนไฟ** *(หรือครัว)* และ**มีเกย** *(ส่วนลดพื้นต่อจากห้องนอนมีหลังคา)* สำหรับนั่งพักผ่อนยามค่ำคืนก่อนจะเข้าห้องนอน ส่วนใต้ถุนบ้านนั้นก็ยังคงสภาพไว้ตามประโยชน์ของการใช้สอย คือ ตั้งหูกทอผ้า ทอสาด เก็บเครื่องมือเกษตร นอนเล่นยามเที่ยงวัน และทำคอกขังสัตว์เลี้ยงไว้ดูแลได้แม้ยามค่ำคืน

ชาวไทย – อีสาน ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกนั้น จะต้องเลือกทำเลที่เอื้อต่อการยังชีพของคนและสัตว์เลี้ยง โดยมีองค์ประกอบดังนี้

ก. แหล่งน้ำ เป็นความสำคัญอันดับแรก ซึ่งอาจเป็นหนองน้ำใหญ่หรือกุด *(ลำน้ำด้วน)* หรือลำน้ำที่แยกสาขามาจากแม่น้ำใหญ่ บางแห่งเป็นเลิง ส่วนมากก็มีน้ำเฉพาะฤดูฝน เป็นที่ราบลุ่มสามารถทำนาและเลี้ยงสัตว์ได้ในบางฤดูเท่านั้น ชื่อหมู่บ้านมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า เลิง วัง ห้วย กุด หนอง ท่า เป็นต้น

ข. บริเวณที่ดอน เป็นโคกหรือที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง สามารถทำไร่และมีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีทั้งที่ดอนริมแม่น้ำกับที่ดอนตามป่าริมเขา แต่มีน้ำซับไหลมาเป็นหนองน้ำหรือกุด ชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วย โคก ดอน โพน โนน เป็นต้น

ค. บริเวณป่าดง เป็นทำเลที่ใช้ปลูกพืชไร่ และหาของป่าได้สะดวก มีลำธารไหลผ่านมีอาหารอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งสัตว์ป่าด้วย เมื่ออพยพมาอยู่กันมากเข้าก็กลายเป็นหมู่บ้าน มักขึ้นต้นด้วย ดง ป่า โคก เหล่า เป็นต้น

ง. บริเวณที่ราบลุ่มเป็นพื้นที่เหมาะในการทำนา-ข้าวและทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้ง ตัวหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณขอบหรือแนวของที่ราบติดกับชายป่า อาจไม่เป็นที่สูงนักแต่ก็น้ำท่วมไม่ถึงในหน้าฝน มีทั้งอาหารในหนองและของป่าเชิงเขา บางพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำขังตลอดปีที่เรียกว่า ป่าบุ่งป่าทาม เป็นต้น

จ. บริเวณป่าละเมาะ เป็นที่สาธารณะกว้างใหญ่ สามารถใช้เลี้ยงสัตว์และหาของป่าเป็นอาหารได้ รวมทั้งสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่นำมาเป็นอาหารยังชีพ ตลอดถึงสมุนไพร ใช้รักษาโรค อีกประการหนึ่งเป็นสถานที่ยกเว้นไว้เป็น ดอนปู่ตา *(หรือดอนเจ้าปู่)* ตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมกลุ่มไต-ลาว ทุกหมู่บ้านในภาคอีสานจะขาดสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นอันขาด

ความเชื่อเกี่ยวกับเรือนอีสาน

สืบเนื่องจากชุมชน**ไทยอีสาน**ได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มชนสาย**วัฒนธรรมไต-ลาว** ดังกล่าวแล้วในทางคติความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม ในการดำเนินชีวิตนั้น มักจะหลีกหนีไม่พ้นจากการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ คือ **"ผีปู่ตา"** และ **"ผีฟ้า"** คือ **แถน** ควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา จึงปรากฏว่าแต่ละหมู่บ้านจะมี **"ดอนปู่ตา"** เป็นที่ดอนมีต้นไม้ใหญ่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก ตั้งศาลที่เรียกว่า **"ตูบ"** ๔ เสาขึ้น เพื่อเป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษสายทางพ่อคือ **"ปู่"** และสายทางแม่ คือ **"ตา"** ในขณะเดียวกันบริเวณกลางหมู่บ้านก็จะตั้ง **"หลักบ้าน"** *(อีสานเรียก "บือบ้าน")* ขึ้น ทำเป็นเสาไม้มงคลมีเสาเอก และเสาบริวารเป็นที่สิงสถิตของเทพารักษ์ เพื่ออารักขาให้หมู่บ้านอยู่ดีมีสุข จะมีพิธีเซ่นสรวงในเดือน ๗ เรียก **บุญซำฮะ** *(มีรายละเอียดใน **"ฮีตสิบสอง คองสิบสี่"**)*

ส่วนคติความเชื่อที่เกี่ยวกับการปลูกเรือนนั้น ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแขนงอื่นมาแต่โบราณ แม้ว่าปัจจุบันนี้จะคลายความนับถือไปจนเกือบสูญหายไปหมดแล้วก็ตาม เพื่อความสมบูรณ์ของบทความนี้ขอยกตัวอย่างทางความเชื่อจากหนังสือ **ธรรมดาสอนโลกของอีสาน** มาพอสังเขป ดังนี้

การถือฤกษ์ยามในการปลูกเรือน

ฤกษ์เดือน

เดือนเจียง	ไม่ดี
เดือนยี่	ดี
เดือนสาม	ไม่ดี
เดือนสี่	ดีมาก
เดือนห้า	ไม่ดี
เดือนหก	ดีมาก
เดือนเจ็ด	ไม่ดี
เดือนแปด	ไม่ดี
เดือนเก้า	ดีมาก
เดือนสิบ	ไม่ดี
เดือนสิบเอ็ด	ไม่ดี
เดือนสิบสอง	ดี

ฤกษ์วัน

ปลูกเฮือนวันอาทิตย์	ฉิบหายไฟจักไหม้
ปลูกเฮือนวันจันทร์	ฮ้อนไฟไข้หนาว
ปลูกเฮือนวันอังคาร	ไฟจักไหม้
ปลูกเฮือนวันพุธ	ฮ้อน
ปลูกเฮือนวันพฤหัส	อยู่เย็นใจมีสุข
ปลูกเฮือนวันศุกร์	อยู่เย็นใจ
ปลูกเฮือนวันเสาร์	ย่อมได้ของมากนักแล

การเลือกทำเลปลูกเรือน

โบราณมีความเชื่อในการเลือกหาทำเลที่เหมาะสมในการปลูกเรือน เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อผู้อยู่อาศัย ต้องเลือกเอาชัยภูมิที่เป็นมงคล เช่น เป็นรูปดุจดวงจันทร์ รูปมะนาวตัด รูปเรือสำเภา และรูปสี่เหลี่ยมคางหมู เป็นต้น

แผ่นดินใดสูงหนใต้ ต่ำเหนือ ที่นั้นชื่อว่า ไชยะ เตดีหลี

แผ่นดินใดสูงหนตะวันตก ต่ำหนตะวันออก ที่นั้นชื่อว่า ยะสะศรี ดีหลี

แผ่นดินใดสูงพายัพ ต่ำทักษิณ ที่นั้นชื่อว่า สะศรี ดี

แผ่นดินใดสูงสูงอีสาน ต่ำทางหรดี ที่นั่นชื่อว่า ไม่ดี

แผ่นดินใดสูงอาคเนย์ ต่ำทางพายัพ ที่นั่นชื่อว่า เตโชเฮือนนั้นไม่ดีเป็นไข้ฮ้อนใจ

การเลือกเสาเรือน

เสาแรก เป็นเสาสำคัญแก่การปลูกเรือน ให้เลือกเอาไม้ที่เกิดในที่ราบเรียบใบไม่ระเกะระกะกับต้นอื่น ลำต้นปลอด เกลี้ยง ใบดก มองดูคล้ายพระภิกษุยืนกั้นร่ม *(กลด)* กิ่งใบไม่เหี่ยวแห้ง มีนกหนูและมดดำแดงอาศัยอยู่มาก ควรเอามาทำเสาแฮก เจ้าของเรือนจะอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทอง ขั้นมหาเศรษฐีแล

เสาขวัญ เป็นเสาสำคัญอันดับรอง ให้เลือกเอาไม้ที่เกิดบนดินสูงแล้วลาดต่ำลงมาทุกต้นมีลำต้นสูงกว่าทุกต้น กิ่งใบไม่เหี่ยวแห้ง เวลาสงัดไม่มีลม จะมีใบหนึ่งไหวติงอยู่ไม่ขาดระยะ ไม้ต้นนี้ควรเลือกเอามาทำเป็นเสาขวัญ เจ้าของเรือนจะมั่งคั่งมั่งมี เข้าขั้นมหาเศรษฐีแล

ไม้ที่ห้าม

ไม้ที่จะเอามาทำเสาและอุปกรณ์เรือนนอกจากนี้ที่จำเป็นต้องเลือกให้เลือกเอาไม้ที่โบราณไม่ห้าม ส่วนไม้ที่ห้ามมีดังนี้

ไม้ที่ตัดในฤดูฝน
ไม้ที่เกิดบนจอมปลวก
ไม้จมดินฝังอยู่ในหนองน้ำ
ไม้ตายยืน หรือไม้ที่ล้มเอง
ไม้อยู่ในน้ำ
ไม้ฟ้าผ่า
ไม้ขอนที่ล้มเอง
ไม้มีโกน *(โพรง)*
ปลายไม้เป็นง่ามหางปลา
ไม้มีเครือไม้เกี้ยวขึ้นไปตลอดยอด
ไม้ใกล้เจ้าปู่ ใกล้ผีเสื้อเมือง-ทรงเมือง
ไม้ใกล้หอ ใกล้ไร่นา
ไม้เสียดสีกันเสียงดังอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะเสาเรือนที่ดี

การเลือกไม้มาทำเสาเรือนนั้น นับว่ามีความสำคัญอันดับแรก ต้องเลือกเสาต้นตรง มี ๔ ประเภทดังนี้

- ต้นเสา กลางเสา และปลายเสา มีขนาดเสมอกันดีนักแล
- ต้นเสาใหญ่ ปลายเสาเล็ก เป็นเสาตัวเมียดี
- ต้นเสาเล็ก ปลายเสาใหญ่ กลางเสาเล็กไม่ดี
- เสาอมเปลือก เสาคด เสาเป็นตาเป็นรอยไม่ดี

การดูตาเสา

เสาที่มีตามาก เรียกว่า **เสาไม่ปลอด** เสาไม่มีตาเรียกว่า **เสาปลอด** ตาเสาบางอย่างให้คุณแก่เจ้าของเรือน ทำให้ค้าขายร่ำรวย อยู่เย็นเป็นสุข ตาบางอย่างให้โทษ ทำให้เจ้าของทุกข์จนหม่นไหม้ บางครั้งถึงกับวอดวายฉิบหายตายโหงก็มี มีลักษณะตาเสาเรือนดังโบราณว่าไว้ดังนี้

ตาเป็ดสับ คือ เสาที่มีตาอยู่เสมอดิน

ตาไก่ตอด คือ เสาที่มีตาอยู่สูงพ้นดินประมาณ ๑ คืบ

ตาหมูสี คือ เสาที่มีตาอยู่สูงพ้นดินประมาณ ๑ ศอก

ตาเสาทั้ง ๓ ลักษณะนี้ ท่านว่าไม่ดี

ตาเฮียงหมอน คือ เสาที่มีตาเรียงกันอยู่เป็นรูปหมอน ๒ ใบ

ตาฮับขาง คือ เสาที่มีตาอยู่ในตำแหน่งรับหรือรอง **ขาง** *(รอด)*

ตาฮับขื่อ คือ เสาที่มีตาอยู่ในตำแหน่งรับ หรือรองขื่อเรือน

ตาหยวกกล้วย คือ เสาที่มีตาเป็นลายยาวเหมือนกาบกล้วย

ตาอมมอน คือ เสาที่มีตาเป็นตุ่มกลม ๆ อมแก่นหรือเปลือกเสา

ตาเสาทั้ง ๕ ลักษณะนี้ ท่านว่าเป็นอัปมงคลร้ายนัก

ตาก้นหอย คือ เสาที่มีตาเป็นขอดเหมือนก้นหอย

ตาดาวเรือง คือ เสาที่มีตาเล็ก ๆ เป็นนมหนูทั่วไปตามลำเสา

ตาทั้ง ๒ ลักษณะนี้ เป็นสิริมงคลดีนักแล

การแก้เคล็ดที่เสามีตาไม่ดี โบราณให้เลาะตาเสาออก เอา**ขี้ผึ้งหรือขี้ซี่** *(ขัน)* อุดเสียแล้วเขียนยันต์ปิดตาเสากำกับด้วยคาถาพระเจ้า ๕ พระองค์คือ **นะโม พุทธายะ** ก็จะหมดเสนียดจัญไร อยู่เย็นเป็นสุขนักแล

สัดส่วนที่เป็นมงคล

การโสก หมายถึง การทำที่ถูก**โฉลก** คือ สัดส่วนความกว้าง ยาว สูง ที่เป็นมงคล ถ้าดีเรียกว่า**ถูกโสก** การโสกมีส่วนกำหนดขนาดกว้างยาวของเรือนด้วย องค์ประกอบของเรือนที่นิยมโสกได้แก่ เสาเรือน กะทอดเรือน *(พรึง)* บันไดเรือน เป็นต้น ตัวอย่างวิธี**โสกความยาวของเสาเรือน** โดยใช้เท้าเจ้าของเรือนทาบแล้วนับตามลำดับ คำโสก **"สุโข โจโร สิทธิ ลาโภ มัจจุ"** และอีกวิธีโดยใช้ความยาวระหว่างปลายนิ้วกลางถึงข้อศอกเจ้าของเรือน ถือเป็น ๑ ศอก แล้วใช้ทาบวัดไปตามความยาวของเสา ให้โสกความยาวตกลงข้อที่ ๑ หรือ ๒ ถือว่าดี นอกนั้นไม่ดี ดังนี้

๑. ต่อนคำภู
๒. ภูคำมอน
๓. หอมสินไว้
๔. ขี้ไฮ้เท่าตาย
๕. วายกับที่
๖. ได้สะใภ้พีมาเฮือน
๗. ขันคำเรียนเลี้ยงแขก
๘. ถ้วยปากแตกตักแกงบอน
๙. นอนหงายตีนตากแดด

วิธีหาโสกเรือนโดยใช้เศษ

ทำโดยศอกตัว**กะทอด** *(พรึง)* **ทางยาว** ได้เท่าใดเอามาตั้ง แล้วเอาศอก**กะทอดทางขวาง**มาบวก แล้วเอา ๓ คูณ ๘ หาร ได้เศษเท่าใดดูตามคำทำนาย คือ

เศษ ๐ ตายเป็นผีมรดก
เศษ ๑ เรือนเป็นมงคล
เศษ ๒ อยู่ร้อนเท่าตาย
เศษ ๓ นอนกินสุขเท่าชั่ว
เศษ ๔ ก้นดังฮั่วเป็นฮู
เศษ ๕ สาวเชิงชู้ชมฮัก
เศษ ๖ ป่วยเสียตาย
เศษ ๗ มีข้าวของเหลือหลาย ผู้ขี้อายเกิดเป็นดี

วิธีหาโสกบันไดเรือน

นับเป็นความสำคัญของการอยู่ **"เฮือนสูง"** จึงต้องมีบันไดหรือกะได เป็นตัวปีนขึ้นเรือน ไม้ที่ใช้ทำต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง ทนแดดทนฝน การทำต้องถูกแบบครบองค์สาม ได้แก่

พ่อ *(หัวกะได)* ๑
แม่กะได ๑

ลูกกะได ๑

พ่อกะได กะให้หัวกะไดยาวกว่าแม่กระไดเล็กน้อย ความยาวเอาหัวแม่มือวัด ยาวกว่าเท่าใด จะดีหรือร้าย โบราณว่าไว้ดังนี้

ยาวกว่าแม่กะได ๑ นิ้ว อายุจะสั้น
ยาวกว่าแม่กะได ๒ นิ้ว จะมีลูกหลานมาก
ยาวกว่าแม่กะได ๓ นิ้ว จะมีวัวควายมาก
ยาวกว่าแม่กะได ๔ นิ้ว จะมีเงินทองมาก
ยาวกว่าแม่กะได ๕ นิ้ว จะมีโชคลาภสวัสดี
ยาวกว่าแม่กะได ๖-๗ นิ้ว ไม่ดี

แม่กะได ต้องทำให้ถูกโสก ความยาวแม่กะได กะให้ยาวพอดีกับพื้นเรือน ตกโสกที่ตรงไหนเอาตรงนั้นโดยใช้ฝ่าเท้าเจ้าของเรือนมาทาบกับแม่กะได โสกแม่กะได มีดังนี้

เดือนดับตัดไม้
ขี้ฮ้ายจนตาย
วัวควายเต็มฤน
ข้าวของเต็มพูน
ทรัพย์สินมูลมา

ลูกกะได ใช้ไม้กลม ๆ ยาว ๒ ศอกกำมา *(หมายเอาปลายข้อศอกถึงโคนนิ้วมือที่กำเข้ามา)* ห่างกันศอกกำมา ใช้ ๕ ลูก ๗ ลูก ๑๑ ลูก ทั้งนี้แล้วแต่ความสูงต่ำของแม่กะไดและชานเรือน

การฝังของมงคล

ในบริเวณบ้านเรือนในสมัยโบราณ มีการฝังของมงคลไว้ตามทิศต่าง ๆ เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง ของที่ควรฝังมีดังนี้

ทองคำ ฝังทิศบูรพา
เงิน ฝังทิศอาคเนย์
เหล็ก ฝังทิศทักษิณ
ตะกั่ว ฝังทิศหรดี
ทอง ฝังทิศปัจจิม
แก้ว ฝังทิศพายัพ
เขา ฝังทิศอุดร
งา ฝังทิศอีสาน

การปลูกต้นไม้มงคล

ชาวอีสานถือว่า ต้นไม้เป็นมงคลอย่างหนึ่ง หากปลูกไว้ให้ถูกทิศทางแล้ว นอกจากจะได้กินลูกแล้วยังเป็นเหตุให้ได้รับความสุขความเจริญ มั่งมีศรีสุขอีกด้วย ดังนี้

ทิศบูรพา ปลูกต้นกุ่ม ก่าม กะถิน มะพร้าว หมาก พลู

ทิศอาคเนย์ ปลูกต้นยอ

ทิศทักษิณ ปลูกต้นมะม่วง มะเฟือง มะไฟ

ทิศหรดี ปลูกต้นคูณ ต้นกะเดา *(สะเดา)* ต้นขนุน

ทิศปัจจิม ปลูกมะขาม มะยม

ทิศพายัพ ปลูกมะกรูด มะนาว

ทิศอุดร ปลูกต้นหมากตัน *(พุทรา)*

ทิศอีสาน ปลูกดอกรัก ต้นแพง

ข้อห้ามเกี่ยวกับการสร้างเรือน

ชาวไทยอีสานในสมัยโบราณ ได้กล่าวถึงข้อห้ามเกี่ยวกับการปลูกสร้างบ้านเรือนเอาไว้ เพราะเป็นสิ่งอัปมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว ซึ่งข้อห้ามเหล่านี้ได้ยึดถือตามคำสอนที่เรียกว่า **ธรรมดาสอนโลก** ซึ่งจำสืบทอดกันมา บ้างได้คัดลอกเป็นเอกสารไว้ สรุปความไว้ดังนี้

๑. ห้ามปลูกเรือนในที่น้ำบ่อแก้ว คือ บ่อน้ำที่ขุดให้คนทั่วไปใช้ร่วมกัน ห้ามถมบ่อนั้นเพื่อปลูกสร้างบ้าน

เรือน ถึงจะเป็นบ่อเก่าที่หมดน้ำ หรือเลิกใช้แล้ว ซึ่งถมให้ราบเรียบแล้วก็ตาม ท่านว่าหากปลูกทับในบริเวณนั้น จะเกิดความฉิบหายเจ้าเรือนจะตาย

๒. **ห้ามปลูกเรือนทับจอมปลวก** หรือที่เคยเป็นจอมปลวกเก่ามาก่อนถึงขุดก่นทิ้งไปเสียก็เข็ดขวางยิ่งนัก

๓. **ห้ามปลูกเรือนทับตอไม้ใหญ่** ถึงจะขุดก่นออกแล้วก็ตาม จักเกิดความฉิบหาย

๔. **ห้ามปลูกเรือนในที่สระน้ำ หนองน้ำ** แม้จะถมให้ราบเรียบแล้วก็ถือว่าไม่ดี

๕. **ห้ามนำเรือน ๒ หลังมาปลูกรวมเป็นหลังเดียวกัน** จะเข็ดขวางนัก จะประสบเคราะห์กรรมไม่เหือดหาย

๖. **ห้ามรื้อลดเรือนลงเป็นตูบ** *(กระต๊อบ)* ถือว่าไม่ดี จะทำมาค้าขายก็ขาดทุน

๗. **ห้ามปลูกเรือนล้มลุก** หมายถึง เรือนที่เพิ่งรื้อในวันนั้นแล้วปลูกสร้างใหม่ในวันเดียวกัน

๘. **ห้ามปลูกเรือนแทงห้อง** หรือเรือนแทงโฮง หมายถึงต่อเรือนออกจากห้องกลาง *(ปกติเรือนโบราณมี ๓ ห้อง)* ยื่นออกมาข้างหน้า หรือด้านหลังของเรือน จะเกิดอัปมงคล ผีร้ายจะขึ้นมาอยู่ จะได้รับความลำบาก อยู่ไม่เป็นสุข

ชาวอีสานจะไม่สร้างเรือนขวางตะวัน โดยจะสร้างให้บ้านหันหน้าไปทางด้านทิศเหนือหรือทิศใต้ ไม่นิยมทำรั้วบ้าน มักทำ**ยุ้งข้าว** *(หรือเล้า)* ไว้บริเวณใกล้ ๆ บางบ้านทำเป็น**ตูบต่อเล้า**เป็นเพิง เพื่อติดตั้ง**ครกมอง** *(ครกกระเดื่อง)* ไว้ตำข้าว หรืออาจไว้เป็นที่ตั้งแคร่ เพื่อลงมานอนเล่นยามกลางวันในหน้าร้อนบริเวณใกล้กับ**ฮ้างแอ่ง-น้ำ** *(ที่วางหม้อดินใส่น้ำดื่ม)* มักจะทำห้างปลูกพลูหรือผักสวนครัวอาจใช้**กะบะ** *(ภาชนะก้นทะลุหรือต้นตาลขุดเป็นราง)* ใส่ดินปลูกต้นหอม สะระแหน่ ยี่หร่าและผักชีลาว สามารถนำไปใช้ประกอบอาหารพื้นบ้านได้ทันท่วงที

ในสังคมของชาวอีสานแต่ละครัวเรือนจะปลูกเรือนให้มีเนื้อที่ใช้สอยที่มีขนาดพอเหมาะในลักษณะของครอบครัวเดี่ยว การขยายเนื้อที่ใช้สอยย่อมมีบ้าง แต่ไม่มากมายจนเกินความจำเป็น เช่น มี **ชานแดด** และ **เฮือนไฟ** *(ครัว)* เพิ่มเติมต่อจาก **เฮือนใหญ่** *(เรือนพ่อแม่)* ถ้ามีสมาชิกในครอบครัวแต่งงาน ก็จะขยับขยายไปปลูกเรือนอีกหลังหนึ่ง เรียกว่า **"เรือนเหย้า"** ถ้าไม่สามารถปลูกเรือนเหย้าได้ ก็จะไปปลูกอยู่บริเวณที่นาเป็น **"ตูบ"** หรือ **"ตูบต่อเล้า"**

*(**"ตูบ"** เป็นที่พักไม่ยกพื้นหรือยกพื้นบางส่วน ขนาดไม่ใหญ่ ทรงหลังคาเป็นลักษณะเพิงหรือคล้าย ๆ กระต๊อบ **"ตูบต่อเล้า"** เป็นที่พักอาศัยชั่วคราว สำหรับครอบครัวใหม่ ที่ลูกเขยไม่สามารถออกเหย้า หรือสร้างเรือนของตนเองได้ โดยสร้างตูบอิงเข้ากับโครงสร้างของเล้าข้าวของพ่อแม่ฝ่ายหญิง)*

คำว่า **"เฮือน"** หรือ **"เรือน"** ของชาวอีสาน ที่เป็น **เรือนเครื่องสับ**หรือ**เรือนไม้กระดาน**จะต้องมี

▲

"เฮือนอีสาน" *แสดงให้เห็นส่วนของ* ***เกย ชานแดด เฮือนไฟ*** *หลังคา* ***เฮือนใหญ่*** *มุงแป้นเกล็ด หลังคา* ***เกย*** *ได้เปลี่ยนเป็นสังกะสีเสียแล้ว*
(บ้านหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร)

๓. เฮือนไฟ *(ครัว)* ส่วนมากจะเป็น เรือน ๒ ช่วงเสา ทะลุถึงกันใช้ประกอบอาหารและเก็บภาชนะเครื่องใช้ในครัว และอาหารแห้ง เป็นต้น

๔. ฮ้างแอ่งน้ำ *(ร้านน้ำ)* ลักษณะเป็นเพิง มีร้านวางแอ่งน้ำดินเผาพร้อมฐานรอง และกระบวยไว้ตักน้ำดื่ม มีความสูงพอเหมาะสำหรับยืนตักน้ำดื่ม

ประเภทของเรือนพักอาศัย

แบ่งได้ตามลักษณะการใช้สอย เช่น

๑. ลักษณะชั่วคราว หรือใช้เฉพาะบางฤดูกาล เช่น **เถียงนา** หรือ **เถียงไฮ่** ทำยกพื้นสูง เสาไม้จริง โครงไม้ไผ่ หลังคามุงหญ้า *(อาจมุงด้วยแป้นไม้ที่รื้อมาจากเรือนเก่า)* พื้นไม้ไผ่สับฟากทำฝาโล่ง หากไร่นาไม่ไกลสามารถไปกลับได้ ถ้าหากต้องค้างคืนแล้ว ก็มักกั้นฝาด้วย**แถบตอง** คือ สานไม้ไผ่เป็นตารางขนาบใบตองซาด หรือใบพลวง ประดับเป็นฝา ทนได้ราว ๑-๒ ปี ก็รื้อซ่อมใหม่ได้โดยง่าย

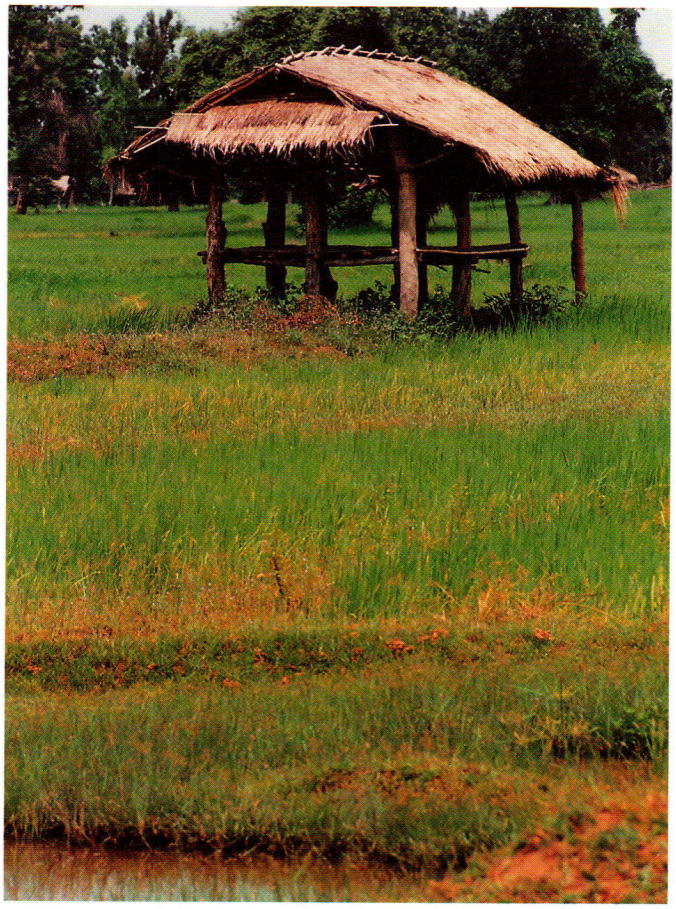

▲

(ซ้าย) ลักษณะ ***"เถียงนา"*** *โดยทั่ว ๆ ไปของภาคอีสานยกพื้นสูงสับฟาก หลังคามุงหญ้าไม่นิยมทำ****ฝา***

(ขวา) ลักษณะ ***"เถียงนา"*** *ที่ใช้อยู่อาศัยชั่วคราว เพราะที่นาอยู่ห่างจากเรือนมากต้องอาศัยค้างแรม เป็นมูลเหตุของการเกิด* ***"เรือนเหย้า"***

๒. ลักษณะกึ่งถาวร ชนิดที่เรียก **"เรือนเหย้า"** หรือ **"เฮือนย้าว"** หรือ **"เย่าเรือน"** หมายถึง กระต๊อบ หรือเรือนเล็ก ๆ ไม่มั่นคงแข็งแรงนัก เป็นการเริ่มต้นชีวิตของการครองเรือน แต่ก็ค่อย ๆ เก็บหอมรอมริบไปสู่การมีเรือนถาวรในที่สุด การเลือกวัสดุมาใช้สร้างมักไม่พิถีพิถันนัก อาจเป็นแบบ **เรือนเครื่องผูก** หรือ เป็นแบบ **เรือนเครื่องสับ** ก็ได้ ด้วยเหตุนี้จึงไม่คำนึงถึงพิธีกรรมในการสร้างและการขึ้นอยู่อาศัยเท่าใดนัก การเตรียมพร้อมที่จะมี **"เย่าเรือน"** ประเภทนี้ ก็คงต้องเป็นเขยของบ้านที่เริ่มแยกตัวออกไปจากเรือนใหญ่ ในแง่ความเชื่อแล้ว ในเรือนหลังเดียวไม่ควรให้ครอบครัวของพี่น้องอยู่ร่วมกันหลายครอบครัว ในบ้านหลังหนึ่ง ๆ ควรมีครอบครัวใหม่หรือเขยเดียวเท่านั้น *(ตามวัฒนธรรมไทยอีสาน ในการเอาเขยเข้าบ้าน)* ถ้าหากมีเขยมากกว่าหนึ่งคนมาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันแล้ว ก็จะเกิด **"คะลำ"** คือ จัญไร ตามคำพังเพยที่ว่า

"นาสองเหมือง เมืองสองท้าว เหย้าสองเขย"

▲ *"**ตูบต่อเล้า**" เป็นการต่อเติม **เทิบ** (หรือเพิง) เข้ากับเล้าข้าวใช้พักอาศัยกึ่งถาวร ก่อนจะสะสมเงินทอง เพื่อการสร้างเรือนถาวรต่อไป*

๒.๑ เรือนเหย้ากึ่งถาวรอีกชนิดหนึ่งก็คือ **"ตูบต่อเล้า"** ซึ่งเป็นการก่อสร้างที่ไปอิงกับตัวเล้าข้าวซึ่งมีอยู่เกือบทุกครัวเรือน ทำเป็นลักษณะคล้ายเพิง *(อีสานเรียก เทิบ)* แบบเพิงหมาแหงนทั่ว ๆ ไป ด้านสูงจะไปอาศัยโครงสร้างของเล้าข้าวเป็นตัวยึด ต่อยื่นหลังคาลาดต่ำลงไปทางด้านข้างของเล้าแล้วใช้เสาไม้จริง ตั้งรับเพียง ๒ หรือ ๓ ต้น *(เพราะเล้าข้าวขนาดธรรมดาทั่วไป ยาวประมาณ ๒-๓ ช่วงเสา ซึ่งไม่เกิน ๖ เมตร)* มุงหลังคาและยกพื้นเตี้ย ๆ กั้นฝาแบบชั่วคราว อาจใช้วัสดุที่เหลือหรือซื้อใหม่ เช่น สังกะสีมาใช้มุงหลังคา และใช้**แถบตอง** หรือหา**แป้นไม้**มาแอ้มไว้พอเป็นสัดส่วน จะได้อาศัยกันไปก่อนสักระยะหนึ่ง พอตั้งตัวได้ก็จะย้ายไปปลูกเรือนใหญ่ถาวรอยู่เอง ตรงส่วนที่**ตูบต่อเล้า**อันนี้ก็จะกลายเป็นที่นั่งหรือนอนเล่นยามแดดร้อนของพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ต่อไป

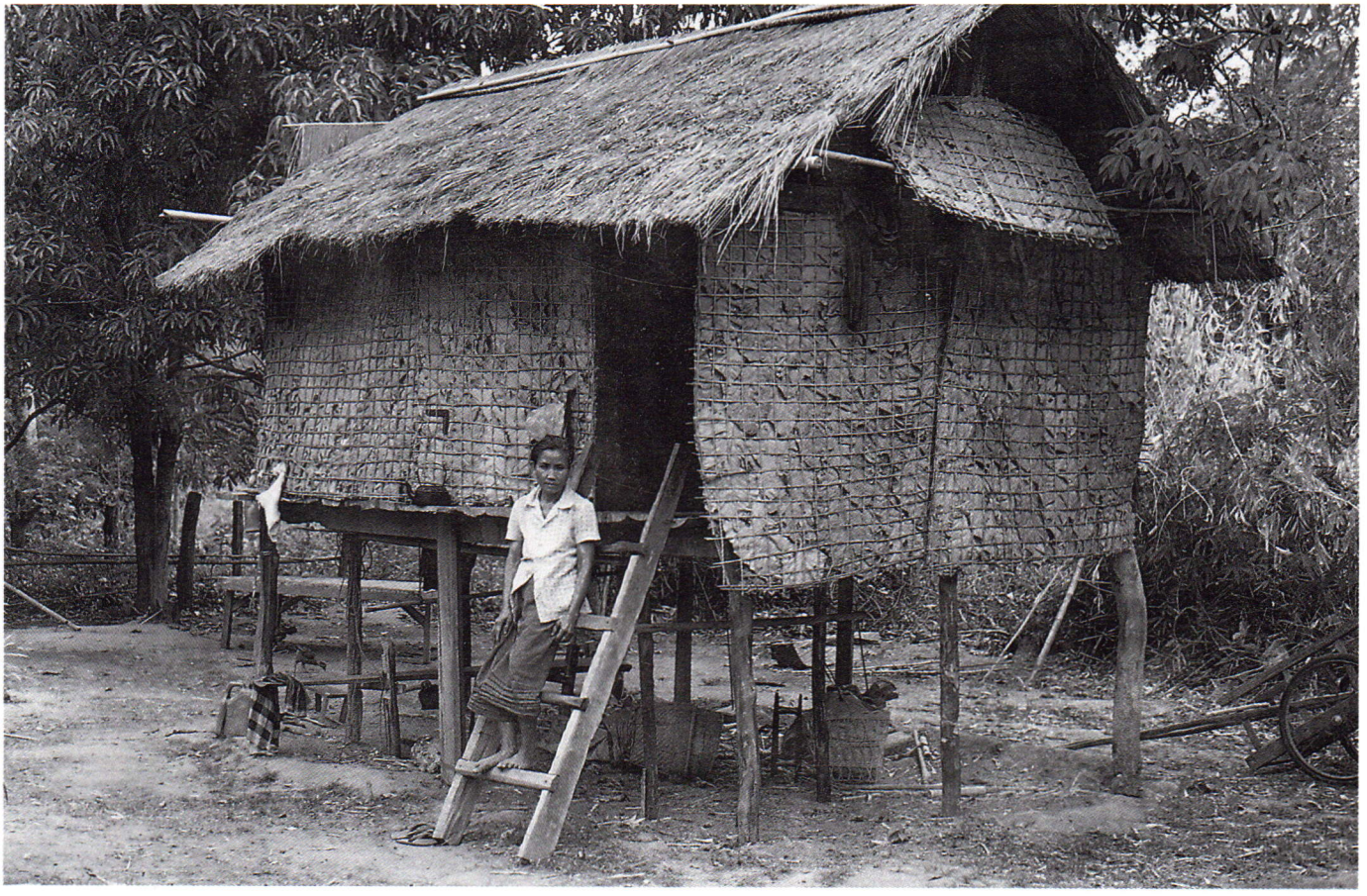

▲
*เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด **"ดั้งต่อดิน"** มุงหญ้าฝาแถบตอง*
(บ้านพรหมสว่าง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์)

๒.๒ เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด **"ดั้งต่อดิน"** เป็นคำเรียกของชาวไทยอีสาน ที่หมายถึงตัวเสาดั้งจะฝังถึงดินและใช้ไม้ท่อนเดียวตลอดสูงขึ้นไปรับอกไก่ เป็นเรือนพักอาศัยที่แยกตัวออกมาจากเรือนใหญ่ ทำนองเดียวกับ **"ตูบต่อเล้า"** แต่อาคารจะดูเป็นสัดส่วนดีกว่า ขนาดของพื้นที่ค่อนข้างน้อยมากกว้างประมาณ๒.๐๐เมตร ยาวประมาณ ๓.๕๐ เมตร นิยมทำ ๒ ช่วงเสา ที่ทำ ๓ ช่วงก็มี แต่น้อยมาก วิธีสร้างมักใช้วิธีผูกมัดโครงสร้างเหมือนกับเรือนเครื่องผูก ตัวเสาและเครื่องบนนิยมใช้ไม้จริงทุบเปลือก โดยเฉพาะกลอนมักใช้ไม้ **"ค้อแลน"** ซึ่งมีขนาดเหมาะ เมื่อทุบเปลือกแล้วก็ใช้ได้ทันที

▲

บ้านผู้ไท บ้านนายาง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

หลังคา มักใช้วัสดุในท้องถิ่น คือ มุงหญ้าคาที่กรองเป็นตับเรียก **"ไพหญ้า"**

ฝาเรือน มักใช้ฝา**แถบตอง** โดยใช้ใบกุง *(หรือพลวง)* หรือใบซาดมาประกบด้วยไม้ไผ่สานโปร่งเป็นตาตาราง หรืออาจทำเป็นฝาไม้ไผ่สานลายสอง *(ฝาลายคุบ)* ฝาขัดแตะ และฝาอ้อมฟาก คือ นำไม้ไผ่มาเฉาะปล้องออกแล้วสับให้แผ่ออกเป็นแผงมีไม้เคร่านอนเป็นตัวรัดยาวตลอดฝา

พื้น นิยมใช้พื้นสับฟาก หรือใช้แผ่นกระดานปูลำลอง โดยใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกมามัดขนาบกันแผ่นไม้ขยับเลื่อน หรืออาจใช้ไม้ไผ่กว้างไม่เกิน ๒ นิ้ว มาวางเรียงแล้วมัดด้วย **เครือซูด** *(เถาวัลย์ชนิดหนึ่ง)* เป็นลักษณะคล้ายพื้นแคร่

▲ *เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด* ***"ดั้งตั้งขื่อ"*** *มุงหญ้าฝาแอ้มฟาก (บ้านกกตูม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร)*

๒.๓ เรือนเหย้ากึ่งถาวรชนิด **"ดั้งตั้งคาน"** ลักษณะคล้ายกับเรือนเกยทั่ว ๆ ไป แต่จะพิถีพิถันน้อยกว่า ยังอยู่ในประเภทของเรือนเครื่องผูกมากกว่า จะแตกต่างจากเรือน **"ดั้งต่อดิน"** ตรงที่เสาดั้งต้นกลาง จะลงมาพักบนคานของด้านสะกัด ไม่ต่อลงไปถึงดิน หรือเราอาจจะเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า **"ดั้งตั้งขื่อ"** หากตัวดั้งลงมานั่งบนขื่อโดยไม่ต้องลงมานั่งบนคาน ซึ่งก็เป็นโครงสร้างที่นิยมใช้กันมากเช่นกัน ส่วนการใช้วัสดุของหลังคา ฝา พื้นนั้นก็ใช้เช่นเดียวกับเรือนประเภท **"ดั้งต่อดิน"**

๓. ลักษณะถาวร มีลักษณะแตกต่างจากเรือนกึ่งถาวรดังกล่าวแล้ว จะสังเกตได้จากการเลือกใช้วัสดุ รูปแบบของการก่อสร้าง ประโยชน์ของการใช้สอย และความประณีตทางช่าง เราอาจจำแนกเรือนถาวรของชาว **ไทยอีสาน** ออกได้เป็น ๓ ชนิด ดังนี้

▲

"เฮือนเกย" *หลังคามุงหญ้าฝาแอ้มแป้น*
(บ้านตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร)

๓.๑ ชนิดเฮือนเกย มีลักษณะใต้ถุนสูง ใช้เสากลมหรือเสาเหลี่ยม ตัวเรือนประกอบด้วย

๓.๑.๑ เฮือนใหญ่ มักมี ๓ ช่วงเสา *(เรียกเฮือน ๓ ห้อง)* อาจแบ่งเป็น ๓ ส่วนดังนี้

ส่วน**ห้องเปิง** เป็นห้องนอนของลูกชาย ฝาทำหิ้งตั้งของเคารพบูชา เช่น พระพุทธรูป เครื่องราง-ของขลัง เป็นต้น ไม่นิยมกั้นฝา

ส่วน**ห้องพ่อ-แม่** อาจกั้นฝาหรือไม่ก็ทิ้งโล่ง

ส่วน**ห้องนอนลูกสาว** มีฝากั้นใส่ประตู อีสานเรียก **"ห้องส่วม"** หากมีลูกเขยก็จะให้นอนในห้องนี้

เรือนใหญ่มักทำจั่วสูงมุง**แป้นไม้** *(กระเบื้องไม้)* หรือ**ดินขอ** *(กระเบื้องดินเผา)* อาจมีชานครัวหรือไม่มีก็ได้ ส่วนฝานั้นมีทั้งฝาแอ้มแป้น *(ฝาไม้กระดาน)* ทั้งตีทับแนวทางนอนกับตีทับแนวทางตั้ง หรืออาจเป็น**ฝาไผ่สานลายคุบ** ก็แล้วแต่ฐานะทางการเงินของเจ้าของ

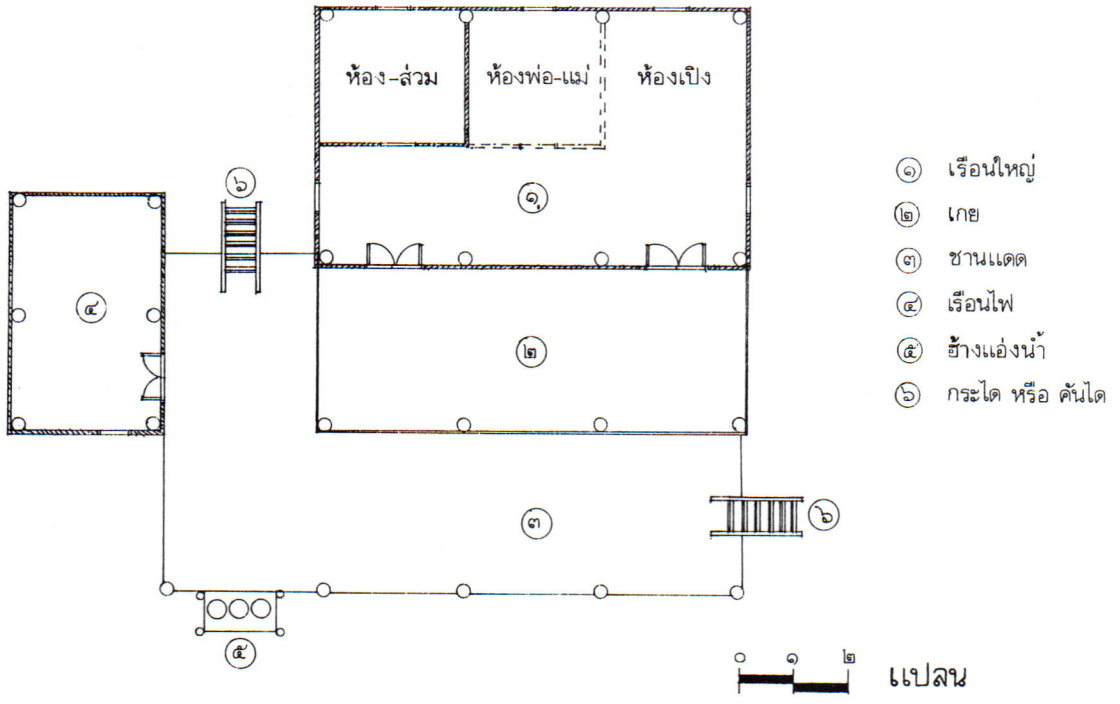

๓.๑.๒ เกย หรือชานโล่ง *(ที่มีหลังคาคลุม)* พื้นเกยจะมีระดับต่ำกว่าพื้นเรือนใหญ่ อาจมีไม้รองเหยียบก้าวไปสู่ห้องนอน ประโยชน์ใช้สอยของเกยมักใช้เป็นที่นอนของแขก เป็นที่รับแขก นั่งเล่น รับประทานอาหาร พื้นเกยจะเป็นไม้กระดาน

๓.๑.๓ ชานแดด ระดับพื้นจะลดต่ำกว่าเกยลงมาขนาดนั่งแล้ววางขาได้พอดี ใช้ปูสาดนั่งพักผ่อน หรือรับประทานอาหารยามเย็น อาจมีชานแดดด้านหน้าและด้านหลังของเรือนใหญ่เพื่อจะได้อาศัยร่มเงาจากเรือนใหญ่ ชานแดดมีทั้งที่ทำระเบียงและไม่ทำระเบียง

๓.๑.๔ เฮือนไฟ *(เรือนครัว)* ส่วนมากเป็นเรือน ๒ ช่วงเสาโล่งถึงกัน หลังคาทรงจั่วมุงแป้นเกล็ด จั่วอาจตีไม้เว้นช่องให้ควันลอยออกมาได้ ฝานิยมใช้**แป้นไม้** หรือ**ขัดแตะโปร่ง** เพื่อระบายควันและลมได้สะดวก เรือนไฟจะมี **ชานมน** อยู่ใกล้เพื่อใช้ประโยชน์วางโอ่งน้ำ ส่วนใต้ถุนจะใช้เก็บฟืนแห้ง

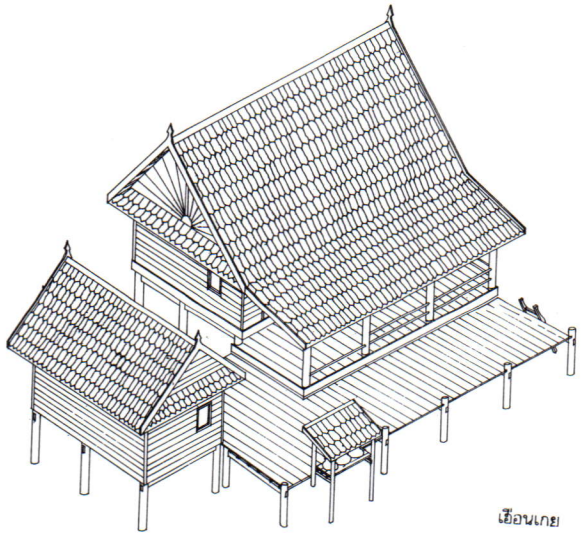
เฮือนเกย

▲

"เฮือนแฝด" *หลังคาและชานจั่วมุงสังกะสี*
(บ้านโคกศิลา อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น)

๓.๑.๕ ฮ้างแอ่งน้ำ *(ร้านหม้อน้ำ)* เป็นเพิงมีกะบังหน้ามุงแป้นไม้ ยกระดับหม้อน้ำให้ตักดื่มได้พอดีกับสัดส่วนของคน

๓.๒ ชนิดเฮือนแฝด ลักษณะใต้ถุนสูงและใช้เสากลมหรือเหลี่ยมเช่นเดียวกัน มีจั่วแฝดอยู่ชิดติดกันอาจมีเกยหรือไม่มีก็ได้ เรือนแฝดประกอบด้วย

๓.๒.๑ เฮือนใหญ่ มักมี ๓ ช่วงเสาเช่นกัน และมีรายละเอียดดังข้อ ๓.๑.๑ ดังกล่าวแล้ว

๓.๒.๒ เฮือนแฝด รูปร่างและทรงจั่วทำเลียนเรือนใหญ่ **มีฮังริน** *(รางน้ำ)* โครงสร้างของเรือนแฝดทั้งขื่อและคานจะฝากไว้กับเรือนใหญ่ ระดับพื้นจะเสมอกัน ดังนั้น เสาจะเพิ่มแต่เพียงแถวเดียวเท่านั้น ส่วนฝาก็จะทำเลียนเรือนใหญ่ หรืออาจทำลำลองกว่า เปิดด้านที่ไปเชื่อมกับเกยหรือชานแดดที่จะออกไปสู่เรือนไฟ

๓.๒.๓ เกย รายละเอียดเหมือน ข้อ ๓.๑.๒ แต่อาจจะมีหรือไม่มีส่วนนี้ก็ได้

๓.๒.๔ ชานแดด รายละเอียดเหมือนข้อ ๓.๑.๓ แต่ถ้าหากมีชานเชื่อมต่อระหว่างเรือนใหญ่กับเรือนไฟ ชานแดดส่วนนี้จะเรียก **ชานมน** ส่วนใต้ถุนของชานแดดมักจะเตี้ย จึงไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไรเลย

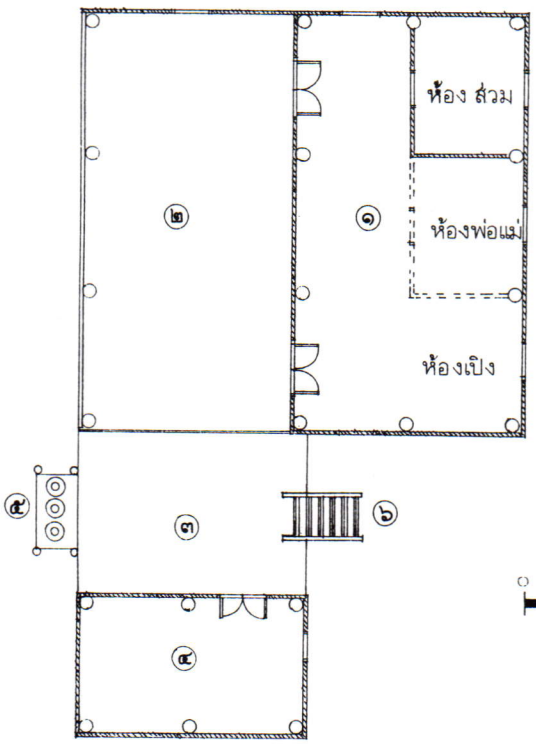

๑ เรือนใหญ่
๒ เรือนแฝด
๓ ชานแดด
๔ เรือนไฟ
๕ ฮ้างแอ่งน้ำ
๖ กระได หรือ คันได

๐ ๑ ๒ แปลน

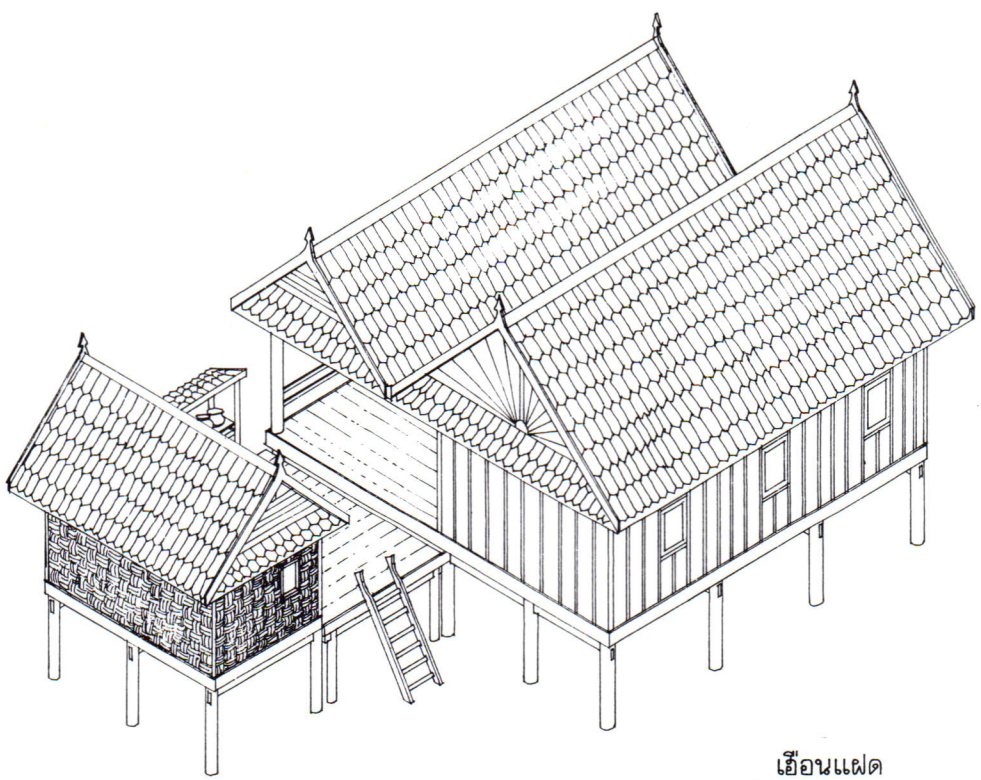

เฮือนแฝด

▲

"เฮือนโข่ง" *หลังคาสังกะสีฝาแอ้มแป้นและไม้ไผ่สาน*
(บ้านกลางใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี)

๓.๒.๕ เฮือนไฟ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๔

๓.๒.๖ ฮ้างแอ่งน้ำ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๕

๓.๓ ชนิดเฮือนโข่ง ลักษณะใต้ถุนสูง ใช้เสากลมหรือเหลี่ยม มีจั่วแฝด แต่ของเรือนโข่งจะมีขนาดย่อมกว่าจั่วเรือนใหญ่ ไม่นิยมมีเกย เรือนชนิดนี้จะประกอบไปด้วย

๓.๓.๑ เฮือนใหญ่ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๑

๓.๓.๒ เฮือนโข่ง ทำจั่วเลียนเรือนใหญ่ อาจจะอยู่ชิดหรือห่างกัน มีฮังริน *(รางน้ำ)* เป็นตัวเชื่อม โครงสร้างของเรือนโข่งจะแยกออกต่างหาก ทั้งโครงหลังคาและโครงพื้น พื้นจะลดระดับหรือไม่ลดก็ได้ ผนังมักจะกั้นเพียงบางส่วน ที่สำคัญก็คือ จะมีเสารับโดยเอกเทศ สามารถจะรื้อถอนไปปลูกใหม่ได้ทันที

๓.๓.๓ ชานแดด อาจจะมีชานเดียวหรือมี **ชานมน** ด้วยก็ได้

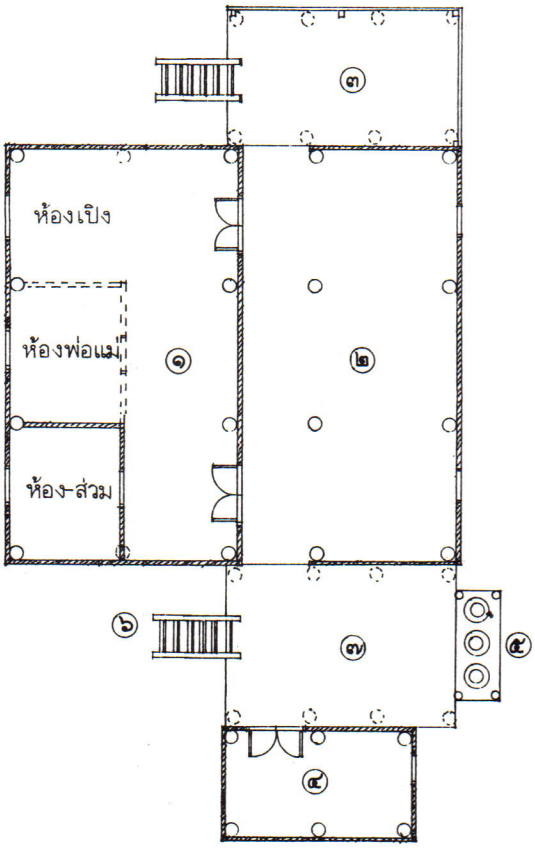

๑ เรือนใหญ่
๒ เรือนโข่ง
๓ ชานแดด
๔ เรือนไฟ
๕ ฮ้างแอ่งน้ำ
๖ กะได หรือ คันได
๗ ชานมน

๐ ๑ ๒ แปลน

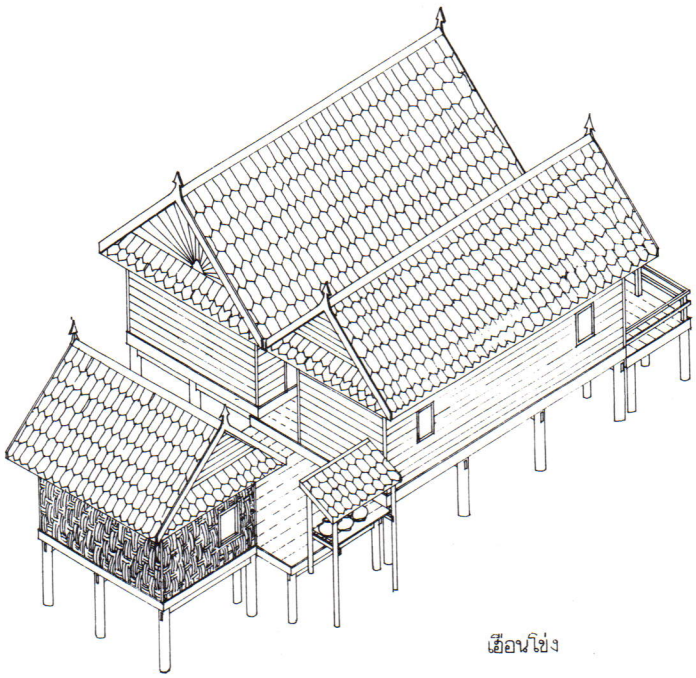

เฮือนโข่ง

▲

เรือนเกยมุงแป้นฝาแอ้มแป้น
(ค่อนข้างมีฐานะดี)
(บ้านนากุดสิม อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์)

๓.๓.๔ เฮือนไฟ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๔

๓.๓.๕ ฮ้างแอ่งน้ำ เช่นเดียวกับ ข้อ ๓.๑.๕

การวางตัวเรือนของชาว **ไทยอีสาน** มักนิยมวางด้านขวางหรือด้านสกัดไปตามตะวัน ด้านยาวจะหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือหรือใต้ เป็นการถูกต้องตามหลักของทิศทางแดดและลม โดยเฉพาะเรือนใหญ่นั้นจะต้องหันจั่วไปทางทิศตะวันออกและตก *(ปลูกล่องตะวัน)* ประตูเข้าเรือนใหญ่มี ๑ หรือ ๒ ประตู **ห้องเปิง** ต้องอยู่ทางทิศตะวันออก การนอนจะหันศีรษะไปทางทิศใต้หรือทิศเหนือ **ห้องพ่อแม่**อยู่กลาง **ห้องส่วม**ของลูกสาวจะอยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนของเกย เรือนแฝดและเรือนโข่งส่วนใหญ่จะอยู่ทางทิศใต้หรือเหนือของเรือนใหญ่

▲ *เฮือนเกยฝาแอ้มแป้นนอน (ในตัวอำเภอ)*
อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

เรือนเกย บ้านนาเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ▼

▲

เรือนโข่ง บ้านโต้น อำเภอพระยืน
จังหวัดขอนแก่น

ห้องสว่าง บ้านไท-ผู้ไท บ้านนายาง อำเภอ
ดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

▼

▲

ฮ้านแอ่งน้ำ และสวนครัวบนนอกชาน บ้านนาส่วน อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

บริเวณลานบ้าน เห็นยุ้งข้าวและเรือนไฟ (ครัว) บ้านหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

▼

๑. เรือนไฟ (ครัว) และชานแดด มองเห็น ฮ้านแอ่งน้ำ บ้านนาค อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์

๒. เรือนใหญ่ หลังคาทรงจั่วมุงแป้นเกล็ด บ้านหัวขัว อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

๓. เรือนเกยมุงแป้นเกล็ดและหญ้า บ้านนายาง อำเภอตอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

๔. จั่วประดับ - แต่งยอดปั้นลม-ฝาแอ้มแป้น บ้านหนองตูม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

๕. จั่วประดับ - ฝาลายคุบ บ้านสังเปือย อำเภอคำเขื่อนแก่น จังหวัดยโสธร

๖. บันไดผลัก (ป้องกันสุนัขเมื่อไม่อยู่บ้าน) บ้านพรหมสว่าง อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์

▲

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่ชาวโคราชเคารพนับถือ อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

▲
การละเล่น "เพลงโคราช"

เรือนไทยโคราช

เรือนพักอาศัยพื้นบ้านของชาวจังหวัดนครราชสีมา เขตอำเภอเมือง และอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอโชคชัย อำเภอปักธงชัย อำเภอสีคิ้ว และอำเภอพิมาย มีลักษณะผิดแผกไปจากบ้านเรือนชาวไทยอีสานในจังหวัดอื่น ๆ อาจเป็นไปได้ที่ว่า เมืองโคราชได้รับการสถาปนาเป็นเมืองพระยามหานครตั้งแต่สมัยอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระ-นารายณ์มหาราช ผู้คนจากอยุธยารวมทั้งมอญและเชื้อสายเขมร *(อีสานใต้)* ได้ผสมผสานทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองอยู่เพียงจังหวัดเดียว แม้แต่การละเล่น **"เพลงโคราช"** (KORAT SONG) ก็แต่งกายแบบนุ่งโจงกระเบน ไม่มีแคนประกอบ ผิดไปจากการละเล่นของชาวไทยอีสานทั่ว ๆ ไป

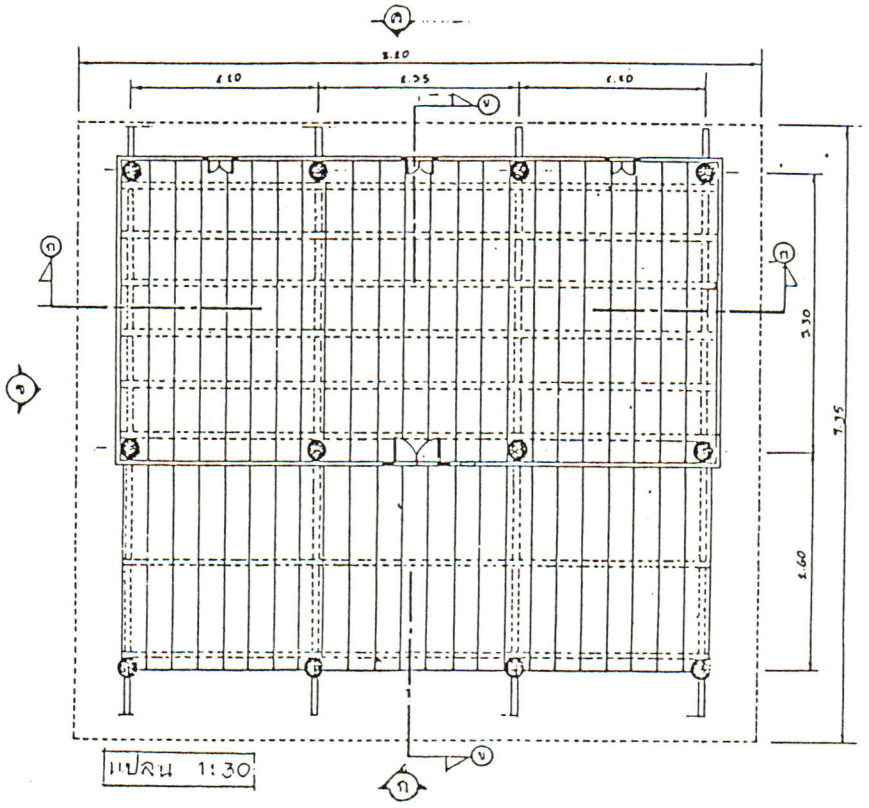

ดังนั้น เรือนชาวบ้านจึงได้รับอิทธิพลจากเรือนไทยภาคกลางตั้งแต่สมัยอยุธยามาเป็นส่วนใหญ่ กาลเวลาเนิ่นนานเข้าฝีมือช่างได้เปลี่ยนแปลงไปตามความคิดความอ่านของช่างท้องถิ่นจนเกิดการคลี่คลายในรูปแบบและรายละเอียดบางส่วน จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นขึ้น ซึ่งเราเรียกว่าเป็น **“เรือนไทยโคราช”**

เรือนไทยโคราช มักจะสร้างเป็นตัวเรือน ๓ ห้องนอน *(เสากลม ๔ ต้น ๓ ช่วงเสา)* มีหน้าต่าง ๓ บาน ประตู ๑ บาน ช่วงก้าวจากประตูลงสู่ระเบียงชาวโคราชเรียกพะระเบียง ประมาณ ศอก สูง ๐.๐๘ เมตร จึงต้องมีไม้รองแทนกระไดอีก ๑ ขั้น พะระเบียงนี้เป็นที่นั่งพักผ่อน ส่วนหลังคาเรือนจั่วสูงชันลาดมากกว่า ๕๐ องศา มีปั้นลมและการตกแต่งหน้าจั่วเป็นลวดลายการเข้าไม้และแกะสลักต่าง ๆ

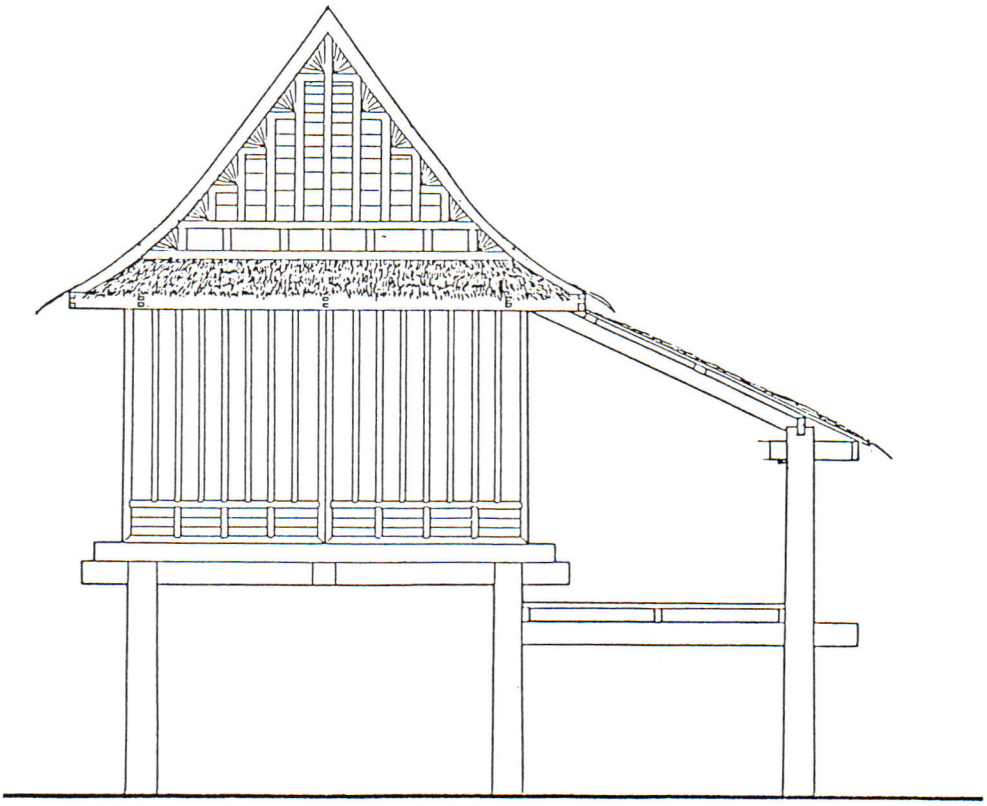

จั่วที่แตกต่างกันในการเข้าไม้ จะมีชื่อเรียกต่างกัน เช่น

จั่วเกล็ดลม

จั่วลูกฟัก

การเรียกชื่อเรือนก็แตกต่างกัน อาทิ **เรือนมาด** หมายถึง เรือนที่เจ้าของได้สร้างขึ้นเป็นเรือนหอในการแต่งงานออกเรือน ส่วน **เรือนหอ** หมายถึงเรือนที่สร้างไว้รับแขก หรือเป็นส่วนที่ให้แขกพัก เป็นต้น

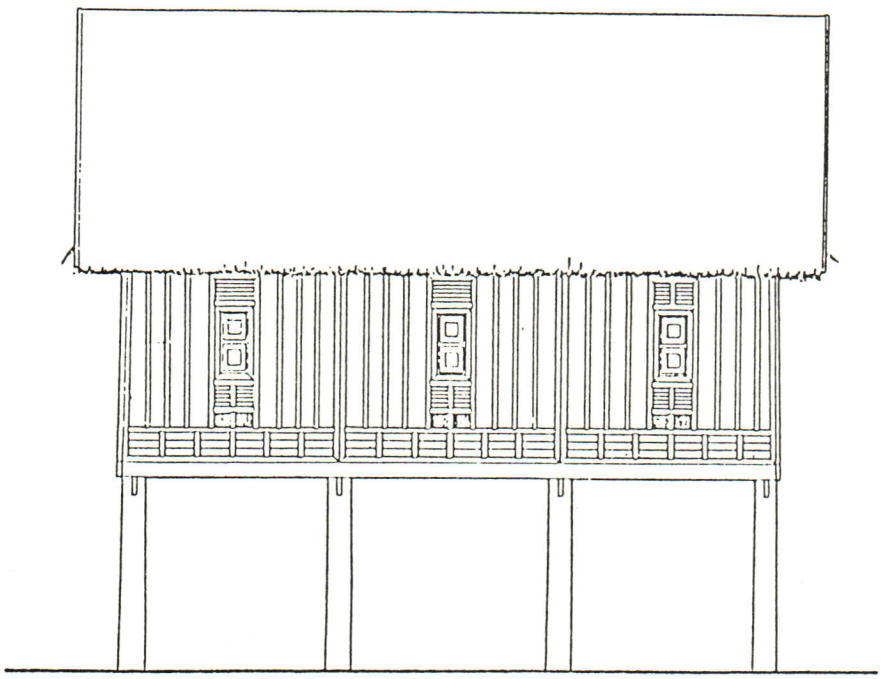

๑. **ลักษณะของโครงสร้าง** ใช้เสากลมแต่งผิว เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ นิ้ว - ๕ นิ้วครึ่ง เป็นไม้เต็งรังฝังในดิน ๑ ศอก เจาะกลางเสาสอดรอดหรือคานให้ทะลุโผล่ปลายทั้ง ๑ ด้าน ราว ๓๐ เซนติเมตร หัวเสาจะทำเป็นเดือยในตัวเรียก **ตีนเทียน** สูง ๑ คืบ สำหรับสวม ชื่อทางนอนลงบนตีนเทียน ยึดขื่อไว้ทั้ง ๒ ข้าง กลางขื่อตัวหัวท้ายจะเจาะทะลุให้ปลายตั้งสอดขึ้นจนถึงรอยบาก *(ความสูงเท่าความสูงของจั่วบ้าน)* เสาดั้งจะบากกลางนั่งบนคานหัวท้าย **ไม้อะเส** *(รัดหัวเสา)* จะบากล็อคลงบนร่องบากของขื่อทุกตัว จันทันจะบากวางลงบนไม้อะเสอีกต่อหนึ่ง และจะบากจันทันวางแปทางนอน ไม้กลอนนิยม **ไม้ไผ่รวก** หรือ **ไม้หมาก** เอาเฉพาะผิวและมุงหญ้าเท่านั้น ส่วนไม้ปีกนก *(เต้า)* จะลอดทะลุเสาออกไปรับเชิงชาย

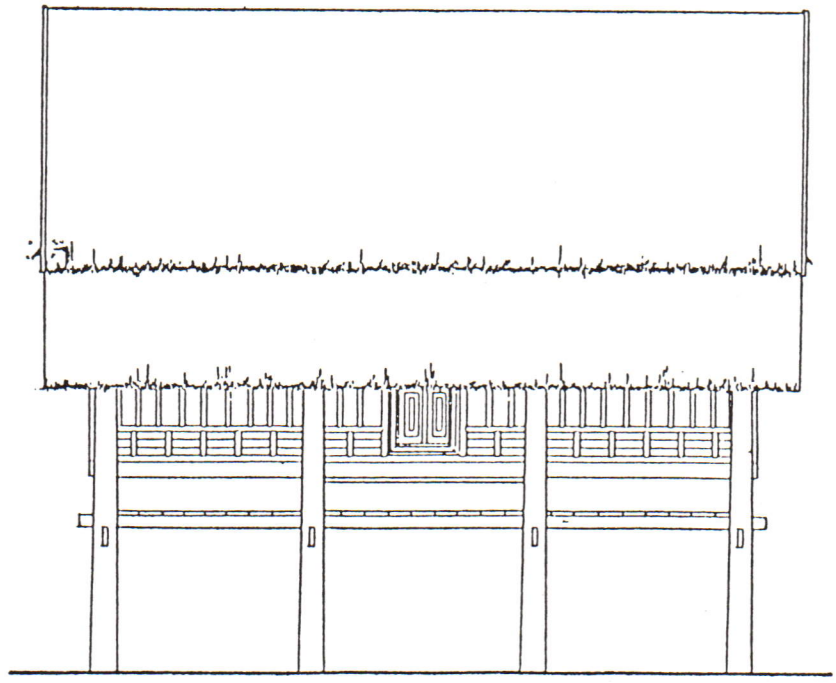

๒. ลักษณะฝาผนัง เท่าที่ปรากฏพอแยกได้ ๓ ประเภท

๒.๑ ประเภทฝาตั้ง *(หรือฝาสายบัว)* ใช้วางแผ่นกระดานฝาทางตั้ง ตีเคร่าขนาด ๑" x ๒" ปะกับเฉพาะด้านนอกทุกรอยต่อของแผ่นกระดาน นอกจากนั้นยังยักเยื้องฝาตั้งให้ดูเหมือนฝาทางนอน โดยการเซาะร่องกระดานผ่าทางขวางไปในทางนอนให้เห็นเป็นเส้น ๆ โดยหลอกตานึกว่าเป็นฝานอน

๒.๒ ประเภทฝานอนเป็นการแบ่งกระดานฝาเป็นช่วง ๆ ไปในทางนอน ตั้งเคร่า ๑ $\frac{๑}{๒}$" x ๓" เซาะร่องให้ปลายกระดานสอดซ้อนกันขึ้นไปจนตลอดความสูงของฝา

▲ *เรือนพื้นบ้านอีสาน*

๒.๓ ประเภทฝาปรือ *(หรือฝากรุเซงดำ)* ช่างพื้นบ้านได้นำต้นปรือหรือต้นแว้งซึ่งเป็นหญ้าชนิดหนึ่งมาสอดใส่เบียดกันแน่น จนไม่มีช่องลม หรือฝนซึมเข้าได้ แล้วประกับด้วยไม้ไผ่ ผ่าเสี้ยวรมไฟและทารักจนดำเพื่อกันมอดและแมลง *(ชาวบ้านเรียก เซงดำ)* ทั้งด้านนอกและด้านใน ปลายไม้ไผ่สอดเข้าไปในเคร่า ตั้งไม้จริงขนาด ๑ $\frac{๑}{๒}$ x ๓" วางห่างกันประมาณ ๔๐ เซนติเมตร โดยเซาะร่องให้โค้งรับกับรูปร่างของไม้ไผ่ทั้ง ๒ ท่อน ซึ่งหนีบเอาต้นปรือไว้อย่างแน่นหนา

เรือนไทยโคราชตามชนบทออกไปมักนิยมใช้ฝาปรือเป็นส่วนใหญ่เพราะมีราคาถูกและเป็นฉนวนกันความร้อนได้ดี นอกจากนี้เมื่อฝาปรือผุก็สามารถซ่อมแซมได้ง่ายและรวดเร็ว

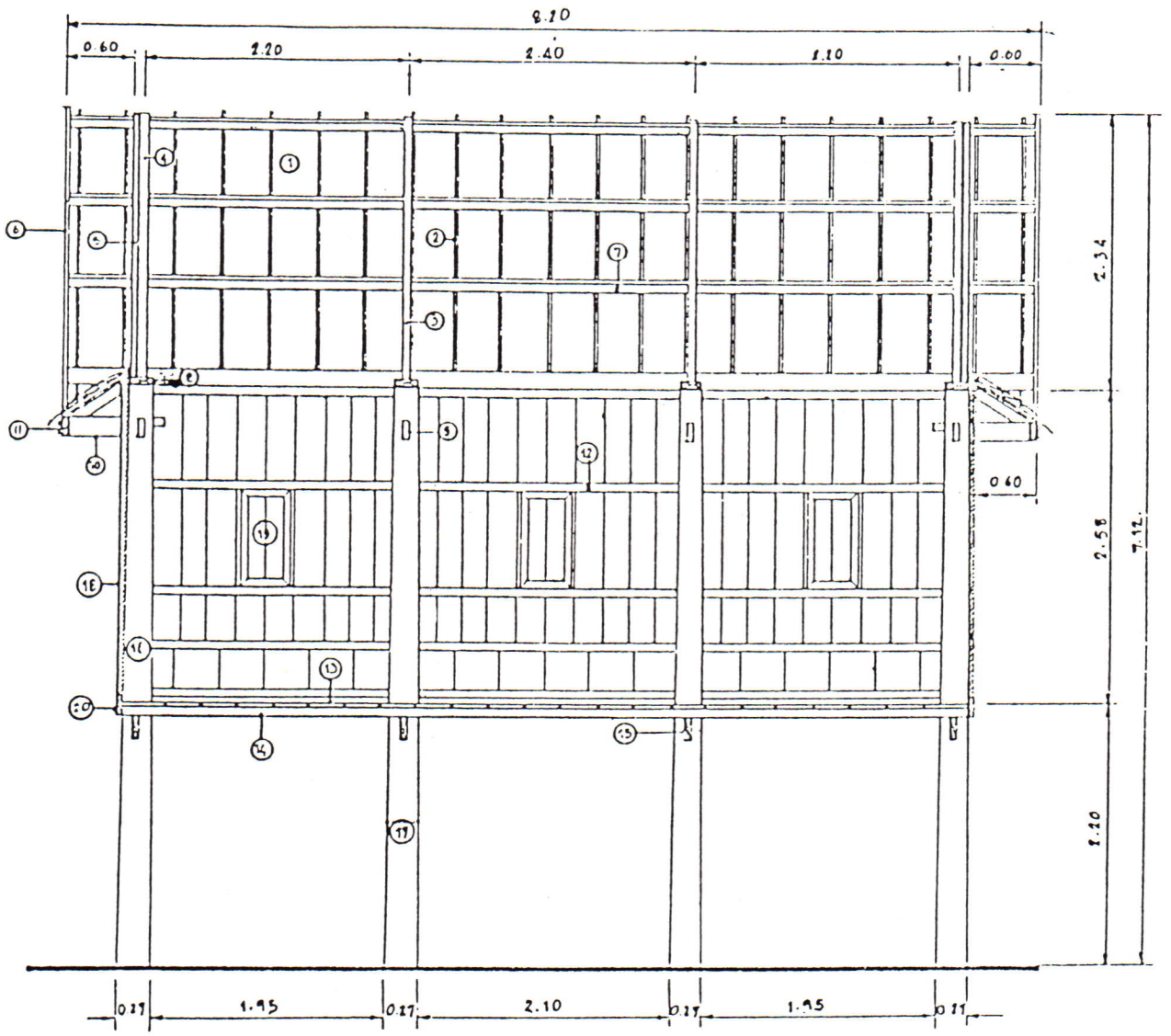

รูปตัด ก-ก

① หลังคามุงแฝก
② ไม้กลอน
③ ดั้ง
④ ใบดั้ง
⑤ จั่ว
⑥ ปั้นลม
⑦ แป
⑧ ขื่อ
⑨ เต้า
⑩ เต้ารุม
⑪ เชิงชาย
⑫ คร่าว
⑬ พื้น
⑭ ตง
⑮ คาน
⑯ เสาตั้ง
⑰ เสา
⑱ ฝาตั้ง
⑲ หน้าต่าง
⑳ พรึง

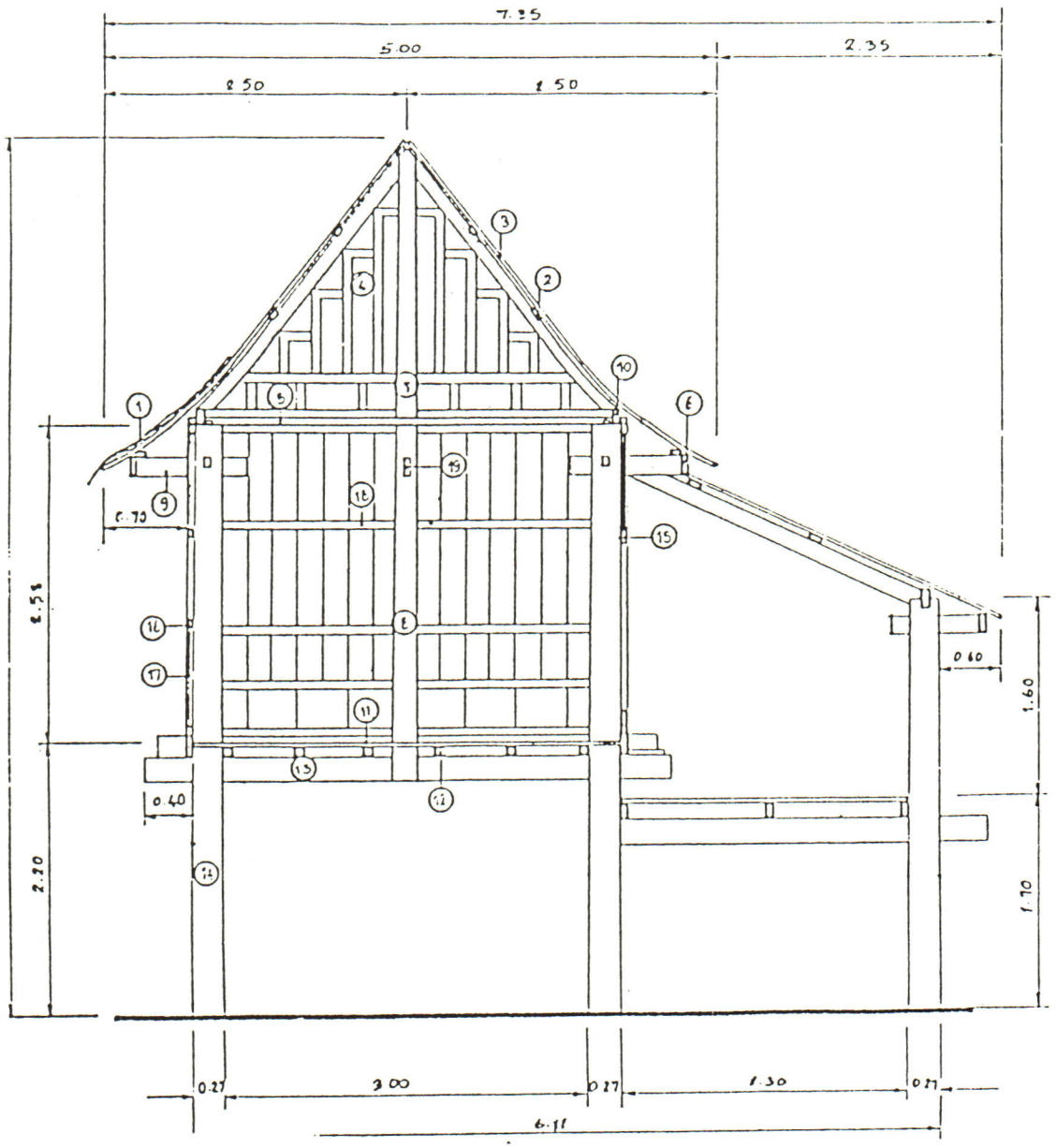

รูปตัด ข-ข

1. หลังคาแผก
2. แป
3. ไม้กลอน
4. จั่ว
5. ขื่อ
6. เชิงกลอน
7. ใบตั้ง
8. เสาตั้ง
9. เต้ารุม
10. อะเส
11. พื้นไม้
12. ตง
13. คาน (ขาง รอด)
14. เสาเรือน
15. วงกบประตู
16. วงกบหน้าต่าง
17. ฝาตั้ง (ฝาสายบัว)
18. คร่าว
19. เต้า

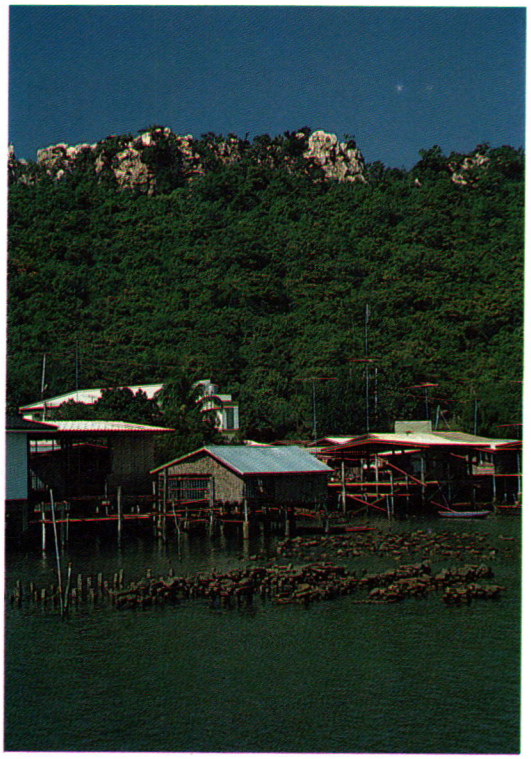

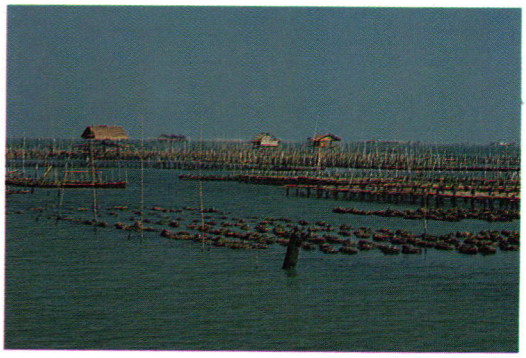

เรือนไทยภาคตะวันออก

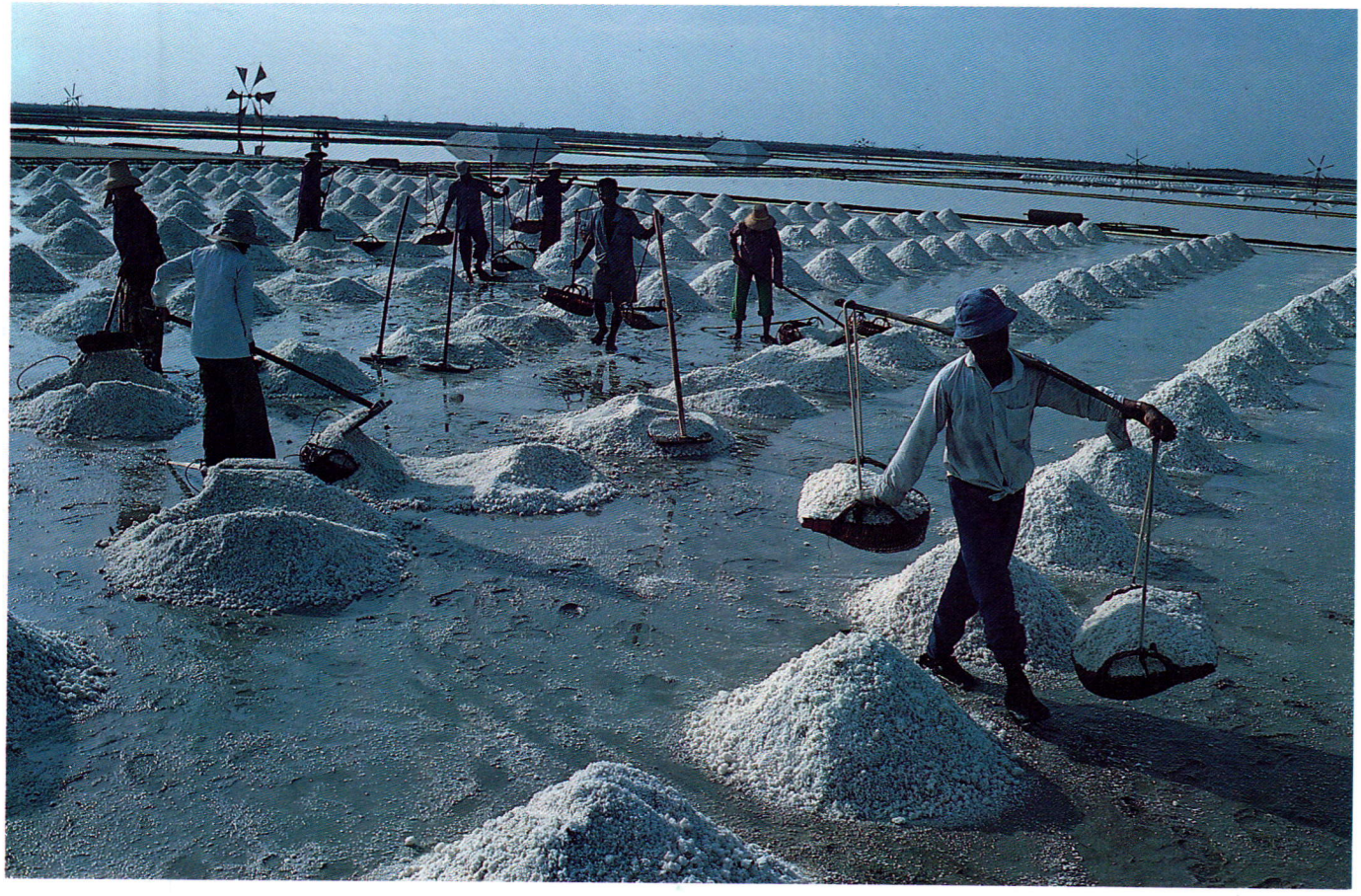

อาณาบริเวณที่เรียกว่า **ภาคตะวันออก**ของประเทศไทยนั้น จากสภาพภูมิศาสตร์จะพบว่าส่วนหนึ่งจะอยู่ลึกเข้าไปในผืนแผ่นดินใหญ่ โดยมีอีกส่วนหนึ่งยื่นออกไปต่อเนื่องกับชายทะเลบริเวณก้นอ่าวไทย บางส่วนก็มีความเหมาะสมสำหรับเป็นที่จอดพักเรือ และเมืองค้าขาย บางส่วนก็มีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพประมง บางพื้นที่ก็เหมาะสมกับการทำนาเกลือ บางพื้นที่ก็เหมาะสมกับการประกอบอาชีพกสิกรรมต่าง ๆ เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้ ขณะเดียวกันก็มีลำน้ำสำคัญ ๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำนครนายก แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำประแสร์ แม่น้ำจันทบุรี ดังนั้น ชุมชนที่เกิดขึ้นในบริเวณท้องถิ่นภาคตะวันออกนี้ จึงมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไปหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม ประเพณี การประกอบอาชีพ ตลอดจนกลุ่มคนที่หลากหลายกลุ่ม หลายเชื้อชาติที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่แถวภาคตะวันออกในหลายช่วงเวลาต่อเนื่องกัน

การกำหนดส่วนซึ่งเป็นพื้นที่ภาคตะวันออกนั้น จะประกอบด้วย จังหวัดต่าง ๆ คือ นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ส่วนพื้นที่ของจังหวัดซึ่งอยู่ติดกับชายทะเลภาคตะวันออก หรือภาคตะวันออกของอ่าวไทยนั่นเอง

หากกำหนดแบ่งอย่างกว้าง ๆ แล้ว อาณาบริเวณภาคตะวันออกนี้ จะรวมอยู่ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย โดยมีรูปแบบของภาษา ประเพณี วัฒนธรรม เป็นไปในทำนองเดียวกัน หากเอาเรื่องของภาษาเป็นตัวกำหนดแล้ว ก็จะพบความแตกต่างกัน ที่จะจำแนกได้เป็นภาคใหญ่ ๆ คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ โดยภาษาถิ่นของแต่ละภาค จะแตกต่างกันออกไปอย่างเด่นชัด

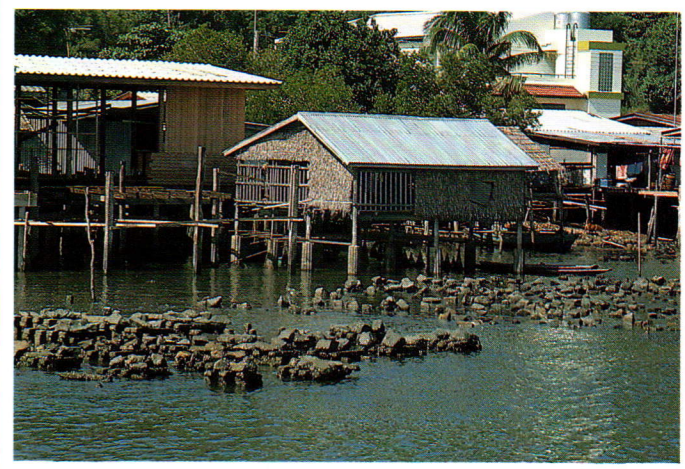

ในส่วนของภาคกลาง ที่จะแบ่งแยกออกเป็นภาคตะวันออกนั้น ศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่โดยทั่วไปแล้ว จะเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน หากจะมีส่วนที่แตกต่างกันออกไปก็มักจะปรากฏอยู่ในลักษณะที่เป็นข้อปลีกย่อยของกลุ่มชนในพื้นที่นั่นเอง ทั้งนี้ เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่จะหลั่งไหลมาจากเมืองศูนย์กลาง คือ เมือง-หลวง ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลกันนัก และประการสำคัญ คือ มีเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว และค่อนข้างสะดวกสบาย ทั้งทางบก และทางน้ำ จะเป็นเสมือนสื่อที่สำคัญในการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับเมืองศูนย์กลาง ให้เกิดความกลมกลืนกัน จนแทบจะแยกออกจากกันให้ชัดเจนได้ยาก

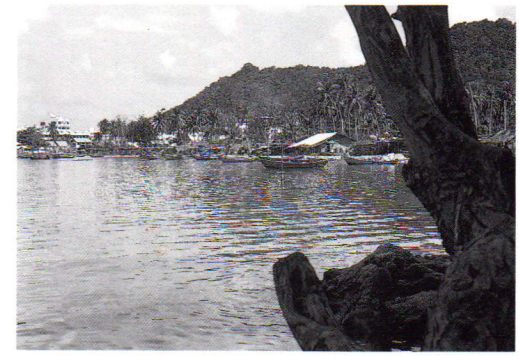

▲ *หมู่บ้านประมงที่เกาะอยู่เป็นแนวตลอด ๒ ฝั่งสะพาน เทียบจอดเรือประมง*

ในส่วนที่เกี่ยวกับเรือนพักอาศัยของภาคตะวันออกก็เช่นกัน คือ จะมีรูปแบบลักษณะส่วนหนึ่งร่วมกับแบบอย่างของเรือนพักอาศัยทั่วไปในภาคกลางแต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีปัจจัยหลายประการ อันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นภาคตะวันออก ที่เป็นส่วนสำคัญในการเกิดรูปแบบของเรือนพักอาศัย ที่พอจะจำแนกแบบอย่างเฉพาะของท้องถิ่นที่แตกต่างไป จากในพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของภาคกลางได้บ้าง เรือนพักอาศัยของภาคตะวันออกนี้ จากร่องรอยที่เหลือเป็นหลักฐานเดิมอยู่บางส่วนนั้น พอที่จะจำแนกให้เห็นถึงความเด่นชัดจากกลุ่มต่าง ๆ ได้ คือ

๑. กลุ่มเรือนท้องถิ่นในชนบท
๒. กลุ่มเรือนชาวประมง
๓. กลุ่มเรือนร้านค้าริมทาง
๔. กลุ่มเรือนชาวนาเกลือ
๕. กลุ่มเรือนชาวสวน
๖. กลุ่มเรือนแพ

▲

(บน) เรือนเครื่องผูกที่ทำเป็นรูปแบบของเรือนไทย ที่พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

(ล่าง) เรือนไทยฝาสำหรวด หลังคามุงจากแบบเดิม ที่ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี

๑. เรือนท้องถิ่นในชนบท

เรือนท้องถิ่นในชนบทของภาคตะวันออกนั้น ปรากฏเหลืออยู่ให้เห็นได้จากกลุ่มที่เป็นชุมชนเดิมของท้องถิ่น ชุมชนดังกล่าวนี้อยู่อาศัยสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จากการสัมภาษณ์ และสอบถามจากผู้อาวุโสของท้องถิ่นปรากฏว่า เรือนเก่าแก่แต่ละหลังที่อยู่ภายในชุมชนนั้นๆ เป็นสิ่งที่เหลือสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ คือประมาณตั้งแต่ ๕๐-๖๐ ปีขึ้นไปอย่างน้อย เรือนที่ปรากฏจากกลุ่มดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของเรือนไทยภาคกลาง เช่นเดียวกับที่ได้พบอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ เรือนกลุ่มนี้ก็ยังคงมีข้อแตกต่างกันไปบ้าง ตามสภาพชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ลักษณะโดยทั่วไปของเรือน เป็นรูปแบบเช่นเดียวกับเรือนไทยภาคกลาง ประเภทเรือนเครื่องสับ ลักษณะเด่นก็คือ เป็นเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริง หรือที่เรียกกันว่า **เรือนฝากระดาน** หากแต่เรือนเหล่านี้ อาจด้อยในเรื่องฝีมือที่วิจิตรประณีต ขนาดสัดส่วนของตัวเรือนเป็นแบบที่ปรากฏในเรือนไทยทั่วไป คือ เป็นเรือนที่มีขนาดความยาว ๓ ห้อง หรือ ๓ ช่วงเสา หลังคาทรงสูง มุงด้วยกระเบื้องดินเผา หรือจาก ประกอบปั้นลม **หน้าจั่ว**มีทั้งที่เป็นแบบจั่วภควัม จั่วใบปรือ **ฝา**มีทั้งแบบฝาปะกน ฝาสายบัว ฝาสำหรวดและฝาขัดแตะ **ใต้ถุนสูง** แต่ก็มีบางกลุ่ม ที่อยู่ถัดจากชายฝั่งทะเลเข้ามาเล็กน้อย กลุ่มนี้นิยมทำเป็นแบบใต้ถุนเตี้ย ยกระดับจากพื้นดินสูงขึ้นมาเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความมั่นคง ในยามที่มีลมแรงหรือมีพายุที่พัดจากทะเลเข้าสู่ฝั่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับรูปแบบให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของทำเลที่ปลูกเรือนนั่นเอง

▲

เรือนไทยชุมชนเดิม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี หลังคาทรงสูง มีชานเรือน และใต้ถุนสูง

▲ *เรือนไทยที่ชุมชนเดิม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ลักษณะของเรือนเป็นเรือนใต้ถุนเตี้ย มีชาน ระเบียง และชุ้มประตู*

รูปแบบของตัวเรือนไทยภาคกลาง ได้มีการปลูกสร้างสืบต่อกันมาโดยตลอด แต่อย่างไรก็ตาม ก็จะมีส่วนแตกต่างให้เห็นได้บ้าง เช่น ระบบการเปิดหน้าต่างแบบดั้งเดิม จะเปิดบานเข้าภายในตัวเรือน เป็นหน้าต่างแบบมี**อกเลา** ส่วนที่สร้างในระยะหลังนั้น ส่วนใหญ่ บานหน้าต่างจะเปิดออกทางด้านนอก และเป็นแบบที่ไม่มีอกเลา ฝาเรือนก็มักจะค่อนข้างหยาบ คือ มักจะทำเป็นฝาแบบเรียงเป็นเกล็ดซ้อนกันขึ้นไป ตลอดแนวด้านข้าง และด้านสกัดของตัวเรือน รูปทรงก็มักจะทำเป็นแบบตั้งฉากขึ้นไปหมดทุกด้าน ต่างไปจากรูปแบบของเรือนรุ่นเก่า ซึ่งนิยมทำเป็นแบบทรง**ล้มสอบ**ขึ้นไปทั้ง ๔ ด้าน เรือนประเภทนี้ที่ยังคงเหลือให้เห็นอยู่บ้าง ในกลุ่มที่เป็นย่านชุมชนดั้งเดิม เช่น บางปลาสร้อย อ่างศิลา หนองมน พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยกลุ่มดังกล่าวนี้ จะปรากฏร่องรอยหลักฐานที่

ค่อนข้างชัดเจนกว่าท้องถิ่นอื่น เรือนรูปแบบดังกล่าวนี้ได้พบว่าจำนวนหนึ่งมีลักษณะพิเศษ คือ มีการต่อชายคาทางด้านข้างของตัวเรือนให้ยื่นยาวออกมา และมีการทำเสารับแนวส่วนปลายของชายคา การที่ทำเช่นนี้ก็เพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่ส่วนนี้ สำหรับจอดเกวียน ทั้งนี้ เนื่องด้วยเกวียนที่ใช้เป็นพาหนะในแถบภาคตะวันออกนี้มีขนาดสูงใหญ่ ไม่สามารถนำเข้าจอดเก็บใต้ถุนเรือนได้ดังเช่น เกวียนของภาคอื่น เรือนประเภทนี้ ส่วนหนึ่งจะพบมาก ในกลุ่มของชุมชนเดิมที่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน เช่น หนองมน และพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และอาจกล่าวได้ว่าเรือนในลักษณะนี้ก็คือแบบหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นภาคตะวันออก

เรือนไทยพนัสนิคม (ภาพบน) และเรือนชาวสวน (ภาพล่าง) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือ จะต่อชายคายื่นยาวออกมาทางด้านข้าง เพื่อใช้เป็นที่จอดเก็บเกวียน บางบ้านที่ไม่ได้ใช้เกวียนแล้ว ก็กลายเป็นเสมือนโรงรถไปโดยปริยาย

▲ *เรือนไทยที่แสดงให้เห็นระเบียงชานเรือน รั้ว และซุ้มประตู เป็นเรือนที่ใต้ถุนเตี้ย อยู่ในจังหวัดชลบุรี*

สำหรับกลุ่มเรือนท้องถิ่นในชนบท ของภาคตะวันออกนี้ที่ปรากฏพบ ก็คงทำนองเดียวกันกับเรือนไทยภาคกลาง คือ มีทั้งประเภทที่เป็นเรือนเดี่ยว และเรือนหมู่ โดยเรือนหมู่นี้มักจะประกอบด้วยตัวเรือน ๓ หลัง มีชานเชื่อมกลาง การวางตำแหน่งของตัวเรือน จะอยู่ในลักษณะของเรือนแต่ละหลังที่เรียงล้อมรอบชานอยู่ ๓ ด้าน ส่วนด้านหน้าจะทำเป็นบันไดทางขึ้น ประกอบประตูรั้วชาน ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นสัดส่วนเฉพาะร่วมกันของเรือนหมู่ดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม จะมีเรือนหลังหนึ่งที่อยู่ทางด้านข้างของชาน ต่อชายคายื่นยาวออกมา เพื่อใช้เป็นที่จอดเก็บเกวียน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ เป็นข้อกำหนดความแตกต่างของเรือนท้องถิ่นภาคตะวันออก กับเรือนไทยภาคกลาง

▲ *หมู่บ้านประมงที่บริเวณปากคลองต่อเนื่องกับทะเล จังหวัดจันทบุรี*

๒. เรือนชาวประมง

อาณาบริเวณที่เป็นภาคตะวันออกส่วนหนึ่ง มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาวต่อเนื่องกันไปโดยตลอด ส่วนที่เรียกว่าฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ส่วนที่เป็นก้นอ่าวไทยคือ จังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ไปสิ้นสุดลงที่จังหวัดตราด จากการที่มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลนี้เอง มีผลทำให้อาชีพของผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว ส่วนหนึ่งจะเป็นอาชีพประมง จับสัตว์น้ำทั้งในบริเวณตั้งแต่ชายฝั่งและห่างไกลออกไปในทะเลลึก ดังนั้น เรือจึงเป็นพาหนะที่สำคัญ และมีค่าที่สุดของชาวประมงผู้ประกอบอาชีพในการออกทะเล เพื่อจับสัตว์น้ำ และจับปลา การขนส่งอุปกรณ์ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ ในการออกทะเลไป

▲

บริเวณหน้าเรือนที่ปลูกอยู่ในทะเล จะเป็นสะพานเชื่อมต่อชายฝั่งยื่นลงไปในทะเล ใช้ประโยชน์ทั้งการลำเลียงของและเป็นที่จอดเทียบเรือ

จับปลา การขนส่งลำเลียงปลา และสัตว์น้ำที่จับมาได้ขึ้นจากเรือนั้น อุปกรณ์เครื่องมือและผลิตผลต่าง ๆ นั้นจะมีเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกัน เรือมีความจำเป็นที่จะต้องกินระวางน้ำที่ลึกพอสมควร จะมากหรือน้อยก็คงขึ้นอยู่กับขนาด และหน้าที่ใช้สอยของเรือ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเรือเหล่านั้นจำเป็นที่จะต้องลอยลำอยู่ห่างจากฝั่งออกไปในระดับน้ำที่มีความลึกแตกต่างกัน การขนถ่ายอุปกรณ์เครื่องมือ ตลอดจนผลิตผลต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะทำได้โดยสะดวก จึงมีความจำเป็นที่จะมีสถานที่เก็บรักษาและขนถ่าย โดยสามารถนำขึ้นลงจากเรือโดยตรง วิธีการเดียวที่สามารถทำได้อย่างเหมาะสมก็คือ จะต้องทำเป็นทางลำเลียง หรือสะพานเชื่อมต่อจากชายฝั่ง ที่ยื่นออกไปในทะเล เพื่อเรือจะสามารถจอดเทียบได้โดยสะดวก

จากความจำเป็น และสภาพภูมิประเทศบังคับ จึงมีผลทำให้ผู้ซึ่งประกอบอาชีพประมง มีความจำเป็นที่จะต้องตั้งถิ่นฐานในการประกอบอาชีพ อยู่ในบริเวณที่จะก่อให้เกิดความเหมาะสม และสะดวกในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ดังนั้น เราจึงจะพบว่า หมู่บ้านของผู้ประกอบอาชีพประมง หรือที่เรามักจะเรียกกันว่า **ชาวประมง** จึงเลือกทำเลในการตั้งถิ่นฐาน อยู่ในบริเวณที่ยังจะให้เกิดความสะดวก ต่อการประกอบอาชีพ คือ บริเวณที่จะจอดพักเรือเพื่อการขนถ่ายสัมภาระ และผลิตผลต่าง ๆ ได้โดยสะดวก ซึ่งได้แก่ บริเวณที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเล หรือบริเวณปากแม่น้ำ หรือคลองที่ต่อเนื่องกับทะเล ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการที่จะขนถ่ายสัมภาระ ผลิตผลที่ได้ตลอดจนสามารถที่จะจอดพักเรือหรือนำเรือออกไปจับสัตว์น้ำในทะเลได้สะดวก กลุ่มเรือนพักอาศัยของชาวประมงนี้โดยทั่วไปแล้ว มีการกระจาย

▲

เรือนเครื่องผูกที่ปลูกลงไปในทะเล มีสะพานเชื่อมขึ้นฝั่งและเป็นที่จอดเรือ ใช้วัสดุลำลองในการปลูกสร้าง เช่น ไม้ไผ่ จาก ส่วนเสา คาน รอด นิยมใช้ไม้จริง

▲

บ้านชาวประมงส่วนใหญ่นิยมสร้างในลักษณะของเรือนเครื่องผูกทำให้มีความคงทนไม่นานมากนัก

ตัวจากภายนอก คือ ทะเล เข้ามาสู่ส่วนภายใน คือ ชายฝั่ง บางกลุ่มที่อยู่บริเวณปากแม่น้ำลำคลอง ก็จะกระจายตัวเข้ามาสู่ภายในบริเวณ ๒ ฝั่งของลำน้ำ ซึ่งมีสภาพที่ต่อเนื่องกับทะเล และประการสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ สามารถใช้เป็นที่หลบ และกำบังคลื่นลมได้เป็นอย่างดี ในบางท้องถิ่นเราก็อาจพบหมู่บ้านประมงแทรกอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของป่าแสม ป่าโกงกาง และป่าจาก อย่างที่เราเรียกกันว่า **ป่าชายเลน** ที่มีน้ำเค็ม หรือน้ำกร่อยอีกด้วย

เรือนพักอาศัยของกลุ่มชาวประมงนี้ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะและรูปแบบจะเป็นไปในทำนองเดียวกันเกือบทุกท้องถิ่น บ้านประมงส่วนใหญ่โดยทั่วไป นิยมสร้างขึ้นในลักษณะที่เรียกกันว่า **เรือนเครื่องผูก** กล่าวคือ วัสดุส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ในการปลูกสร้าง มักจะเป็นวัสดุลำลอง ที่มีอายุความคงทนไม่นานมากนัก เช่น ไม้ไผ่ จาก ส่วนซึ่ง

▲ *เวลาน้ำลงจะเห็นเสาเรือนสูงโดดเด่นและดูเกะกะ ทั้งในส่วนที่เป็นไม้จริง และไม้ไผ่*

เป็นโครงสร้างหลัก เช่น เสา คาน รอด ก็นิยมที่จะใช้ไม้จริงที่มีความแข็งแรงทนทาน ส่วนพื้นก็อาจเป็นไม้กระดานหรือ ฟาก ซึ่งเกิดจาก การนำเอาลำไม้ไผ่มาผ่าซีก เลาะข้อออกให้หมด ไม่ให้มีสภาพเป็นปล้อง จากนั้นก็นำมาทุบข้อให้แตก จนแผ่เรียบเป็นแผ่น นำมาปูเรียงต่อกันเป็นส่วนพื้นของเรือน ส่วนฝาก็เช่นเดียวกัน อาจทำเป็นแบบฝาฟาก ฝาขัดแตะ หรือฝาสานอย่างที่มักจะเรียกกันว่า **ฝาลำแพน** โครงสร้างส่วนหลังคามีทั้งที่เป็นไม้ผสมกับไม้ไผ่ และประเภทที่ใช้ไม้ไผ่ทั้งหมด มุงทับด้วยจาก และมักจะมีไม้รวกเรียงขัดทับอยู่อีกชั้นหนึ่ง เพื่อกันไม่ให้หลังคาจากปลิว และแนบแน่นอยู่กับโครงสร้างของส่วนหลังคา ทั้งนี้เนื่องจากในบริเวณที่เป็นทะเลกว้างย่อมจะมีลมที่พัดแรงกว่าปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูที่มีลมมรสุม และพายุพัดผ่าน

▲

หมู่บ้านประมงบริเวณหลังเขาสามมุก จังหวัดชลบุรี แสดงส่วนที่เรียงรายอยู่ตลอดแนวชายฝั่งของอ่าว และส่วนที่เป็นสะพานยื่นออกไปในทะเล

เรือนพักอาศัยของชาวประมงนี้ส่วนที่ยื่นเป็นแนวยาวออกไปในทะเล หากเรามองดูในเวลาที่น้ำลง จะให้ความรู้สึกว่า มีความสูงโดดเด่นเป็นอย่างมาก และเกะกะไปด้วยโครงสร้างต่าง ๆ ค่อนข้างมาก มีทั้งที่เป็นไม้จริงและไม้ไผ่ ประกอบไปด้วยโครงสร้างของส่วนที่เป็นเรือนพักอาศัย โครงสร้างของส่วนที่เป็นสะพาน ที่ผ่านจากแนวหน้าเรือนออกไปในทะเล คือ บริเวณซึ่งใช้เป็นที่จอดพักเรือ นอกจากนี้ ก็ยังมีส่วนหนึ่งที่ยื่นลงไปในพื้นทะเลสำหรับใช้เป็นหลักสำหรับผูกเรือ ป้องกันเรือไม่ให้กระทบกับส่วนโครงสร้างของสะพาน ในยามที่มีคลื่นลมแรง แต่อย่างไรก็ตาม ระดับความสูงของเรือนพักอาศัยของชาวประมงเหล่านี้ เมื่อยามที่น้ำขึ้นสูงสุด ก็ยังคงอยู่เหนือระดับความสูงของน้ำทะเลได้อย่างปลอดภัยในทุกฤดูกาล นอกจากนี้แล้ว พื้นที่ของส่วนใต้ถุนเรือน ก็ยังใช้จอด และเก็บเรือที่มีขนาดเล็กได้อีกด้วย โดยทั่วไปแล้ว เราจะพบว่าเรือนชาวประมงนี้ มักจะมีรูปทรงที่ค่อนข้างเตี้ย ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่ารูปทรงดังกล่าวนั้น จะอยู่ในสภาพที่สามารถต้านทานต่อลมฟ้าอากาศ บริเวณส่วนที่เป็นทะเลได้เป็นอย่างดีนั่นเอง

▲ *โครงสร้างของส่วนที่เป็นสะพานที่ผ่านจากแนวหน้าเรือนออกไปในทะเล คือ บริเวณที่ใช้จอดพักเรือ และเป็นทางสำเลียงของ*

หมู่บ้านประมงโดยทั่วไปนั้น ในส่วนที่ทำเป็นสะพานทอดยาวยื่นออกไปในทะเล โดยมีเรือนประมงเรียงรายกันเป็นแถว ขนานกันไปทั้งสองข้างของตัวสะพาน จากกลุ่มชาวประมงที่ได้มีการตั้งถิ่นฐานกันสืบต่อมาเป็นเวลายาวนานมาก ๆ หลายชั่วคนนั้น มักจะพบว่าบรรดาเรือนส่วนที่อยู่ต่อเนื่องกับส่วนที่เป็นพื้นดิน และใกล้เคียงนั้น มักจะเป็นแบบ **เรือนฝากระดาน** ที่มีความมั่นคงแข็งแรง ตามแบบอย่างที่เรียกว่า **เรือนเครื่องสับ** ส่วนเรือนที่อยู่ลึกเข้าไปในทะเลมากๆ นั้น มักจะเป็นเรือนที่ปลูกสร้างด้วยวัสดุลำลองอย่างที่เรียกว่า **เรือนเครื่องผูก** หมู่บ้านประมงที่อยู่ในรูปแบบดังกล่าวนี้จะมีการวางตัวเรียงรายกันอยู่ในบริเวณชายทะเลที่มีสภาพเป็นอ่าวซึ่งสามารถป้องกันคลื่นลม ใช้เป็นที่จอดเรือกำบังคลื่นลมได้เป็นอย่างดี หมู่บ้านชาวประมงในลักษณะดังกล่าวนี้ บางแห่งก็ได้มีการอยู่อาศัยสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานหลายชั่วคน จนถึงขั้นที่ได้มีการขยายตัวจนกลายเป็นชุมชนเมืองไปเลยก็มี เช่น เมืองบางปลาสร้อยที่มีพัฒนาการจนเป็นตัวเมืองชลบุรี บางพระ หรือ บาง

▲

บ้านประมง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เป็นบริเวณชุมชนเดิมที่เก่าแก่ที่สุด

พระเรือ ที่กลายมาเป็นบางพระ ชุมชนสำคัญแห่งหนึ่งในท้องที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ชุมชนที่ได้กล่าวถึงนี้ มีความเก่าแก่ในฐานะเป็นหัวเมืองชั้นจัตวา สมัยกรุงศรีอยุธยา มีหน้าที่ส่งส่วยซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่น คือ **ไม้แดง** ให้แก่ทางราชการ ชุมชนดังกล่าวนี้ จะปรากฏเป็นหมู่บ้านชาวประมงขนาดใหญ่ มีท่าเทียบเรือยื่นขยายออกไปในทะเลมากมาย ต่อเนื่องกันไปเป็นระยะทางยาว ตลอดแนวชายฝั่งทะเล ต่อเนื่องกันไป หรือหากเป็นหมู่บ้านประมงที่มีขนาดเล็กลงมา ก็มักจะเป็นสภาพภูมิประเทศซึ่งเป็นก้นอ่าว หรืออ่าวขนาดเล็ก หากแต่ว่าได้มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน

▲ *หมู่บ้านประมงที่เกิดขึ้นใหม่เป็นการย้ายถิ่นฐานเป็นการชั่วคราว บริเวณก้นอ่าวเป็นเรือนพักอาศัยแบบลำลองที่เรียกว่า* ***เรือนเครื่องผูก***

หมู่บ้านประมงอีกกลุ่มหนึ่งเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ มีความเป็นมาที่ไม่นานนัก อาจเป็นการย้ายถิ่นฐานมาเป็นการชั่วคราว ที่สังเกตได้จากสภาพของหมู่บ้านประมงในลักษณะดังกล่าว เช่น บริเวณก้นอ่าวขนาดเล็ก บริเวณป่าชายเลน คลองขนาดเล็กซึ่งมีปากคลองเชื่อมต่อกับทะเล หมู่บ้านประมงในกลุ่มนี้ สร้างเป็นเรือนพักอาศัยแบบลำลอง ประเภทที่เรียกว่าเรือนเครื่องผูก ยกพื้นสูงเล็กน้อย และเป็นเรือนขนาดค่อนข้างเล็ก พื้นที่ในการออกจับสัตว์น้ำจะอยู่ห่างไกลจากฝั่งไปไม่มากนัก พาหนะที่ใช้จะเป็นเรือที่มีขนาดเล็ก หมู่บ้านประมงลักษณะนี้ส่วนหนึ่งพบว่า เป็นแบบเลื่อนลอย พร้อมที่จะเคลื่อนย้ายตัวเองไปสู่ทำเลที่เหมาะและอุดมสมบูรณ์กว่าได้ตลอดเวลา ชาวประมงเองก็มักจะไม่ใช่คนที่มีพื้นเพดั้งเดิมอยู่ในท้องถิ่นนั้น หากแต่อพยพมาจากท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปทั้งสิ้น

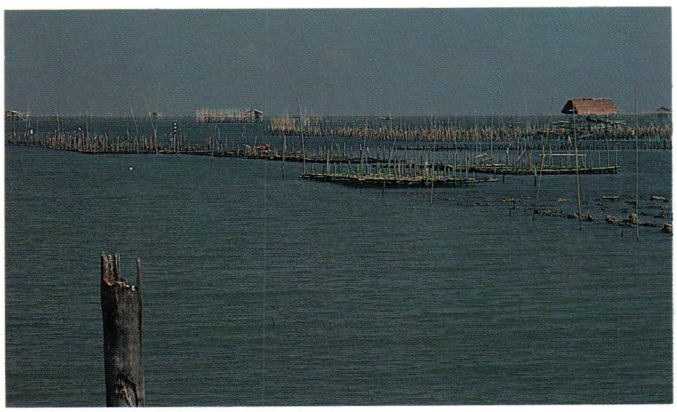

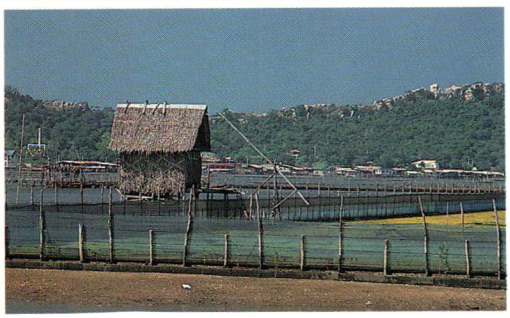

▲

กระต๊อบเฝ้ากระชัง หรือขนำเป็นเรือนเครื่องผูกขนาดเล็ก อยู่กลางทะเลห่างจากฝั่งไม่มากนัก ใช้สำหรับเฝ้ากระชังเลี้ยงปลาหรือสัตว์น้ำอื่น ๆ

นอกจากนี้แล้ว ในปัจจุบันเรายังได้พบว่า มีเรือน-พักอาศัยประเภทชั่วคราว หากแต่ว่ามีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพประมงแผนใหม่ในปัจจุบันอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ที่พักอาศัยประเภทที่เรียกว่า **กระต๊อบเฝ้ากระชัง** หรือ **ขนำ** มีลักษณะเป็นเรือนเครื่องผูกขนาดเล็ก มีพื้นที่พักอาศัยอยู่ได้เพียง ๑-๒ คน ตั้งอยู่กลางทะเลห่างจากฝั่งออกไปไม่มากนัก แต่ก็จะต้องเป็นบริเวณที่มีระดับน้ำ-ทะเลขึ้นสูงโดยตลอด เนื่องจากเป็นส่วนที่ใช้สำหรับทำกระชังเลี้ยงขังปลา และสัตว์น้ำอื่น ๆ เช่น ปลากระพง ปลาการังหรือปลาเก๋า ปูม้า กระชังดังกล่าวจะต้องอยู่ในบริเวณที่มีน้ำลึกห่างจากฝั่งออกไป มีการปักไม้ไผ่ล้อมเป็นหลักอยู่โดยรอบและมีตาข่ายกั้นมิดชิดกันไม่ให้ปลาและสัตว์น้ำเล็ดลอดออกไป ที่สำคัญคือ เป็นสิ่งที่ชาวประมงจะต้องใช้ทุนรอนในการนี้ค่อนข้างสูงและใช้เวลาเพื่อรอให้ปลาดังกล่าวมีขนาดโตพอที่จะจับ เพื่อนำออกจำหน่ายและบริโภคได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกสร้างกระต๊อบ หรือขนำลักษณะดังกล่าวขึ้น เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยสำหรับผู้เฝ้าดูแลกระชัง เพื่อป้องกันความชำรุด

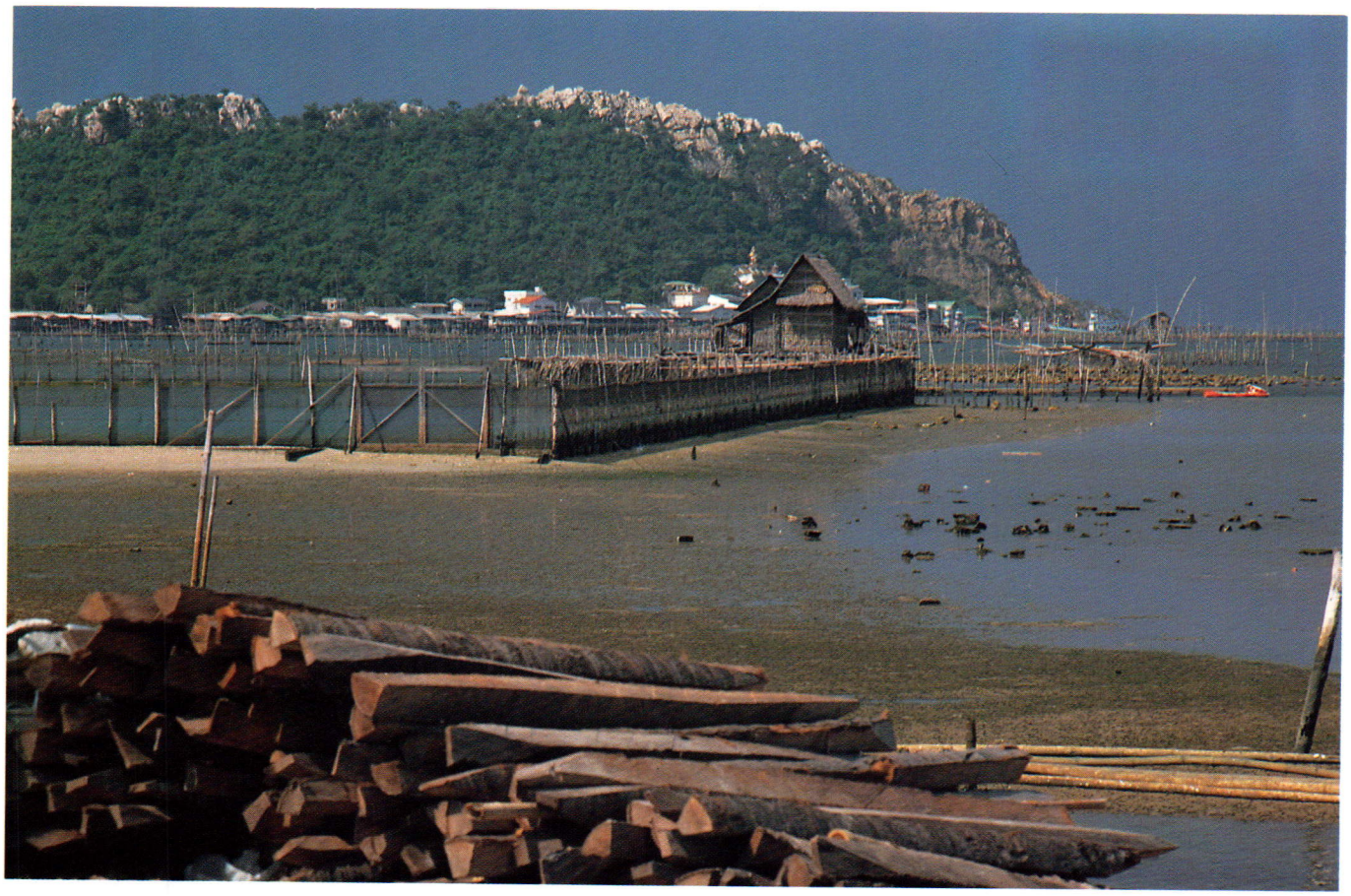

เสียหายของกระชัง ตลอดจนป้องกันผู้ที่จะมาลักลอบจับสัตว์น้ำที่เลี้ยงขังไว้ กระต็อบหรือขนำดังกล่าว ปลูกสร้างขึ้นไว้ในบริเวณซึ่งเป็นแนวรอบๆ ของกระชัง โดยมีระดับให้สูงพอที่จะมองเห็นความเคลื่อนไหวต่างๆ บริเวณกระชังและพื้นที่รอบๆ ได้อย่างชัดเจน ซึ่งสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวนี้ อาจกล่าวเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของสิ่งปลูกสร้างพื้นบ้าน ที่มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพประมงอีกกลุ่มหนึ่งในปัจจุบัน

๓. เรือนร้านค้าริมทาง

เรือนพักอาศัยประเภทซึ่งอยู่ในชุมชน ที่มีเส้นทางสัญจรผ่านไปมา หรือในบริเวณที่เป็นตลาด และย่านค้าขายนั้น โดยทั่วไปแล้วเราจะพบว่ามีเรือนส่วนหนึ่ง นอกจากจะใช้เป็นที่พักอาศัยแล้ว ยังได้มีการดัดแปลงพื้นที่บางส่วนของตัวเรือน ให้มีสภาพที่เหมาะสมสำหรับการตั้งวางสิ่งของจำหน่ายด้วย ในพื้นที่ภาคตะวันออกนี้ ได้พบเรือนพักอาศัยประเภทที่จัดอยู่ในลักษณะดังกล่าว เช่นเดียวกับท้องถิ่นอื่น ๆ ของภาคกลาง เรือนร้านค้าริมทางในภาคตะวันออกส่วนใหญ่ อยู่บริเวณเมืองท่าหรือ

▲

(บน) ขนำ หรือกระต็อบเฝ้ากระชังเลี้ยงปลาด้านหลังเขาสามมุก จังหวัดชลบุรี

(ล่าง) เรือนร้านค้าริมทาง

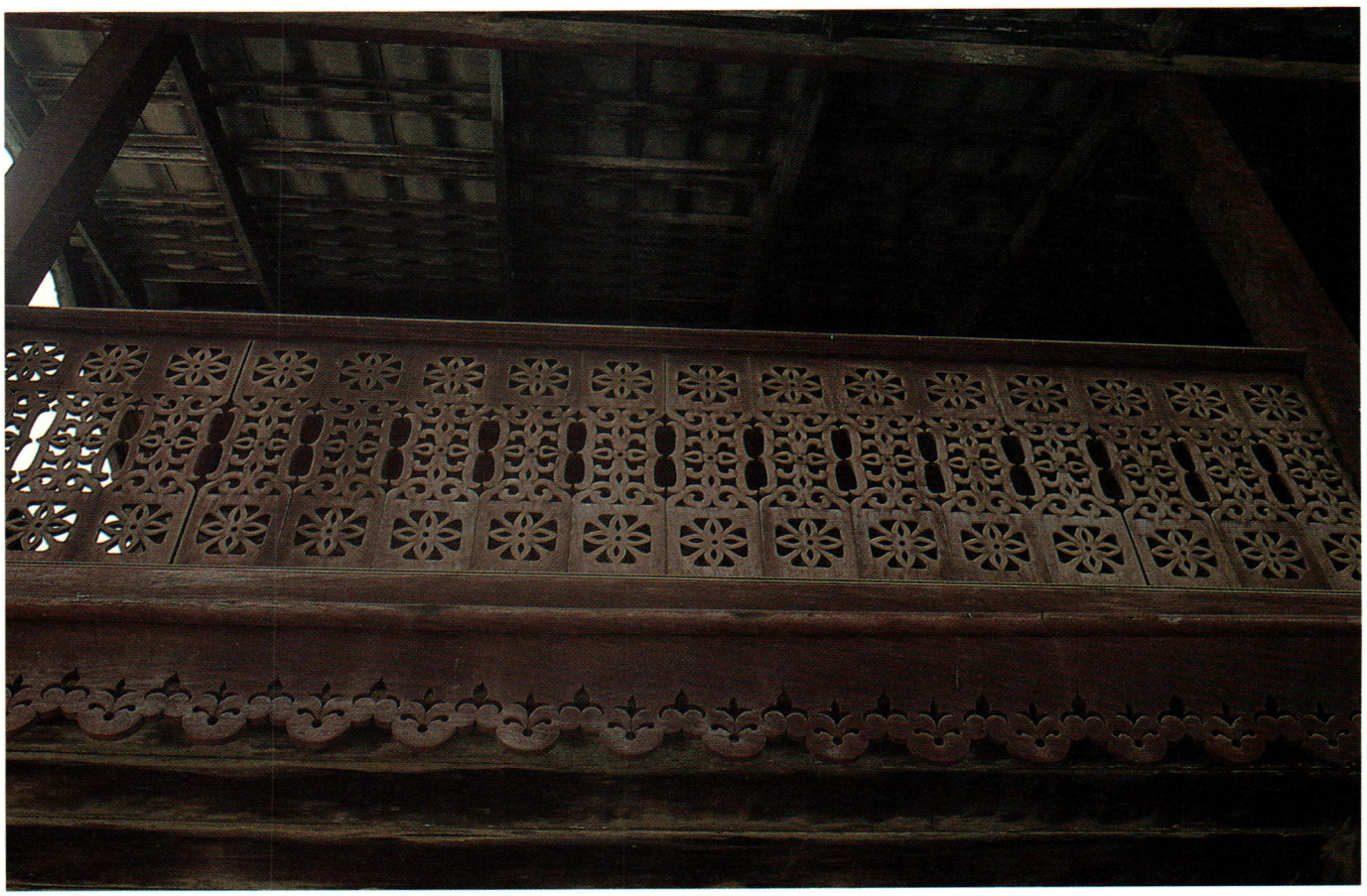

ชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับชายฝั่ง อาจกล่าวได้ว่า เป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับชุมชนชาวประมงริมฝั่งทะเล ทั้งนี้เนื่องจากว่าการพัฒนาขึ้นสู่ความเป็นชุมชนเมือง หรือชุมชนต่าง ๆ ในภาคตะวันออกนั้น มักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่เลียบชายฝั่งทะเล หรือในบริเวณที่เป็นชุมชน ซึ่งมีความเป็นมาอันยาวนานและเก่าแก่ เรือนร้านค้าริมทางของแถบภาคตะวันออกเท่าที่ปรากฏพบ ส่วนหนึ่งจะเป็นประเภทที่อยู่ติดกับเส้นทางสัญจรขนาดใหญ่ ระหว่างชุมชนสำคัญ ๆ และอีกประเภทหนึ่ง ได้มีการปลูกสร้างกันขึ้นในชุมชนที่มีสภาพเป็นตลาดค้าขาย

เรือนร้านค้าริมทางประเภทที่อยู่ติดกับเส้นทางสัญจรนี้ ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบของเรือนพักอาศัย ที่เป็นเรือนทรงไทยประเภทเครื่องสับ หรือเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริงเป็นหลัก หากแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางประการ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับหน้าที่ใช้สอยใหม่ที่เพิ่มขึ้น คือ มีการลดระดับพื้นเรือนให้ต่ำลง เพื่อสะดวกต่อการซื้อขายสินค้า และเก็บสินค้า โดยใช้พื้นที่ส่วนหน้า ซึ่งเป็นระเบียงเรือนด้านหน้า ตั้งวางสิ่งของ มี

บันไดเตี้ย ๆ พาดสำหรับขึ้นลง บางแห่งก็พบว่า ส่วนหน้าระเบียง มีการลดระดับลงเกือบเสมอระดับพื้นดิน อาจก้าวขึ้นลงได้สะดวก โดยไม่ต้องมีขั้นบันได เรือนร้านค้าริมทางนี้ เท่าที่พบจะมีทั้งค้าขายสินค้า เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันมากมายหลายอย่าง อาหารแห้ง เครื่องประกอบอาหาร ผักสด ผักดอง เนื้อสัตว์ น้ำมันเชื้อเพลิงจุดให้แสงสว่าง และเครื่องมือในการกสิกรรม อย่างที่เรามักเรียกกันว่า **ร้านชำ** โดยชานเรือนประเภทนี้พื้นที่ส่วนท้ายของเรือนใช้ตั้งวาง และเก็บสะสมสินค้าต่าง ๆ ทำให้ส่วนหน้าที่ระเบียงหน้าเรือนซึ่งเคยเปิดโล่งมาแต่เดิมนั้น ต้องมีการทำประตูปิดกั้นหน้าร้านเพื่อความปลอดภัย ส่วนมากมักทำเป็นประตูแบบ **บานเฟี้ยม** หรือฝากระดาน ที่ใช้เลื่อนปิดทีละแผ่นตลอดแนวความยาวด้านหน้า เรียกว่า **ฝาหน้าถัง** บางแห่งก็ทำเป็นแบบ **ฝากระทุ้ง** ด้วยเสื่อลำแพนหรือสังกะสี

เรือนแถวค้าขายริมทางจันทบุรี ประตูเป็นแบบบานเฟี้ยม มีการแกะสลักระเบียงอย่างสวยงาม

▲ *โรง หรือ ร้านค้าริมทางชุมชนเดิมอ่างศิลา เป็นแบบเครื่องผูก ด้านหน้าเป็นบานเฟี้ยม*

เรือนร้านค้าริมทางของภาคตะวันออกที่พบมากมักจะอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นสภาพของหมู่บ้าน มีเส้นทางคมนาคมตัดผ่าน ดังนั้น สองข้างทางนี้ จึงมักเปลี่ยนสภาพเป็นตลาด เรือนพักอาศัยตลอดสองฝั่งถนนนี้ส่วนหนึ่งได้ถูกดัดแปลงให้กลายเป็นเรือนร้านค้าริมทางที่มีรูปแบบต่าง ๆ ปะปนกันไป เช่น แบบที่เป็นเรือนทรงไทย เรือนแถวชั้นเดียว ซึ่งต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็น ๒ ชั้น และอีกรูปแบบหนึ่งคือ **โรง**

เรือนร้านค้าริมทางแถบภาคตะวันออกนี้พบว่าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้จริง นอกจากจะเป็นรูปแบบของเรือนทรงไทยแล้ว ยังมีเรือนแถวชั้นเดียวสร้างติดอยู่กับพื้น ฝากระดาน ใต้ชายคาทำเป็นช่องลม หลังคามุงจาก สังกะสี หรือกระเบื้องดินเผา ด้านหน้าทำเป็นประตูบานเฟี้ยม หรือฝาหน้าถัง ที่อยู่อีกแบบหนึ่งเรียกว่าโรงนั้น จะเป็นประเภทเครื่องผูก ส่วนฝา

และหลังคามุงและกั้นด้วยจาก บางแห่งฝาทำด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ หรือเสื่อลำแพน ด้านหน้าเป็นแบบฝากระทุ้งเวลาเปิดออกใช้ไม้ค้ำเอาไว้ โรงที่ทำเป็นแบบร้านค้าริม-ทางนี้บางแห่งพบว่าทำเป็นหลังคาแฝด ซึ่งมีผลทำให้เกิดพื้นที่ใช้สอยภายในกว้างขวาง แต่รูปทรงภายนอกไม่เทอะทะเกินไป

เรือนร้านค้าริมทางที่พบในชุมชนต่าง ๆ ของภาคตะวันออกนี้ ประเภทที่เป็นเรือนแถวหรือโรงนี้ ส่วนใหญ่จะพบว่า มักจะเป็นชุมชนที่มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นส่วนใหญ่ โดยชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลทั่วไป เป็นชุมชนที่อยู่สืบทอดกันมาหลายชั่วคนนานกว่า ๑๐๐ ปี ชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ บรรพบุรุษเดินทางมาจากประเทศจีนโดยตรงมาตั้งถิ่นฐาน สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งของชุมชน คือ สร้างศาลเจ้าเอาไว้เป็นหลักสำหรับสักการะบูชา

๔. เรือนชาวนาเกลือ

เรือนพักอาศัยของชาวนาเกลือนี้มักจะพบอยู่ทางแถบหัวเมืองชายทะเลบางแห่งโดยเฉพาะในบริเวณที่อยู่ลึกเข้ามาในก้นอ่าวไทย ชายฝั่งทะเลส่วนที่ยังเป็นโคลนอยู่มาก เช่น จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา และชลบุรี พื้นที่ซึ่งใช้ทำนาเกลืออยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลเข้ามาไม่มากนักอยู่ในระยะที่สามารถชักน้ำทะเลเข้ามาขังให้งวดจนตกผลึกเป็นเม็ดเกลือ พื้นที่ที่ใช้กักน้ำทะเลได้นั้นต้องเป็นดินเหนียว อัดตัวแน่น น้ำไม่อาจที่จะซึมลงไปได้ ถ้าหากเป็นดินทรายจะทำนาเกลือไม่ได้ เนื่องจากน้ำจะซึมหายไปในพื้นดินอย่างรวดเร็ว

กลุ่มชาวนาเกลือทางภาคตะวันออกเท่าที่เหลือบางกลุ่มให้เห็น เช่น ที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา คลองตำหรุ บางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี บริเวณอื่น ๆ ที่เคยทำนาเกลือมาแต่เดิมค่อย ๆ สลายตัวไปหมดแล้ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ ดังนั้น ที่ดินที่เคยทำนาข้าว นาเกลือ ถูกผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

เพราะที่ดินถูกกว้านซื้อมาตั้งโรงงานอุตสาหกรรม พื้นที่ข้างเคียงได้รับสภาพที่เรียกว่ามลพิษขึ้น ทำให้อาชีพเดิมซึ่งเคยทำกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ต้องเลิกกิจการลงจำนวนมาก นอกจากนี้ พื้นที่ซึ่งเคยเป็นนาเกลือบางส่วนได้ถูกเปลี่ยนเป็นนากุ้ง และในที่สุดเมื่อนากุ้งเกิดมีปัญหาหรือเลิกทำ พื้นที่นั้นก็หมดสภาพที่จะกลับมาทำนาเกลือ

สถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำนาเกลือนี้ แตกต่างไปจากเรือนพักอาศัยของกลุ่มอื่น ๆ คือ มักจะประกอบไปด้วยเรือนสำหรับพักอาศัย โรงเก็บเกลือ และกังหันลม ใช้กับระหัดสำหรับวิดน้ำเข้าสู่นาเกลือ ลักษณะของเรือนพักอาศัยและโรงเก็บเกลือนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีรูปแบบเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากโรงเรือนแบบอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะกับสภาพพื้นที่ และทำเลในการปลูกสร้างที่พักอาศัย ตลอดจนเก็บรักษาวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือต่าง ๆ สำหรับการทำนาเกลือ สภาพโดยส่วนรวมของที่พักอาศัย และสิ่งปลูกสร้างดังกล่าว จะกระจัดกระจายห่างไกลกันออกไป ไม่อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านเหมือนกับหมู่บ้านประเภทอื่น ๆ

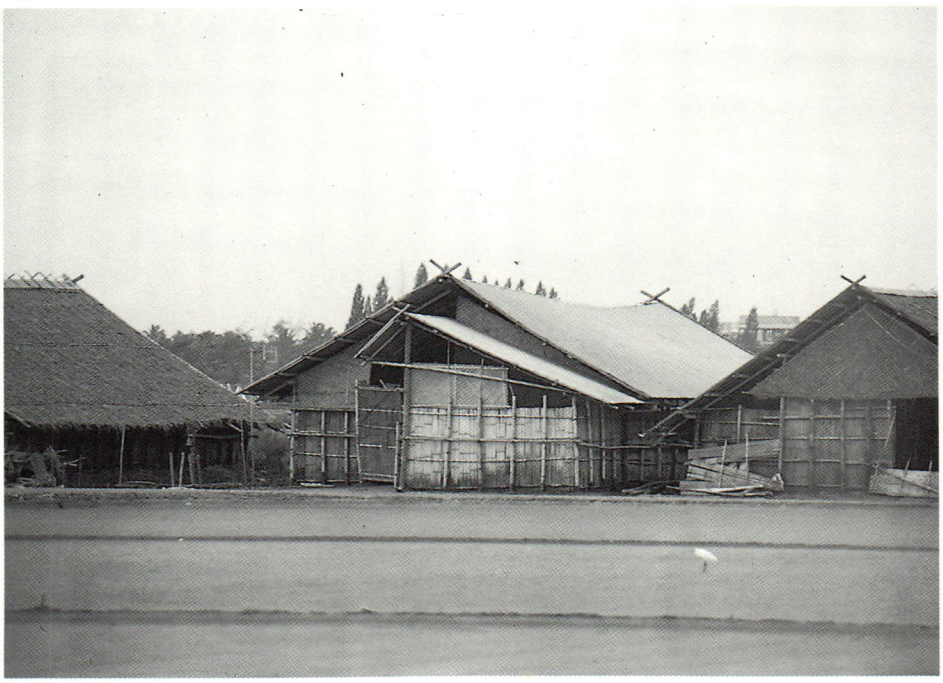

ลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการทำนาเกลือของภาคตะวันออกที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะและรูปแบบดั้งเดิม อาจพอจำแนกได้เป็น

เรือนพักอาศัย ลักษณะของเรือนพักอาศัยของชาวนาเกลือจะปลูกสร้างคล่อมอยู่บนคันดินแนวกั้นน้ำเค็ม ตัวเรือนยกระดับพื้นเรือนสูงกว่าระดับคันดินขึ้นไปเล็กน้อย ใต้ถุนเรือนนี้ใช้สำหรับเก็บเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ทำนาเกลือ ส่วนเรือนที่เป็นที่พักอาศัยแบ่งเป็นส่วนสำหรับนอน ส่วนสำหรับพักอาศัย เป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าตามความยาวของตัวเรือน ส่วนหน้าต่อจากส่วนสำหรับนอนเปิดโล่ง ส่วนหลังถัดเข้าไปของส่วนนอกเป็นครัว ด้านข้างของส่วนนอน และพื้นที่ส่วนหน้าซึ่งเปิดโล่งนั้นทำเป็นยกพื้นลดระดับต่ำลงไปจากพื้นของส่วนนอน สำหรับส่วนนี้จะเป็นส่วนที่เปิดโล่ง วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างนั้นส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุลำลองที่ได้มาจากธรรมชาติแทบทั้งสิ้น หลังคามุงด้วยจาก หญ้าคา หรือทางมะพร้าว ส่วนฝามักใช้จาก หรือทางมะพร้าว บางแห่งทำเป็นฝาด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ

โรงเก็บเกลือในบริเวณนาเกลือ ใช้เก็บเกลือไว้รอส่งจำหน่าย

โรงเก็บเกลือ หรือบางท้องถิ่นเรียกว่า **ฉางเกลือ** เลือกบริเวณปลูกสร้างบนที่ดอน ลักษณะทั่วไปมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว ภายในโล่ง มีฝารอบ ๔ ด้าน ทำประตูทางด้านสกัด หัวและท้ายโรงด้านละ ๑ ประตู ประตูด้านหน้าและด้านหลังทางด้านสกัดทั้ง ๒ ด้าน โรงเก็บเกลือบางแบบ เว้นพื้นที่ด้านข้างส่วนหนึ่งเอาไว้เป็นแนวยาวตลอด วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างของโรงเก็บเกลือส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุลำลอง เช่นเดียวกันกับประเภทที่เป็นเรือนพักอาศัย หากเว้นแต่ส่วนฝา นิยมใช้ฝาแบบขัดแตะ ซึ่งแข็งแรงและทนทานกว่าฝาที่ทำด้วยจาก หรือทางมะพร้าว แต่ถ้าไม่ใช่ฝาแบบขัดแตะแล้ว ก็ต้องทำโครงไม้กระหนาบอยู่ด้านนอกเพื่อช่วยให้เกิดความแข็งแรงยิ่งขึ้น

ปัจจุบันวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างเรือนพักอาศัยของชาวนาเกลือมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น หลังคาอาจเปลี่ยนเครื่องมามุงด้วยกระเบื้อง สังกะสี ฝาบางส่วนทำเป็นฝากระดาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคงทนมากกว่าเดิมนั่นเอง

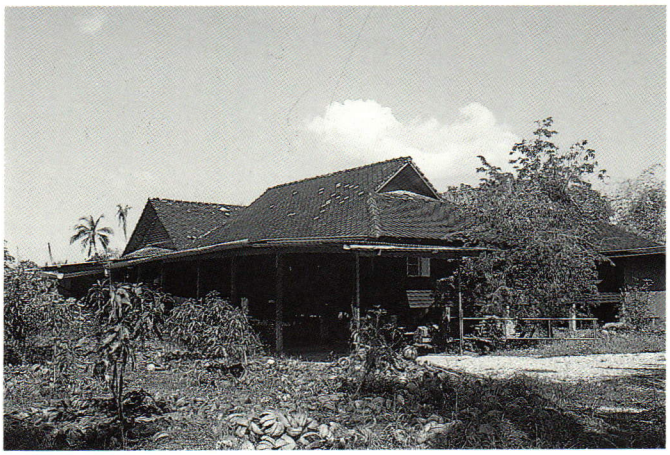

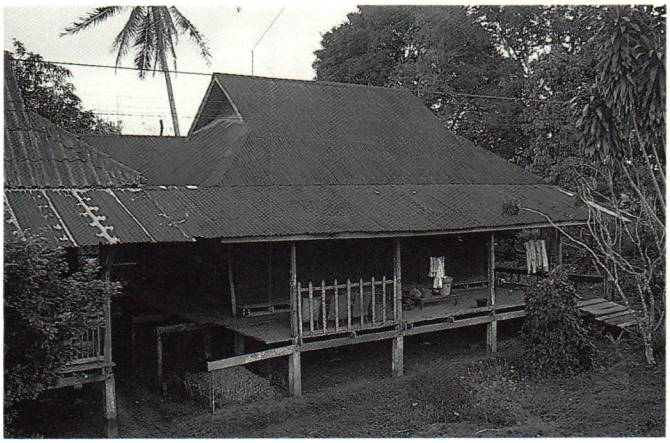

▲

เรือนพื้นบ้านภาคตะวันออกส่วนใหญ่เป็นเรือนชาวสวนผลไม้แถบจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด

๕. เรือนชาวสวน

เรือนพักอาศัยของชาวสวนในภาคตะวันออก ปรากฏพบว่า รูปแบบที่แน่นอนและหนาแน่นเป็นกลุ่มใหญ่ อยู่ในส่วนที่ต่อเนื่องกับชายฝั่งทะเล ที่สำคัญคือ บริเวณจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด กลุ่มนี้ปรากฏรูปแบบของเรือนชาวสวน ที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ค่อนข้างจะเด่นชัดที่สุด และที่สำคัญคือ มีความเป็นมาที่สืบทอดกันต่อมาค่อนข้างยาวนาน เช่นเดียวกับการประกอบ อาชีพทำสวนผลไม้ของกลุ่มดังกล่าว ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่เก่าแก่ สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ตลอดจนผลิตผลหลักอันมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เช่น เงาะ มังคุด ลางสาด ทุเรียน ระกำ สละ เรือนชาวสวนภาคตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ อาชีพหลักส่วนใหญ่ก็คือ การทำสวนผลไม้ ซึ่งได้ทำสืบต่อกันมาเป็นเวลานับหลายชั่วคนแล้ว ดังปรากฏจากเรือนกลุ่มที่มีอายุความเป็นมาโดยเฉลี่ยประมาณ ๖๐ - ๗๐ ปีขึ้นไป และเกือบทั้งหมดจะเป็นเรือนเดิมที่สืบทอดมาจากคนรุ่นบิดา มารดา

เรือนชาวสวนของภาคตะวันออกกลุ่มดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ที่ค่อนข้างจะมั่งคั่งในอดีตของกลุ่มชาวสวนผลไม้กลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี รูปแบบเดิมของเรือน ตัวเรือนจะเป็นแบบเรือนฝากระดานใต้ถุนสูง หลังคาเป็นแบบทรงมนิลา และทรงปั้นหยามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอย่างที่นิยมเรียกกันว่า **กระเบื้องว่าว** ตัวเรือนส่วนใหญ่มีผังพื้นที่ใช้งานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ด้านข้างทั้งสองของตัวเรือนแบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเสา หรือ ๓ ห้อง การแบ่งพื้นที่ภายในของตัวเรือนประกอบด้วยส่วนในสุด ๑ ช่วงเสา มีฝากั้นตลอดแนวสำหรับเป็นส่วนพักอาศัยคือห้องนอนและห้องโถง ส่วนด้านหน้าอีก ๒ ส่วนเป็นพื้นที่เปิดโล่ง ส่วนหน้าสุดซึ่งเปิดโล่งนั้น ส่วนหนึ่งจะทำเป็นลูกกรงแบบลูก-กรงระเบียง ส่วนนี้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ ใช้นั่งเล่นนอนเล่นในเวลากลางวัน รับแขก ใช้เป็นที่หลับนอนเวลามีงาน หรือมีผู้มาเยี่ยมค้างแรมที่บ้าน ตลอดจนใช้เป็นที่เก็บของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้สอยบนเรือน บนครัวเรือน ส่วนบันไดทางขึ้นเรือนทอดขึ้นทางด้านหน้าตัวเรือน

▲ *ลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือ ด้านหลังของตัวเรือนด้านหนึ่งจะต่อชายคายื่นออกมาสำหรับเป็นที่เก็บเกวียน*

ส่วนที่เป็นระเบียงขนานกับตัวเรือน ดังนั้น ส่วนที่บันไดทอดขึ้นไปมีส่วนหน้าของระเบียงต่อเป็นชานออกอีกประมาณ ๑ ช่วงเสากับต่อชายคาคลุม พื้นที่ส่วนนี้ซึ่งใช้รองรับบันไดทางขึ้น แล้วยังใช้เป็นที่พักผ่อนนั่งเล่นได้ในขณะเดียวกัน

▲▼ *เรือนแพที่ใช้ค้าขายในแม่น้ำบางปะกง ซึ่งส่วนหลังใช้เป็นที่พักอาศัย*

ส่วนด้านหลังของตัวเรือนต่อชายคายื่นออกไปอีกประมาณ ๑ ช่วงเสา โดยมีเสารับชายคาต่อออกไป พื้นที่ส่วนนี้จึงโล่งโดยตลอด ใช้เป็นที่จอดเก็บเกวียน เกวียนของภาคตะวันออกเป็นเกวียนที่มีส่วนสูงมากกว่าเกวียนในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย จึงไม่สามารถที่จะนำเข้าไปจอดเก็บใต้ถุนเรือนได้เหมือนกับเกวียนของภาคอื่น เกวียนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้านในอดีตใช้เดินทางและขนส่งผลิตผลจากสวนมาบ้านหรือส่งตลาด พื้นที่ส่วนนี้มีขนาดพอใช้เก็บเกวียนได้ถึง ๒ เล่ม เรือนแบบนี้เป็นเรือนใต้ถุนสูง มีความสูงพอที่จะเดินลอดได้ ใช้เป็นที่เก็บสัมภาระเครื่องมือและเครื่องใช้ต่าง ๆ

๖. เรือนแพ

เรือนแพทางภาคตะวันออกนี้อยู่ในเขตจังหวัดฉะ-เชิงเทรา คือ ในลำน้ำบางปะกง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งของภาคตะวันออก เส้นทางสัญจรที่สำคัญในอดีตก็ยังคงอาศัยแม่น้ำลำคลองอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางติดต่อกันระหว่างชุมชน หรือระหว่างเมืองกับชุมชนที่ห่างไกลออกไป แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังคงใช้อยู่ แต่ลดน้อย

ลงไปก็คงเนื่องมาจากเส้นทางคมนาคมทางบกได้เกิดขึ้นอย่างมากมาย

เรือนแพภาคตะวันออกที่พบจะอยู่ห่างจากตัวจังหวัดฉะเชิงเทราออกไปเพียงเล็กน้อย พบตามสองฝั่งลำน้ำนี้ มีเรือนแพลอยตัวอยู่ บางหลังก็ปิดเอาไว้รอผู้ที่ต้องการซื้อมาเคลื่อนย้ายไปยังถิ่นอื่น ปัจจุบันเรือนแพในแม่น้ำบางปะกง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ไหลผ่านอำเภอเมืองนั้นเหลือเรือนแพให้เห็นได้เพียง ๒-๓ หลัง เรือนแพในภาคตะวันออกมีทั้งเรือนแพสำหรับพักอาศัย และเรือนแพค้าขาย ซึ่งใช้ทั้งค้าขายและพักอาศัยร่วมกันก็มี

ลักษณะโดยทั่วไปของเรือนแพนั้นมักจะทำเป็นรูปแบบเรือนทรงไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนที่มองเห็นได้อย่างเด่นชัดก็คือ ส่วนหลังคา ซึ่งประกอบด้วย **ปั้นลม** เป็นยอดแหลมขึ้นไป มี**เหงาปั้นลม**ประกอบที่ชายคา เรือนแพนี้มีขนาดและสัดส่วนที่เล็กกว่าเรือนทั่วไป ตัวเรือนทั่วไปเป็นเรือนฝากระดาน ด้านหน้าของเรือนแพเปิดโล่งตลอด ใช้เป็นที่เก็บสินค้าและบริการแก่ลูกค้า เรือนแพลักษณะเช่นนี้ ด้านหน้าของฝาจะทำเป็นแบบ

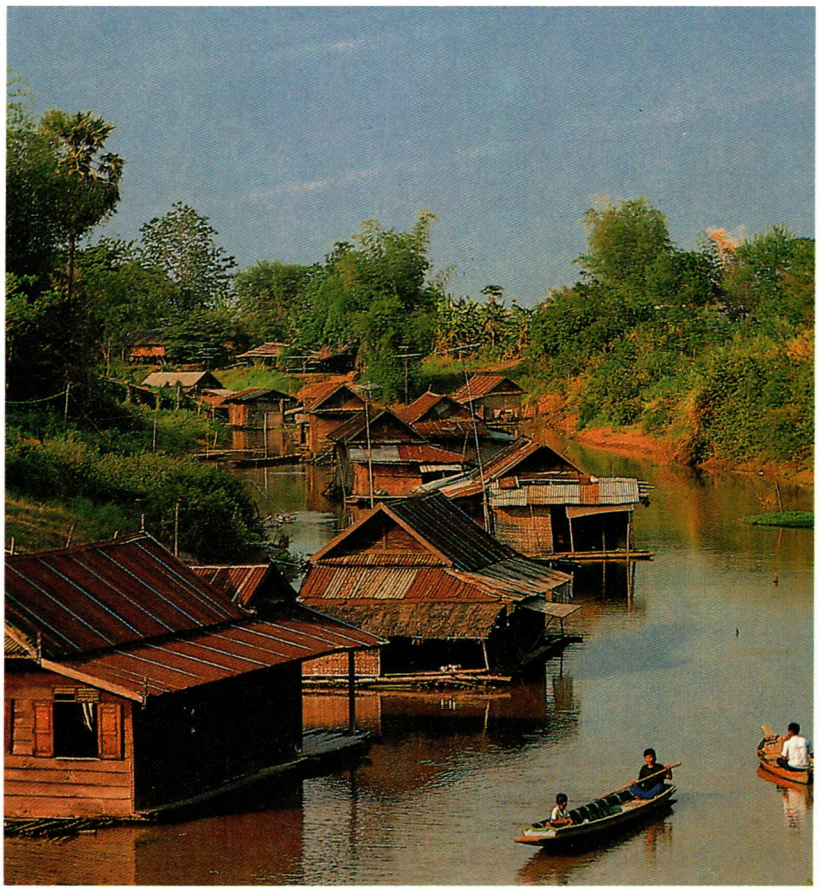

▲

ลักษณะทั่วไปของเรือนแพภาคตะวันออกและภาคกลางนั้นค่อนข้างคล้ายคลึงกัน คือ มักทำเป็นรูปทรงเรือนไทย

บานเฟี้ยม ที่พับเก็บได้ หรือไม่ก็ทำเป็นฝาแบบฝาหน้าถังกับอีกแบบหนึ่ง คือ เป็นแบบฝากระทุ้งใช้ไม้ค้ำ ส่วนพื้นของเรือนแพรองรับด้วยลูกบวบ คือ ไม้ไผ่ทั้งลำที่นำมามัดรวมกันขนาดใหญ่รองรับ และหนุนตัวเรือนแพให้ลอยตัวอยู่ได้ การวางพื้นเรือนอยู่บนโครงสร้างพื้นรองรับด้วยลูกบวบ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำกระเซ็นขึ้นมาจากร่องพื้นเรือนได้โดยง่าย เมื่อยามที่มีคลื่น ตัวเรือนแพกับฝาตรงตีนฝาโดยทำพื้นเป็นชานยื่นออกไป ตัวแพต้องมีห่วงและโซ่คล้องยึดอยู่กับหลักแพลำไม้ไผ่ หรือต้นตาลที่ปักไว้เพื่อช่วยเรือนแพไม่ให้ลอยไปตามกระแสน้ำ เรือนแพที่ลอยติดอยู่กับตลิ่ง จะทำสะพานไม้ทอดเพื่อสัญจรไปมาระหว่างแพกับฝั่ง

ขนาดของเรือนแพ หากจะมีการขยายพื้นที่ให้เพิ่มมากขึ้น ก็จะทำเป็นแบบ ๒ หลังแฝด ส่วนหลังคาก็จะเป็นแบบหลังคาแฝดเช่นกัน เรือนแพที่พบในภาคตะวันออกนี้ปัจจุบันกำลังจะสูญไปจากลำน้ำแล้ว และหากไม่มีการหาวิธีที่อนุรักษ์ให้คงอยู่ พร้อมกับการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยเรือนแพให้อยู่ในสภาพเดิมได้แล้ว อีกไม่นานนักก็คงจะหมดสิ้นไปในที่สุด

เรือนไทยภาคใต้

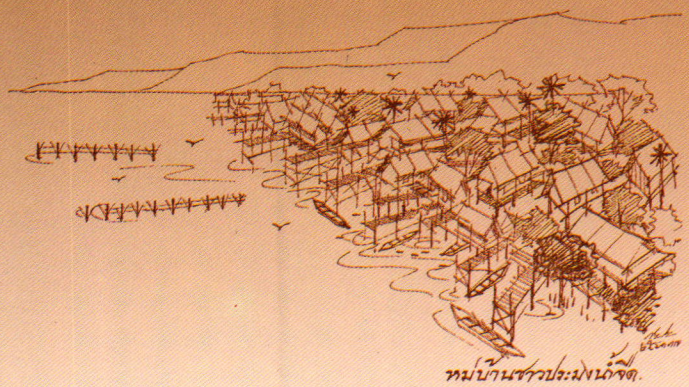

หมู่บ้านชาวประมงปัตตานี

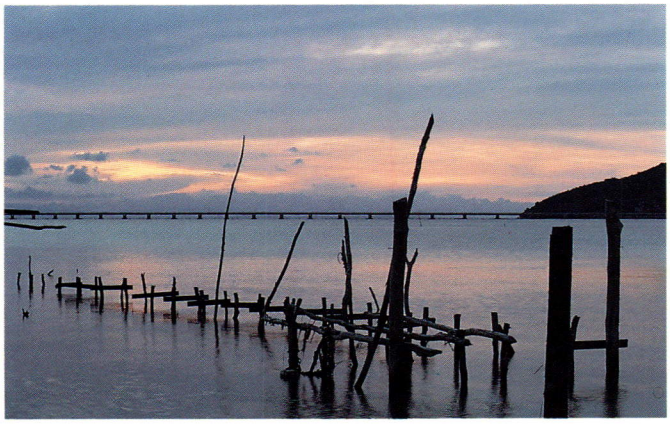

ประเทศไทยโดยทั่วไปเป็นประเทศในเขตร้อน ถึงแม้ว่าแต่ละภาคจะมีลักษณะดินฟ้าอากาศ แตกต่างกัน เช่น ภาคเหนืออากาศหนาวเย็นกว่าภาคใต้ หรือภาคอีสานจะมีอากาศร้อนกว่าในภาคใต้ ซึ่งจะเห็นได้จากแผนที่ของประเทศไทยว่าทางภาคใต้ผืนแผ่นดินเป็นแหลมยื่นออกไป จะมีอ่าวไทย ทะเลจีน และทะเลอันดามันโดยรอบทำให้ภาคใต้ทั้ง ๑๔ จังหวัด มีสภาพฤดูกาลไม่เหมือนภาคอื่น คือ มีเพียง ๒ ฤดู ได้แก่ ฤดูฝน และฤดูร้อน ในฤดูร้อนก็ไม่ร้อนจัดเหมือนภาคอื่น เพราะมีลมบกลมทะเลคอยพัดผ่านอยู่ตลอดเวลา แต่ในฤดูฝน ฝนจะตกชุกกว่าภาคอื่น ทำให้สภาพพื้นที่ป่าไม้เขียวชะอุ่มตลอดทั้งปี และอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพดินฟ้าอากาศ

ในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยอาจแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนที่อยู่ริมฝั่งทะเลอันดามัน

๒. ส่วนพื้นที่ที่อยู่แกนกลาง

๓. ส่วนที่อยู่ริมฝั่งทะเลอ่าวไทย

ซึ่งพื้นที่ทั้ง ๓ ส่วนนี้จะมีลมบกลมทะเลพัดผ่านตลอดในฤดูร้อน และจะมีฝนตกชุกในฤดูฝน บางปีก็จะมีพายุโซนร้อนพัดผ่านอย่างรุนแรง ทำให้การปลูกสร้างที่พักอาศัยต้องทำการก่อสร้างอย่างแข็งแรง ในฤดูร้อนลมจะพัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ฉะนั้นการก่อสร้างที่พักอาศัยจึงมักจะเปิดทางลมทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ในฤดูฝนก็มักจะมีลมแรง ผู้อยู่อาศัยริมฝั่งทะเลซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำการประมงก็จะต้องหยุดออกเรือจับปลาระยะหนึ่ง ส่วนพื้นที่ที่อยู่แกนกลางก็อาจจะมีน้ำท่วมเป็นบางพื้นที่ แต่ประชาชนที่อยู่ลึกเข้าไปจากฝั่งพื้นที่ทะเลมักจะมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก บางจังหวัดมีอาชีพทำนา เลี้ยงสัตว์ บางจังหวัด

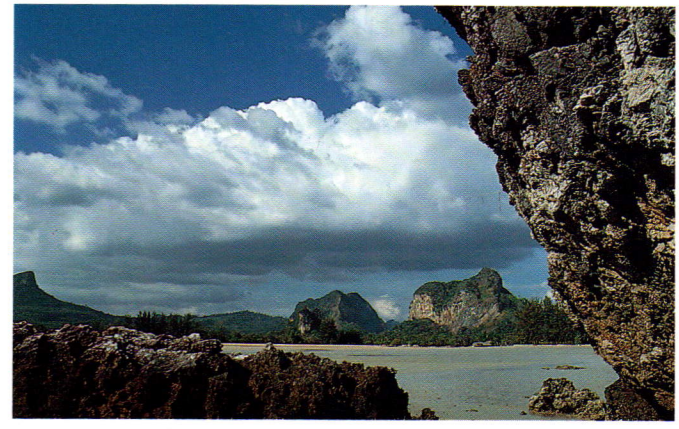

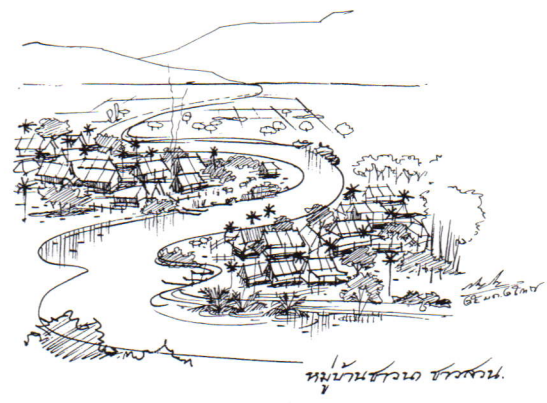

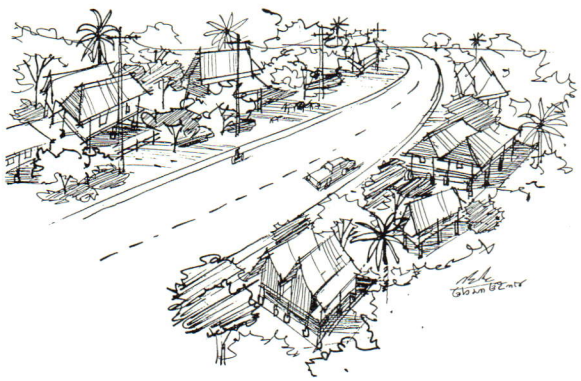

บ้านริมทางหลวง(ปัจจุบัน)

มีอาชีพหลักทำสวนผลไม้ และทำสวนยางพารา อันมีผลให้เห็นความแตกต่างของลักษณะบ้านพักอาศัยตามอาชีพนั้น ๆ

สภาพทางสังคม

เนื่องจากในภาคใต้ ประชากรของแต่ละจังหวัดมีไม่มาก เหมือนในจังหวัดของภาคอื่น นั่นก็คือ ขอบเขตของแต่ละจังหวัดไม่กว้างมาก เป็นเพราะพื้นที่ในภาคใต้ถูกทะเลขนาบอยู่ทั้งสองด้าน สภาพทางสังคม และการติดต่อสะดวกกว่าภาคอื่น ถึงแม้ว่าภาคใต้จะมีการนับถือศาสนาต่างกันก็ไม่ได้เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันของประชากรในจังหวัดนั้น ๆ เพียงแต่ลักษณะของที่พักอาศัยและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาเท่านั้นที่แตกต่างกัน สภาพของสังคมด้านอื่น ๆ เช่น ด้านภาษา การศึกษา และความเชื่อถือในขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในศาสนาเดียวกัน วิธีปฏิบัติก็ใกล้เคียงหรือเหมือนกัน โดยเฉพาะภาษาพูด ทางภาคใต้จะรับอิทธิพลภาษาพูดท้องถิ่นจากชวา มาเลเซีย จีน และเขมร ดังจะ

▲
เทศกาลกินเจ

เห็นได้ว่าภาษาท้องถิ่นภาคใต้ทางฝั่งทะเลตะวันตกจะมีอิทธิพลจากภาษาจีน เนื่องจากชาวจีนได้เข้าไปตั้งรกรากทำมาหากินโดยเดินทางเรือ เช่น ในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ พังงา จะมีภาษาจีนแทรกอยู่ส่วนจังหวัดสตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ก็มีภาษายาวีปนอยู่กับภาษาท้องถิ่น หรือใช้ภาษายาวีเป็นภาษาพูดเลยทีเดียว ส่วนคติความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ ในสมัยโบราณทางภาคใต้ก็มีการนับถือวิญญาณ และไสยศาสตร์มากเหมือนกับภาคอื่น ๆ เช่น จะเห็นได้จากประเพณีชิงเปรต *(วันสาร์ท)* เพราะยังเชื่อว่า ภูต ผี วิญญาณของบรรพบุรุษอาจจะยังวนเวียนอยู่จึงทำบุญส่งส่วนกุศลไปให้ได้ผุดได้เกิด ตลอดจนความเชื่อฤกษ์ยามในการก่อสร้างที่พักอาศัย และการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถาก็มีมาก และค่อย ๆ เสื่อมสลายไปเรื่อย เนื่องจากการศึกษาและความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามาแทนที่ โดยเฉพาะในจังหวัดที่เจริญขึ้นมาก ๆ การเร่งรัดในการดำเนินชีวิตทำให้ไม่ค่อยมีเวลาที่จะคิดถึงเรื่องไสยศาสตร์เหมือนเมื่อก่อน การสร้างที่พักอาศัยที่อยู่ในเมืองก็เป็นบ้านจัดสรร ไม่มีการยกเสาเอกหรือพิธีกรรมอื่น ๆ แต่ถ้าทำการสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัยด้วยตนเอง ก็มักจะยังมีพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่แต่ก็รวบรัดให้รวดเร็วและสั้นลง

สภาพคมนาคม

ทางคมนาคมของภาคใต้ตามลักษณะภูมิประเทศทั้งทางบกและทางน้ำดังที่เห็นในแผนที่ตอนใต้ของประเทศไทยจะเห็นได้ชัดเจนว่า จังหวัดต่าง ๆ จะมีตำแหน่งที่ตั้งเรียงกันไป ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ หมายความว่าการติดต่อกันระหว่างจังหวัดถึงจังหวัดจะเป็นเส้นทางเหนือใต้เป็นหลัก คือ ทางทะเล โดยจะมีการติดต่อทางเรือทั้งทางริมฝั่งตะวันตกและฝั่งอ่าวไทย ทางบกก็มีการเดินทางโดยเกวียน ช้าง ม้า โดยเส้นทางหลักไปทางทิศเหนือใต้ ดังนั้นการวางตัวเรือนและอาคารก็จะวางหัน

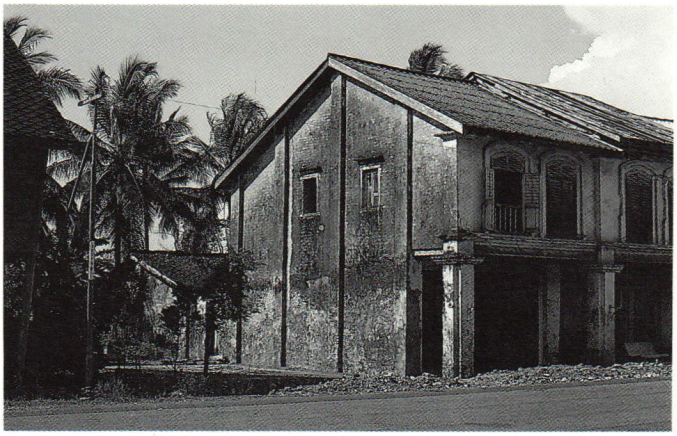

▲

การติดต่อค้าขายกับต่างชาติใช้เรือเป็นหลักซึ่งในสมัยโบราณใช้เรือสำเภาจีน จึงมีอิทธิพล ในการก่อสร้างที่พักอาศัยจากต่างชาติด้วย โดยเฉพาะจีนได้นำวิธีการสร้างเรือนแถวและบ้านช้อนชั้นเข้ามาใช้ เช่น บ้าน ๒ ชั้น ชั้นบนเรียก ***"เล่าเต๊ง"***

หน้าเข้าหาทางคมนาคม คือวางตัวเรือนขวางตะวันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นผลจากเส้นทางคมนาคม และรับลมบกลมทะเลได้ดี ฉะนั้น ตำแหน่งและทิศทางการนอนของคนภาคใต้จะหันศีรษะไปทางทิศใต้เป็นหลัก โดยเรียกทิศใต้ว่า **"ปละหัวนอน"** และเรียกทิศเหนือว่า **"ปละตีน"** ซึ่งมีหลักฐานทางภาษาว่าในสมัยสุโขทัยก็เรียกทิศใต้ว่า **"หัวนอน"** และทิศเหนือว่า **"ปละตีน"**

การติดต่อค้าขายกับต่างชาติก็จะใช้เรือเป็นหลัก ในสมัยโบราณใช้เรือสำเภาจีน จึงมีอิทธิพลในการก่อสร้างที่พักอาศัยมาจากต่างชาติด้วย โดยเฉพาะจีนได้นำวิธีการสร้างเรือนแถวและบ้านช้อนชั้นเข้ามาใช้ *(เช่น บ้าน ๒ ชั้น ชั้นบนเรียกเล่าเต๊ง เป็นต้น)* ส่วนจังหวัดที่ใต้ลงไปก็จะมีอิทธิพลทางชวาเข้ามา เช่น บ้านพักอาศัยที่ทำหลังคา **บรานอร์** หรือทรงกรวดสูงชันตามแบบชวา หรือแม้แต่ที่พักอาศัยที่เป็นลักษณะเครื่องผูก เช่น กว้านโรงเรือน ก็มีอิทธิพลมาจากชาวจีนที่ชอบอยู่ แต่ถึงอย่างไรความต้องการในประโยชน์ใช้สอยก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ

อิทธิพลทางประวัติศาสตร์

ตามปกติผืนแผ่นดินทางภาคใต้ จะได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมจากการติดต่อค้าขายมากกว่าทางการสงคราม โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านช่องแคบมะละกาไปยังชวา และแวะเข้าประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเรื่อยมา จากกาลเวลาอันยาวนานได้เกิดปูชนียวัตถุและสถานที่ ๆ สำคัญทางศาสนามากแห่ง เช่น พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช พระธาตุไชยา และวัดหลวงในพระพุทธศาสนา ฯลฯ ดังนั้น พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์มักจะเสด็จ ไปนมัสการ และโปรดให้ซ่อมแซม บำรุง รวมทั้งสั่งให้ช่างราชสำนักที่ตามเสด็จเพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์และทำการสร้างเสนาสนะเพิ่มเติมตามความจำเป็นเพื่ออุทิศเป็นอุเทสิกเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เมื่อคณะช่างหลวงเดินทางไปถึงที่ใดก็จะเกิดศิลปะของราชสำนักที่งดงามอันมีอิทธิพลต่อช่างพื้นบ้านในถิ่นนั้น ๆ และได้มีการสร้างที่พักอาศัยตามแบบอย่างช่างหลวง แต่อาจมีบางส่วนขององค์ประกอบเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเหมาะสมของท้องถิ่น และยังทำการออกแบบก่อสร้างอาคารเครื่องก่อสร้างซึ่งมีความคงทนถาวรให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาในเวลาต่อมา

▲

เส้นทางคมนาคมจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ผ่านช่องแคบมะละกาไปยังชวา และเข้าประเทศไทยสมัยทวารวดี ก่อให้เกิดปูชนียวัตถุและสถานที่สำคัญทางศาสนาหลายแห่ง เช่น พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช และวัดในพระพุทธศาสนาฯ

▲

เรือนพื้นบ้านริมถนนสุขุมวิท จังหวัดระนอง

▲

บ้านพักอาศัยแบบเครื่องผูก ใช้วัสดุที่หาได้ง่าย ๆ เช่น ไม้ไผ่ จาก และแฝก

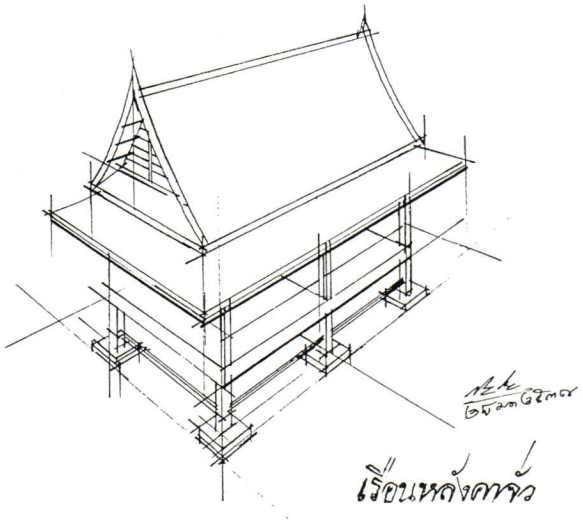

เรือนหลังคาจั่ว

การเลือกทำเลประกอบอาชีพ

ที่พักอาศัยคนไทยในภาคใต้ในสมัยก่อน ก็จะเลือกทำเลที่เหมาะแก่การประกอบอาชีพ เช่น การตั้ง-ถิ่นฐานที่จะต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรม ก็จะพยายามหาแหล่งน้ำจืด การประกอบอาชีพทางการประมงก็จะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมทะเลหรือริมแม่น้ำ เป็นต้น ดังนั้น การสร้างที่พักอาศัยที่สร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยและเพื่อความเหมาะสมกับอาชีพในสมัยแรกเริ่ม จึงมักจะเป็นอาคารเครื่องผูก อันได้แก่ การนำวัสดุที่หาได้ง่าย ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เช่น ไม้ไผ่ และแฝกจาก เป็นต้น เมื่อความเป็นอยู่เป็นที่แน่นอนไม่ต้องโยกย้ายอีกต่อไป ก็เริ่มเปลี่ยนจากเรือนพักอาศัยจากเครื่องผูกเป็นเครื่องสับ คือ นำเนื้อไม้จริงมาทำการก่อสร้าง เริ่มนำเสาไม้จริง เช่น ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ ไม้ประดู่ ไม้ตำเสา และไม้พันตัน ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง เอามาทำโครงสร้าง ไม้ยาง ไม้หยี ไม้จำปา ไม้ทัง หรือไม้ตะแบกป่านำมาเลื่อยเป็นไม้พื้นและไม้ฝา

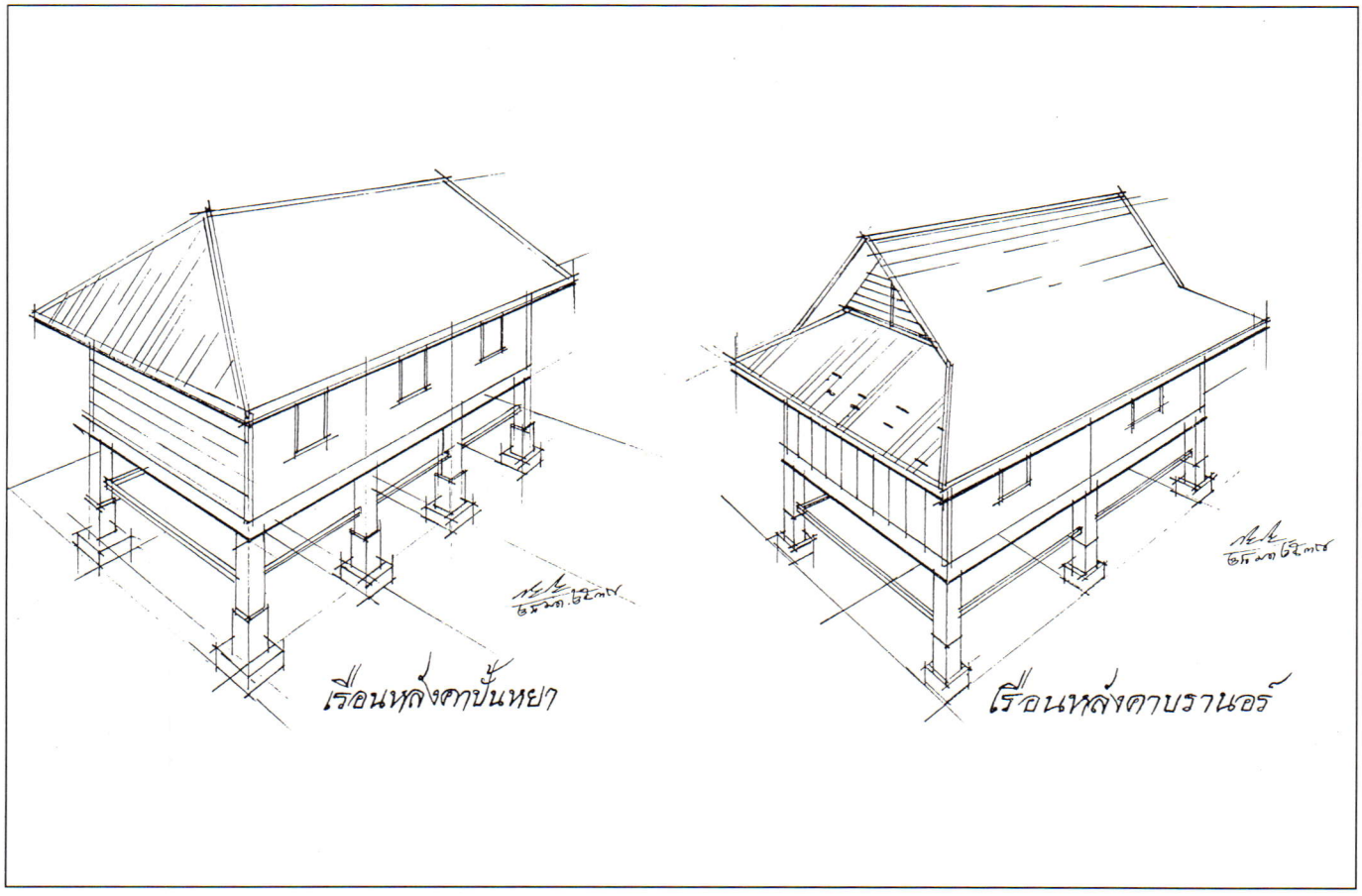

ลักษณะบ้านพักอาศัยในภาคใต้

จากการพิจารณาสภาพอาชีพ และสภาพแวดล้อมทางสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่า ความต้องการในการใช้พื้นที่ประโยชน์ใช้สอยของประชาชนในภาคใต้ และความเป็นอยู่โดยทั่วไปก็คล้ายคลึงกับประชาชนในภาคอื่น ๆ เหมือนกัน คือ มีการสร้างที่พักอาศัยแยกเป็นหลัง ๆ เมื่อมีการขยายตัวของครอบครัว และแยกครัวออกจากเรือนนอน โดยใช้นอกชานเป็นตัวเชื่อม แต่ลักษณะของนอกชานทางภาคใต้มักจะแคบเพราะมีฝนตกชุกทำให้การเดินติดต่อระหว่างเรือนแต่ละหลังสะดวกขึ้น บางท้องถิ่นส่วนนอกชานจะก่ออิฐและถมดินขึ้นให้ได้ระดับกับระเบียง และใช้ปลูกต้นไม้ขนาดเล็ก เช่น ทับทิม ส้ม มะนาว หรือไม้มีกลิ่นหอมหรือเป็นสวนครัวขนาดเล็ก ส่วนลักษณะของหลังคาเรือนพอจะแบ่งได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. หลังคาจั่ว
๒. หลังคาปั้นหยา
๓. หลังคาบรานอร์
๔. หลังคามนิลา

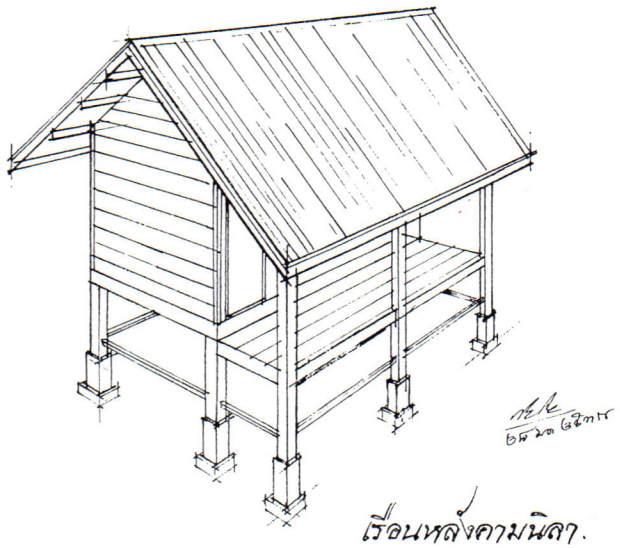

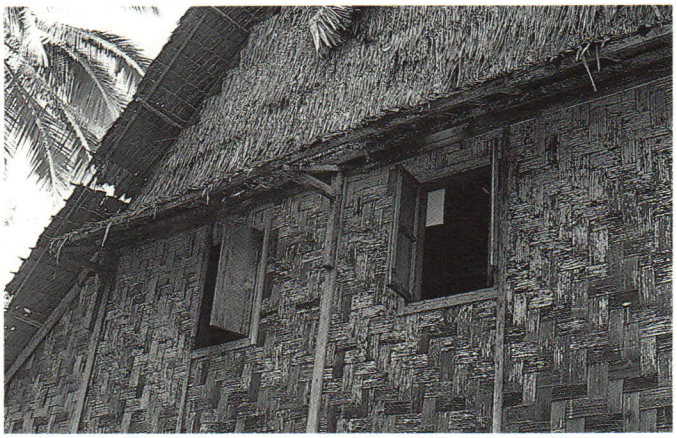

▲

๑-๒ เรือนเครื่องผูก ที่มีโครงสร้างไม้ไผ่ ฝาใช้แฝก จาก ฟากไม้ไผ่ สับฟาก ไม้ไผ่สานขัดแตะ หลังคาใช้จาก แฝกและฟาก

๓-๔ เรือนเครื่องสับ ใช้ไม้เนื้อจริงทำการก่อสร้าง

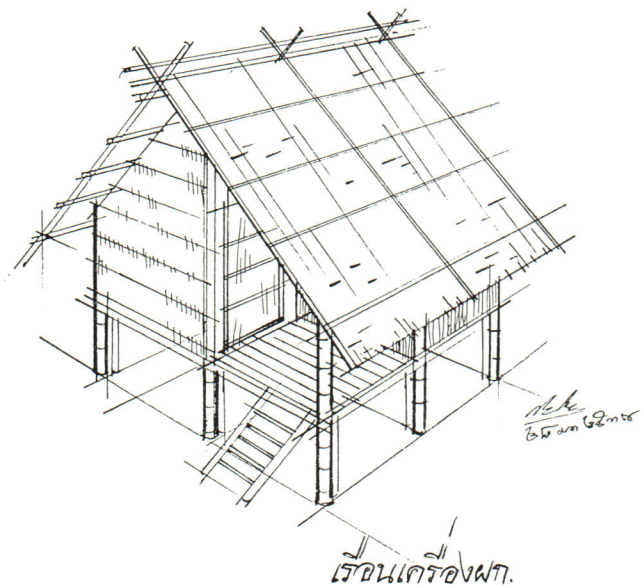

เรือนเครื่องผูก.

หลังคาทั้ง ๔ แบบ จะมีอยู่ทั่วไป เพียงแต่สัดส่วนของหลังคาจะมีทรงกรวดหรือทรงเตี้ย ก็ขึ้นอยู่กับช่างก่อสร้างในถิ่นนั้น ๆ และขึ้นอยู่กับวัสดุมุงหลังคา เช่น ถ้าใช้กระเบื้องดินเผา หรือกระเบื้องขนมเปียกปูน หรือมุงแฝกจาก ความลาดชันของหลังคาก็ไม่เท่ากัน โดยเฉพาะส่วนที่เป็นครัวมักจะทำการออกแบบเป็นหลังคาตุกแตน ลักษณะของเรือนโดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น

๑. เรือนเครื่องผูก ๒. เรือนเครื่องสับ

๓. เรือนก่ออิฐฉาบปูน

รูปแบบของหลังคาเรือนทางภาคใต้ทั้ง ๔ แบบ จะเห็นได้ว่าทำการก่อสร้างเพื่อให้เหมาะกับสภาพภูมิอากาศ คือ สามารถกันแดดและกันฝนได้เป็นอย่างดี ทั้งยังสามารถต้านทานแรงพายุได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหลังคาทรงปั้นหยาจะมีความแข็งแรงของโครงสร้างหลังคามากเป็นพิเศษ เรือนส่วนใหญ่จะวางเสาไว้บนตีนเสา ***(ตอม่อ)*** ซึ่งมักจะก่ออิฐและฉาบปูน ฉะนั้น เมื่อต้องการจะทำการย้ายบ้าน ก็จะปลดกระเบื้องลง ตีไม้แกงแนงยึดโครงสร้างเสาเป็นรูปกากบาดแล้วใช้คนหามย้ายไปตั้งที่ต้องการ แล้วนำกระเบื้องขึ้นมุงใหม่ก็สามารถเข้าไปอยู่

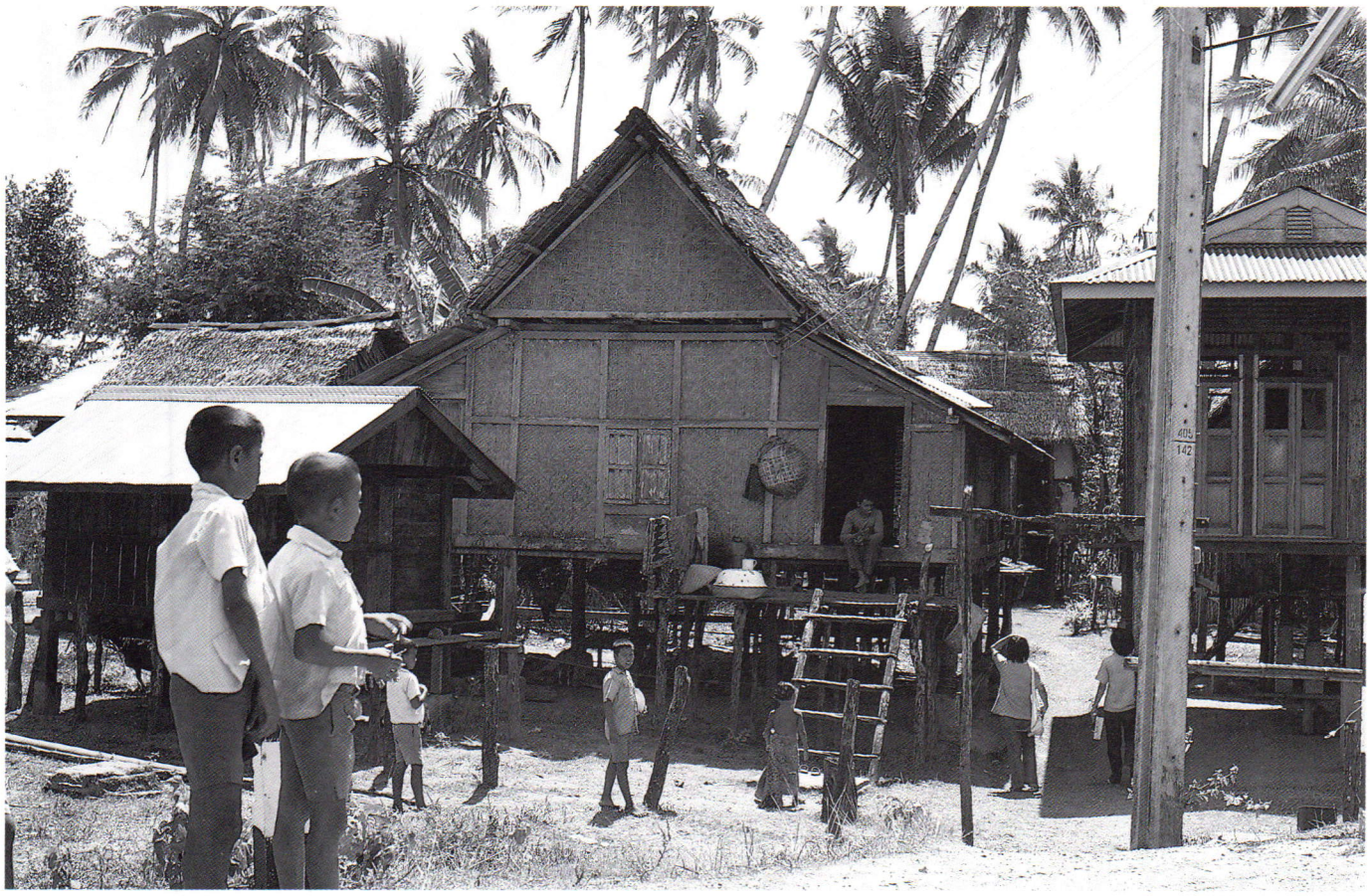

ได้ทันที

การปลูกบ้านสร้างเรือน

การปลูกบ้านสร้างเรือนนิยมวางตัวเรือนขวางตะวัน ทิศตะวันออกจะเป็นหน้าบ้าน ทิศตะวันตกจะเป็นครัว ทิศใต้จะเป็นยุ้งข้าว นิยมหันศีรษะไปทางทิศใต้และหันเท้าไปทางทิศเหนือ ตัวเรือนจะมีรูปเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนมากถ้าความกว้าง ๑ ช่วง ความยาวจะเป็น ๒ หรือ ๓ ช่วง แต่ละช่วงขนาดอาจจะไม่เท่ากัน เรือนทางใต้รับลมบกลมทะเลพัดผ่านเข้าบ้านเป็นหลัก

เรือนทางภาคใต้ก็เช่นเดียวกันกับภาคอื่น คือ แบ่งเป็น ๒ ชนิด ชนิดเรือนเครื่องผูก และชนิดเรือนเครื่องสับ

๑. เรือนเครื่องผูก คือ **กระท่อม** นั่นเอง หลังไม่ใหญ่ไม่นิยมกั้นห้อง แต่จะใช้ม่านกั้นห้องนอนเป็นเรือนชั่วคราว โครงสร้างทำด้วยไม้ไผ่ ผูกด้วยหวาย ฝาใช้แฝก จาก ฟากไม้ไผ่สับฟาก ไม้ไผ่สานขัดแตะ หลังคาใช้แฝก จาก และฟาก ตัวเรือนยกพื้นพอคนลอดได้ หลังคา

(บน) เรือนเครื่องผูก หมู่บ้านเจ๊ะบิลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
(๒๑ มกราคม ๒๕๒๑)

(ล่าง) เรือนเครื่องผูก อำเภอควน-กาหลง จังหวัดสตูล
(๒๖ มกราคม ๒๕๒๑)

▲

ลักษณะที่พักอาศัยในภาคใต้ สร้างแยกเป็นหลังๆ เมื่อมีการขยายตัวของครอบครัว แยกครัวออกจากเรือนนอน โดยใช้นอกชานเป็นตัวเชื่อมแต่ลักษณะนอกชานทางภาคใต้มักจะแคบเพราะมีฝนชุก

เป็นจั่วตรง มีใช้กันมากในหมู่ชาวนา และชาวประมง ก็เนื่องจากเรือนประเภทนี้ ปลูกสร้างง่ายด้วยตนเอง โยกย้ายได้ง่าย วัสดุหาง่าย ค่าใช้จ่ายถูก ในรายของเรือนชาวนา พื้นที่จะสร้างบ้านส่วนมากจะอยู่ใกล้ท้องนา สร้างกันเป็นกลุ่มในเครือญาติ โดยทั่วไปจะปลูกกระจายกันอยู่ แต่ละเรือนจะมีบริเวณบ้าน ชาวนาใช้บ้านเป็นประโยชน์หลายประการ นอกเหนือจากที่อาศัยตามปกติแล้ว ยังใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และใช้ลานบ้านประกอบอาชีพเล็กๆ น้อย ๆ เช่น การตากพืช การจักสาน เป็นต้น ส่วนเรือนของชาวประมง มักจะปลูกในพื้นที่ราบลุ่มใกล้ทะเล ไม่มีบริเวณบ้าน ไม่มีรั้วกั้นแต่จะปลูกติดๆ กัน เพราะชาวประมงจะคำนึงถึงกลุ่มชุมชนเป็นหลัก ต้องการความอบอุ่นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ เพราะฝ่ายชายจะต้องออกทะเลทุกวัน ทุกฤดูกาล ต้องทอดทิ้งให้แม่บ้านและครอบครัวอยู่ตามลำพังเป็นประจำ

๒. เรือนเครื่องสับ คือ เรือนที่ใช้ไม้แก่นทำเป็นฝา กระดานเป็นพื้นกระดาน การเข้าโครงสร้างไม่ใช้ผูก ไม่ใช้ตะปูตอก แต่จะใช้วิธีสับปากไม้ การเจาะไม้เข้าเดือย เรือนชนิดนี้เป็นเรือนถาวรส่วนใหญ่ผู้ที่จะปลูกเรือน

ชนิดนี้จะต้องมีหลักฐานฐานะความเป็นอยู่ดีแล้ว เนื่องจาก มีค่าใช้จ่ายมาก ไม้ที่จะใช้เป็นไม้ที่หาได้ในพื้นเมือง ไม่มีไม้สัก คุณภาพของไม้ภาคนี้ไม่ดีนัก เนื่องจากฝนตกชุก อากาศชุ่มชื้นตลอดเวลา **ไม้ที่ใช้ก่อสร้างเป็นหลัก** คือ ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ ใช้เป็นเสา เป็นรอด **ไม้ที่มีคุณภาพรองลงมา** ก็คือ ไม้หลาว ไม้ค้อ ไม้ชะโอน ใช้ทำโครงสร้างทั่วไป เรือนเครื่องสับของภาคนี้ยกพื้นใต้ถุนสูง พอคนลอดได้ การปลูกเรือนจะไม่เทหลุมราก แต่ใช้แท่นหินหรือแท่งคอนกรีตแบนๆ ฝังในพื้นประมาณ ๑ ฟุต โผล่พื้นดินประมาณ ๑ - ๒ ฟุต แล้ววางเสาไม้ *(นิยมเสาสี่เหลี่ยม)* ลงบนแท่น ทั้งนี้เพื่อให้พ้นจากความชื้น ป้องกันการผุกร่อนเร็ว และตรงโคนเสาจะใช้ไม้แก่นขนาดไม้ตง ความยาวร้อยทะลุจากโคนเสาหัวบ้านไปจนถึงโคนเสาท้ายบ้าน *(เสาเรือนประธานและเสาระเบียง)* ทั้งนี้ เพื่อยึดให้มั่นคงแข็งแรง ขนาดตัวเรือน ความยาวจะเป็นสองช่วงของความกว้าง พื้นระเบียงจะลดต่ำกว่าตัวพื้นเรือนประธาน และพื้นนอกชานจะลดต่ำกว่าพื้นระเบียง บันไดจะเป็นไม้แก่นพาดกับนอกชานด้านความยาว

▲

เรือนส่วนใหญ่ทางภาคใต้จะวางเสาไว้บนตีนเสา (ตอม่อ) ซึ่งมักจะก่ออิฐและฉาบปูน

(บน) เป็นเรือนพื้นบ้านในอำเภอปานาเระ จังหวัดปัตตานี

(ล่าง) เรือนพื้นบ้าน จังหวัดยะลา

หลังคาจั่วตั้งโค้งแอ่น *(ทรงไม่สูง)* ติดไม้แผ่นปั้นลมแบบหางปลา หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ชายคาเรือนประธานต่อกันสาดยื่นออกไปคลุมล้อมเรือนทั้ง ๓ ด้าน หลังคาด้านระเบียงก็ทำชายคายื่นคลุมระเบียงแบบชายคาต่ำ ทำให้ต้องก้มตัวเมื่อเดินผ่าน เรือนครัวส่วนมากจะแยกต่างหาก และเมื่อครอบครัวเพิ่มสมาชิกหรือความจำเป็นมากขึ้น ก็จะสร้างเป็นเรือนหมู่ มีหอรี หอขวาง หอกลาง หอนั่ง หอนอน หอยก ตามแต่ฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละคน แต่ที่กล่าวแล้วนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่ทางใต้จะสร้างเป็นหมู่ใหญ่แค่ ๓ หลัง และไม่เกิน ๕ หลัง เนื่องจากเมื่อบุตรชาย บุตรสาว จะมีครอบครัวก็จะให้แยกปลูกหลังใหม่

แบบบ้าน

ในสมัยหลัง ๆ แบบบ้านของคนภาคใต้ได้วิวัฒนาการต่อไปอีก โดยเฉพาะจังหวัดภาคใต้สุด ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สงขลา ซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม จะมีการปลูก

สร้างบ้านที่มิดชิดขึ้น กว้างใหญ่ขึ้น เนื่องจากต้องเพิ่มห้องพิธีกรรมทางศาสนา และแสดงฐานะความเป็นอยู่ที่มั่งคั่งให้เป็นที่ประจักษ์ แยกแบบได้ดังนี้

๑. บ้านแบบหลังคาจั่ว คือเป็นรูปจั่วตรง เช่นที่กล่าวแล้วทรงไม่สูง ตกแต่งหน้าจั่วยอดจั่วมุงด้วยกระเบื้องแผ่นสี่เหลี่ยม เชิงชายและช่องลมใต้เพดานด้วยไม้ฉลุสวยงาม ตัวเรือนใต้ถุนยกสูง มีระเบียงและนอกชานลดหลั่นตามลำดับ

๒. บ้านแบบหลังคาปั้นหยา ส่วนยาวของหลังคาตรงหัวท้ายที่ควรจะเป็นจั่วตั้ง จะเป็นรูปลาดเอียงแบบตัดเหลี่ยม หลังคามุงกระเบื้องแผ่นสี่เหลี่ยม ตรงรอยตัดเหลี่ยมหลังคาครอบด้วยปูนกันน้ำฝนรั่ว หลังคาแบบนี้ลาดชันมีโครงหลังคาแข็งแรงมาก สามารถทนรับฝน และต้านแรงลม หรือพายุไต้ฝุ่นได้ดีมาก โอกาสจะพัดเปิดหลังคาได้ยาก เรือนแบบนี้ใต้ถุนสูง จะมีอยู่แถวพื้นที่ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ชายฝั่งทะเลอันดามัน ฝรั่งเรียกทรงหลังคานี้ว่า **ทรงฮิปส์** ส่วนใหญ่จะอยู่ทางจังหวัดสงขลาและจังหวัดปัตตานี

(บน) บ้านแบบหลังคาปั้นหยา
(ล่าง) ยุ้งข้าว เรือนหลังคาปั้นหยา อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

▲

บ้านลักษณะหลังคามนิลา ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในภาคใต้ สัดส่วนของหลังคาจะเป็นทรงสูงหรือทรงเตี้ย ขึ้นอยู่กับช่างก่อสร้างในท้องถิ่นและวัสดุที่ใช้มุงหลังคา

๓. บ้านแบบหลังคามนิลา หรือ **แบบบรานอร์** เป็นหลังคาจั่วผสมหลังคาปั้นหยา คือ ส่วนหน้าจั่วจะไม่สูง แต่ค่อนข้างเตี้ย จะเป็นจั่วส่วนบน ส่วนล่างของจั่วจะเป็นหลังคาลาดเอียงลงมารับกับหลังคาด้านยาว ซึ่งลาดเอียงตลอด เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง เรือนแบบนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ทางจังหวัดปัตตานี

คติความเชื่อ

คติความเชื่อในเรื่องการปลูกบ้านสร้างเรือนของคนภาคใต้ เชื่อถือโชคลาง เช่น ห้ามปลูกเรือนบนจอมปลวก ห้ามปลูกบ้านคล่อมตอไม้ ห้ามสร้างบ้านบนทางสัญจร การเลือกที่ดินให้ดูสีพื้นดินเป็นสีอ่อน หรือดินสีแดง แลดูสะอาดมีกลิ่นปกติ ห้ามปลูกบ้านตรงพื้นที่เฉอะแฉะสกปรก ดินเลนสีดำ ห้ามปลูกบ้านเดือน ๔ ให้ปลูกบ้านเดือน ๑๐ การทำบันไดบ้านต้องหันไปทางทิศเหนือ หรือทิศตะวันออก จำนวนบันไดจะต้องเป็นเลขคี่ ถ้าเลขคู่ถือว่าไม่เป็นมงคล ห้ามปลูกเรือนคล่อมคู คลอง หรือแอ่งน้ำ เป็นต้น

เรือนไทยมุสลิม

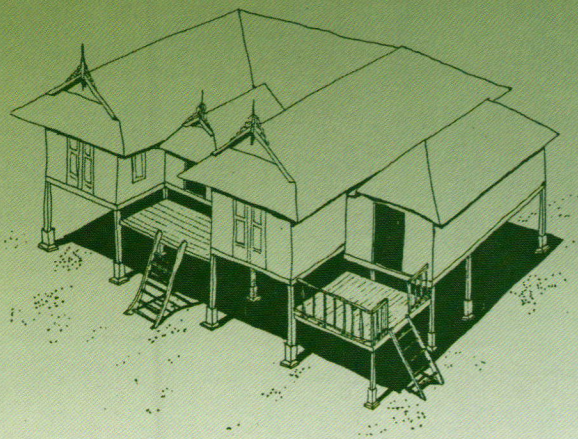

▲ *เรือนไทยมุสลิมส่วนมากยกพื้นสูง ใต้ถุนสามารถใช้ประกอบกิจการต่าง ๆ เช่น เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นที่นั่งเล่นพูดคุยกันระหว่างเพื่อนบ้าน*
(ภาพ : ERIC BOGDAN)

บทนำ

บทความนี้เป็นข้อสังเกตจากการเข้าไปศึกษาเปรียบเทียบเรือนไทยมุสลิมในชุมชน ๒ แห่ง ในจังหวัดปัตตานี คือ ชุมชนชาวนาบ้านบาราเฮาะ ตำบลปูยุด อำเภอเมือง และชุมชนชาวประมงบ้านดาโต๊ะ อำเภอยะหริ่ง ชุมชนสองแห่งนี้มีรูปแบบการประกอบอาชีพแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ผู้เขียนต้องการศึกษาว่า ความแตกต่างในเรื่องการดำรงชีพ มีผลต่อบ้านเรือนหรือไม่ อย่างไร

วิธีการศึกษาใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ภาพรวม

ในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีผู้คนส่วนมากนับถือศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมและขนบประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา รวมไปถึงสิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือนดังจะกล่าวต่อไปนี้ จึงมีความแตกต่างจากผู้คนที่นับถือศาสนาพุทธ

การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานรวมทั้งการจับจองที่ดินเพื่อทำกินของชาวไทยมุสลิม มีหลายลักษณะตามสภาพทางภูมิ-ศาสตร์ ขนบประเพณี และลักษณะอาชีพ บางหมู่บ้านจะสร้างบ้านตามริมคลองหรือตามสองฝั่งแม่น้ำตามชายทะเล เช่น หมู่บ้านชาวประมง บริเวณที่มีถนนตัดผ่านก็จะมีหมู่บ้านเรียงรายตามริมถนน ลักษณะของหมู่บ้านแบบนี้จะเป็นแนวยาว บางหมู่บ้านเป็นกลุ่มตามวัฒนธรรมของไทยมุสลิม ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเคร่งครัดในการนับถือศาสนา หมู่บ้านลักษณะนี้จะอยู่กันเป็นกลุ่ม มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านเพื่อสะดวกต่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หมู่บ้านอีกแบบหนึ่งจะมีบ้านเรือนกระจัดกระจายเพราะต้องสร้างตามแหล่งทำมาหากิน เช่น ปลูกบ้านเรือนในสวนเงาะ หรือที่นาของตนเอง ลักษณะบ้านเรือนดังกล่าวนี้ พบเห็นทั่วไปตามชนบทภาคใต้ อย่างไรก็ตามจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า รูปแบบบ้านเรือนโดยภาพรวมมีความแตกต่างกันบ้าง ตามลักษณะอาชีพหรือตามสภาพทางภูมิศาสตร์

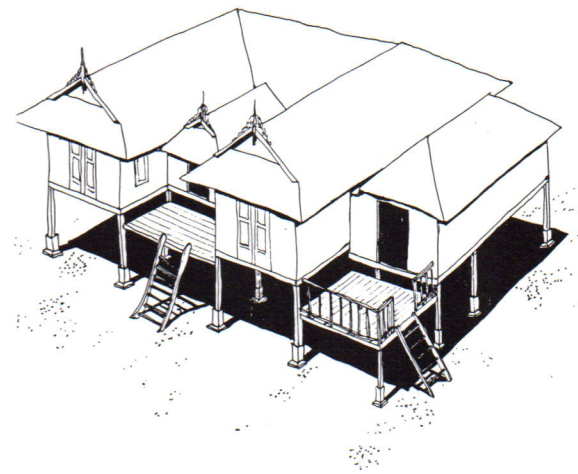

แต่มักจะเป็นความแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น การใช้พื้นที่ บทบาทต่อการอยู่อาศัย ฯลฯ ซึ่งจะสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพและสภาพทางภูมิศาสตร์

▲

บ้านเกือบทุกหลังจะมีระเบียงนั่งเล่นหรือนั่งพูดคุยระหว่างสมาชิกในครอบครัวรอบๆ บ้านมีต้นไม้ทั้งไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ผลต่าง ๆ
(ภาพ : GEORGES CORTES)

บริเวณบ้าน

บ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมมีการจัดตกแต่งบริเวณบ้านพอสมควร โดยทั่วไปบริเวณลานบ้านจะประกอบด้วยไม้ยืนต้น ประเภทอเนกประโยชน์ ทั้งเป็นร่มเงา ใช้เป็นที่นั่งเล่น และให้อาหารในรูปของผลไม้ และพืชผัก เช่น กล้วย มะพร้าว มัน มะม่วงหิมพานต์ ข่า ตะไคร้ ตำลึง บางบ้านจะมีร้านไม้อยู่ตรงโคนต้นสำหรับทำกิจกรรมในเวลาว่าง เช่น สานเสื่อกระจูด แกะลูกหยี ทำปลาตากแห้ง รวมถึงเป็นที่รับประทานอาหารด้วย นอกจากนี้ยังมีไม้ประดับที่ปลูกไว้หน้าบ้าน และมีกระถางดอกไม้แขวนไว้บริเวณนอกชานบ้าน แต่ส่วนมากนิยมแขวนกรงนกเขา ใกล้ ๆ กับบันไดขึ้นบ้านจะมีอ่างน้ำหรือตุ่มเล็ก ๆ ใส่น้ำไว้ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน

สภาพบริเวณบ้านโดยรอบจะมีต้นไม้ที่ปลูกเป็นแนวรั้ว หรือจงใจปลูกเพื่อปิดบังบางส่วนของเรือน มีบ่อน้ำสำหรับอาบและใช้ในครัวเรือน ใต้ถุนบ้านจะเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยง อีกส่วนหนึ่งจะมียุ้งข้าว ที่อาบน้ำ ซึ่งมักจะเป็นแบบกลางแจ้ง มีตุ่มใหญ่ใบหรือสองใบตั้งไว้ข้างบ่อน้ำ ใต้ถุนบ้านยังใช้ประกอบเป็นที่ชุมนุมของเด็ก เป็นที่เก็บฟืน หรือวัสดุอื่น ในชุมชนชาวประมงจะมีลานตากเครื่องมือจับปลา ที่จอดเรือ ศาลานั่งพัก เป็นต้น

การแบ่งพื้นที่ระหว่างบ้านไม่มีมาตรฐานแน่นอน หมู่บ้านที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เรือนแต่ละหลังจะปลูกชิดกัน เว้นไว้เฉพาะทางเดินแคบ ๆ เรือนที่ปลูกอยู่โดดเดี่ยวจะใช้พื้นที่ด้านหน้าของบ้านเป็นทางเดินขึ้นเรือน ปักเสาแขวนกรงนกเขาไว้ด้านข้าง ด้านหลังจะเป็นบริเวณของบ่อน้ำ ที่อาบน้ำและส้วม

▲

บันไดทางขึ้น ถ้าไม่อยู่ด้านหน้าก็อยู่ด้านข้าง ขึ้นไปบนเรือนแล้วสามารถเดินทะลุเข้าไปในบ้านเลย สังเกตโอ่งน้ำข้างบันไดจะมีแทบทุกบ้าน ถ้าไม่มีโอ่งน้ำก็จะมีบ่อน้ำไว้

(ภาพ : GEORGES CORTES)

▲ ▶

บ้านของช่างทำกริชท่านหนึ่ง ที่อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี มีกรงนกเขาชวาแขวนประดับหน้าบ้านใต้ถุนเป็นที่นั่งเล่นและเก็บสิ่งของ (ภาพ : GEORGES CORTES)

บ้านเรือน

บ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงโล่ง เดินลอดผ่านได้ หลังคาทรงจั่วมนิลา และทรงปั้นหยา มีบันไดขึ้นเรือนอยู่ด้านหน้า ให้แม่บันไดหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตามคติความเชื่อของท้องถิ่น ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวเริ่มหมดไป คนรุ่นใหม่ถือเอาความสะดวกเป็นสำคัญ เช่น ให้อยู่ใกล้ถนนหรือทางเดิน เป็นต้น บ้านหลังหนึ่งจะมีทางขึ้นมากกว่าหนึ่งทาง อย่างน้อยก็ด้านหน้าและด้านหลัง บางเรือนมีทางขึ้นถึง ๔ ทาง

ชาวไทยมุสลิมไม่นิยมกั้นห้องเป็นสัดส่วนมากนัก พื้นที่บนบ้านส่วนมากจะเปิดโล่ง แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ใหญ่ ๆ คือ ส่วนหน้าและส่วนหลัง ส่วนหน้าก็เริ่มจากบันไดขึ้นเรือนติดกับชานโล่งหรือเฉลียง มีม้านั่งพักผ่อน บันไดจะวางไว้ตรงกลางหรือข้างใดข้างหนึ่งของเรือน ถัดจากเฉลียงเข้าสู่ตัวเรือนจะยกพื้นสูง บางหลังจะทำชานโล่งเป็นแนวตลอดตัวเรือน โดยจัดห้องต่าง ๆ ไว้สองข้างพื้นที่ ส่วนมากจะเป็นที่โล่งอเนกประสงค์ เช่น รับแขก พักผ่อน ประกอบพิธีทางศาสนา รวมทั้งการหลับนอน การกั้นห้องจะใช้ผ้าม่าน หรือไม้ไผ่สานเป็นลวดลายต่างๆ ส่วนหลังของเรือนซึ่งใช้เป็นห้องครัวและที่รับประทานอาหารลดระดับลงเท่ากับเฉลียง บ้านบางหลังห้องครัวจะลดระดับลงไปอีก จากครัวเปิดประตูออกไปจะเป็นชานโล่ง เป็นชานพักของบันไดทางลงด้านหลัง

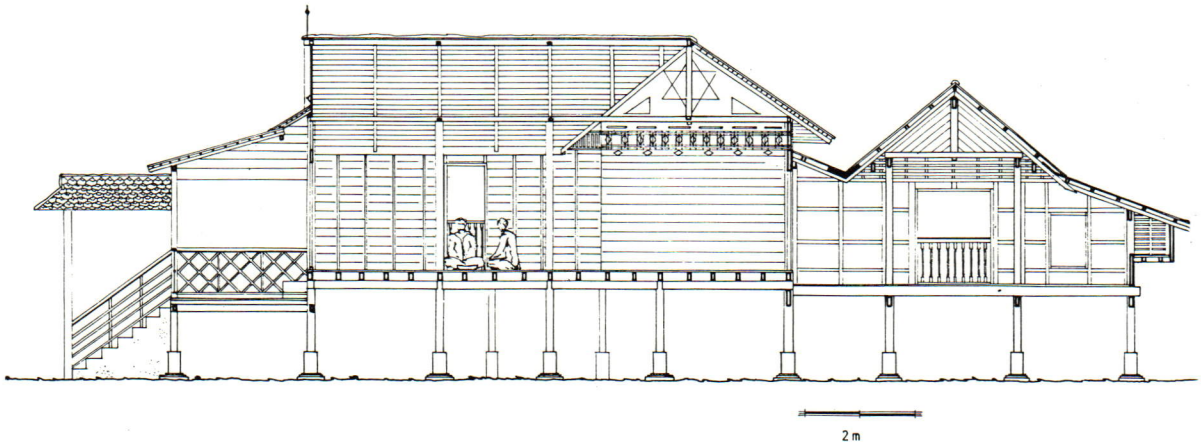

▲

โครงสร้างเรือนไทยมุสลิม
(ภาพ : ERIC BOGDAN)

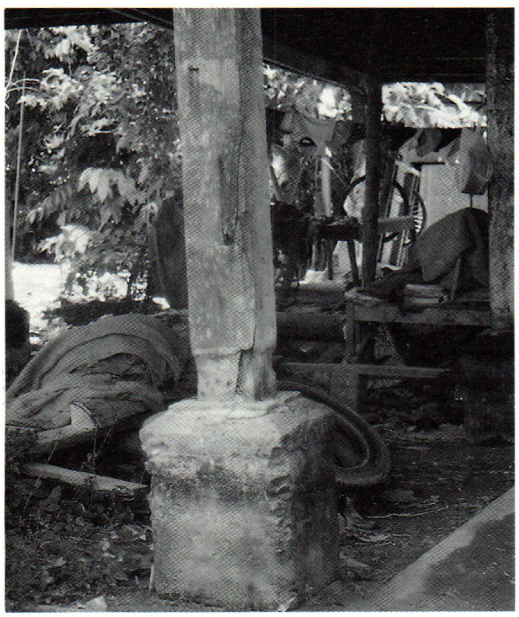

▲

ฐานเสาเรือนมักจะเป็นคอนกรีต สมัยก่อนใช้ไม้เนื้อแข็งท่อนเดียวกับเสา
(ภาพ : ERIC BOGDAN)

โครงสร้าง

โครงสร้างและองค์ประกอบของเรือนไทยมุสลิมส่วนใหญ่จะใช้ไม้ในการก่อสร้าง ไม่มีการเขียนแบบก่อนก่อสร้าง ช่างก่อสร้างซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาอาศัยประสบการณ์ที่ชำชองในการออกแบบผังเรือน ขนาด ตลอดจนการตกแต่งอื่น ๆ โครงสร้างของบ้านประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

เสาเรือนและตีนเสา ชาวไทยมุสลิมจะใช้ฐานเสาที่ทำจากก่ออิฐฉาบปูนรองรับเสาไม้ ซึ่งนิยมทำเป็นเสาสี่เหลี่ยม

บันได ทำจากไม้ไผ่กลมหรือไม้เนื้อแข็ง เป็นบันไดแบบโปร่ง ไม่มีราวบันได อยู่ในลักษณะวางพาดติดกับเฉลียงหรือชานด้านหลังของเรือน สามารถยกออกจากตัวบ้านได้ แต่ก็มีหลายบ้านที่ทำบันไดถาวรตอกตะปูยึดติดกับตัวบ้านเลย

ชานและเฉลียง ชานจะปูพื้นด้วยไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ผ่าซีก ไม่มีรั้วกั้นรอบ ๆ ส่วนเฉลียงอยู่ใต้หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือใบไม้ มักจะมีม้านั่งทอดยาวตาม

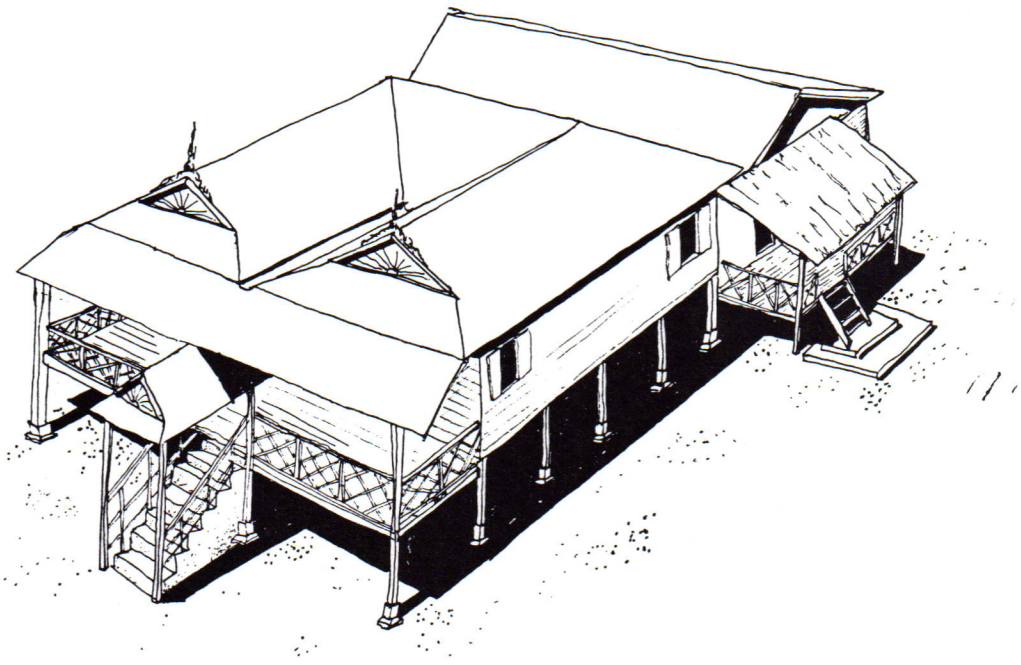

▲
เรือนชาวนา
(ภาพ : ERIC BOGDAN)

ลักษณะของเฉลียง มีราวลูกกรงฉลุโปร่ง ระดับพื้นจะต่ำกว่าพื้นเรือน

พื้นเรือน ใช้ไม้กระดานปูตามยาว รักษาความสะอาดด้วยการถูจนเป็นมันวาว ปัจจุบันบางหลังนิยมใช้เสื่อน้ำมันปู

ฝาผนัง ทำจากไม้กระดาน ไม้ไผ่สาน ถ้าเป็นไม้ไผ่สานมักจะมีลวดลายสวยงาม เช่น ลายขัดแตะ ลายลูกแก้ว ลายดอกไม้ โดยทาสีเฉพาะจุด ถ้าเป็นฝาไม้กระดานจะตีทับซ้อนเป็นเกล็ด หรือใช้ไม้ขนาดกว้างแบ่งช่วงแบบลูกฟัก แล้วตกแต่งด้วยลายฉลุโปร่ง

หน้าต่าง บ้านชาวไทยมุสลิมมีหน้าต่างน้อย ใช้ช่องลมซึ่งอยู่ใต้หลังคาลงมาเป็นที่ระบายอากาศ ถ้ามีหน้าต่างจะทำเป็นแนวยาวและแคบ ดูคล้ายประตูบ้าน เปิดออกได้ทั้ง ๒ บาน ตรงช่องลมเหนือหน้าต่างจะมีไม้สลักประดับด้วย

ประตู นิยมใช้ประตูทำจากไม้ เปิดออกได้ทั้งสองบาน

▲

บนหลังคาทรงจั่ว มักจะมีเสาตั้งอยู่ ยังไม่ทราบความหมายและวัตถุประสงค์
(ภาพ : GEORGES CORTES)

หน้าจั่ว และยอดจั่ว ชาวไทยมุสลิมนิยมแต่งหน้าจั่ว เป็นรูปต่าง ๆ เช่น รูปรัศมีดวงอาทิตย์ รูปดอกไม้ และอักษรอาหรับ ตลอดจนไม้แกะสลัก โดยนำไปติดทับพื้นที่หน้าจั่ว ไม่ทำเป็นรูปเคารพ ปลายมุมแหลมของยอดจั่วทำเป็นเสาขนาดเล็ก ด้านข้างทั้งสองมีไม้ฉลุโปร่งประดับอยู่

เหงาปั้นลม ส่วนมากใช้ไม้เนื้อแข็งแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ

เชิงชาย นิยมทำชายเรียบธรรมดา แต่มีบางหลังที่ประดับด้วยไม้แกะสลักหรือสังกะสีฉลุลวดลายรอบตัวเรือน

องค์ประกอบเหล่านี้ช่วยทำให้เรือนไทยมุสลิมมีเอกลักษณ์ของตัวเอง

ความเชื่อ

ชาวไทยมุสลิมก็คงเหมือนกับศาสนิกชนอื่น ๆ ที่มีความเชื่อของตัวเอง ชาวมุสลิมเชื่อว่าการปลูกสร้างบ้านเรือนจะต้องเลือกภูมิลักษณะที่ดี จึงจะมีความสุขด้วยลาภผล เช่น ลักษณะของดินที่ดีต้องเป็นดินสะอาดมีสีขาวหรือแดงมีกลิ่นหอม รสฝาด ส่วนดินสีดำ กลิ่นไม่บริสุทธิ์ ถือว่าเป็นอัปมงคลลักษณะ แม้แต่เดือนที่เหมาะสำหรับปลูกบ้านก็ต้องเลือกให้ดี เช่น เดือนรอมดอน *(กันยายน)* จะทำให้มีทรัพย์สมบัติมาก แต่ถ้าเป็นเดือนรอปิลอุลอาวัล *(มีนาคม)* จะทำให้สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น ในการปลูกบ้านก็มีพิธีกรรม บันไดบ้านนิยมทำขั้นเลขคี่ คือ บันได ๕ ขั้น หรือ ๗ ขั้น และต้องตั้งแม่บันไดให้หันไปทางตะวันออกหรือทางทิศเหนือ ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีปฏิบัติกันอยู่ตามชนบทบางแห่ง แต่บางแห่งก็ไม่นิยมแล้ว

▲

(บน) เรือนชาวนา อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

(ล่าง) เรือนชาวนาฐานะดี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

ข้อสังเกต

รูปแบบและบทบาทของเรือนกับวิถีชีวิต

จากการศึกษาพบว่าในชุมชนชาวนากับชุมชนชาวประมง มีความแตกต่างในเรื่องความผูกพันระหว่างวิถีชีวิตกับบ้าน กล่าวคือ ในชุมชนชาวนาดูจะมีความผูกพันกับบ้านมากกว่า วิถีชีวิตของชาวนาจะมีช่วงเวลาพักผ่อน คือหลังฤดูเก็บเกี่ยว หรือในช่วงการทำนาที่ตอนเช้าออกไปทำนาทั้งหญิงและชาย สายก็กลับมารับประทานอาหารที่บ้าน จากนั้นออกไปทำนา ตกเย็นกลับมาที่บ้าน ชาวไทยมุสลิมไม่นิยมสร้างหนำหรือที่พักชั่วคราวระหว่างฤดูทำนา วิถีชีวิตเช่นนี้ ทำให้ชาวนามีความผูกพันกับบ้านใช้ชีวิตในบ้านมาก ชาวนาใช้บ้านเป็นประโยชน์หลายประการ นอกเหนือจากการอยู่อาศัยทั่วไป เช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นมรดก เป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม

สมัยก่อน ชาวประมงจะใช้เรือกอและแล่นใบออกไปจับปลาในทะเลลึกโดยอาศัยลมบกในตอนเช้า และจะแล่นใบกลับเข้าสู่ฝั่งในตอนเย็นตามกระแสลมทะเล แต่

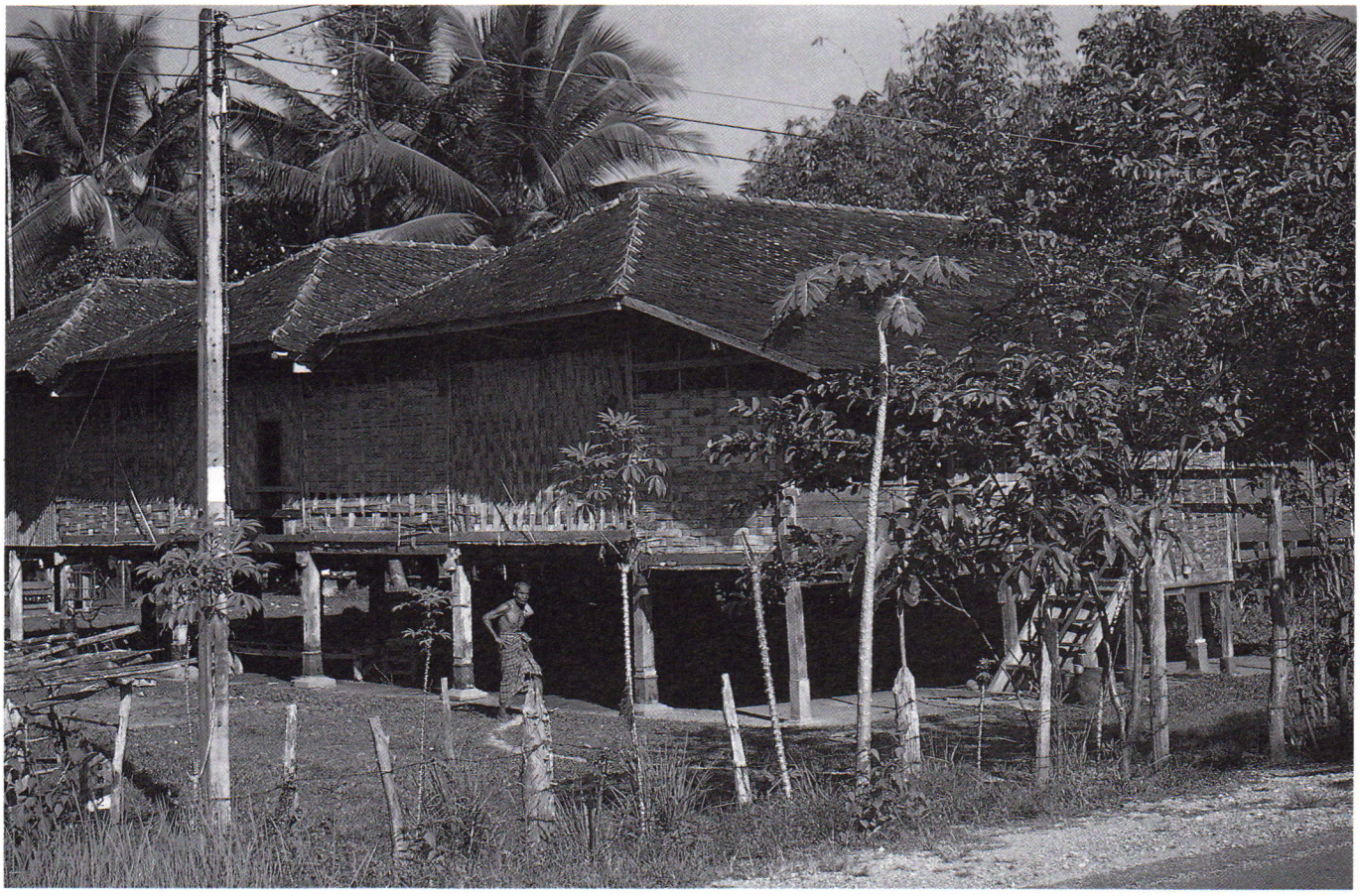

ในชุมชนชาวประมงปัจจุบันได้พัฒนาพาหนะในการจับปลาโดยใช้เรือติดเครื่องยนต์ และมีห้องเย็นสำหรับเก็บปลา สมาชิกชุมชนจึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไป การดำรงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำชาวประมงต้องออกทะเลทุกวัน *(เว้นฤดูมรสุม)* วิถีชีวิตจะผูกพันกับทะเลมากกว่า บางครั้งต้องใช้เวลาอยู่กลางทะเลนานเป็นเวลาหลายวัน และมีวิถีนอกบ้านเป็นส่วนมาก ดังเช่น การออกจับสัตว์-น้ำที่ใช้อวนลอย *(ชาวบ้านเรียก "อวนกุ้ง")* ชาวบ้านต้องตื่นแต่เช้าประมาณตีสี่ตีห้า นั่งเรือออกไปวางอวน โดยเตรียมอาหารไปกินในเรือ แม้เวลากลับเข้าฝั่งก็มักจะจับกลุ่มพูดคุยกัน ณ จุดใดจุดหนึ่งของหมู่บ้าน เช่น ใต้ต้นไม้ หรือเพิงจอดเรือ ไม่นิยมพักผ่อนบนบ้าน ผู้ที่ใช้เวลาอยู่บ้านมากที่สุดคือ ผู้หญิงซึ่งต้องดูแลครอบครัว ทำงานบ้าน ชาวประมงให้ความสำคัญกับบ้านน้อยกว่าชาวนา บ้านเป็นเพียงสถานที่พักพิงหลับนอน และเก็บสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

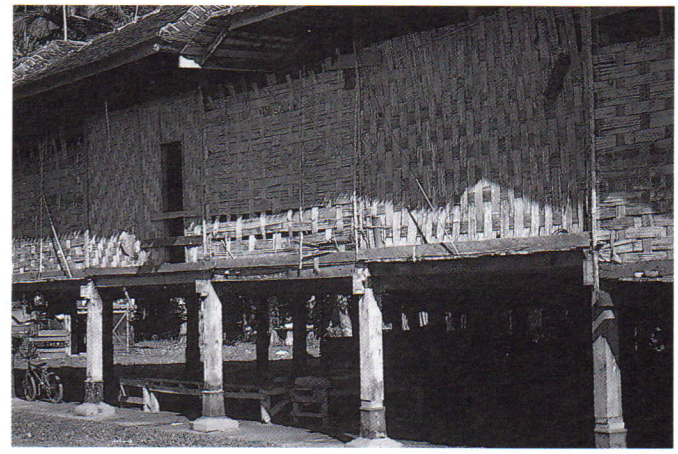

(บน) เรือนชาวนา บ้านสือดัง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี
(ล่าง) ฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่สานอย่างง่าย ไม่มีลวดลาย

▲

เรือนแฝด หลังคาทรงจั่ว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

ข้อสังเกต เกี่ยวกับการเลือกพื้นที่ในการสร้างบ้าน ในชุมชนชาวนาพื้นที่ที่จะสร้างบ้าน ส่วนมากอยู่ใกล้ที่นา โดยสร้างบ้านเป็นกลุ่มในหมู่เครือญาติของตนเอง ลักษณะบ้านเรือนโดยภาพรวมจะกระจายกันอยู่ แต่ในชุมชนชาวประมง การเลือกพื้นที่สร้างบ้านจะคำนึงถึงกลุ่มชุมชนเป็นหลัก แต่ไม่ได้หมายความว่ามองข้ามเรื่องความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติยังคงมีอยู่ การสร้างบ้านจึงจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มติดกัน ไม่มีรั้วกั้น เว้นไว้เพียงทางเดินเล็ก ๆ ที่สามารถเดินทะลุไปยังบ้านทุกหลังได้ การที่ชาวประมงนิยมปลูกบ้านชิดกัน สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะมาจากต้องการความใกล้ชิดความอบอุ่น ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ถ้าพิจารณาจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์แล้ว ชาวประมงมีความกดดันมากกว่าชาวนา เช่น ความกดดันในด้านการดำรงชีพที่ไม่สามารถประกอบอาชีพอย่างอื่นได้ เนื่องจากพื้นที่ไม่เหมาะสำหรับเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์และความกดดันเรื่องภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม พายุ หรือไต้ฝุ่น เมื่อต้องอยู่ภายใต้ความกดดัน

▲ *เรือนชาวนา มีบ่อน้ำอยู่ใกล้บันได สำหรับใช้น้ำล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน ชาวไทยมุสลิมต้องล้างมือล้างเท้าทุกครั้งก่อนจะทำพิธีละหมาด*
(ภาพ : GEORGES CORTES)

เหล่านี้ ชาวประมงจึงต้องการความอบอุ่นทางจิตใจ ความสามัคคีภายในชุมชนโดยการสร้างบ้านอยู่ใกล้ชิดกัน เพื่อสามารถช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันได้ตลอดเวลา

บทบาทและรูปแบบของเรือนที่สัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรม

เมื่อพูดถึงคำว่า **"มุสลิม"** ย่อมหลีกหนีเรื่องศาสนาไม่พ้น ชาวไทยมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตนตามหลักศาสนา การปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างหนึ่งคือการละหมาด ข้อบังคับก่อนการละหมาดคือ ต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาด สถานที่ละหมาดต้องสะอาดปราศจากสิ่งโสโครก จากข้อบังคับดังกล่าวจะพบว่าตรงบันไดก่อนขึ้นบ้านจะมีอ่างหรือตุ่มใส่น้ำไว้ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้านแทบทุกบ้าน เพราะบางครั้งชาวไทยมุสลิมจะละหมาดบนบ้าน ฉะนั้นบ้านเรือนจะต้องสะอาดอยู่เสมอ

▲

มัสยิด หรือสุเหร่า รุ่นแรกๆ ทำด้วยไม้ หลังคาลดหลั่นเป็นชั้นลงมา ตรงช่องลมเหนือหน้าต่างมีไม้แกะสลักสวยงาม ที่บ้านตันหยง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนชาวนา บ้านเรือนทุกหลังจะมีภาชนะใส่น้ำไว้ตรงบันไดก่อนขึ้นบ้าน แต่ในชุมชนชาวประมงมีเพียงบางหลังที่มีภาชนะใส่น้ำล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า เพราะส่วนมากชาวประมงไม่ค่อยได้ละหมาดที่บ้าน ส่วนมากละหมาดที่มัสยิดกลาง หรือละหมาดในเรือเมื่อออกหาปลา

ผู้เขียนสังเกตว่า สังคมชาวไทยมุสลิมเป็นสังคมที่มีการแบ่งชั้นตามบทบาทหน้าที่เหมือนชาวไทยพุทธ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการสร้างบ้านให้มีระดับ จากการศึกษาของนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันชื่อ Fraser พบว่าในหมู่บ้านรูสะมิแลซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวประมง บ้านบางหลังมีการยกระดับพื้นถึง ๔ ขั้นตามบทบาทหน้าที่การใช้งาน จากการศึกษาของผู้เขียนก็พบว่าบ้านเรือนในชุมชนทั้งชาวนาและชาวประมงก็มีการยกระดับ ระดับที่อยู่บนสุดมักจะใช้เป็นที่นอน ระดับที่อยู่ล่างสุดเป็นที่เตรียมตัวก่อนเข้านอน หรือเป็นที่เตรียมอาหาร

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ในชุมชนชาวนารูปแบบของเรือน มักจะเป็นเรือนขยาย ในลักษณะเดียวกับเรือนแฝดหรือเรือนเคียงของชาวไทยพุทธ ลักษณะครอบครัวและเครือญาติของชาวไทยมุสลิมฝ่ายชายหลังจากแต่งงานแล้ว จะมาอยู่กับครอบครัวของ ฝ่ายหญิง หรือถ้าบ้านฝ่ายหญิงมีสมาชิกในครอบครัวมาก ก็อาจจะแยกครอบครัวออกไปสร้างบ้านใหม่ให้อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน แต่ในชุมชนชาวประมงครอบครัวส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อแต่งงานแล้วมักจะแยกตัวไปสร้างบ้านอยู่ใหม่ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะในชุมชนชาวนา เมื่อมีสมาชิกมาอยู่รวมกันมากขึ้นเป็นครอบครัวเดียวกัน ต้องช่วยกันทำมาหากินในผืนนาแห่งเดียวกัน การแยกครอบครัวออกไปอาจจะประสพความยุ่งยากในเรื่องการแบ่งมรดก ทำให้ที่นาแบ่งซอยย่อยออกไปอีก ซึ่งอาจจะนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งใน

▲

เรือนรวมหรือเรือนแฝด สะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยมุสลิมส่วนมากอาศัยอยู่เป็นครอบครัวขยาย มากกว่าครอบครัวเดี่ยว
(ภาพ : ERIC BOGDAN)

เรือนไทยมุสลิมของครอบครัวขยาย อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
(ภาพ : ERIC BOGDAN)

▼

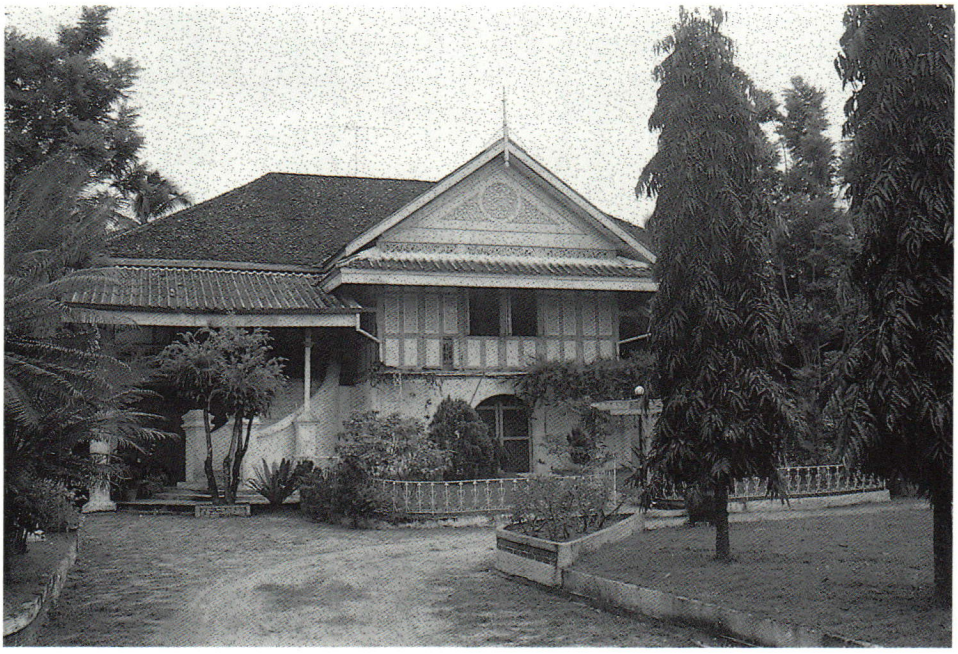

▲

วังยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี สร้างโดยเจ้าเมืองยะหริ่ง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แสดงให้เห็นอิทธิพลจากภาคกลางหรืออิทธิพลฝรั่ง เช่น การทำบันไดคอนกรีตสองข้าง ผังเรือน ฯลฯ แต่การประดับตกแต่ง ยังเป็นแบบพื้นถิ่น มีช่องลมไม้แกะสลักลวดลาย

ครอบครัวหรือสังคม ในขณะที่ชุมชนชาวประมงไม่ได้แบ่งเขตที่ทำกินเป็นสัดส่วนชัดเจน ชาวประมงถือว่าทะเลเป็นของพระเจ้าไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ชาวประมงมีโลกทัศน์ เรื่อง **"ความเป็นเจ้าของดินแดน"**น้อย การแยกครอบครัวออกไปไม่มีผลกระทบต่อแหล่งทำมาหากิน ไม่ต้องแบ่งมรดกเรื่องที่ทำกินเพราะทุกคนหากินจากทะเลด้วยกันทั้งนั้น

ความเปลี่ยนแปลง

กล่าวกันว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา หากใครเดินทางลงมาแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะพบเรือนไทยมุสลิมแบบดั้งเดิมกระจัดกระจายอยู่ตามสองข้างทางโดดเด่นยิ่งนัก และดูมีเสน่ห์ยิ่งขึ้นเมื่อบวกกับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวบ้าน

แต่ปัจจุบันนักเดินทางจะพบแต่ตึกอาคารก่อด้วยปูนซีเมนต์ติดต่อกันเป็นคูหาเสมือนพิมพ์ออกมาจากแม่พิมพ์เดียวกัน ในสภาพการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีได้ก้าวไปไกลถึงขั้นสามารถทำลายมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น เปลี่ยนค่านิยมของชาวบ้านได้ และแทนที่ด้วยวัตถุหลายชนิดที่หลายคนชื่นชมว่าเป็นสิ่งทันสมัย เกิดตึกรามอาคารสมัยใหม่ขึ้นแทนที่เรือนไทยมุสลิม ชาวไทยมุสลิมคนหนึ่งกล่าวว่าการได้อาศัยอยู่ในตึกแถวหรือทาวน์เฮ้าส์เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่ามีความทันสมัย ใคร ๆ ก็อยากอยู่

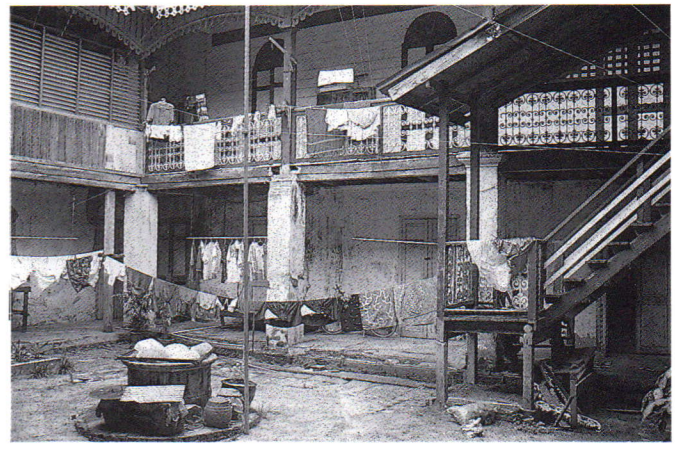

▲

(บน) ลานที่โล่งกลางหมู่เรือน
(ล่าง) อาคารที่อยู่อาศัยได้รับอิทธิพลตะวันตก

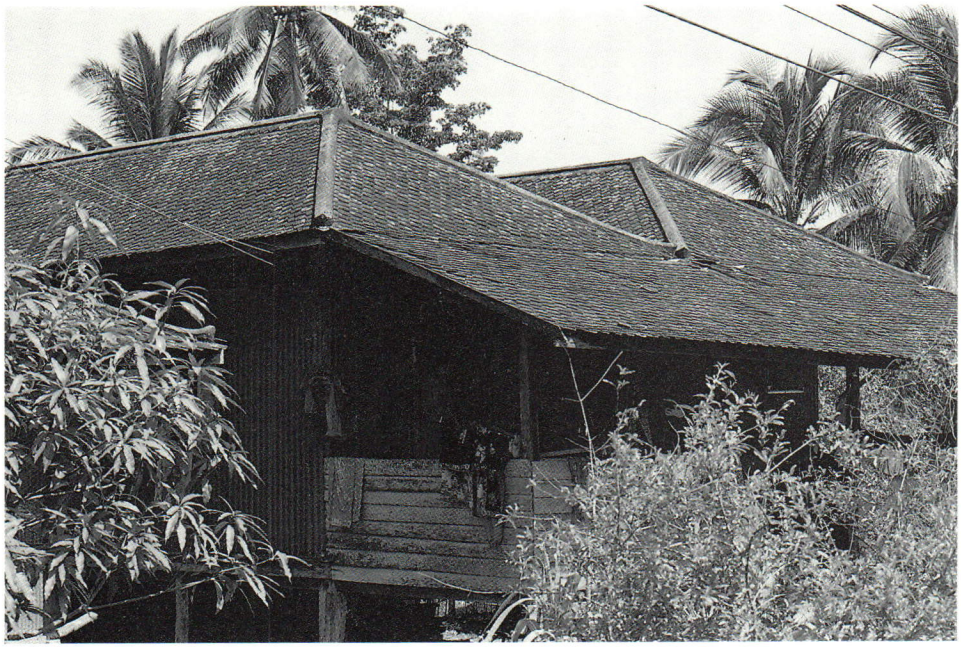

▲

เรือนส่วนมากมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง ซึ่งมีแหล่งผลิตอยู่ในจังหวัดปัตตานี
(ภาพ : GEORGES CORTES)

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อัตราการรื้อทำลายและดัดแปลงรูปทรงเรือนไทยมุสลิมทวีมากขึ้นคือการตัดไม้ทำลายป่าของพ่อค้านายทุน เรือนไทยมุสลิมสมัยก่อนจะสร้างด้วยไม้ที่หาได้ในพื้นที่ป่ารอบ ๆ ชุมชน เช่น ไม้หลุมพอ ไม้ตะเคียน แต่ปัจจุบันป่าไม้ได้ถูกตัดโค่นแทบจะหมดแล้ว และนับวันไม้ชายเลนยิ่งถูกตัดทำลายเพื่อปรับพื้นที่ทำฟาร์มเลี้ยงกุ้ง เมื่อไม้หายากและราคาก็แพงขึ้น ชาวบ้านจึงหันไปใช้วัสดุที่ราคาถูกกว่าและหาซื้อได้ง่ายมาสร้างบ้านเรือน อาทิ อิฐ เหล็ก ปูนซีเมนต์ กระเบื้องจากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น พร้อมกันนั้นรูปแบบบ้านก็นิยมสร้างเลียนแบบอาคารชุดหรือตึกแถวสมัยใหม่ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และบทบาทของเรือนไทยมุสลิมส่วนใหญ่จากการไหลเข้าของวัฒนธรรมภายนอกซึ่งปัจจุบันยังไม่มีทำนบกั้น

▲ *บ้านคหบดีท่านหนึ่งที่อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ลักษณะการตกแต่ง แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างเรือนไทยมุสลิมแบบดั้งเดิม กับ อิทธิพลจากภาคกลาง เช่น การทำซุ้มวงโค้งตรงบันไดทางขึ้น*

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าการเปลี่ยนแปลงมีแนวโน้มดังที่กล่าวมาอีกไม่นานเรือนไทยมุสลิมแบบเก่าอาจจะหมดไปก็ได้ ฉะนั้นควรมีการศึกษาหาทางอนุรักษ์โดยด่วน สำหรับการอนุรักษ์ที่เป็นรูปธรรมที่สุด คือ การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เรือนไทยมุสลิม โดยก่อสร้างตามแบบฉบับเรือนไทยมุสลิมทุกประการ และใช้วัสดุดั้งเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ควรสร้างอยู่โดดเดี่ยว ควรประกอบด้วยบ้านหลายหลัง อาทิ เรือนชาวนา เรือนพ่อค้า เรือนชาวประมง เรือนคหบดี เป็นต้น อาจรวมไปถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ศาลานั่งพัก มัสยิด ฯลฯ แล้วจัดตกแต่งภูมิทัศน์ให้เหมาะสม โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเป็นพื้นฐาน

▲

ภายในบ้านจะเห็นโครงสร้างที่ชัดเจน มีการยกพื้นให้ต่างระดับซึ่งแสดงหน้าที่การใช้งานต่างกัน

อีกแนวทางหนึ่งคือ การอนุรักษ์โดยไม่เคลื่อนย้ายบ้านเรือน แต่ให้ความรู้ ให้แง่คิดแก่ผู้อยู่อาศัย หรือผู้เป็นเจ้าของบ้านเรือนนั้น ๆ ถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โดยวิธีนี้จะเป็นแนวทางที่ดีที่สุด หากสามารถปลูกฝังให้ชาวบ้านเข้าใจวัฒนธรรมของตัวเองได้สำเร็จ

แล้วใครคือผู้ที่จะดำเนินการ? คำตอบไม่ได้อยู่ในสายลม หากแต่อยู่ที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นเป็นสำคัญ หน่วยงานด้านการศึกษาค้นคว้ามรดกวัฒนธรรม เป็นต้นว่าศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัย รวมไปถึงผู้ปกครองท้องถิ่น โดยเฉพาะรัฐบาลซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้อนาคตของเรือนไทยมุสลิมไม่มืดบอดลงเรื่อย ๆ

บรรณานุกรมเรือนไทยมุสลิม

เชต รัตนจรณะ และคณะ. ๒๕๒๗ **เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.** กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาการพิมพ์.

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ. ๒๕๒๔ **ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม.**ปัตตานี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ดลมนรรจ์ บากา และแวอูเซ็ง มะแดเฮาะ. ๒๕๒๙ **อิสลามศึกษาเบื้องต้น.**ปัตตานี : โครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

มโน พิสุทธิรัตนานนท์ และครื่น มณีโชติ. ๒๕๓๕ **เรือนไทยภาคใต้.** สงขลา :สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สว่าง เลิศฤทธิ์. ๒๕๓๕ **สตรีไทยมุสลิมกับโรงงานอุตสาหกรรมในปัตตานี :ศึกษาผลกระทบต่อวิถีชีวิต.** ปัตตานี : สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อนันต์ วัฒนานิกร. ๒๕๒๘ **แลหลังเมืองตานี.** ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Fraser, Thomas M. 1960. **Rusembilan : A Malay Fishing Village in Southern Thailand.** Ithaca, New York : Corne11 University Press.

Le Roux, Pierre and others. 1991. **The Golden Forest : Report of Anthropological Socio Economic and Technical Survey on Rubber Plantation in the Provinces of Pattani, Yala, Narathiwat, and Songkla (Southern Thailand) April 1988 – December 1989.** Pattani : SERIA PSU.

ประวัติผู้เรียบเรียง

เรือนไทยภาคกลาง

นายฤทัย ใจจงรัก

การศึกษา

๑. ศิลปบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๐๔

๒. ประกาศนียบัตรชั้นสูง สาขาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.๒๕๑๖

รางวัล-เกียรติคุณ

ได้รับรางวัลผลงานดีเด่น จากสภาวิจัยแห่งชาติ ในผลงานวิจัยเรื่อง "โครงการค้นคว้าวิจัยเรือนไทยเดิม" พ.ศ. ๒๕๑๗

ตำแหน่งปัจจุบัน

รองศาสตราจารย์ ระดับ ๙ ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงาน

๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาการสถาปัตยกรรมไทยภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

๒. ออกแบบก่อสร้าง พิพิธภัณฑ์พระพุทธเลิศหล้านภาลัย อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

๓. ออกแบบก่อสร้าง ศูนย์วัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยมหิดล (ศาลายา)

๔. ออกแบบก่อสร้างเรือนไทยทั้งทางราชการและส่วนตัวตามจังหวัดต่างๆ ไว้จำนวนมาก

๕. ออกแบบสิ่งก่อสร้างและอาคารสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามจังหวัดต่างๆ ไว้จำนวนมาก

๖. เขียนสารานุกรมเยาวชนไทย เล่ม ๑๓

๗. ร่วมเป็นกรรมการ และอนุกรรมการโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชนหลายแห่ง

เรือนไทยภาคเหนือ

นายวิวัฒน์ เตมียพันธ์

การศึกษา

สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๗

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองหัวหน้าภาควิชาสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผลงาน

๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

๒. ค้นคว้าศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับบ้านพักอาศัยของไทย รวมถึงสภาพแวดล้อมชุมชนชนบทเกือบทุกภาค เน้นหนักภาคเหนือโดยเฉพาะล้านนา

๓. ร่วมเป็นอนุกรรมการบางโครงการ ภาครัฐ

เรือนไทยภาคอีสาน
นายวิโรฒ ศรีสุโร

การศึกษา

สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รางวัล-เกียรติคุณ

๑. จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ และจากมูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป ในงานออกแบบพระอุโบสถวัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ.๒๕๑๖

๒. รับพระราชทานรางวัลเกียรติคุณ"บุคคลดีเด่นของชาติ"สาขาพัฒนาสังคม (ศิลปวัฒนธรรม) ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ.๒๕๓๔

๓. รับพระราชทานปริญญา สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

๔. ได้รับคัดเลือกเป็น "สถาปนิกดีเด่น" ในวาระสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ครบรอบ ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗

ตำแหน่งปัจจุบัน

รองคณบดีฝ่ายวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผลงาน

๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมไทยทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

๒. ก่อตั้งศูนย์แสดงผลิตภัณฑ์และจัดจำหน่ายสินค้าเครื่องปั้นดินเผาฝีมือชาวบ้านหมู่บ้านด่านเกวียนจนมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมแพร่หลายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

๓. ก่อตั้งศูนย์ศิลปะชาวนาภาคอีสาน ออกเดินสายเป็นวิทยากรบรรยายคุณค่าของภูมิปัญญาคนอีสาน บรรยายเรื่องศิลปวัฒนธรรม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ให้กับประชาชนทั้งระดับหมู่บ้าน และวัดทางภาคอีสาน

๔. จัดตั้งพิพิธภัณฑ์เกวียน ซึ่งเป็นเกวียนที่ได้จากจังหวัดต่างๆ ทุกภาค จำนวนมาก ไว้ที่จังหวัดนครราชสีมา

๕. เขียนหนังสือและตำราทางวิชาการ ด้านศิลปะ วัฒนธรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่เกี่ยวกับภาคอีสาน ทั้งทางราชการและส่วนตัวจำนวนมาก

๖. ออกแบบก่อสร้างงานด้านสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมไทยที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามจังหวัดต่าง ๆ ไว้จำนวนมาก

๗. ร่วมเป็นกรรมการและอนุกรรมการในโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชนหลายแห่ง

เรือนไทยภาคตะวันออก

นายมารุต อัมรานนท์

การศึกษา

๑. ประกาศนียบัตรชั้นสูง สาขาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๑

๒. ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๔

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

ผลงาน

๑ ทำการสอนและบรรยายวิชาการศิลปะ และวัฒนธรรมทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

๒. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) ศิลปะยุคทองของล้านนา

๓. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูลอิทธิพลศิลปะจีนที่มีต่อลวดลายล้านนา

๔. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล การประดับตกแต่งเจติยสถานและสถาปัตยกรรมเครื่องก่อ ของล้านนา

๕. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล ศิลปะล้านนาแบบอย่างสำคัญของศิลปะในประเทศไทย

๖. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย

๗. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูลจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดชลบุรี

๘. ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูล ศิลปะและโบราณคดีท้องถิ่นภาคตะวันออก

๙. ร่วมเป็นคณะผู้เขียนชุดวิชาศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย ศิลปะกับสังคมไทย ไทยศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

๑๐. ร่วมเป็นคณะกรรมการ และอนุกรรมการโครงการของรัฐบาลและเอกชนหลายแห่ง

เรือนไทยภาคใต้
นายภิญโญ สุวรรณคีรี

การศึกษา

๑. สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๗
๒. สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๑๕

รางวัล-เกียรติคุณ

๑. ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๑
๒. ได้รับพระราชทานปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง พ.ศ. ๒๕๓๖
๓. ได้รับพระราชทานรางวัล บุคคลตัวอย่างด้านการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๖
๔. ได้รับการคัดเลือกเป็น "สถาปนิกดีเด่น" ของสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ ๘ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงาน

๑. ทำการสอน และบรรยายวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
๒. ออกแบบก่อสร้างพลับพลาที่ประทับในอุทยานพระบรมราชานุสรณ์ รัชกาลที่ ๒ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
๓. ออกแบบก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ ๕ และ ๖ บริเวณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๔. ออกแบบก่อสร้างเรือนไทยหมู่ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
๕. ออกแบบก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาล ๔ อุทยานวิทยาศาสตร์หว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๖. ออกแบบปรับปรุงหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๗. ออกแบบสิ่งก่อสร้าง และอาคารสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเมรุพระราชทานเพลิงศพเกจิอาจารย์ชื่อดังประมาณ ๒๕จังหวัด กว่า ๘๐ แห่ง
๘. ออกแบบก่อสร้างเรือนไทย ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๙. ออกแบบก่อสร้างศาลฎีกา กระทรวงยุติธรรม
๑๐. ออกแบบวัดไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอื่น
๑๑. ร่วมเป็นกรรมการ และอนุกรรมการโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชนหลายแห่ง

เรือนไทยมุสลิม

นายสว่าง เลิศฤทธิ์

การศึกษา

๑. ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี (เกียรตินิยมอันดับสอง)มหาวิทยาลัยศิลปากร

๒. อบรม และดูงานด้านโบราณคดี และด้านมานุษยวิทยา หลายประเทศ

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงาน

๑. ทำการสอนและบรรยายวิชาการโบราณคดีทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

๒. ร่วมงานโครงการวิจัยทางโบราณคดี อดีตถึงปัจจุบัน ๘ โครงการ

๓. ดำเนินงานการวิจัย การสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดี จังหวัดปัตตานี โดยได้รับทุนจากภาครัฐและเอกชน ๓ โครงการ

๔. เขียนหนังสือทางวิชาการโบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม ชายแดนภาคใต้ พิมพ์ออกเผยแพร่ จำนวน ๕ เล่ม

๕. เขียนบทความวิชาการ และสารคดีในหนังสือของทางราชการ นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์เอกชนต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โบราณคดี ทางภาคใต้ จำนวนมาก เช่นเรื่อง เรือนไทยมุสลิม เป็นต้น

๖. ร่วมเป็นกรรมการ และอนุกรรมการโครงการต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชน หลายแห่ง

คำสั่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ที่ ๖/๒๕๓๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ "บ้านไทย"

เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือ **"เรือนไทย"** ซึ่งรวบรวมลักษณะบ้านและหมู่บ้านไทยในรูปแบบต่าง ๆ ทั่วทุกภาคของประเทศ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเพื่อให้คนไทยได้ตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของสมบัติทางวัฒนธรรมด้านแบบอย่างของเหย้าเรือนไทย ซึ่งเป็นการผดุงรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมด้านนี้ให้คงอยู่สืบไป

เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ในเรื่องข้างต้น อาศัยอำนาจตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๒๖๑/๒๕๓๕ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๓๕ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงแต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำหนังสือ "บ้านไทย" ขึ้น โดยมีหน้าที่พิจารณาศึกษา รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะบ้านไทยและหมู่บ้านไทยทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่เป็นข้อมูลทางวิชาการแก่เยาวชน ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป ดังนี้

๑. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ	ดิศกุล	เป็นประธานอนุกรรมการ
๒. คุณหญิงคณิตา	เลขะกุล	เป็นรองประธานอนุกรรมการ
๓. นายจุลทัศน์	พยาฆรานนท์	เป็นอนุกรรมการ
๔.นายวิบูลย์	ลี้สุวรรณ	เป็นอนุกรรมการ
๕. นายภิญโญ	สุวรรณคีรี	เป็นอนุกรรมการ
๖. นายวิวัฒน์	เตมียพันธ์	เป็นอนุกรรมการ
๗. นายฤทัย	ใจจงรัก	เป็นอนุกรรมการ
๘. นายวิโรฒ	ศรีสุโร	เป็นอนุกรรมการ
๙. นายมารุต	อัมรานนท์	เป็นอนุกรรมการ
๑๐. ผู้แทนกรมการพัฒนาชุมชน		เป็นอนุกรรมการ
๑๑. ผู้แทนกรมการปกครอง		เป็นอนุกรรมการ
๑๒. ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย		เป็นอนุกรรมการ
๑๓. ผู้แทนกรมศิลปากร		เป็นอนุกรรมการ
๑๔. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ		เป็นอนุกรรมการ
๑๕. นางธัชกร	เหมะจันทร	เป็นอนุกรรมการ
๑๖. นางสาวอนงค์	ณ บางช้าง	เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ
๑๗. นางอัตถจินดา	หงษ์พงษ์	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๘. นายกิตติ	จันทร์ส่อง	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

(นายบัญญัติ บรรทัดฐาน)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

คณะทำงาน

ประธานคณะทำงาน

คุณหญิงคณิตา เลขะกุล

คณะทำงาน

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ นายฤทัย ใจจงรัก
นายภิญโญ สุวรรณคีรี นายวิวัฒน์ เตมียพันธ์
นางสาวอนงค์ ณ บางช้าง นางอัตถจินดา หงษ์พงษ์
นายกิตติ จันทร์ส่อง

บรรณาธิการ

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ภาพ

กรมการพัฒนาชุมชน
วังสวนผักกาด
ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณ

คุณหญิงคณิตา เลขะกุล นายวิถี พานิชพันธ์
นายฤทัย ใจจงรัก นายปฐม พัวพันธ์สกุล
นายภิญโญ สุวรรณคีรี นายสามารถ สิริเวชพันธ์
นายวิวัฒน์ เตมียพันธ์ นายสน สีมาตรัง
นายวิโรฒ ศรีสุโร นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ
นายมารุต อัมรานนท์ นายสุชยา เกษจำรัส
นายสว่าง เลิศฤทธิ์ นายประยุทธ ปัญญาศิริ
นายกันต์ พูนพิพัฒน์ นายกิตติ จันทร์ส่อง

จัดรูปเล่ม

นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ

ฝ่ายประสานงาน

นางสาวอนงค์ ณ บางช้าง นางอัตถจินดา หงษ์พงษ์
นายกิตติ จันทร์ส่อง

จัดทำโดย
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

พิมพ์ครั้งที่ ๑
พ.ศ.๒๕๓๖ จำนวนพิมพ์ ๗,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์

ISBN 974-7771-48-9

พิมพ์ที่ บริษัทฉลองรัตน จำกัด
โทร. ๕๕๑-๐๕๔๑-๔

สำหรับเผยแพร่ ห้ามจำหน่าย

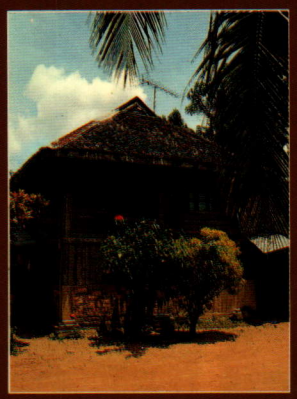

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี